

**BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE
BANKALAR BİRLİĞİNİN ROLÜ VE
LONCA TEŞKİLATI**

(Doktora Tezi)

İsmail BALKAN

Kütahya - 2021

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE BANKALAR
BİRLİĞİNİN ROLÜ VE LONCA TEŞKİLATI**

Danışman:
Prof. Dr. Ali ŞEN

Hazırlayan:
İsmail BALKAN

Kütahya-2021

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

İktisat Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Ali ŞEN (Danışman)		
Doç. Dr. Erkan YILDIZ		
Dr. Öğr. Üyesi Ali ALTINBAY		
Dr. Öğr. Üyesi Baki ÇAKIR		
Dr. Öğr. Üyesi M. Yunus ŞİŞMAN		

Onay

İmza

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitüsü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Doktora tezi olarak hazırladığım “Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Bankalar Birliğinin Rolü ve Lonca Teşkilatı” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

29/07/2021

İsmail BALKAN

Özgeçmiş

İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Lisans eğitimini 2006 yılında Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde bitirdi. 2008 yılında Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü'nde Bankacılık yüksek lisans programından mezun oldu. 2014 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde iktisat doktora eğitimine başladı.

2009 yılında T. Vakıflar Bankası T.A.O. bünyesinde memur olarak çalışma hayatına başladı. 2011-2012 yılları arasında Artvin Çoruh Üniversitesi Arhavi Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret ve Pazarlama Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yaptı. 2012 yılından itibaren ise Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi Finans ve Bankacılık Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

ÖZET

BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE BANKALAR BİRLİĞİNİN ROLÜ VE LONCA TEŞKİLATI

BALKAN, İsmail
Doktora Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ŞEN
Temmuz, 2021, 205 sayfa

Bankacılık krizleri, 1980’li yıllardan itibaren yükselen piyasa ekonomilerinde sürekli tekrarlanmıştır. 2008 Küresel Krizi ise özellikle güçlü ekonomik ve finansal alt yapıya sahip gelişmiş ülkelerde önemli tahribata yol açmıştır. 2008 Küresel Krizi’nin özellikle gelişmiş piyasa mekanizmalarına sahip ülkelerde gerçekleşmesi, bankacılık krizlerini önleyici geleneksel tedbirlerin yetersizliğini kanıtlamıştır. Bu çalışma, bankacılık krizleri ile daha etkin mücadele için geleneksel tedbirler olan makro (kamusal) ve mikro (banka içi) tedbirlere ilaveten mezo (meslek birlikleri) düzeyde tedbirlere de ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Mezo düzeyde faaliyette bulunan ve banka birlikleri gibi bir meslek örgütü olan Osmanlı loncaları, geçmişte devlet ile esnaf arasında, özellikle devletin aldığı tedbirlerin etkinliğini arttıran tamamlayıcı çok sayıda fonksiyon icra etmişlerdir. Çalışma, bankacılık krizlerinin önlenmesinde loncaların banka birlikleri için bir rol model olabileceğini ortaya koyarak mevcut literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çalışmanın temel amacı, bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin tamamlayıcı rolünün makro tedbirler üzerindeki etkisini incelemektir. Bu kapsamda çalışmada “Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği” geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek emekli bankacı ve akademisyenlerden oluşan bir örnekleme uygulanmıştır. Elde edilen veriler, yapısal eşitlik modellemesi yöntemi ile test edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesinde üstlenmesi gereken tamamlayıcı roller tespit edilmiştir. Bu roller aracılığa, demokratik katılıma, otokontrole ve toplumsal faydaya ilişkindir.

Anahtar Kelimeler: Banka Birlikleri, Bankacılık Krizi, Küresel Finansal Kriz, Mezo Tedbirler, Osmanlı Loncaları, Yapısal Eşitlik Modellemesi

ABSTRACT**THE ROLE OF BANKS ASSOCIATION IN PREVENTION OF BANKING
CRISES AND GUILD ORGANIZATION****BALKAN, İsmail****Ph. D. Dissertation, Department of Economics****Supervisor: Prof. Dr. Ali ŞEN****July, 2021, 205 pages**

Banking crises have recurred continuously in emerging market countries since the 1980s. The 2008 Global financial crisis has a devastating impact, especially on developed countries with a robust economic and financial infrastructure. The fact that the 2008 Global Crisis took place especially in countries with developed market mechanisms proved the inadequacy of traditional measures to prevent banking crises. This study emphasizes the need for measures at the meso (bank associations) level in addition to the traditional measures, macro (public) and micro (in-bank) measures, in order to combat banking crises more effectively.

Ottoman guilds, which operated at the meso level and were a professional organization like bank associations, performed a number of complementary functions between the state and the tradesman in the past, which especially increased the effectiveness of the measures taken by the state. The study fills an important gap in the current literature by revealing that guilds can be a role model for bank associations in preventing banking crises. The main purpose of the study is to examine the effect of the complementary role of bank associations on macro measures in preventing banking crises. In this context, “The Scale of the Effectiveness of the Complementary Role of Bank Associations in Preventing Banking Crises” was developed. The developed scale was applied to a sample of retired bankers and academics. The obtained data were tested by structural equation modeling method.

As a result of the study, the complementary roles that bank associations should undertake in preventing banking crises have been identified. These roles relate to mediation, democratic participation, self-control and social benefit.

Keywords: Bank Associations, Banking Crisis, Global Financial Crisis, Meso-Measures, Ottoman Guilds, Structural Equation Modeling

ÖN SÖZ

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin tamamlayıcı rolünü tespit etmek amacıyla hazırlanan bu tezin her aşamasında bana yol gösteren, yaptığı değerli katkılarla tamamlanmasını sağlayan, danışmanım olmasının ötesinde kendisinden çok şey öğrendiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Ali ŞEN'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez izleme komitemde yer alan, bilgi, birikim ve yönlendirmeleriyle tezin olgunlaşmasına büyük katkı sağlayan hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Baki ÇAKIR'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ali ALTINBAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezime yaptıkları değerli katkılardan dolayı değerli hocam TCMB eski Meclis Üyesi Prof. Dr. Lokman GÜNDÜZ'e, BDDK Başkan Müşaviri Dr. Aziz TURHAN'a ve TBB Araştırma ve İstatistik Direktörü Emre Alpan İNAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin uygulama kısmında çok desteğini gördüğüm kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep Serkan ARIK'a teşekkür ederim.

Tüm öğrencilik hayatım boyunca bana güvenen, maddi-manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme şükran ve minnet borçluyum. Son olarak bu tezin hazırlanma sürecinde sabırlarını zorladığım, kıymetli vakitlerinden çaldığım ancak sonsuz desteklerini hissettiğim sevgili eşim Hande BALKAN'a ve oğlum Kıvanç BALKAN'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM FİNANSAL KRİZLER, BANKACILIK KRİZLERİ VE BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLER

1.1. FİNANSAL KRİZİN TANIMI VE TÜRLERİ.....	5
1.1.1. Parasal Kriz.....	5
1.1.2. Sistemik Finansal Kriz	6
1.1.3. Dış Borç Krizi	6
1.1.4. Bankacılık Krizi	6
1.2. FİNANSAL KRİZLERİ VE BANKACILIK KRİZLERİNİ AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	8
1.2.1. Monetaristlerin Bankacılık Panikleri Yaklaşımı.....	8
1.2.2. Borç ve Finansal İstikrarsızlık Yaklaşımı	9
1.2.2.1. Fisher'in Borç-Deflasyon Teorisi.....	9
1.2.2.2. Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi	11
1.2.2.3. Kindleberger'in Spekülatif Cinnnetler Yaklaşımı	13
1.2.3. Spekülatif Balonlar Yaklaşımı.....	15
1.2.4. Asimetrik Bilgi Yaklaşımı	16
1.2.4.1. Ters Seçim Problemi: Limon Problemi ve Kredi Tayınlaması.....	16
1.2.4.2. Ahlâkî Riziko	19
1.2.4.3. Asimetrik Bilgi Yaklaşımına Göre Finansal Krizin Gelişimi.....	22
1.2.4.4. Asimetrik Bilgi Yaklaşımına Göre Finansal Krizleri Önleyici Politikalar	24
1.2.5. Tesadüfi Çekme Riski Yaklaşımı	26
1.3. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMİYİ AMAÇLAYAN GELENEKSEL TEDBİRLER	27
1.3.1. Makro ve Uluslararası Tedbirler	29
1.3.1.1. Son Başvuru Mercii.....	29
1.3.1.2. Mevduat Sigortası.....	35
1.3.1.3. Batmayacak Kadar Büyük Uygulaması.....	40
1.3.1.4. Denetim ve Gözetim.....	43
1.3.1.4.1. Kamusal Denetim ve Gözetim	44

1.3.1.4.1.1. Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamusal Denetim ve Gözetim.....	46
1.3.1.4.1.1.1. Türkiye’de Kamusal Denetim ve Gözetim.....	46
1.3.1.4.1.1.2. ABD’de Kamusal Denetim.....	47
1.3.1.4.1.1.3. İngiltere’de Kamusal Denetim ve Gözetim.....	48
1.3.1.4.1.1.4. Brezilya’da Kamusal Denetim ve Gözetim.....	49
1.3.1.4.1.1.5. Arjantin’de Kamusal Denetim ve Gözetim.....	49
1.3.1.4.1.1.6. Güney Kore’de Kamusal Denetim ve Gözetim.....	50
1.3.1.4.2. Bağımsız Denetim.....	51
1.3.1.5. Yasal Düzenlemeler.....	52
1.3.1.6. Kredi Derecelendirme Kuruluşları.....	54
1.3.1.7. Basel Uzlaşıları.....	55
1.3.1.8. IMF’nin Kriz Önleyici Uygulamaları.....	58
1.3.2. Mikro Tedbirler.....	59
1.3.2.1. İç Denetim.....	60
1.3.2.2. İç Kontrol.....	61
1.3.2.3. Risk Yönetimi.....	62
1.3.2.4. Kurumsal Yönetim.....	64
1.3.3. Bankacılık Krizlerini Önleyici Literatürdeki Öneriler.....	65
1.3.3.1. Makro ve Uluslararası Nitelikte Öneriler.....	66
1.3.3.2. Mikro Nitelikte Öneriler.....	71

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMEDE MEZO TEDBİRLERİN ÖNEMİ: BANKA BİRLİKLERİ İÇİN ROL MODEL OLARAK LONCA TEŞKİLATI

2.1. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ VE KRİZ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLERİN YETERSİZLİĞİ SORUNU 75

2.2. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLERİN YETERSİZLİĞİNİN NEDENLERİ 77

2.2.1. Makro ve Uluslararası Tedbirlerin Yetersizliğine İlişkin Sorunlar.....	78
2.2.1.1. Küçük Devletin Büyük Bankayı Denetleyememesi Sorunu.....	78
2.2.1.2. Kamusal Tedbirlerin Tek Başına Yetersiz Kalması Sorunu.....	79
2.2.1.3. Asimetrik Bilginin Varlığı.....	80
2.2.1.4. Bağımsız Denetimin Yetersizliği.....	80
2.2.1.5. Aşırı Kâr Güdüsüyle Motive Olmuş Özel Sektörün Denetlenmesinin Zorluğu.....	81
2.2.1.6. Düzenleme ve Denetlemede Proaktiflik Sorunu.....	81
2.2.1.7. Finansal Düzenlemelerin Piyasaları İstikrarlı Kabul Etmesi.....	82
2.2.1.8. Düzenleyici-Denetleyici Önlemlerin İçselleştirilememesi ve Demokratik Katılım Sorunu.....	82
2.2.1.9. Aşırı Düzenleme Sorunu.....	83
2.2.1.10. Düzenleme ve Denetlemede Başarısızlığa Yaptırımın Olmaması ve Düzenleyicileri Kimin Düzenleyeceği Sorunu.....	84
2.2.1.11. Düzenleyici Arbitraj.....	84
2.2.1.12. Kamu ve Özel Sektör Arasındaki Ücret Farklılıkları.....	84
2.2.1.13. IMF’nin Koşulluluk Uygulaması.....	85
2.2.1.14. Rekabet ve Adaletin Zedelenmesi.....	86

2.2.1.15. Özel Fayda - Sosyal Maliyet Sorunu.....	86
2.2.1.16. Kurtarma Operasyonlarının Enflasyonist Etkisi	87
2.2.1.17. Makro ve Uluslararası Tedbirlerin Ahlâkî Rizikoya Neden Olması.....	87
2.2.2. Mikro Tedbirlere İlişkin Sorunlar	88
2.2.2.1. Mikro Tedbirlerin Krizleri Önlemekten Ziyade Kârlılığı Arttırıcı Olması.....	88
2.2.2.2. Mikro Tedbirlerin Pozitif Dışsallık Oluşturamaması	89
2.2.2.3. Mikro Tedbirlerin Yetersizliği ve Yaşanan Skandallar	89
2.2.2.4. Asil-Vekil Problemi.....	90
2.3. KAMUSAL TEDBİRLERİN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMADA TAMAMLAYICI ROL ÜSTLENECEK MEKANİZMA İHTİYACI	90
2.4. KAMUSAL TEDBİRLERİN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMADA MESLEK BİRLİKLERİNİN TAMAMLAYICI ROLÜNE TARİHİ BİR ÖRNEK: LONCA TEŞKİLATI.....	91
2.4.1. Lonca Teşkilatının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	91
2.4.2. Loncaların Yönetimi, İşleyişi ve Mali Yapısı.....	95
2.4.3. Osmanlı Devleti’nde Esnafın Düzenlenmesi ve Loncaların Rolü	97
2.4.4. Osmanlı Ekonomisinde Loncaların Yeri ve Rolü	98
2.4.5. Lonca – Devlet İlişkisi	99
2.4.6. Loncaların Görev ve Sorumlulukları	100
2.4.7. Osmanlı Devleti’nde Kefalet Sistemi.....	105
2.4.8. Osmanlı Devleti’nde Esnafın Denetimi, Gözetimi ve Düzenlenmesi.....	105
2.4.8.1. İç Denetim ve Gözetim	107
2.4.8.2. Loncalarca Denetim ve Gözetim.....	108
2.4.8.3. Kamusal Denetim ve Gözetim	109
2.4.9. Osmanlı Devleti’nde Esnafa Uygulanan Cezalar	110
2.5. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMİYİ AMAÇLAYAN YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: MEZO TEDBİRLER – LONCALARDAN BANKA BİRLİKLERİNE	112
2.5.1. Bir Meslek Birliği Olan Banka Birlikleri İçin Rol Model: Lonca Teşkilatı.....	112
2.5.2. Mezo Kavramı – Finansal Kriz Literatüründe Bir Yenilik	113
2.5.3. Mezo Tedbirler Kapsamında Meslek Birliklerinin Önemi.....	113
2.6. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE MEZO TEDBİRLER - BANKA BİRLİKLERİNİN ÜSTLENMESİ GEREKEN ROLLER.....	117
2.6.1. Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Banka Birliklerinin Görev ve Sorumlulukları	119
2.6.2. Türkiye Bankalar Birliği.....	120
2.6.2.1. Türkiye Bankalar Birliği’nin Kuruluşu ve Kanuni Dayanağı.....	121
2.6.2.2. Türkiye Bankalar Birliği’nin Yönetimi, İşleyişi ve Mali Yapısı	121
2.6.2.3. Türkiye Bankalar Birliği’nin Görev ve Sorumlulukları	122

2.6.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Üstlenmesi Gereken Tamamlayıcı Roller: Mezo Tedbirler	123
2.6.4. Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankacılık Krizlerini Önlemede Üstlenebileceği Tamamlayıcı Roller	123
2.6.4.1. Türkiye Bankalar Birliği'nin Makro Tedbirlere İlişkin Rolü	124
2.6.4.1.1. Türkiye Bankalar Birliği'nin Düzenleme-Gözetim-Denetim'e İlişkin Rolü	124
2.6.4.1.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Kamusal Etkinliğe İlişkin Rolü	126
2.6.4.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Mikro Tedbirlere İlişkin Rolü	126
2.6.4.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Otokontrol Sürecindeki Rolü	127
2.6.4.4. Türkiye Bankalar Birliği'nin Aracılık ve Demokratik Katılıma İlişkin Rolü.....	128
2.6.4.5. Türkiye Bankalar Birliği'nin Toplumsal Faydaya İlişkin Rolü	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKA BİRLİKLERİNİN BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

3.1. AMPİRİK LİTERATÜR.....	131
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	133
3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	134
3.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	135
3.5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	135
3.5.1. Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği Geliştirme Süreci	135
3.5.1.1. Madde Havuzunun Oluşturulması.....	136
3.5.1.2. Taslak Ölçeğin Oluşturulması.....	137
3.5.1.3. Pilot Uygulama ve Ölçeğin Puanlanması	137
3.5.1.4. Madde Analizi.....	138
3.5.1.5. Geçerlik ve Güvenirlilik Analizi	139
3.5.1.6. Ölçeğe Son Halinin Verilmesi	144
3.5.2. Araştırmanın Modeli	144
3.5.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	145
3.5.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Süreci.....	146
3.5.5. Veri Toplama Yöntemi.....	148
3.5.6. Veri Değerlendirme Tekniği.....	149
3.5.7. Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeğinin Doğrulamaya Faktör Analizi.....	151
3.5.7.1. Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Testi	151
3.5.7.2. Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Testi.....	154
3.6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	155
3.6.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	155

3.6.2. Katılımcıların Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliğine Yönelik Algıları	157
3.6.3. Değişkenler Arasındaki İlişkiler	161
3.6.4. Yapısal Eşitlik Modellemesinin Test Edilmesi.....	164
3.7. YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE TARTIŞMA	167
SONUÇ VE ÖNERİLER	170
EKLER.....	173
KAYNAKÇA.....	179
DİZİN	205

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Bazı IMF Üyesi Ülkelerde Mevduat Sigortası Üst Limitleri.....	38
Tablo 1.2: 2008 Küresel Krizi Sonrası Bazı Ülkelerde Kurtarılan Finansal Kuruluşlar.....	41
Tablo 1.3: Göstergelere Dayalı Ölçüm Yaklaşımı.....	42
Tablo 1.4: Kasım 2020 İtibariyle Küresel Düzeyde Öneme Sahip Bankalar.....	43
Tablo 1.5: Kuruluşundan Günümüze IMF'nin Kredi Olanakları	59
Tablo 1.6: Bankacılıkta Riskler ve Yönetim Teknikleri	64
Tablo 2.1: 1970-2017 Yılları Arasında Bankacılık Krizi Yaşayan Ülkeler	76
Tablo 2.2: AB'de Faaliyette Bulunan Seçilmiş Bankaların Finansal Büyüklükleri.....	79
Tablo 2.3: Örnek Ülke Banka Birliklerinin Görev ve Sorumlulukları	120
Tablo 3.1: Pilot Uygulama Madde-Toplam İstatistikleri	139
Tablo 3.2: KMO Uyum (Geçerlik) Değerleri.....	140
Tablo 3.3: Pilot Uygulama KMO ve Bartlett Test İstatistikleri	140
Tablo 3.4: Pilot Uygulama Kapsamında Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği'nin Açıklayıcı Faktör Analizi.....	142
Tablo 3.5: 2020 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye'deki Üniversitelerin İktisat ve Bankacılık Bölümlerinde Yer Alan Öğretim Elemanları	147
Tablo 3.6: Belirli Bir Evren Büyüklüğü İçin Örneklem Büyüklüğü	148
Tablo 3.7: Yapısal Eşitlik Modellemesi Uyum İndeksleri.....	150
Tablo 3.8: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Uyum Değerleri	151
Tablo 3.9: Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Uyum Değerleri	154
Tablo 3.10: Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler.....	156
Tablo 3.11: Aracılık-Demokratik Katılım Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	158
Tablo 3.12: Mikro Etkinlik Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	158
Tablo 3.13: Otokontrol Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	159
Tablo 3.14: Toplumsal Fayda Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	160
Tablo 3.15: Düzenleme-Gözetim-Denetim Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	160
Tablo 3.16: Kamusal Etkinlik Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	161

Tablo 3.17: Pearson Korelasyon Katsayısının Yorumlanması.....	161
Tablo 3.18: Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	163
Tablo 3.19: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü ile Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Uyum Değerleri.....	166
Tablo 3.20: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü ile Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modelinin Katsayıları	166

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Bankanın Beklenen Kazancını Maksimize Eden Faiz Oranı	19
Şekil 1.2: Asimetik Bilgi Yaklaşımına Göre Bir Finansal Krizin Gelişimi	24
Şekil 1.3: Bankacılık Krizlerinin Önlenmesini Amaçlayan Geleneksel Yapı	29
Şekil 2.1: 1970-2017 Yılları Arasında Bankacılık Krizi Yaşayan Ülke Sayısı	75
Şekil 2.2: Loncaların Hiyerarşik Yapısı	96
Şekil 2.3: Osmanlı Ekonomisinde Loncaların Yeri ve Rolü	99
Şekil 2.4: Osmanlı Döneminde Esnafın Genel Denetim Süreci	107
Şekil 2.5: Bankacılık Krizlerinin Önlenmesini Amaçlayan Yenilikçi Bir Yaklaşım...	115
Şekil 2.6: Bankacılık Sektöründe İstikrarın Sağlamasında ve Demokratik Katılım Sorununun Çözümünde TBB'nin Rolü.....	118
Şekil 2.7: Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesine Yönelik Önerilen Banka Düzenleme, Gözetim ve Denetim Yapısı.....	125
Şekil 3.1: Araştırmanın Modeli.....	144
Şekil 3.2: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Faktör Yapısı.....	152
Şekil 3.3: Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Faktör Yapısı.....	155

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIG	American International Group - Amerikan Uluslararası Grubu
API	Açık Piyasa İşlemleri
BCB	Banco Central Do Brasil - Brezilya Merkez Bankası
BCRA	Banco Central De La República Argentina - Arjantin Merkez Bankası
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Bank For International Settlements - Uluslararası Ödemeler Bankası
BKB	Batmayacak Kadar Büyük
BKÖ	Batmayacak Kadar Önemli
BOA.	Devlet Arşivleri Başkanlığı-Osmanlı Arşivi
CFO	Chief Financial Officer - Finansal İşler Müdürü
COSO	Committee Of Sponsoring Organization - Organizasyonları Destekleme Komitesi
ECB	European Central Bank - Avrupa Merkez Bankası
FCA	Financial Conduct Authority - Finansal Denetim Otoritesi
FDIC	Federal Deposit Insurance Corporation - Federal Mevduat Sigorta Kurumu
FED	Federal Reserve - Amerikan Merkez Bankası
FSA	Financial Services Authority - Finansal Hizmetler Otoritesi
FSB	Financial Stability Board - Finansal İstikrar Kurumu
FSC	Financial Services Commission - Finansal Hizmetler Komisyonu
FSS	Financial Supervisory Service - Finansal Denetim Servisi
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
GUD	Gerçeğe Uygun Değer
IIA	The Institute Of Internal Auditors - İç Denetçiler Enstitüsü

IMF	International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
KGK	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
OCC	Office Of Comptroller Of Currency - Ulusal Bankaları Denetim Kurumu
OECD	The Organisation For Economic Co-Operation And Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
QE	Quantitative Easing - Geleneksel Olmayan Parasal Genişleme
SBM	Son Başvuru Mercii
SEC	Securities And Exchange Commission - Menkul Kıymetler Komisyonu
SFFEI	Superintendency of Financial and Foreign Exchange Institutions - Finans ve Döviz Kuruluşlarının Teftişi
SPF	Supplemental Reserve Facility - Ek Rezerv Kolaylığı
SPK	Sermaye Piyasası Kurumu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	Türk Dil Kurumu
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YEM	Yapısal Eşitlik Modellemesi

TEZ METNİ

GİRİŞ

Son 40 yıldır bankacılık krizi yaşayan ülke sayısında ve krizin ülkeler arasında yayılma hızında ciddi bir artış yaşanmıştır. Laeven ve Valencia (2018), 1970-2017 yılları arasında 151 sistemik bankacılık krizi tespit etmiştir. 1980-1995 yılları arasında, IMF üyesi olup sayıları 180'i aşan ülkeden en az 130'u ciddi bir bankacılık sorunu yaşamıştır (Lindgren vd., 1996).

Bankacılık krizleri ülkeleri giderek artan doğrudan ve dolaylı ekonomik maliyetlere maruz bırakmıştır. Bir taraftan kamu otoritelerinin üstlendikleri fiskal maliyetler artmış diğer taraftan üretim kayıpları yaşanmıştır (Duttagupta ve Cashin, 2008). Reinhart ve Rogoff (2013), bankacılık krizini izleyen üç yıl içinde merkezi hükümetlerin borçlarında yaklaşık % 86'lık bir artış hesaplamışlardır. 1980-1995 yılları arasında yaşanan bankacılık krizlerinin maliyeti 250 milyar dolara yaklaşmıştır. Çoğu bankacılık krizinde kamu sektörünün yüklendiği maliyet, GSMH'nın %10'una eşit veya daha fazla olmuştur (Şen, 2005). Honohan ve Klingebiel (2000), 1980'lerdeki krizlerde Arjantin ve Şili hükümetlerinin yüklendikleri maliyetin GSMH'ya oranının %45-50 civarında olduğunu tahmin etmişlerdir. Evans'a (2000) göre, Güneydoğu Asya krizinin maliyetinin ülkelerin milli gelirlerine oranı, Endonezya'da %45, G. Kore'de %15, Tayland'da ise %40'dır. 1975-1997 yılları arasındaki para ve bankacılık krizleri ülke milli gelirlerinde %8-10 arasında kayba yol açmıştır (Hutchison ve Noy, 2005). Ülkemizde 2000-2001 yıllarında yaşanan ve yirmiden fazla bankanın iflasına neden olan krizde batan bankalar, ekonomiye milyarlarca dolar maliyet yüklemiştir. Kriz, TCMB rezervlerinin önemli bir kısmını eritmiş; ciddi bir daralma ve işsizliğe yol açmıştır (Özatay ve Sak, 2003).

1980'li ve 1990'lı yıllarda bankacılık krizleri, daha ziyade yükselen piyasa ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden çoğu akademik ve politik çevrede krizlerin yükselen piyasa ülkelere has bir olgu olduğu algısı yayılmıştır (Glick vd., 2001). Yükselen piyasa ülkelerinde ekonomik, finansal ve kurumsal alt yapının zayıf oluşu krizlerin sorumlusu olarak görülmüştür (Mishkin, 1996; Mishkin, 1998; Mishkin, 1999; Llewellyn, 2002; Eichengreen ve Arteta, 2002). Ancak 2008 Küresel Krizi'nin, piyasa ekonomisinin beşiği kabul edilen ABD'de ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altına almış olması, bu yanlış algıyı büyük ölçüde değiştirmiştir. Krizden en çok, özellikle finansal altyapılarının sağlamlığı ve krizleri önlemede kamusal tedbirleri en etkin kullanmaları ile

övenen gelişmiş ülkeler etkilenmiştir. Bu durum, bankacılık krizlerini önlemede geleneksel tedbirlerin tek başına yeterli olabileceği düşüncesinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu çalışmada bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan geleneksel tedbirler makro-uluslararası ve mikro olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Makro-uluslararası düzeydekiler, kamusal tedbirlerden; mikro düzeydekiler ise banka içi uygulamalardan oluşur. Geçmişten günümüze uygulanan klasik kriz önleyici makro-uluslararası tedbirler, son kredi mercii, mevduat sigortası, düzenleme-denetim-gözetim, yasal düzenlemeler, kredi derecelendirme kuruluşları, Basel uzlaşıları, erken uyarı sistemleri ve IMF desteklerini içermektedir. Mikro tedbirler ise iç denetim, iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim uygulamalarını ihtiva eder. Ancak sürekli tekrarlanan ve daha maliyetli hale gelen bankacılık krizleri, bu tedbirlerin krizleri önlemede yetersizliğini kanıtlamıştır.

Geleneksel tedbirlerin yetersizliği sorunu bu tedbirlerin etkinliğini arttıracak, onları tamamlayıcı nitelikteki ek tedbirlere olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu çalışmada makro ve mikro önlem grubu arasında yer alması düşünülen tamamlayıcı tedbirlere mezo (ara, orta) tedbirler adı verilmiştir. Çalışma, Osmanlı loncalarının geçmişte esnaf ve devlet arasında icra ettiği tamamlayıcı rolden esinlenerek günümüzde banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlemede görev ve sorumluluk alabileceğini iddia etmektedir. Banka birliklerinin bu konuda tamamlayıcı bir rol üstlenebileceği ile ilgili yerli ve yabancı literatürde çalışmanın olmaması çalışmaya önemli bir özgünlük kazandırmaktadır. Ayrıca banka birliklerinin krizleri önlemede rol aldığına dair herhangi bir ülke uygulamasına da rastlanmamıştır. Bu çalışma bankacılık krizlerini önlemede banka birliklerinin kamusal tedbirlerin etkinliğini arttıracak tamamlayıcı rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada, bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin tamamlayıcı rolünün etkilerini ölçmek amacıyla “bankacılık krizlerini önlemede banka birliklerinin tamamlayıcı rolünün etkinliği ölçeği” geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek vasıtasıyla emekli bankacı ve akademisyenlerden oluşan 714 kişilik örneklemde anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler yapısal eşitlik modellemesi yöntemiyle test edilmiştir. Yapılan yol analizi sonrasında banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesinde makro tedbirlere ilişkin tamamlayıcı rolleri tespit edilmiştir. Bu roller; bankalar arasında otokontrol mekanizmasının oluşturulması, bankaların kamusal süreçlere demokratik katılımının sağlanması, banka ile kamu otoritesi arasında aracılık fonksiyonun icra edilmesi ve toplumsal faydanın gözetilmesidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde finansal kriz kavramı ve finansal krizler ile bankacılık krizlerini açıklayan teorik yaklaşımlar açıklanmıştır. Ayrıca bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan geleneksel tedbirlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ilk olarak bankacılık krizlerinin önlenemeyen yükselişi üzerinde durulmuş; kriz önleyici geleneksel tedbirlerin yetersizliği sorununun nedenleri açıklanmıştır. Aynı bölümde bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birlikleri için rol model kabul edilen Osmanlı dönemi loncaları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Banka birliklerinin mezo tedbirler kapsamında bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla üstlenmesi gereken tamamlayıcı role ikinci bölümde yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlenmedeki tamamlayıcı rolüne ilişkin bir uygulama yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
FİNANSAL KRİZLER, BANKACILIK KRİZLERİ VE BANKACILIK
KRİZLERİNİ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLER

1.1. FİNANSAL KRİZİN TANIMI VE TÜRLERİ

Kriz sözcüğü Yunanca *krisis* kelimesinden türetilmiş olup *ayırarak* ya da *bölmek* anlamını taşımaktadır (Starn, 1971). Günümüzde kriz kavramı *fırsat* ve *tehlike* anlamında kullanılmaktadır (Kalaycı, 2010). Türk Dil Kurumu'na göre (TDK, 2016), kriz bir ülkede veya ülkeler arasında toplumun veya bir kuruluşun faaliyet sürecinde yaşadığı zor dönem, bunalım, buhran veya ekonomik anlamda çöküntü olarak tanımlanmaktadır. Oxford sözlüğünde kriz “yoğun sıkıntı veya tehlike durumu” ifade eder (Oxford Dictionary, 2019a). Cambridge sözlüğü ise krizi “bir durumun aşırı zor ve tehlikeli bir noktaya ulaşması; büyük bir kargaşa, belirsizlik veya ızdırap zamanı” olarak tanımlar (Cambridge Dictionary, 2019).

Finansal krizler yaygın bazı ortak özelliklerinin olmasıyla birlikte birçok değişik biçimde ortaya çıkabilir. Ancak bir finansal kriz genellikle şu gelişmelerin bir ya da birkaçı ile ilişkilendirilmektedir: Kredi hacmindeki ve varlık fiyatlarındaki önemli değişiklikler, finansal aracılıkta ciddi aksamalar, ekonomideki çeşitli aktörlere harici finansman sağlanması, büyük ölçekli bilanço sorunları, borsa çöküşleri, kur ve faizlerde aşırı yükselme, bankacılık panikleri ve büyük ölçekli hükümet desteği. Ayrıca finansal krizler genellikle çok boyutlu ve tek bir gösterge kullanılarak karakterize edilmesi zor olaylardır (Claessens ve Kose, 2013).

IMF'ye (1998) göre, finansal krizleri dört başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar: parasal krizler, sistemik finansal krizler, dış borç krizleri ve bankacılık krizleridir.

1.1.1. Parasal Kriz

Parasal kriz, ulusal para biriminin değerini savunmak amacıyla yetkilileri yabancı para rezervlerini satmaya veya yerel faiz oranlarını yükseltmeye zorlayan spekülatif bir saldırdır (Glick ve Hutchison, 2011). Parasal krizler literatürde ödemeler dengesi krizleri veya döviz krizleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Sabit döviz kuru rejimine sahip bir ekonomi için parasal kriz söz konusu rejiminden vazgeçilmesi için baskı oluşturur. Bu durumda yerel faiz oranlarının artırılması ya da yabancı para rezervlerinin kullanılmasıyla ancak spekülatif saldırı bertaraf edilebilir; aksi halde başarılı spekülatif saldırı ulusal paranın devalüasyonu ile sonuçlanır. Spekülatif saldırılar başarılı şekilde atlatılsa bile bu durum sıklıkla kurun dalgalanmasına neden olmaktadır (Obstfeld, 1984a).

1.1.2. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal krizler finansal piyasaların etkin şekilde çalışmasını önleyerek reel ekonomi üzerinde ciddi olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek aksamalardır (IMF, 1998). Marshall (1998) sistemik finansal krizi, finansal sistemin önemli fonksiyonları olan varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler üzerinde ortaya çıkan bir şok olarak tanımlamaktadır. Sistemik finansal krizler gelecekte yüksek getirilerin artık devam etmeyeceği beklentisiyle yatırımların ve kredi genişlemesinin azalmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır (Gai, vd., 2008).

1.1.3. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi, düzenli olarak borçlarını ödemeye devam eden bir ülkenin herhangi bir dış ödeme sorunuyla karşılaşması sonrasında borçlarının faiz ve anaparasını ödeyemez duruma düşmesidir (Seyidoğlu, 2003). Diğer bir ifadeyle dış borç krizi borçlunun ödeme yapamadığında ya da borç vericilerin geri ödenmeme olasılığı yüzünden mevcut kredilerin kapatılmasını istemeleri veya yeni borç vermemeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Dış borç krizlerinin temelinde kamusal veya özel borçlar bulunabilir. Kamu kesiminin borcunu ödeyemeyeceği yönünde bir algı; özel sermaye girişlerinde belirgin düşüşe sebep olarak parasal bir krizi de tetikleyebilir (IMF, 2002).

1.1.4. Bankacılık Krizi

Sermaye piyasasının önemli kurumlarından birisi olan bankalar, tasarruf sahiplerinin haklarını korumak ve bu tasarrufların ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılmasını sağlamak üzere kurulan ve para ticareti yapan işletmelerdir (Başak, 2008). Ekonomide fon arz ve talep edenleri bir araya getiren bankalar aynı zamanda kâr maksimizasyonunu amaçlayan kuruluşlardır. Bankalar yatırım ve tasarrufa ilişkin rolleriyle ekonomi için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple bankacılık krizleri sadece finansal sistem için değil ekonominin bütünü için yıkıcı olaylardır.

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998) bankacılık krizini şu dört koşuldan en az birinin gerçekleşmesi olarak tanımlamaktadır. Bunlar;

- Bankacılık sisteminde ödenmemiş borçların toplam varlıklara olan oranının %10'u aşması,
- Bankaları kurtarma operasyonunun maliyetinin gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) en az %2'sini oluşturması,

- Bankacılık sektöründeki problemlerin büyük ölçekli millileştirmelerle sonuçlanması,
- Büyük ölçekli bankacılık paniklerinin gerçekleşmesi, mevduatların dondurulması gibi acil önlemlerin alınması, uzun süreli banka tatilleri ve hükümet tarafından mevduat sigortasının kapsamının genişletilmesidir.

Bankalar, mudilerin mevduatlarını her an geri çekebilmeleri sebebiyle doğal bir kırılganlık taşımaktadır. Ayrıca herhangi bir bankada ortaya çıkabilecek bir sıkıntı tüm bankacılık sektörüne hızla yayılabilmektedir. Dahası bankaların uluslararası faaliyetlerinin genişlemesi bankacılık krizlerine uluslararası bir boyut da kazandırır (Claessens ve Horen, 2014). Bu sebeple bankalar vermiş oldukları kredileri zamanında kapatmak ve ihtiyatlı yatırım kararları almak için bilgiye, yasaya ve işleyen bir yargı düzenine ihtiyaç duymaktadır (Claessens ve Kose, 2013).

Bankacılık krizleri temel nedenleri, tetikleyicileri ve ekonomik etkileri bakımında farklılık taşımakla birlikte birçok ortak özelliğe sahiptir (Leaven ve Valencia, 2010). Bankacılık krizleri genellikle yüksek kredi büyümesinden sonra gerçekleşir ve sıklıkla özel sektörün bilançolarındaki vade uyumsuzluğu veya kur riski gibi sorunlarla ilişkilendirilir. Nitekim bu tür bilanço bozuklukları bankalar için kredi riskini artırır.

Claessens (1999) bankacılık krizlerinin nedenlerini üç başlık altında incelemiştir. Bunlar;

- Büyük bütçe açıkları, düşük büyüme hızı, ticaret hadlerindeki gerileme, reel faiz oranında ve enflasyonda meydana gelen artış, döviz kurunda ortaya çıkan beklenmedik düşüşler gibi zayıf makroekonomik politikalar ve makro şoklar,
- Ülkeden hızlı sermaye çıkışları, döviz rezervlerinde azalma, büyük dalgalanmaların tetiklediği ve finansal piyasalarda ortaya çıkan güven kaybı gibi sebeplerle ortaya çıkan finansal bozulma,
- Açık mevduat sigortası uygulamasının varlığı (veya yokluğu), çözüm tedbirlerinin yokluğu, sözleşmelerin zayıf oluşu, denetim ve gözetimin zayıflığı, bankalar ile müşteriler arasındaki uygunsuz ilişkiler gibi kurumsal altyapı ile ilgili sorunlardır.

Kaminsky (1999), para ve bankacılık krizlerinin benzer kökenlere sahip olduğunu ve dolayısıyla bu krizlerin ikiz krizler olduğunu; parasal kriz tehlikesinin boyutunu belirlemek için bankacılık sektöründeki kırılganlığı ölçmenin önemine işaret etmiştir.

1.2. FİNANSAL KRİZLERİ VE BANKACILIK KRİZLERİNİ AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR

Finansal krizleri ve bankacılık krizlerini açıklayan teorik yaklaşımları beş ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar, borç ve finansal istikrarsızlık yaklaşımı, monetaristlerin bankacılık panikleri yaklaşımı, spekülatif balonlar yaklaşımı, asimetrik bilgi yaklaşımı ve tesadüfi çekme riski yaklaşımıdır.

1.2.1. Monetaristlerin Bankacılık Panikleri Yaklaşımı

Milton Friedman, Anna J. Schwartz ve Phillip Cagan finansal krizleri bankacılık panikleri ile açıklarlar. Friedman ve Schwartz (1963) ABD'nin parasal tarihinde yaşanan istikrarsızlıkların nedenini bankacılık panikleri olarak açıklamaktadır. Bankacılık paniklerinin özellikle para arzı üzerindeki daraltıcı etkileri ekonomik faaliyetleri yavaşlatarak krize neden olmaktadır. Friedman ve Schwartz, bankacılık paniklerinin bankaların mevduatları paraya çevirme yeteneklerine yönelik halkın güveninin kaybolması sonrasında yaşandığını belirtmektedirler.

Friedman ve Schwartz *A Monetary History of The United States 1867-1960* isimli çalışmalarında Amerika'da yaşanan bankacılık paniklerini incelemişlerdir. 1867-1960 arasında yaşanan yedi adet bankacılık paniği çalışmanın konusunu oluşturmakla birlikte 1929 Buhranının özellikle üzerinde durulmuştur. Para arzı ile bankacılık panikleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, 1930 paniği öncesinde para arzında bir daralma olduğu ve bu daralmanın konjonktürel gelişme ile uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. Ancak para arzındaki daralma süreci incelediğinde bu daralmanın küçük boyutlu olması sebebiyle para arzı ile panik arasında bir ilişki kurulmaktan özellikle imtina edilmiştir. 1931 ve 1933 paniklerinin nedenlerini açıklama noktasında ise Friedman ve Schwartz oldukça net açıklamalarda bulunmuşlardır. Yazarlara göre, bu paniklerin yaşanmasında etkili olan faktör 1930'da yaşanan panik sebebiyle para arzında ortaya çıkan daralmadır. 1930'da yaşanan panikte halk yoğun bir şekilde mevduatlarını nakde dönüştürme çabasına girmiş ve mevduat stoklarının erimesiyle bankaların birçoğu iflas etmiştir. Ayrıca bankaların nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla varlıklarını elden çıkarması söz konusu varlıkların fiyatlarını düşürmüştür; bu gelişme ise bankacılık sektöründeki iflas dalgasının boyutunun genişlemesine sebep olmuştur. Benzer şekilde Cagan da (1965) A.B.D.'de yaşanan finansal krizlerin hemen öncesinde para arzında bir

düşüş tespit etmiştir. Cagan'a göre bu düşüşün sebebi halkın ve bankaların nakit taleplerindeki artıştır.

Monetarist görüş bankacılık paniklerinin önlenmesi noktasında nihai borç verme merci olarak merkez bankalarının önemine vurgu yapmaktadır. Çünkü bankacılık paniklerinin ortaya çıkmasında halkın mevduatı paraya dönüştürme yetenekleri açısından bankalara olan güveninin kaybolması etkili olmaktadır. Güvenin yeniden tesis edilmesi ve korunması için de merkez bankası müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Schwartz'a (1987) göre, 1873'te İngiltere Merkez Bankası (Bank of England), bir bankacılık paniğini öngörerek gerekli tedbirleri almış ve paniğin ortaya çıkmasını önlemiştir. 1929 krizinde FED, parasal faktörlerden ziyade reel faktörlere odaklandığı için krizin önlenmesinde başarılı olamamıştır.

1.2.2. Borç ve Finansal İstikrarsızlık Yaklaşımı

Borç ve Finansal İstikrarsızlık yaklaşımı Irving Fisher, Hyman P. Minsky ve Charles P. Kindleberger'in katkılarıyla geliştirilmiştir. İlk olarak Irving Fisher'ın temelini oluşturduğu yaklaşım sonrasında Minsky ve Kindleberger'in katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım Fisher-Minsky-Kindleberger yaklaşımı olarak da isimlendirilmektedir.

Borç ve finansal istikrarsızlık yaklaşımına göre, başlangıçta olumlu ekonomik gelişmeler fiyatların ve şirket kârlarının yükselmesine; yatırım harcamalarının artmasına neden olur. Bu gelişmeler spekülasyon kazançlardaki artışı da beraberinde getirir. Bankaların kredi arzını arttırmasıyla para arzı genişler ve bir kredi balonu oluşur. Balonun patlamasıyla, kredilerde geri ödeme zorlukları yaşanır ve bankaların likidite ihtiyacı artar. Bu durum bankaları varlıklarını satmaya zorlar. Aynı anda bankalardan hızlı mevduat çıkışı yaşanması var olan likidite ihtiyacını daha da yükseltir. Reel sektörde ve bankacılık sektöründe yaşanan iflaslar ekonomik faaliyetlerde bir daralmayla sonuçlanır (Çolpan Nart, 2013).

1.2.2.1. Fisher'in Borç-Deflasyon Teorisi

Irving Fisher tarafından 1932'de yayımlanan *Booms and Depressions* isimli kitap ve bu kitabın özeti niteliğinde olan 1933 yılında yayınlanmış *The Debt-Deflation Theory of Great Depression* isimli makale teorinin temelini oluşturmaktadır (Fisher,

1933). Fisher'in yaklaşımının temeli, Büyük Buhran dönemindeki ekonomik gelişmelere dayanır.

Fisher'e (1933) göre, aşırı borçlanma ve sonrasında ortaya çıkan deflasyon büyük depresyonda önemli rol oynamıştır. Bu iki faktörün dışındaki ekonomik gelişmelerde ortaya çıkan bozulmalar bir kriz nedeni değildir.

Ekonominin genişleme döneminde önemli sektörlerde kârlı yatırım fırsatları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, yeni yatırımları teşvik eder. Artan üretim ve fiyatlar ile kârlardaki artış sermaye talebini arttırır. Banka kredisi ile karşılanan bu talep mevduat düzeyini ve para arzını arttırarak fiyat düzeyinin daha da yükselmesine neden olur. Fiyat düzeyindeki bu artış borcun reel değerini azaltır. Bu azalış ise daha fazla borçlanma konusunda yatırımcıları teşvik eder. Süreç aşırı borçlanmaya ve krize yol açar.

Kriz ortamında borçlarını ödeyemeyenler varlıklarını satmak zorunda kalırlar. Durum yaygınlaşır ve nihai borç verme mercii buna müdahale etmezse ekonomide uzun bir daralma süreci yaşanır. Zorunlu satışlar sebebiyle fiyatlardaki düşüş mevcut borçların reel değerini arttırır. Ayrıca kredi verenler kredilerin teminatı niteliğindeki varlıkların fiyatlarında yaşanan azalış sebebiyle kredilerinin erkenden geri ödenmesini talep eder. Ancak bu durum fiyatların daha da düşmesine, reel faizlerin artmasına, dolayısıyla şirketlerin net varlığının ve kârlılığının azalmasına yol açar. Kredilerin artık ödenemez hale geldiği bu durumun mudilerce de bilinmesiyle bankalardan hızlı mevduat çıkışları gerçekleşir (Karacan, 1997; Fisher, 1932).

Aşırı borçlanmayı birçok gelişme tetikleyebilir. Bunlar; savaşlar, teknolojik gelişmeler, yeni kârlı yatırım imkânları olabilir. Fisher'e (1933) göre, aşırı borçlanmanın olduğu varsayımı altında borçlular veya alacaklılar ya da her ikisi de olumsuz bir gelişme sonrasında harekete geçerek borçların tasfiyesine yöneleceklerdir. Bu durum birbiriyle bağlantılı dokuz aşamalı sorunlar zincirine yol açacaktır. (1) *Borç tasfiyesi zararına satışa*, (2) bankalarca ödeme yapıldıkça *mevduatların azalmasına* ve mevduatların dolaşım hızlarının yavaşlamasına neden olur. Zararına satış ile azalan mevduatlar ve mevduatın dolaşım hızının daralması, (3) *fiyatlar genel düzeyini düşürür*. Fiyatlardaki düşüşe reflasyon veya herhangi bir şekilde müdahale edilmediği varsayımı altında bu durum (4) iflaslarla tetiklenen daha *büyük net değer düşüklüklerine* ve (5) *karlarda bir azalmaya*, (6) *üretimde, ticarete ve emek istihdamında azalmaya* sebep olur. Bu kayıplar, iflaslara ve işsizliğe, (7) *karamsarlığa ve güven kaybına* yol açar, (8) *istifçiliği ve dolaşım*

hızındaki daha büyük bir düşüşü ortaya çıkarır. Sekiz madde halinde sıralanan bu gelişmeler (9) faiz oranlarında karmaşık bir durumu ortaya çıkarır. Bu durum özellikle nominal faiz oranlarında ve paranın değerinde düşüşe, emtia ve reel faiz oranlarında ise artışa sebep olur. Ancak gerçek hayatta bu dokuz olayın gerçekleşme sırası değişebilir.

Fisher'e (1933) göre, fiyatlardaki düşüş engellenmedikçe depresyon derinleşmeye devam edecek; para standardı yolu ile ülkeden ülkeye yayılacaktır. Ancak Fisher'e göre, fiyatlar genel düzeyini yükseltmeden toplam talebi arttırmak için uygulanan reflasyonist politikalarla depresyon engellenebilir. Reflasyonist politika enflasyona yol açmayacak kadar parasal genişlemeye gidilmesidir. Depresyonun erken aşamalarında daha etkin olan reflasyonist politikaların diğer özellikleri kolay uygulanabilir ve maliyetsiz olmalarıdır.

1.2.2.2. Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi

Minsky 1957 yılından itibaren yayınlamaya başladığı makaleleri ile Fisher'a ait borç-deflasyon teorisini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve genişletmiştir (Karacan, 1997). Hyman P. Minsky krizleri incelerken üç değişik kavramdan yararlanmaktadır. Bunlar: *Wall Street paradigması*, *finansal kırılganlık* ve *finansal istikrarsızlık hipotezidir* (Dymski, 1997: 503). Ancak Minsky'nin en önemli buluşu finansal istikrarsızlık hipotezi olarak kabul edilmektedir.

Finansal istikrarsızlık hipotezi iki temel varsayım üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki, ekonomiler hem istikrarlı hem de istikrarlı olmayan finansal yapılara sahiptir. İkincisi ise konjonktürün genişleme dönemlerinde ekonomi, sistemi istikrarlı yapan finansal ilişkilerden istikrarsız yapan ilişkilere doğru yönelir (Minsky, 1992).

Minsky finansal istikrarsızlığı ölçmek için üç kavramdan yararlanmaktadır. Bunlar *hedge*, *spekülatif* ve *ponzi finansmandır* (Minsky, 1982). Bu tasnif ekonomik birimlerin gelir-gider dengesi dikkate alınarak yapılmıştır.

Hedge finansman konjonktürün tüm dönemlerinde nakit gelirlerin giderleri aşması durumudur. Bu finansman yapısı, faiz oranlarındaki artıştan olumsuz etkilenmez. Dolayısıyla finansal piyasalardaki olumsuz gelişmeler hedge finansmana sahip bir birimi olumsuz yönde etkilemeyecektir.

Spekülatif finansman, konjonktürün sadece belirli dönemlerinde nakit gelirlerin giderlerden düşük olması durumudur. Bu dönemlerde borçlanmaya ihtiyaç artmakta

ancak toplamda gelirler giderleri aşmaktadır. Eğer spekülâtif finansman birimi yüksek faiz oranından borçlanmış ise faiz oranlarındaki değişikliklere oldukça duyarlı olacaktır.

Ponzi finansman konjonktürün çoğu döneminde nakit giderlerin gelirleri aşması durumudur. Finansal piyasalarda konjonktürün genişleme döneminde ponzi finansman yapısına sahip birimlerin ağırlığı artarken, hedge ve spekülâtif finansman yapısına sahip birimlerin ağırlığı azalmaktadır (Minsky, 1992).

Bir ekonomide konjonktürün genişleme döneminde bu üç finansman türü likidite bolluğu sebebiyle bir sorun yaşamaz. Ancak konjonktürde daralma dönemine geçilmesiyle birlikte spekülâtif ve ponzi finansmanda likidite problemi yaşanır ve bir finansal çalkantı ortaya çıkar. Spekülâtif ve ponzi finansmana sahip birimler likidite ihtiyacını karşılamak için varlıklarını zararına satmaya başlar. Zararına satışlar borç-deflasyon sürecini başlatır. Konjonktürde yaşanan uzun bir iyimserlik dönemi nedeniyle aşırı borçlanan birimlerin (genellikle firmalar) borçlarını ödemek için varlıklarını zararına satmaya başlamasına Minsky Anı (Minsky Moment) adı verilmektedir (Caverzasi, 2014).

Küresel kriz öncesinde özellikle ABD’de yaşanan uzun iyimserlik dönemi sebebiyle likidite bolluğu yaşanmış ve mortgage kredilerine bağlı olarak borçlanma düzeyinde inanılmaz genişlemeler ortaya çıkmıştır. Ancak krizin ortaya çıkmasıyla birlikte kredi borçluları kredilerini ödeyememiş, kredinin teminatını oluşturan konutlar da bankalar tarafından düşük fiyatlarla satılmıştır (borç-deflasyon süreci). Bu dönemde finansal kuruluşların varlıklarını düşük fiyatlardan satmasının (Minsky Moment) sebebi ise likidite düzeylerini arttırmaktır. Küresel kriz döneminde ortaya çıkan bu gelişmeler Minsky’nin finansal istikrarsızlık hipotezi’nin işleyişi ile büyük oranda örtüşmektedir (Şen ve Altay, 2009).

Minsky’e göre, kapitalist bir ekonominin doğal istikrarsızlığını kontrol edebilmek ve finansal krizleri önlemek için yeterli sayıda sınırlayıcı kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Minsky bu noktada özellikle büyük bir devlet otoritesine ve son başvuru mercii statüsünde büyük bir bankaya dikkat çekmektedir. Minsky’e göre, Büyük Depresyon’da yaşananın dışında sonraki dönemde bu iki kurumun varlığı sayesinde borç-deflasyon süreci yaşanmamıştır (Wolfson, 2002).

Minsky 2008 Küresel Krizi’ni açıklamada başarılı kabul edilmektedir. Ancak krizleri önlemek için sıraladığı tedbirler eleştirilmektedir. Çünkü Minsky’nin krizleri önlemeyi amaçlayan önerileri sadece finansal sistemi denetleyici ve düzenleyici

tedbirlerle sınırlıdır. Şen ve Altay’a (2009) göre, söz konusu önlemlerle ilgili eleştiriler beş grupta incelenebilir.

- Krizleri önlemek amacıyla kamu harcamalarındaki artış veya nihai borç verme merciinin müdahaleleri finansal sistemde riskli faaliyetleri teşvik eder.
- Krizleri önlemek için düzenleyici ve denetleyici kural veya kurumların sayısını arttırmakla finansal istikrar sağlanamaz. Kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden yetenekli finansal aktörleri düzenleme ve denetleme ile kontrol altında tutmak her zaman mümkün olamaz.
- Kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden finansal aktörler kısıtlayıcı düzenlemeleri ve denetim otoritesinin kontrolünü aşmak amacıyla karmaşık ürünler geliştirebilir.
- Minsky’nin önerilerinde belirtilen ve nihai borç verme mercii tarafından gerçekleştirilen kurtarma operasyonlarının içeriği yeterince açık değildir.
- Finansal kuruluşların oluşturduğu kaosu yönetmek diğer sektörlerde yaşananlardan daha zordur.

1.2.2.3. Kindleberger’in Spekülatif Cinnetler Yaklaşımı¹

Spekülatif cinnetler yaklaşımı Charles P. Kindleberger tarafından orijinal ismi *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises (Cinnet, Panik ve Çöküş: Mali Krizler Tarihi)* olan eser ile oluşturulmuştur (Şen, 2005). Eserde, Güney Doğu Asya’da 1997’de yaşanan krizden önce yaşanmış büyük ölçekli krizler incelenmiştir. Ayrıca krizler dışsal şok, cinnet, mali sıkıntı, panik ve çöküş kavramlarıyla açıklanmıştır.

Spekülatif cinnetler yaklaşımı finansal istikrarsızlık hipotezini kapsamakla birlikte onu daha ileri taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre, finansal krizin temelinde Minsky’nin de belirttiği gibi önemli bir dışsal şok bulunmaktadır. Bu dışsal şok; bir savaşın başlaması veya bitmesi, bereketli bir hasat dönemi veya mahsül alamama, yaygın etkilere sahip yeni bir buluşun ortaya çıkması, bazı siyasal olaylar, şaşırtıcı mali başarılar, para politikasında beklenmeyen değişiklikler veya faiz oranlarını hızlıca düşüren borç

¹ Kindleberger’in bu yaklaşımına Spekülatif Cinnetler Yaklaşımı adını ilk Ali ŞEN 2005 yılındaki doktora tez çalışması kapsamında vermiştir.

dönüşümü olabilir. Dışsal şoklar ekonomide kâr olanaklarını değiştirerek, ekonominin genel görünümünü değiştiren olaylardır (Kindleberger, 2004).

Dışsal şoklarla yeni kârlı alanların ortaya çıkışı bireyleri ve firmaları harekete geçirir. Bu eylemin kitleler tarafından yapılmasıyla süreç cinnete dönüşür. Cinnet, kâr amacıyla yapılan spekülasyonun akılcı bir davranış olmaktan çıkıp, normal şartlarda tehlikeli yatırımlardan uzak duran kesimleri bile kapsayarak büyümesidir. Bu aşamada yatırımcılar işleyen süreç konusunda gerçek bilgileri olmaksızın zengin olmaya çalışmaktadır. Kindleberger bu eylemi “maymun gördüğünü yapar” cümlesiyle tarif etmektedir. Spekülatif işlemlerdeki büyümede ve cinneti beslemede bankaların para arzını genişleten faaliyetlerinin etkisi büyüktür (Kindleberger, 2004). Cinnet kavramı gelecekte oluşacak balonu da işaret etmektedir. Balon gelecekte yaşanacak büyük fiyat düşüşünü belirtmek amacıyla kullanılmakta olup, fiyatların cari dönemde hızlıca yükselmeye devam etmesidir.

Cinnet hali devam ettikçe faiz oranları, paranın dolaşım hızı ve fiyatlar birlikte yükselmeye devam eder. Ancak bir noktadan sonra kâr realizasyonu kapsamında işin içinde olan yatırımcılar ellerindeki varlıkları satmaya başlar. Spekülasyona yeni başlayanların alımları ve işin içindekilerin satışı ile birlikte fiyatlar dengelenmeye başlar. Fiyatta oluşan istikrar ise piyasalarda tedirginlik oluşturur. Tedirginlik, firmalarda gelecekteki mali yükümlülüklerin karşılanamaması ihtimaliyle birlikte mali sıkıntıya neden olur. Malî sıkıntı, firmaların gelirlerinin borçlarını ödemeye yetmeyecek duruma gelmesi ve kredi itibarlarının zedelenmesidir. Mali sıkıntı bireysel yatırımcılarda ise spekülasyon için yaptıkları borçlanmanın geri ödenmesinde yaşanır. Mali sıkıntı devam ettikçe spekülâtörlerin tümü ellerindeki varlıkları satmaya başlar. Varlıkları satarak paraya dönüştürme yarışı bir süre sonra paniğe dönüşebilir. Varlık satışlarında yaşanan hızlanma sonrasında fiyatlardaki keskin düşüş balonun patlamasına ve çöküşe yol açar (Kindleberger, 2004).

Panik sonrası bir banka ya da firmanın iflas etmesi kriz habercisidir. *Panik* aşağıda belirtilen üç faktörden biri ya da birkaçı ortaya çıkıncaya kadar kendi kendini beslemekte ve büyümektedir (Kindleberger, 2004).

- Fiyatların büyük ölçüde düşmesi sebebiyle yatırımcılar likit değeri daha düşük aktiflere yönelmektedir.

- Fiyat düşüşleri sınırlanarak, borsalar kapatılarak ya da işlemler durdurularak ticaret engellenir.
- Son başvuru mercii (merkez bankası) piyasaları nakit taleplerini karşılamaya yetecek ölçüde rezervi bulunduğu konusunda ikna etmeyi başarır.

Kindleberger, Minsky'nin aksine krizlerin tek bir ülke ile sınırlı kalmayacağını ve diğer ülkelere de sıçrayabileceğini iddia etmektedir. Spekülasyona ve uluslararası ticarete konu olan varlıkların fiyatlarındaki değişiklikler arbitraj mekanizmasıyla diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir.

Kindleberger, Fisher ve Minsky gibi krizleri önlemede son başvuru merciinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca monetarist yaklaşımın ait cinnet ve paniklerin para arzının sabit tutulması suretiyle önlenebileceği iddiasını reddetmektedir (Şen, 2005: 30). Kindleberger'e (2004) göre, para arzı uzun dönemde sabit tutulmalı; ancak kriz dönemlerinde esnek olmalıdır. Ayrıca piyasalar hızlı büyüme dönemlerinde yeni para biçimleri oluşturmaktadır. Kambiyo senetleri, spot krediler, kredi kartları, ciro edilebilir mevduat sertifikaları, altın kambiyo sistemi gibi araçlar ve uygulamalar para arzını genişletmektedir. Dolayısıyla monetaristlerin para arzının sabit tutulmasına yönelik tavsiyesine uyulsa bile bunun gerçekleşmesi mümkün değildir.

1.2.3. Spekülatif Balonlar Yaklaşımı

Spekülatif balonlar (speculative bubbles) yaklaşımı menkul kıymet borsasındaki değişkenlik ile bankacılık krizleri arasındaki bağlantıyı açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Yaklaşımına göre, menkul kıymet piyasasında oluşan balonlar ve çöküşler bankacılık paniklerine neden olmaktadır.

Menkul kıymet piyasasında balona konu olan kıymet çok yüksek fiyatlardan satılır. Alıcıların vade sonunda söz konusu kıymeti daha da yüksek bir fiyattan satabileceğine ilişkin inancı balonun daha da şişmesine sebep olur (Hong, vd., 2005).

Speküstasyon nedeniyle menkul kıymet piyasasında değişkenlik çok yüksektir ve hisse senedinin fiyatı talep artışı nedeniyle yükselme eğilimindedir. Hisse senedindeki talep artışı kredi talebini de arttırır. Dolayısıyla kısa dönem faiz oranları yükselir. Hisse senedi piyasasında oluşan balonun patlamasıyla spekülasyonu kredi mekanizmasıyla besleyen bankaların kredileri ise takibe düşmeye başlar. Bu durumun kamuoyu tarafından öğrenilmeye başlanması mudilerin mevduatlarını çekmelerine sebep olur. Bankacılık

paniğine dönüşen bu durumda bankalar arası para piyasasında faiz oranları aşırı yükselir, menkul kıymet değerleri ise aşırı düşer.

Bankaların sermayesi bilançolarının aktifinde yer alan kredilerin takibe düşmesi, pasifinde yer alan mevduatların da panik içerisindeki mudiler tarafından geri çekilmesi sebebiyle erir. Zararın büyüklüğü bankaların iflasına sebep olur. Bankacılık sektöründe yaşanan bu süreç ekonomik faaliyetlerin daralması ve resesyonla sonuçlanır (Canova, 1994).

Obstfeld'e (1984b) göre, hükümetler mali gücünü kullanarak balonların oluşmasını engelleyebilir. Hükümetlerin vereceği minimum fiyat garantisi balonların oluşmasını ve bankacılık krizlerini önleyebilir. Finansal balonların varlığının tespit edilmesi de olası krizleri önlemek için önemlidir. Ancak Driffill ve Sola'ya (1998) göre, finansal balonların tespit edilmesi zordur. Gürkaynak'a (2005) göre, yapılan testler sadece belirli finansal balon tiplerini tespit etmekte başarılıdır.

1.2.4. Asimetrik Bilgi Yaklaşımı

Asimetrik bilgi yaklaşımı finansal krizleri açıklamaya yönelik geliştirilmiş modern bir teoridir. Bu teorinin temel düşüncesi, bankaların finansal piyasaların bilgi akışının bozulması sebebiyle görevlerini yürütememesi ve bir krizle karşılaşmasıdır. Asimetrik bilginin varlığı finansal piyasaların en kârlı yatırım fırsatlarını etkin şekilde fonlayamamasına yol açar (Mishkin, 1999). Nitekim bilgi eksikliğinden kaynaklanan problemler genellikle piyasaların etkinliğini azaltmaktadır (Gertler, 1988).

Asimetrik bilgi yaklaşımı, finansal bir sözleşmede alıcı ve satıcı arasındaki bilgi farklılıklarını dikkate alır. Bu yaklaşıma göre, kredi alan verene nazaran daha fazla bilgiye sahiptir. Bunun sebebi kredi alanların gerçekleştirecekleri yatırım projeleri ve onların riski hakkında kredi verene oranla daha fazla bilgiye sahip olmasıdır. Asimetrik bilgi durumu sonrasında ters seçim (adverse selection) ve ahlâkî riziko (moral hazard) sorunlarını doğurmaktadır.

1.2.4.1. Ters Seçim Problemi: Limon Problemi ve Kredi Tayınlaması

Ters seçim finansal bir işlemde önce ortaya çıkan asimetrik bilgi sorunudur. Ters seçim problemi George Akerlof'un *The Market for "Lemons": Quality, Uncertainty, and The Market Mechanism* isimli makalesinde açıklanmıştır. Makalede

finansal piyasaların işleyişi üzerinde ters seçim probleminin etkisi incelenmiştir. İşleyişin açıklanmasında iyi ve kolay anlaşılır bir örnek olması sebebiyle otomobil piyasasından yararlanılmıştır.

Akerlof'a (1970) göre, otomobil piyasasında dört çeşit otomobil bulunmaktadır. Bunlar; yeni-iyi, yeni-kötü, eski-iyi ve eski-kötü otomobillerdir. Otomobil pazarındaki bireyler, satın aldıkları arabanın iyi veya *limon*² olup olmadığını bilmeden yeni otomobil satın alırlar. Ancak bireyler satın aldığı aracın iyi bir araç olma olasılığının q , limon olma olasılığının $1-q$ olduğunu bilirler. Ancak bireyler satın aldıkları otomobilin kalitesi hakkında sonradan daha iyi bir fikre sahip olacaktır. Satıcı alıcıya oranla araç hakkında daha fazla bilgiye sahiptir. Akerlof'a göre, iyi ile limon otomobil arasındaki farkı ifade etmenin imkânsızlığından dolayı tüm otomobiller ortamala bir fiyattan satılır. Ancak iyi bir otomobilin satıcısı aracının limon araçla denk tutulmasından dolayı aracını satmaktan vazgeçecektir. Sonuçta, piyasada büyük oranda kötü araçlar (limon) yer alacak ve kullanılmış otomobil piyasası etkinlikten uzaklaşacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ikinci el otomobil piyasasında limon otomobillerin iyi otomobillere oranla daha çok yer alması Grasham Yasası'na benzemektedir. Çünkü Grasham Yasası'nda kötü para iyi parayı piyasadan kovmaktadır. Benzer biçimde ABD ikinci el otomobil piyasasında da limon otomobil iyi olanı piyasanın dışına itmiştir. Ancak Grasham Yasasına göre, alıcı ve satıcı iyi ve kötü para arasındaki farkı bilirken, ikinci el otomobil piyasasında alıcının iyi ve limon otomobil arasındaki farkı bilmesi imkânsızdır (Akerlof, 1970).

Alıcı ve satıcı arasındaki asimetrik bilgi durumuna birçok piyasada rastlanmaktadır. Örneğin borç piyasalarında kredi veren, iyi ve kötü kalitedeki borçluları birbirinden ayıramıyorsa borçluların ortalama kalitesini gösteren bir faiz oranından borç verecektir. Kredibilitesi yüksek firmaların olması gerekenden daha yüksek bir faiz oranı ile borçlanması onların piyasadan çekilmesine sebep olacaktır. Bu durumda piyasada sadece düşük kalitedeki firmalar yer alacak ve olması gerekenden daha düşük faizle borçlanabilecektir. İyi kalitedeki firmalar ise yeni ve kârlı yatırım fırsatlarını fon eksikliği

² Amerika Birleşik Devletleri'nde konuşma dilinde kötü otomobillere *limon* adı verilmesi sebebiyle çalışmada kötü otomobiller için bu kavram kullanılmıştır.

sebebiyle değerlendiremeyecektir. Akerlof'a (1970) göre, az gelişmiş ülkelerin kredi piyasaları limon probleminin özelliklerini güçlü şekilde yansıtmaktadır.

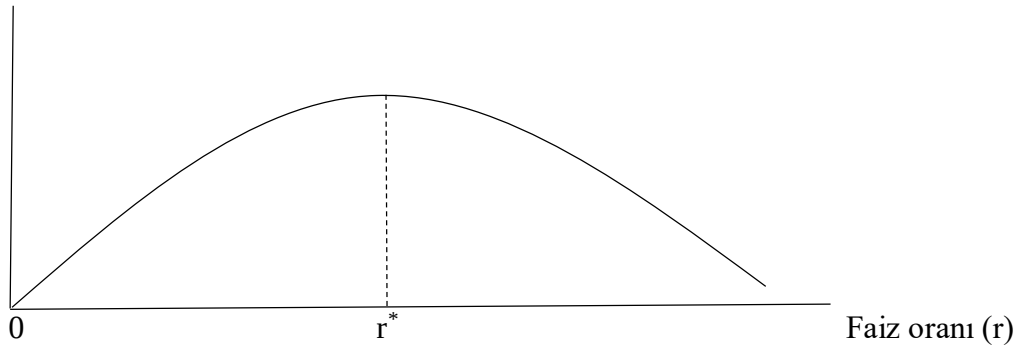
Bankacılık sektöründe asimetrik bilgi ve ters seçim ile ilgili bir diğer kavram kredi tayinlamasıdır. Kredi tayinlaması kredi müşterisinin daha yüksek faiz ödemeye razı olması durumunda dahi borçlanamamasıdır.

Bankaların beklenen getirisi verdikleri kredilerin geri ödenme olasılığına bağlıdır. Bu nedenle bankalar kredi verirken riskli müşterileri belirlemek ister. Kredibilitesi yüksek müşteriyi belirlemenin zor olması nedeniyle bankalar değişik yöntemler kullanmaktadır. Eğer banka yüksek faiz oranı belirlerse kredilerine genellikle riskli müşteriler başvuracaktır. Bunun nedeni riskli müşterilerin kendi borcunu ödeme ihtimalini zaten zayıf görmeleridir. Kredilerin faiz oranı yükseldikçe bankalar daha riskli müşteriler ile muhatap olmak zorunda kalacaklardır. Bu durum banka kârlılıklarının azalması ile sonuçlanır.

Şekil 1.1.'de bir bankanın beklenen kazancı ile kredi faiz oranı arasındaki ilişki gösterilmiştir. Şekil 1.1'e göre, bankanın beklenen kazancını maksimize eden faiz oranı r^* dır ve kredi arzı ile kredi talebi faiz oranından etkilenmektedir. Şekil'e göre, bankanın kredilerden beklediği kazanç faiz oranı artış hızına kıyasla daha düşük düzeyde artmaktadır. r^* faiz oranında kredi talebi kredi arzından muhtemelen büyüktür. Geleneksel yaklaşıma göre, kredi talebinin kredi arzını aşarsa kredi faiz oranı yükselir. Fakat r^* faiz oranında kredi arzı ve talebi eşit olmamasına rağmen denge oluşmuştur. Banka daha yüksek faizli kredi talep eden müşterilerini beklenen kazançlarının düşeceği gerekçesiyle reddetmektedir. Çünkü banka yüksek faizle kredi isteyen müşterilerinin kredibilitesinin daha düşük olduğunu; kredilerin ise geri dönüş olasılığının ortalama bir krediye oranla daha zayıf olduğunu bilmektedir. Sonuçta banka yüksek kredi talebi ile karşılaşması durumunda faiz oranını yükseltmemekte; kredibilitesi düşük müşterilerin kredi talebini reddetmektedir. Bu durum kredi tayinlandığının göstergesidir (Stiglitz ve Weiss, 1981). Kirschenmann'a (2016) göre, kredi başvurusunda şeffaf olmayan müşteri için kredi tayinlaması oranı şeffaf olana oranla daha yüksektir.

Şekil 1.1: Bankanın Beklenen Kazancını Maksimize Eden Faiz Oranı

Bankanın beklenen kazancı

Kaynak: Stiglitz ve Weiss, 1981.

1.2.4.2. Ahlâkî Riziko

Ahlâkî riziko (moral hazard) finansal bir işlemten sonra ortaya çıkan asimetrik bilgi sorunudur. Asimetrik bilgi, borç veren ve alan arasında finansal piyasaların etkinliğini bozan ahlâkî riziko problemi ile de sonuçlanabilir. Borç verenler fonladığı yatırım projelerinin kalitesini tespit etme konusunda sorun yaşayabilir. Borçlu kendi güç ve statüsünü geliştirmek amacıyla kârsız yatırımlara yönelerek kişisel menfaatler elde etme güdüsüyle hareket edebilir. Zararla karşılaşması durumunda da bunun maliyetini borç verene yükleyebilir (Mishkin, 1990). Riskli yatırım projelerine sahip borçlular başarılı olurlarsa yüksek kazançlar elde edecektir. Bu sebeple riskli müşteriler yeniden borçlanma için en istekli kredi müşterileri olacaktır (Mishkin, 2007). Borçluların yüksek riskli yatırım projelerine yönelmeleri nedeniyle net değerlerinin düşmesi bankaların borç verme kapasitelerini azaltır. Kredilendirmede yaşanan azalış ise yatırımlarda ve ekonomik işleyişte daralmaya sebep olur (Bernanke ve Gertler, 1986).

Ahlâkî riziko kavramı asil-vekil problemi (agency problem) olarak adlandırılan bir başka problemi ortaya çıkarabilir. İlk olarak Jensen ve Meckling (1976) tarafından açıklanan asil-vekil problemi ticari işletmelerin üst yönetiminde ortaya çıkmaktadır.

Özel bir ahlâkî riziko problemi olan asil - vekil problemi üst yönetim ile hissedarlar arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılmaktadır. Banka gibi büyük ölçekli ticari kuruluşlarda *asiller* (hissedarlar) şirket yönetimini profesyonel yönetici konumundaki *vekillere* (yönetim kurulu üyeleri ve/veya diğer yöneticiler) devretmektedir. Şirket yönetimini devralan vekiller, doğal olarak asillere oranla şirket hakkında daha çok bilgiye sahiptir. Bu durumdan yararlanan vekiller, kişisel çıkarlarını

kollamak adına yıkıcı nitelikte kararlar alabilir. Yüksek ücret geliri veya bonus için banka fonlarını çok riskli yatırımlara yönlendirebilir (Roubini ve Mihm, 2012).

Asiller vekillerin faaliyetleri hakkında eğer tam bilgiye sahip olursa asil-vekil problemi ortaya çıkmayacaktır. Çünkü böyle bir durumda vekil riskli yatırımlara yönelemeyecektir. Dolayısıyla bankanın da büyük zararlarla karşılaşma riski azalacaktır.

Roubini ve Mihm'e (2012) göre, 2008 Küresel Krizi'nde Amerikan Uluslararası Grubu'n (AIG - American International Group) çöküşü ile ortaya çıkan skandal asil-vekil sorununun en ileri örneklerindendir. Şirketin Londra'daki küçük bir çalışan grubu yapmış oldukları finansal işlemlerle şirketi büyük zararlara uğratmıştır.

Ahlâkî rizikoyu etkileyen faktörler beş grupta incelenmektedir. Bunlar ilişkili kredileme, sorumluluk hukuku, lisans değeri, mevduat sigortası ve batmayacak kadar büyük (BKB) veya batmayacak kadar önemli (BKÖ) faktörleridir (Karacan, 1999).

- *İlişkili kredileme* bankanın sermayedarlarına, yöneticilerine veya onlarla ilişkili işlere verilen kredileri ifade etmektedir. İlişkili kredileme kredi değerlendirilmesinde tarafsızlığın yitirilmesine ve yüksek kredi riskinin üstlenilmesine neden olmaktadır (Karacan, 1999). İlişkili kredileme işlemleri genellikle gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde ortaya çıkmaktadır.
- *Sorumluluk hukuku* sınırsız sorumluluk ve sınırlı sorumluluk kavramları çerçevesinde incelenmektedir.

Sınırsız sorumluluk uygulamalarının bankacılıkta örnekleri bulunmaktadır. 18. yüzyılın tamamı ve 19. yüzyılın ortalarına kadar İskoçya'da banka sahipleri sınırsız sorumlu olarak faaliyette bulunmuştur. Bu dönemde İskoç bankacılık sektöründe resmi bir denetim veya gözetim uygulamasının bulunmamasına rağmen herhangi bir krizin yaşanmaması sınırsız sorumluluk ilkesine bağlanmaktadır (Karacan, 1999). İskoçya'da uygulanan sınırsız sorumluluk ilkesinin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar;

- Banka sahiplerinin ve servetlerinin kamuoyu tarafından biliniyor olması,
- Banka sahiplerinin sorumluluğunun hem kişisel hem de miras yoluyla elde edilen servetlerini kapsıyor olması,
- Bankaların el değiştirmesi sürecinde öncelikle mevcut sahibin haklarının tasfiye edilmektedir. Sonrasında banka yeniden kurulmaktadır.

Bankaların sınırlı sorumlu olduğu varsayımı altında herhangi bir bankanın kötü yönetiliyor olması, mudilerin bankaya mevduatlarını geri çekmek amacıyla hücum etmesine yol açabilir. Eğer bu tahaccüm (bank run) tüm bankacılık sektörüne olan bir güven kaybına yol açarsa sektörde çok büyük kayıplar ortaya çıkacaktır.

- *Lisans değeri* bir işletmenin gelecekte elde etmeyi beklediği kârların şimdiki değeridir (Demsetz, vd., 1996). Lisans değeri bankaların aşırı risk alarak faaliyette bulunmalarını engeller. Nitekim bir bankanın risk seviyesinin göstergesi olarak kullanılan lisans değeri denetimciler tarafından da kullanılmaktadır.
- *Mevduat sigortası* mudilerin haklarını korumak ve bankacılık paniklerini önlemek amacıyla kullanılan bir politikadır. Ancak bu politika mevduatın başka bir kurum tarafından ödenebileceğinin garanti edilmesi sebebiyle bankada ahlâkî riziko oluşturmaktadır. Çünkü mevduat sigortası uygulaması bankalarda daha riskli faaliyetleri üstlenme dürtüsüne yol açmaktadır. Kaza için sigorta yaptırmış bir şoförün daha dikkatsiz araç kullanması bu duruma örnek gösterilebilir.
- *BKB veya BKÖ uygulamaları* sadece bankacılığa özgü olmayan uygulamalardır. Bu politikaların ortak özelliği kurtarılan işletmelerin iflas etmeleri durumunda piyasaları krize sürükleyebilecek olmalarıdır. Örneğin 1984 yılında ABD'nin yedinci büyük bankası olan Continental Illinois National Bank kurtarılmıştır. Kurtarıldığında bankanın yükümlülüklerinin toplamı 33 milyar doların üzerinde iken, sadece 3 milyar dolar kadarlık tutar Federal Mevduat Sigortası Kurumu'nun (FDIC - Federal Deposit Insurance Corporation) sorumluluğu altındaydı. O dönemde bu ölçekte bir banka iflasının bütün finansal kesimi krize sürükleyebileceği endişesiyle bankanın kurtarılmasına karar verilmiştir (Karabulut, 2002; Kaufman, 2003).

BKB veya BKÖ uygulamalarının en önemli dezavantajı ahlâkî rizikoyu arttırmasıdır. Büyük veya öneme sahip bankaların kamu otoritesi tarafından korunacağını, batmalarına izin verilmeyeceğini bilmesi riskli faaliyetleri teşvik etmektedir. Bu durum söz konusu bankaları daha zayıf, finansal piyasaları ise daha kırılgan hale getirmektedir (Dowd, 1999).

1.2.4.3. Asimetrik Bilgi Yaklaşımına Göre Finansal Krizin Gelişimi

Asimetrik bilgi yaklaşımının en önde gelen savunucularından birisi Frederic S. Mishkin'dir. Mishkin'e (2007) göre, finansal krizlerin ortaya çıkmasına sebep olan faktörler beş kategoride incelenebilir.

- *Faiz oranlarının artması.* En riskli yatırım projelerini uygulamak isteyen bireyler ve firmalar en yüksek faiz oranına razı olanlardır. Eğer kredi talebi artışı ve para arzındaki daralma sebebiyle piyasa faiz oranları yükselmişse daha az riskli yatırımları finanse etmek isteyenlerin borç alma isteği düşük; riskli yatırımlarını finanse etmek isteyenlerin ise kredi talebi yüksek olacaktır. Bu durumun ters seçime sebep olması nedeniyle borç vericiler artık kredi satmak istemeyecektir. Kredi arzında ortaya çıkacak daralma iktisadî faaliyetlerde bir yavaşlamayı körükleyecektir.
- *Belirsizlikteki artış.* Finansal piyasaların belirsizliğinde ortaya çıkacak keskin bir yükseliş bazı kurumların iflasına neden olacak; hisse senedi piyasasındaki daralma ya da yaşanacak bir resesyon ise borç vericilerin kredi talep edenlerin kredibilitelerini ölçmesini zorlaştıracaktır. Bu sebeple borç vericilerin borçlandırma kapasitesi düşecek ve iktisadî faaliyetlerde bir yavaşlama oluşacaktır.
- *Varlık piyasalarının bilançolar üzerindeki etkisi.* Firmaların bilanço yapısı asimetrik bilgi sorununun çözümü açısından büyük önem taşımaktadır. Hisse senedi piyasasındaki keskin düşüşler firmaların bilanço yapılarını bozmaktadır. Bu sorun ters seçim ve ahlâkî riski attirabilmekte ve finansal krizi beslemektedir. Hisse senetlerinin değerindeki düşüş, firmanın bilanço yapısına yansımakta ve borç vericilerin borç verme isteğini azaltarak ekonomik daralmayla sonlanmaktadır. Bilanço yapısı bozulan ve borçlu olan firmaların daha riskli yatırımlar yapma eğilimi artmakta; bu da ahlâkî riski tetiklemektedir.

Faiz oranlarındaki artış benzer sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Hem firmaların hem de hanehalkının faiz ödemelerinin artması nakit gelirleri ile nakit giderleri arasındaki farkı temsil eden nakit akışını olumsuz etkilemektedir. Bu durum firmalar ile hanehalkının bilanço yapısının bozulmasına yol açacaktır.

- *Bankacılık sektöründeki sorunlar.* Bankalar ekonomide verimli yatırım olanakları hakkında bilgi üreterek finansal piyasalarda önemli bir rol üstlenmektedir. Bankaların bilanço yapıları bozulduğunda borç verme kapasiteleri azalmakta ve

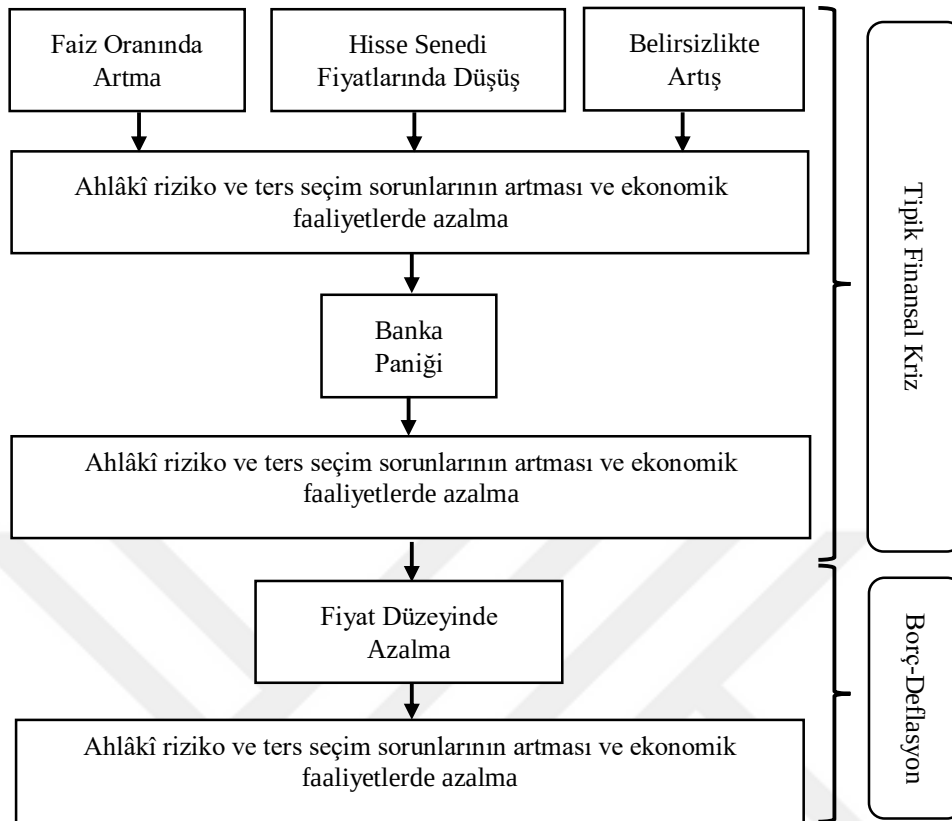
kredi talepleri karşılıksız kalmaktadır. Bu durum yatırım harcamalarının azalmasına ve ekonomik daralmaya yol açmaktadır.

- *Kamunun malî dengesizliği.* Gelişmekte olan ekonomilerde kamunun malî dengesizliği kamu borçlarının ödenmemesi endişesini ortaya çıkarabilir. Bu sebeple devlet tahvillerinin satışı zorlaşır; hatta bankalar tahvil satın almaya zorlanabilir. Tahvil piyasasında oluşan talep yetersizliği tahvilin fiyatını düşürür ve bankaların bilanço yapısını bozar. Bu bozulma bankaların kredi vermek amacıyla daha önce belirlediği fonu küçültür ve ekonomik daralmaya sebep olur.

Kamu borçlarının ödenmeyeceği endişesi bir döviz krizini tetikleyebilir. Bu durum yatırımcıların paralarını yurtdışına çıkarmalarına, ulusal paranın değerinin düşmesine ve yabancı para cinsinden borca sahip bankaların bilanço yapılarının bozulmasına sebep olur. Bozulma, ters seçim ve ahlâkî risk sorunlarını arttırırken; kredi arzını ve ekonomik faaliyetleri azaltır.

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre, bir finansal krizin gelişim seyri Şekil 1.2.'de gösterilmiştir. Şekil'e göre, faiz oranlarındaki artış, hisse senedi fiyatlarındaki düşüş, belirsizlikteki artış ahlâkî riziko ve ters seçim sorununa yol açarak krizi tetiklemektedir.

Şekil 1.2: Asimetrik Bilgi Yaklaşımına Göre Bir Finansal Krizin Gelişimi

Kaynak: Mishkin, 1991.

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre, bir bankacılık krizi mevduat sahiplerinin bankanın borçlarına olan sadakatini gözden geçirmeleri sebebiyle oluşur. Makroekonomi hakkında kötü haberler alması ve bankanın varlık kalitesi hakkında bilgisiz olmaları bu durumun sebeplerindedir. Bu yaklaşıma göre, mudiler bankaların faaliyetlerinde başarısız olabileceği düşüncesiyle mevduatlarını bankadan çekmek ister. Ayrıca mudilerin gerçek bilgiye sahip olmaması sebebiyle mevduat çekilişinden tüm bankalar etkilenmektedir. Bu yaklaşıma göre, merkez bankalarının rezervlerini kullanarak müdahalede bulunması paniğin önlenmesi için yeterli değildir (Calomiris ve Gorton, 1991).

1.2.4.4. Asimetrik Bilgi Yaklaşımına Göre Finansal Krizleri Önleyici Politikalar

Mishkin (2001) finansal krizleri önleyici politikaları on iki grupta incelemiştir. Bunlar;

- *İhtiyati denetim.* Hükümetlerin bankaların aşırı riskli faaliyetlerini engelleyecek denetim mekanizmaları bulunmalıdır.

- *Muhasebe standartları ve kamuyu aydınlatma yükümlülüğü.* Muhasebe standartları kötü olan ve kamuyu aydınlatma yükümlülüğü bulunmayan kuruluşlar piyasa ve denetim mekanizmasınca yeterince izlenemezler. Sağlıklı muhasebe standartlarının geliştirilmesi ve kamunun aydınlatılması sağlıklı bir finansal sistem için atılması gereken ilk adımdır.
- *Meşru hukuk sistemi.* Finansal sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını teşvik etmek için meşru hukuk sistemi çok önemlidir. Birçok ülkede meşru hukuk sisteminin yetersizliği finansal piyasalar için ciddi bir sorundur.
- *Piyasa disiplininin teşvik edilmesi.* Finansal kuruluşların üstlendiği risk düzeyini kontrol ederken denetim otoritesinin karşılaştığı iki sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, denetim otoritesinde faaliyetlerinin kısıtlanacağı gerekçesiyle bilgi paylaşımından kaçınmasıdır. İkincisi, denetim otoritesinin asil-vekil problemi sebebiyle hoşgörülü davranması ve işini layığıyla yürütmemesidir. Piyasa disiplini teşvik edilerek finansal kuruluşların aşırı riskli faaliyetleri engellenebilir.
- *Yabancı banka girişi.* Yabancı bankaların piyasa girişine izin vermek bankacılık sistemini güçlendirir. Yabancı bankaların portföyünün çeşitliliği ve dünyanın her yerinden daha kolay fona erişebilmeleri finansal piyasaların kırılganlığını azaltır.
- *Uluslararası sermaye hareketlerinin kontrolü.* Uluslararası sermaye hareketlerinin finansal istikrarsızlık üretiminde önemli bir yeri vardır. Örneğin Meksika ve Doğu Asya krizlerinin öncesinde bu piyasalara büyük sermaye girişleri olmuştur. Ancak aynı sermaye kriz sonrası hızlıca çıkış yapmış ve krizi derinleştirmiştir.
- *Kamuya ait finansal kuruluşların rolünün azaltılması.* Finansal piyasalarda kamu bankalarının kredileri belirli sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca kamu bankaları genellikle kâr amacı gütmemektedir. Bu bankaların verimli yatırımları fonlama olasılığı düşüktür.
- *Dış borçlanmanın sınırlandırılması.* Büyük dış borç özellikle gelişmekte olan ekonomileri daha kırılgan hale getirir. Ayrıca kriz döneminde dış borcu yüksek olan ekonomilerin parasal otoritesinin genişleyici politikaları etkinlikten uzaklaşır.
- *Finansal piyasalarda BKB veya BKÖ politikalarının önlenmesi.* Çoğu gelişmekte olan ekonomide BKB veya BKÖ politikası finansal kuruluşların daha çok risk

üstlenmesini teşvik eder. Çünkü söz konusu kuruluşlar kurtarılacaklarını bildiklerinden riskli faaliyetlerden kaçınmaz.

- *Finansal liberalizasyonun sağlanması.* Kamu otoritesi finansal piyasalarda sağlam bir yapı oluşturmada liberalizasyona ve deregülasyona izin vermemelidir. Çünkü liberalizasyon ve deregülasyon süreci doğru yönetilmezse sonuçları felaket olabilir.
- *Para politikası ve fiyat istikrarı.* Fiyat istikrarı finansal istikrarın geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fiyat istikrarının sağlanmasında para otoritesine de büyük görevler düşmektedir.
- *Döviz kuru rejimleri ve döviz rezervleri.* Sabit döviz kuru sistemini benimsemek fiyat istikrarını sağlamak için kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Ancak zayıf bir bankacılık sistemine ve yüksek dış borca sahip ekonomilerin sabit döviz kuru sistemini benimsemeleri tehlikelidir.

1.2.5. Tesadüfi Çekme Riski Yaklaşımı

Calomiris ve Gorton'a (1991) göre, bankacılık paniklerini açıklayan iki farklı yaklaşım vardır. Bunlar, asimetrik bilgi yaklaşımı ve tesadüfi çekme yaklaşımıdır (Random Withdrawal Risk). Bu yaklaşımlar bankacılık paniklerinin ortaya çıkışı ve çözümüne ilişkin farklı açıklamalarda bulunmaktadır. Tesadüfi çekme riski yaklaşımına göre, banka paniklerinin sebebi mudilerin mevduatlarını beklenmedik sebeplerden dolayı çekmeleridir. Buna bankaların mevsimsel etkilerle ortaya çıkan beklenmedik tarımsal ödemeler sebebiyle yaşadığı nakit sıkıntısı örnektir. Bu yaklaşıma göre, merkez bankaları açık piyasa işlemleri aracılığıyla rezervlerini kullanarak paniğe neden olan mekanizmayı ortadan kaldırabilir.

Tesadüfi çekme riski yaklaşımına ilişkin Diamond ve Dybvig (1983) tarafından geliştirilen model, banka borç sözleşmelerinin en uygun şeklini açıklamaktadır. Sözleşmelerin nasıl bir bankacılık paniğine dönüşebileceğini açıklayan ilk kolay anlaşılır model olması sebebiyle önemlidir (Calomiris ve Gorton, 1991).

Diamond ve Dybvig modelinde iki önemli varsayım bulunmaktadır. Birincisi, bankalardan mevduat çekilişinin tesadüfi gerçekleşmesidir. Tesadüfi sebepler kötü makro-ekonomik göstergeler, olumsuz açıklamalar veya söylentilerdir. İkinci varsayım, bankadan mevduatını çekmeye ilk gidenin parasını ilk alabilmesi; sona kalanın ise parasını alamamasıdır (Diamond ve Dybvig, 1983).

Bu modele göre, paniği ortaya çıkaran esas unsur bankaların hizmet verirken başvuru sırasını dikkate almalarıdır. Yani mevduatını geri çekmek amacıyla bankaya ilk müracaat edenler amacına ulaşacaktır. Geç kalarak mevduatlarını geri alamayacaklarını bilen mudiler hızlı hareket ederek bütün paralarını çekmek isteyecektir. Tüm mudilerin eş anlı bankaya müracaatı paniği ortaya çıkarmaktadır (Karacan, 1997).

Modele göre, mudilerin mevduatlarını aynı anda çekmek istemeleri durumunda talepleri bankaların karşılaması mümkün değildir. Çünkü banka bilançolarında aktiflerin vadesi pasiflerin vadesine oranla daha fazladır ve likiditesi daha düşüktür. Dolayısıyla bir panik durumunda paniği önlemek için katlanılan maliyet çok yüksek olacaktır. Paniğin birçok bankada yaşanması parasal sistemde bozulma; üretimde ise kayıplar ortaya çıkaracaktır. (Diamond ve Dybvig, 1983).

Bankacılık paniklerinin çözümünde Diamond ve Dybvig'in modeli ile monetaristlerin bankacılık panikleri yaklaşımı son başvuru merciine önemli roller yüklemektedir. Bu iki yaklaşıma göre, paniğin önlenmesinde merkez bankası rezervlerinin kullanılması etkili bir çözüm olabilir. Diamond ve Dybvig modeli, paniğin önlenmesinde ek olarak mevduat sigortası tedbirinin de yararlı olacağını savunmaktadır.

1.3. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMİYİ AMAÇLAYAN GELENEKSEL TEDBİRLER

Geçmişten günümüze bankacılık krizleri ekonomik etkileri nedeniyle büyük yıkımlar ortaya çıkarmıştır. Bunun en son örneği 2008 yılında Amerikan mortgage piyasasında ortaya çıkan ve sonrasında küresel boyut kazanan krizdir. Stiglitz'e (2012) göre, krizin 2009 yılı itibariyle sadece ABD ekonomisi için maliyeti trilyonlarca dolara ulaşmıştır. Chen vd.'ne (2018) göre, küresel krizin üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen bankacılık krizi yaşayan ülkelerin %85'inde; bankacılık krizi yaşamayan ülkelerin ise %60'ında GSYİH halen 2009 öncesi büyüklüğe ulaşamamıştır. Bu nedenle bankacılık krizlerinin yaşanmasını önlemek amacıyla önleyici tedbirlerin uygulanması bir zorunluluktur.

Bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla kullanılan geleneksel tedbirler iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar *makro ve uluslararası tedbirler* ile *mikro tedbirler*dir. Ulusal tedbirler ile uluslararası tedbirler makro ve uluslararası

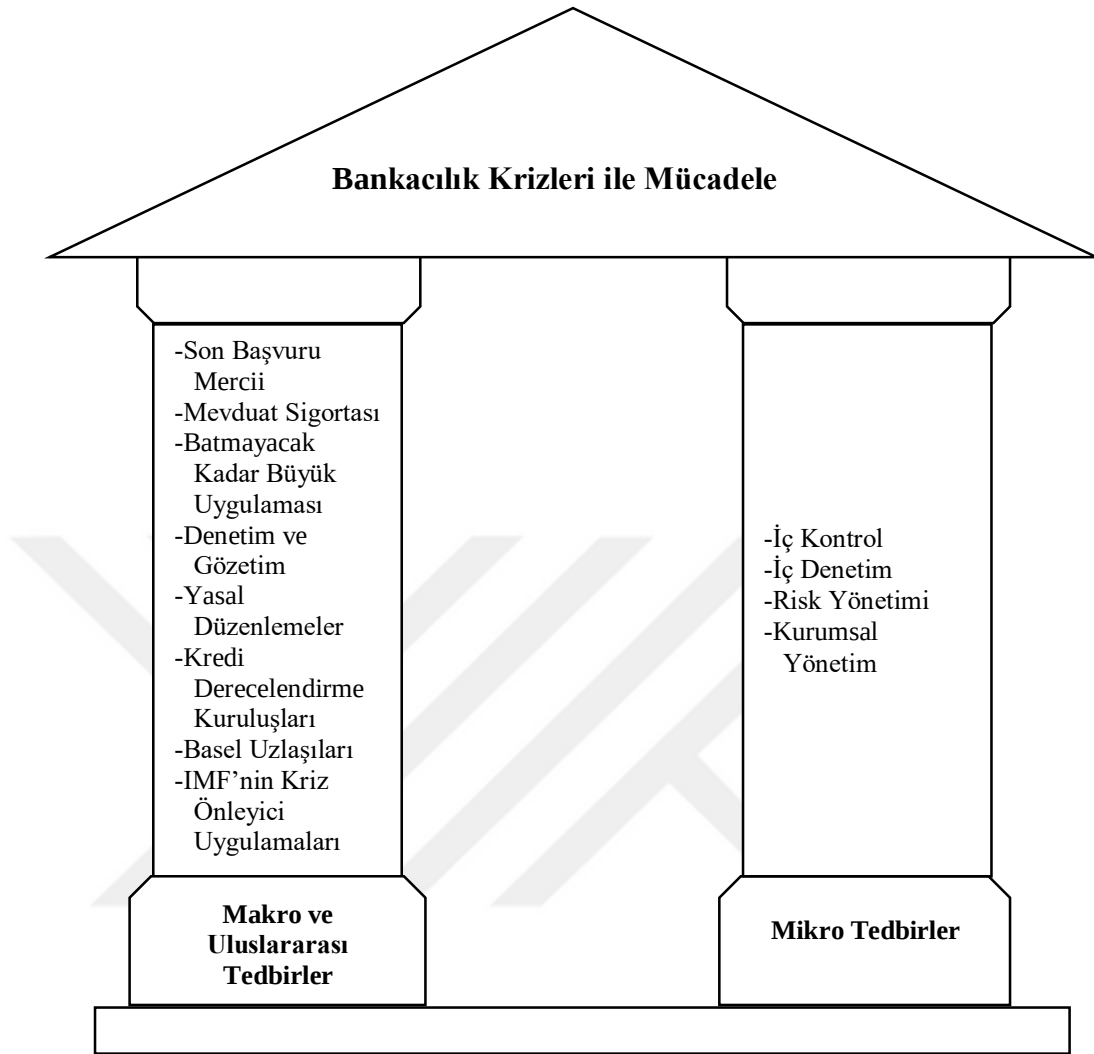
tedbirleri oluşturmaktadır. Mikro tedbirler ise banka içi düzenlemeleri ve uygulamaları kapsamaktadır.

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde geleneksel yöntemleri içeren ve iki ayaklı bir yapıya benzeyen mevcut yapı Şekil 1.3.'te gösterilmiştir.

Makro ve uluslararası tedbirlerin doğrudan krizleri önleyici özelliği bulunmaktadır. Mikro tedbirlerin bu özelliği dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Mikro nitelikteki tedbirlerle bankaların uzun vadeli kârlılığının sağlanması ve arttırılması doğrudan; banka iflaslarının veya olası bankacılık krizinin önlenmesi ise dolaylı olarak amaçlanmaktadır.

Makro ve uluslararası ile mikro nitelikteki tedbirlerin bankacılık krizlerine ilişkin birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar; krizlerin önlenmesi, yayılmasının engellenmesi ve kriz sonrası ekonominin yeniden toparlanmasına katkı sağlanmasıdır. Çalışmada söz konusu tedbirlerin sadece bankacılık krizlerini önleyici yönü incelenmektedir.

Şekil 1.3: Bankacılık Krizlerinin Önlenmesini Amaçlayan Geleneksel Yapı

1.3.1. Makro ve Uluslararası Tedbirler

Bankacılık krizlerini önlemek amacıyla uygulanan gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde birçok tedbir mevcuttur. Bu tedbirlerden bazılarının tarihçesi 1800'lü yıllara kadar giderken; bazıları ise daha yakın bir geçmişe sahiptir. Piyasalar için önemli düzeyde pozitif dışsallık oluşturan bu tedbirler; son başvuru mercii, mevduat sigortası, denetim ve gözetim, yasal düzenlemeler, kredi derecelendirme kuruluşları, Basel uzlaşıları, erken uyarı sistemleri ve son olarak Uluslararası Para Fonu'nun (IMF-International Monetary Fund) kriz önleyici faaliyetleridir.

1.3.1.1. Son Başvuru Mercii

Son başvuru mercii (the lender of last resort) kavramı Fransızcada daha üstünde bir başvuru mercii bulunmayan son yasal yargı merciini ifade etmek için kullanılan

dernier ressort deyiminden gelmektedir. Kavram, sonrasında İngilizcede karşılık bulmuş ve merkez bankalarını ifade etmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Kindleberger, 2004).

Son başvuru mercii (SBM) kavramı ilk olarak 1797 yılında Sör Francis Baring tarafından açıkça söylenmese de ima edilmiştir. SBM, 1802 yılında Henry Thornton'un klasik eseri *An Enquiry Into The Nature and Effects Of The Paper Credit Of Great Britain*'de belirtilmiştir. SBM, 1873 yılında Walter Bagehot'un İngiltere'de merkez bankasının görevlerini dikkate alarak hazırladığı *Lombart Street – A Description Of The Money Market* isimli eserinde ana unsurlarıyla açıklanmıştır (Thornton, 1802; Bagehot, 1873; Kindleberger, 2004).

SBM, kriz öncesinde ve sonrasında yarattığı sorunlar nedeniyle halen tartışılan bir tedbir uygulamasıdır. Bu tartışmaların başlıcaları şunlardır:

- SBM görevini kim üstlenecek?
- Görevi üstlenen kurum ne zaman, kime, nasıl ve ne kadar nakit yardımında bulunacak?
- SBM bu yardımı nasıl fiyatlandırarak?

1800'lü yıllarda yapılan tartışmalar sonrasında SBM görevinin merkez bankaları tarafından üstlenilmesi kabul görmüştür. Kindleberger'e (2004) göre, SBM görevini benimseyen ilk merkez bankası 1825 yılında İngiltere Merkez Bankası'dır. Merkez bankalarının bu görevi yürütürken özellikle açık piyasa işlemlerini (APİ) ve reeskont kanalını kullanması öngörülmüştür.

SBM, 1802 yılında Thornton tarafından gündeme getirildiğinde teorisyenler tarafından beklenen desteği almamıştır. Örneğin Napolyon döneminde Kamu Hazinesi Bakanlığı görevinde bulunan François Nicholas Mollien bu uygulamanın hazineye büyük yük oluşturacağını savunmuş ve öneriye şiddetle karşı çıkmıştır. Aksine Bagehot 1800'lü yıllarda İngiltere'de ortaya çıkan banka tahaccümlerinde Bank of England'ı piyasaya yeterli likiditeyi sağlamamakla suçlamış ve paniklerin ağırlaştığını iddia etmiştir.

SBM, olası bir bankacılık krizi öncesinde mevduat sahiplerine güven vermek, güven esasına göre çalışan bankaların olası bir güven kaybını ve karşılaşılabileceği bir tahaccümü önlemek amacıyla kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle SBM'nin görevi bankacılık sektöründe olası bir tahaccüm durumunda bankaların ihtiyaç duyduğu likiditeyi sağlayarak piyasalara güven vermektedir. Mishkin'e (2007) göre, Amerika'da

Federal Rezerv Sistemi oluşturulurken sistemin en önemli rolü SBM olarak belirlenmiştir. Bu adımla bankaların yeterli kaynağa ulaşamamaları durumunda gerekli rezervi sağlamak ve olası tahaccümleri önlemek amaçlanmıştır. Çünkü bir bankanın likidite sıkıntısı yaşayarak zorluğa düşmesinin oluşturacağı sıkıntı, ödenmemiş yükümlülüklerinin oluşturacağı parasal sonuçlardan daha büyüktür (Stiglitz: 2017). Güven esasının hakim olduğu bankacılık sektöründe herhangi bir bankanın yaşayacağı likidite sıkıntısı, bankanın varlıklarını zararına satmasına sebep olmakta ve sektör için olası maliyetleri arttırmaktadır (Dobler, vd., 2016). Kindleberger'e (2004) göre, SBM gibi herhangi bir otoritenin bulunmaması bankaları acil likidite ihtiyacı durumunda sahip oldukları varlıkları zorla ve muhtemelen çok daha düşük bir fiyattan satmaya zorlayacaktır. Bütün bankaların aynı yönde hareket etmeleri piyasada tahribatı arttıracaktır.

Merkez bankaları parasal genişlemeyi sağlamak için birçok araç kullanmaktadır. Bunlar; geleneksel ve geleneksel olmayan araçlar şeklinde ikiye ayrılır. Açık piyasa işlemleri (APİ) ve reeskont kanalı geleneksel araçlara örnektir. *Geleneksel olmayan parasal genişleme* (QE - quantitative easing) özellikle 2008 Küresel Krizi sonrası uygulanan bir para politikası aracıdır. QE; merkez bankasının fiyatı düşen devlet iç borçlanma senetlerinin, hisse senetlerinin veya diğer menkul kıymetlerin bankalardan satın almasını içeren olağanüstü bir para politikası aracıdır. QE'nin olağanüstü olarak nitelendirilmesinin sebebi, ekonominin likidite tuzağına düşmesi durumunda kullanılmasından kaynaklanır. Yani QE, nominal faiz oranının sıfıra yaklaştığında bile ekonomide beklenen canlanmanın olmaması durumunda kullanılmaktadır. QE'nin amacı, likidite sıkıntısı yaşayan bankaların bilançolarını rahatlatmak ve parasal genişlemeyi sağlamaktır (Ashwort, 2016; Blinder, 2010).

QE benzeri ilk uygulamalar Japonya Merkez Bankası (Bank of Japan) tarafından gerçekleştirilmiştir. Japonya'da piyasa faiz oranları 1995'te yüzde 1'in altına düşmüş; 1999'da sıfıra doğru gerilemiştir. Bu dönemde ekonomide yaşanan şiddetli durgunluk ve deflasyonist baskılar Japonya Merkez Bankası'nı yeni araçlar geliştirmek zorunda bırakmıştır. Banka tarafından 19 Mart 2001'de *Para Piyasası İşlemleri ve Parasal Genişleme İçin Yeni Prosedürler* (New Procedures for Money Market Operations and Monetary Easing) ilan edilmiştir. Bu prosedürler; paranın fiyatını, sağlanan paranın miktarını ve merkez bankası tarafından satın alınan varlıkların kompozisyonunu açıklayan bir dizi önlemi içermiştir (Wieland, 2009).

QE kavramı ilk İngiltere Merkez Bankası tarafından kullanılmıştır. Banka, 5 Mart 2009 tarihinde 75 milyar sterlinlik varlık alımı gerçekleştireceğini duyurmuş; bu işleme ise QE adını vermiştir. Benzer şekilde FED de 18 Mart 2009 tarihinde 2 trilyon dolara yakın varlık alımı gerçekleştireceğini açıklamıştır (A.g.e.)

Günümüzde merkez bankaları özellikle fiyat istikrarına odaklanmaktadır. Bu durum SBM uygulamasının amacına uygun yürütülmediği yönünde önemli bir eleştiriye sebep olmaktadır. SBM uygulaması hakkında diğer sorular ve sorunlar kriz yazınında sürekli olarak tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Karabulut, 2002).

Minsky'e (1982) göre, SBM'nin üç işlevi bulunmaktadır. Birincisi, finansal kuruluşların pozisyon almak için kullandıkları varlıkların fiyatlarında yaşanacak düşüş veya faiz oranlarında ani bir yükseliş sonrasında para piyasalarına fon sağlamaktır. İkincisi, kriz sonrasında finansal kuruluşların finansman koşullarının yapılandırılmasıdır. Sonuncusu, finansal sistemin gelişimine rehberlik etmektir.

Prensipde devlet müdahalesine karşı olan monetaristler bankacılık krizleri ile azalan para arzının SBM vasıtasıyla önlenebileceğini iddia ederler. Ayrıca monetaristlere göre, bir kriz durumunda açık piyasa işlemleri mekanizmasıyla para arzını arttırmak yeterlidir. İlaveten reeskont kanalının kullanılmasına gerek yoktur.

Bankacılık krizleri günümüzde teknolojik yeniliklere paralel olarak uluslararası boyut kazanabilmektedir. İletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler yeni nesil finansal ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu ürünlerin uluslararası piyasalarda satılması sermayenin uluslararasılaşmasına sebep olmuştur. Finansal ürünlerin arbitraj mekanizmasıyla uluslararası piyasalarda satılır hale gelmesi bankacılık krizlerinin etkilediği coğrafyayı genişletmiştir. 2008'de yaşanan küresel kriz bunun son örneğidir. Bankacılık krizlerinin geçirmiş olduğu evrim ulusal SBM'lerin krizlere karşı yeterliliğini ve etkinliğini tartışmaya açmıştır. Özellikle 2008 Küresel Krizi'nden sonra ulusal SBM'lerin yetersizliği kanıtlanmıştır. Bu sebeple uluslararası bir SBM'ye ihtiyaç duyulmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler için uluslararası bir SBM büyük önem taşımaktadır. Çünkü uluslararası SBM bu ülkelere likidite sağlayarak ulusal paralarının devalüe olmasını önleyecektir. Mishkin'e (2007) göre, ulusal paraların değerinin korunması ulusal bilançoları güçlendirecektir. Nitekim Kindleberger'e (2004) göre, dünyanın önemli finans merkezlerine kriz dönemlerinde çoğunlukla diğer ülkelerce yardım edilmektedir.

Örneğin 1994 Arjantin finans krizinden bu yana IMF ve diğer uluslararası kuruluşlar kriz içerisindeki ekonomilere likidite yardımında bulunmaktadır (Mishkin, 2007).

Asimetrik bilgi yaklaşımı uluslararası SBM'ye olan ihtiyaca vurgu yapmaktadır. Çünkü sanayileşmiş ülkelerin ulusal SBM'leri olası bir finansal kriz durumunda serbestçe likidite sağlama özgürlüğüne sahiptir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ulusal SBM'lerin olası bir banka tahaccümünü önlemede başarılı olma ihtimalleri çok düşüktür. Uluslararası SBM özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki malî krizlerden kaynaklanan kaybın azaltılmasında hayati rol oynayabilmektedir (Mishkin, 2000).

Mishkin (2000) uluslararası SBM'nin görevini etkin şekilde yürütebilmesi için gerekli sekiz temel prensip belirlemiştir.

- *Finansal sisteme olan güveni yeniden inşa etmek.* Bu sağlanamadığı takdirde katılımcılar finansal piyasalardan çekilecektir. Finansal sistem verimli fırsatları değerlendirmek isteyen yatırımcılara fon sağlayamayacaktır.
- *Finansal sistemin yeniden işler hale gelebilmesi için likidite sağlamak.* Finansal sistemin çalışması ve güvenin yeniden sağlanmasında ilk adım piyasaya bol miktarda likiditeyi sağlamaktır.
- *Mümkün olduğunca hızlı likidite sağlamak.* SBM borç verme işlemini ne kadar hızlı gerçekleştirirse ödünç verilen miktar bir o kadar düşük olacaktır.
- *Finansal ve finansal olmayan firmaların bilançolarını iyileştirmek.* Bir finansal krizden kurtulmak için hem finansal hem de finansal olmayan firmaların bilançolarının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu şekilde sağlanan likidite amacına ulaşmış olacaktır. Ayrıca bilançoları iyileştirilen firmalar ödeme gücünü kaybetmiş kuruluşların varlıklarını satın alacak ve piyasanın faaliyetlerine devam etmesi sağlanacaktır.
- *En azından iflas etmiş kurumların sahiplerini cezalandırmak.* Cezai müeyyidenin olmadığı bir durumda finansal kuruluşlarının sahiplerinde ve üst yöneticilerinde ahlâkî bir riziko problemi oluşacaktır. Bu durum onları aşırı riskli faaliyetlere yönlendirecektir.
- *Yeterli ihtiyati denetimi teşvik etmek.* Etkin ve yeterli bir ihtiyati denetim mekanizması oluşturmanın iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi, uluslararası SBM'nin varlığı özellikle gelişmekte olan ekonomilerdeki finansal kuruluşlarda aşırı riskli faaliyetleri teşvik edecek ve ahlâkî rizikoyu oluşturacaktır.

İkincisi, gelişmekte olan ekonomilerin hükümetlerinde ahlâkî riziko problemi ortaya çıkarmasıdır. Çünkü hükümetler finansal kuruluşlarının uluslararası finansal destek sağlanarak kurtarılacağını bildikleri için aşırı riskli faaliyetlerine göz yumabilir. Ancak uluslararası SBM ile birlikte yeterli ihtiyati denetim mekanizmasının olması her iki durumda da ahlâkî riziko problemini sınırlandıracaktır.

- *Sadece ciddi reformlar yapan ve bunları uygulayan ülkelere SBM desteğini sağlanmak.* Kriz yaşayan ekonomilerde siyasiler uluslararası SBM kanalıyla likidite sağlanacağına güvenerek gerekli reformları yapmaktan kaçınabilirler. Dolayısıyla uluslararası likidite desteği gerekli reformları hayata geçiren ülkelere sağlanmalıdır.
- *SBM desteğini nadiren ve kısa süreli uygulamak.* Finansal krizlerin önlenmesinde SBM rolünün yararları ile oluşturacağı ahlâkî riziko arasında bir fayda-maliyet ilişkisi vardır. Dolayısıyla uluslararası SBM tedbiri nadiren ve kısa süreli uygulanmalıdır.

Bir dünya hükümeti ve/veya merkez bankasının olmamasından dolayı uluslararası SBM görevinin kim tarafından yerine getirileceği önemli bir tartışmayı oluşturmaktadır. Burada IMF, Dünya Bankası ve Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (BIS - Bank for International Settlements) adı öne çıkmaktadır.

BIS, bünyesinde bulunan Basel Komite sebebiyle bankacılık sektöründe yakından takip edilen bir kurumdur. Basel komite diğer bankalardan ve piyasalardan bilgi toplayarak uluslararası standartlar geliştirmekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu sebeple BIS'in uluslararası SBM görevini üstelenebileceği yönünde görüşler mevcuttur. Ancak BIS hakkında eleştiriler daha baskındır. Günümüzde BIS'in bu eleştiriler sebebiyle uluslararası SBM olarak ulusal SBM'lerce kabul görmeyeceği görüşü hakimdir. BIS'in uluslararası SBM olmasına yönelik eleştiriler üç başlıkta incelenebilir. Birincisi, BIS diğer bankalara likidite sağlayan bir kurum değildir. Nitekim Jeanne ve Wyplosz'a (2003: 114) göre, uluslararası SBM'nin sonsuz likidite oluşturabilme gücüne sahip olması gerekmektedir. İkincisi, BIS'in uluslararası SBM görevini sınırlı sayıdaki personeli ile nasıl gerçekleştireceği sorunudur. Üçüncüsü, BIS'in sicilinin kirli olmasıdır. Banka, II. Dünya Savaşı döneminde Nazilerce çalınan altınların transferini kolaylaştırmakla suçlanmaktadır. Bu sebeple 1944 Bretton Woods toplantılarında Bankanın kapatılması gündeme gelmiştir (Kay, 2015).

Kriz tecrübeleriyle elde ettiği deneyim, nitelikli personel zenginliği ve uyguladığı programlar sebebiyle IMF günümüzde uluslararası SBM görevine en yakın kuruluştur (Fischer, 1999; Krugman, 2015). Ayrıca günümüzde ulusal düzeyde yeterli likiditeye ulaşamayan ekonomiler son çare olarak IMF kredilerine başvurmaktadır. Ancak uluslararası SBM görevi için IMF hakkında da endişeler ve eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştiriler üç başlıkta incelenebilir. İlk eleştiri, IMF'nin merkez bankaları gibi sonsuz likidite oluşturmamasıdır. Örneğin 2008 Küresel Krizi'nde trilyonlarca dolar likiditeye ihtiyaç duyulmuştur. Ancak Fischer (1999) altın standardının uygulandığı dönemlerde merkez bankalarının sonsuz likidite oluşturma yeteneklerinin olmadığını buna karşılık SBM görevini sürdürebildiklerini belirtmektedir.

İkinci eleştiri, IMF'nin koşulluluk ilkesi gereği uygulattığı politikalar sebebiyle kriz yaşayan ekonomilerde imajının kötü olmasıdır. IMF'nin özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan finansal krizlerin sonrasında dayattığı daraltıcı politikalar kötü imajın ortaya çıkmasında ilk sebeptir. Bu politikalar sebebiyle krizlerin maliyetlerinin arttığı yönünde inanışlar bulunmaktadır. Diğerleri ise özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan 2008 Küresel Krizi sonrasında geleneksel daraltıcı politikaları yerine genişletici politikaları tavsiye etmesi ve hatta kısa vadeli likidite sağlamasıdır. Bu durum özellikle gelişmekte olan ekonomilerde IMF'nin ekonomilerin gelişmişlik düzeyine göre politika belirlediği yönünde inanışları ortaya çıkarmaktadır.

Üçüncü eleştiri, IMF'nin bir SBM gibi hızlı hareket edemediği yönündedir (Ay, vd., 2009). Çünkü olası bir banka tahaccümü öncesinde SBM müdahalesinin çabukluğu büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde uluslararası SBM ile ilgili son tartışma yetki sınırlarıyla ilgilidir. Ulusal merkez bankalarının para politikalarının kontrolünü bir uluslararası merkez bankasına bırakmak istememeleri önemli bir yetki sorununu oluşturmaktadır.

1.3.1.2. Mevduat Sigortası

Mevduat sigortası sistemi bankacılık sisteminde güveni tesis eden ve olası bir bankacılık krizini önlemeyi amaçlayan önemli bir tedbirdir. Tarihte mevduat sigortasına ilişkin ilk uygulama 1829 yılında ABD'nin New York eyaletinde gerçekleşmiştir. Ancak 1838'den sonra yeterli sermayeye sahip herkesin bankacılık yapabilmesine, para basabilmesine izin veren serbest bankacılık kanunun (free banking) yürürlüğe girmesiyle

sistemde sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde fona üye bankaların sayısı azalmış ve 1942’de 16 üye bankanın 11’inde iflas gerçekleşmiştir. Banka iflaslarında ise fon yetersiz kalmıştır. Sistemin etkin işlemeyişinin sebebi mevduat sigortasının sağladığı güvenceyle bankaların aşırı riskli faaliyetlere yönelmesidir. Bankaların bu riskli faaliyetleri fon üzerinde büyük kayıplar ortaya çıkana kadar tespit edilememiştir (Calomiris, 1990; Thies ve Gerlowski, 1989).

Mevduat sigortası, bankacılık krizlerinin önlenmesinde son başvuru merciini (SBM) tamamlayan bir tedbirdir. Çok sayıda bankanın iflası durumunda mevduat sigortası fonunda toplanan fon zararın karşılanmasına yetmeyecektir. Amerika’da 1980’lerde ve 1990’larda yaşanan banka iflasları FDIC’in kayıpları karşılama gücünü azaltmıştır. Amerikan Merkez Bankası’nın (FED - Federal Reserve) ilaveten SBM güvencesi vermesi mudilerin bankacılık sektörüne olan güvenini korumuştur.

Mevduat sigortası mudilerin alacaklarının belli bir kısmını veya tamamını garanti altına alarak bankacılık sektörüne olan güveni korumayı amaçlamaktadır. Mevduat sigortası banka yöneticilerince farklı yorumlanabilmektedir. Mevduat banka için yükümlülüktür. Mevduata getirilen sigorta bankanın borcuna kefalet getirilmesi şeklinde yorumlanabilmekte ve banka yöneticilerinin risk iştahını arttırabilmektedir.

Ahlâkî riziko sorunu mevduat sigortası uygulamasının önemli bir zaafını oluşturmaktadır. Calomiris’e (1999) göre, bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla uygulanan mevduat sigortası bankacılık krizlerine sebep olabilir. Mevduat sigortasına ilişkin diğer eleştiriler şunlardır (Kaufman, 1997):

- Mevduat sigortası sistemi, başarısız kurumların piyasa tarafından temizlenmesine engel olur. Mevduata güvence verilerek mudilerin bankaların güvenilirliğini gözetme dürtüleri körolmuş olacaktır. Dolayısıyla mudiler ters seçim problemiyle karşılaşacak ve likiditesi düşük bankaları tercih edebilecektir.
- Mevduat sigortası, bankaların üstlendiği kredi ve faiz oranı riskini arttırır.

Mevduat sigortası sistemi uygulanışı açısından ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- *Mevduat sigortası sistemine üyeliğin zorunlu veya ihtiyari olması açısından farklılıklar.* Wheelock ve Kumbhaker’e (1991) göre, sisteme üyeliğin ihtiyari olması durumunda bundan sadece ekstra korumaya ihtiyaç duyan riskli bankalar yararlanacaktır. Sistemde sadece riskli bankaların bulunması sigorta primi

maliyetini çok yükseltecek ve iyi bankaları sistemden uzaklaştıracaktır. Yani ihtiyari bir mevduat sigortasının uygulanması durumunda kötü banka iyi bankayı sistemden kovacaktır. Kane ve Demirgüç-Kunt'a (2001) göre, mevduat sigortası sistemine bütün bankalar zorunlu olarak dâhil olmalıdır. Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankaların mevduatlarının ve katılım fonlarının Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) dâhil olması zorunludur.

- *Mevduata kısmî veya %100 güvence verilmesi açısından farklılıklar.* Mevduata %100 güvence verilmesinin bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunlar; mevduat sahiplerinin bankanın likidite yapısını daha az gözetmesi, bankanın daha riskli işlemlere yönelmesi ve olası banka iflasında sisteme büyük maliyetlerin yüklenmesidir. Örneğin Türkiye'de 1994 yılında mevduata %100 devlet güvencesi verilmiştir. Sağlanan bu güvence yeni birçok bankanın kurulmasına sebep olmuş; 2001 yılında yaşanan bankacılık krizine kadar sürdürülmüştür. Krizde yaşanan banka iflasları ise vergi mükelleflerine milyarlarca dolar maliyet yüklemiştir. Günümüzde ülkeler genellikle mevduatları yasal bir üst sınıra kadar korumaktadır (Tablo 1.1.). Peria ve Schmukler'e (2001) göre, kısmî mevduat sigortası uygulamasının birbiriyle bağlantılı üç olumlu yönü vardır. (1) Bankacılık sektöründe yer alan piyasa katılımcıları (büyük hissedarlar, mevduat sahipleri veya alacaklılar) üstlendikleri riskleri gözeterek bir piyasa disiplini oluşturacaktır. (2) Oluşan disiplin piyasa katılımcılarında riskli bankalardan uzaklaşma eğilimi oluşturacaktır. (3) Bu eğilim bankaların aşırı riskli faaliyetlere yönelmelerini önleyecektir.

Demirgüç-Kunt vd.'ne (2014) göre, bankacılık krizleri sırasında ülkelerin önceden açıklanan kanuni sınırların üstüne çıkarak ek garantiler vermişlerdir. Thomson (1992) ise mevduat sigortasının her hesap için değil bir kişinin tüm hesaplarını kapsayacak şekilde olması gerektiğini tavsiye etmektedir.

Tablo 1.1: Bazı IMF Üyesi Ülkelerde Mevduat Sigortası Üst Limitleri

Ülke	Mevduat Sigortası Üst Limiti	Ülke	Mevduat Sigortası Üst Limiti
Arjantin	450.000 Peso	Japonya	10.000.000 Yen
Avustralya	250.000 Avustralya Doları	Malezya	250.000 Ringgiti
Brezilya	250.000 Real	Norveç	2.000.000 Kroner
Kanada	100.000 Kanada Doları	Rusya	1.400.000 Ruble
Fransa	100.000 Avro	İsviçre	100.000 Frank
Almanya	100.000 Avro	Türkiye	150.000 Türk Lirası
İzlanda	20.887 Avro	İngiltere	85.000 Sterlin
İtalya	100.000 Avro	Amerika	250.000 Amerikan Doları

Kaynak: Demirgüç-Kunt, vd., 2014; Banco Central De La Republica Argentina, 2021; Credit – EuropeBank (Russia), 2021; TMSF, 2021.

- *Mevduat sigortası fonunu yöneten kuruluşun kamu veya özel kuruluş olması açısından farklılıklar.* Mevduat sigortası kurumunun örgütsel ve idari yapıları ülkeden ülkeye belirgin bir şekilde değişiklik göstermekte ve tartışmalara konu olmaktadır. Bu değişikliklerin kurumun bağımsızlığı ve etkinliği üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Mevduat sigortası fonunu yöneten kuruluş özel sermayeli veya kamu kuruluşu olabilir. Yaşanan iflaslar sonrasında ortaya çıkan maliyetin vergi mükelleflerince ödenmemesi için mevduat sigortası kurumunun özel sermayeli olması yönünde görüşler bulunmaktadır. Ancak bankacılık krizlerinin oluşturduğu maliyetin özel sermayeli bir kuruluş tarafından karşılanması mümkün değildir. Dolayısıyla mevduat sigortası sistemini yürütürken kamusal bir otoriteye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kamu kuruluşu özerk veya ülkenin ulusal merkez bankası, maliye bakanlığı, hazine bakanlığı gibi birimlerinin yetkisi altında bir tüzel kişilik olabilir (Demirgüç-Kunt, vd., 2014).

- *Mevduat sigortasının açık veya örtük şekilde uygulanması açısından farklılıklar.* Eğer bir ekonomide mevduat sigortasının uygulanışına ilişkin düzenlemeler bulunuyorsa bu o ekonomide uygulamanın açık olduğunu ifade eder. Demirgüç-Kunt vd.'ne (2014) göre, bir ülkede mevduat sigortası sistemine ilişkin açıkça bir yönetmelik olmayabilir. Ancak hükümetler tarafından olası bir kriz esnasında bankalara koruma sağlanabilir. Bu durum o ekonomide örtük bir mevduat sigortası sisteminin uygulandığının göstergesidir.

Geleneksel olarak açık bir mevduat sigortası sisteminin varlığı bankacılık krizinin yaşanma ihtimalini azaltır. Ancak açık şekilde uygulanan mevduat sigortası sisteminin bankacılık krizi yaşanması ihtimalini arttırdığına ilişkin ampirik kanıtlar da bulunmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 2002).

- *Sabit veya riske dayalı prim ödemeleri açısından farklılıklar.* Mevduat sigortası sisteminde prim oranı iki değişik şekilde hesaplanabilmektedir. Bunlar her banka için aynı olacak şekilde *sabit* veya bankanın üstlendiği riske göre değişen *riske dayalı* prim oranlarıdır. Sabit prim sisteminde belirlenen prim, bankanın risk yapısı dikkate alınmaksızın her banka için aynıdır. Bu durum özellikle sermaye yapısı güçlü bankalarca eleştirilmektedir. Çünkü bu sistemin uygulandığı ekonomilerde sermaye yapısı güçlü olan bankalar daha fazla prim ödemek zorunda kalmakta ve haksız rekabetle karşılaşmaktadır. Bu noktada riske dayalı prim uygulamasının önemli bir avantajı ortaya çıkmaktadır. Riske dayalı prim ödemelerinin geçerli olduğu mevduat sigortası sisteminde her banka üstlendiği risk ölçüsünde prim ödemektedir. Bu bankaların aşırı riskli faaliyetlere girmelerini engellemektedir. Örneğin Türkiye’de riske dayalı prim sistemi uygulanmaktadır. Uygulamada her bankaya sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kârlılık, likidite ve diğer risk faktörleri dikkate alınarak bir puan verilmektedir. Puanına göre her banka için özel temel prim oranı belirlenmektedir. Ayrıca bankanın riskli işlemlerinde artış olursa temel prim oranına eklemeler yapılmaktadır (Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım..., 2006: 7).

Kalaycı’ya (2010) göre, mevduat sigortası sistemini uygularken bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar:

- Sistem, ihtiyati düzenlemelerle korunmalıdır.
- Sistem risk ağırlıklı olmalı daha yüksek risk üstlenen bankalar daha yüksek orandan sigorta primi ödemelidir. Bu, bankaların aşırı risk almalarını önleyerek ahlâkî rizikonun oluşmasını kısıtlayacaktır.
- Sistemin sağlayacağı koruma belli koşulları sağlayan bankalar için olmalıdır. Örneğin bağımsız dış denetimden sorunsuzca geçen bankalar mevduat sigortasının korumasından yararlanmalıdır.
- Sistem, sınırsız bir koruma sağlamamalı; güvencenin bir üst limiti belirlenmelidir.

Tesadüfi çekme riski yaklaşımı, mevduat sigortası sistemine olan ihtiyaca vurgu yapmaktadır. Yaklaşımına göre, bankacılık krizlerinin önlenmesi için SBM’nin yanı sıra mevduat sigortası da gereklidir.

1.3.1.3. Batmayacak Kadar Büyük Uygulaması

Kısmî mevduat sigortası sınırsız mevduat sigortasının oluşturduğu ahlâkî riziko problemi sebebiyle günümüzde daha çok tercih edilmektedir. Kısmî mevduat sigortasında bir bankanın iflas etmesi durumunda mevduat sigortası kuruluşu mudilerin yasal limitler içerisindeki mevduatını ödemektedir. Bu uygulamada limit üstü mevduatların ödenmesine ilişkin bir garanti verilmemekte; banka iflasına müdahale edilmemektedir.

Kısmî mevduat sigortası uygulaması önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu uygulama kapsamında büyük bir bankanın iflasına izin verilmesi finansal piyasalar için önemli düzeyde negatif dışsallık oluşturmaktadır. Bankanın piyasa için önem düzeyi aktif büyüklüğünden veya sahip olduğu politik konumdan kaynaklanabilir. Piyasa için önem arz eden bu kuruluşların batmasına izin verilmeyerek kurtarılmasına batmayacak kadar büyük (too big to fail) veya batmayacak kadar önemli (too important to fail) uygulaması denir.

Batmayacak kadar büyük (BKB) veya batmayacak kadar önemli (BKÖ) uygulamalarının bazı eleştirilen yönleri bulunmaktadır. Bu eleştiriler dört başlıkta toplanabilir. İlk eleştiri, bu uygulanmanın vergi mükelleflerine ilave maliyet yüklemesidir. İkinci eleştiri, büyük bankaların risk iştahını arttırmasıdır. Piyasa için önemli olduğunu düşünen bankalar olası bir likidite sorunu veya iflasta mevduat sigortası uygulamasıyla kurtarılacaklarını bilmektedir. Bu bilgi bankanın risk iştahını arttırmaktadır. Moyer ve Lamy'e (1992) göre, BKB veya BKÖ uygulamaları bankaların daha düşük sermaye/varlık oranıyla faaliyette bulunmasına sebep olur. Ayrıca bankalarda bilanço dışı faaliyetleri artırır. Artan bu risk iştahı ahlâkî riziko problemini ortaya çıkarır. Üçüncü eleştiri, küçük bankaların aleyhine haksız rekabete sebep olmasıdır. Finansal piyasalarda haksız rekabet verimsiz bir kredi tahsis sistemine yol açmaktadır. Dördüncü eleştiri, piyasa katılımcılarının bankaların finansal durumunu daha az gözetmelerine sebep olmasıdır. Katılımcılar olumsuz finansal yapıları sebebiyle esasında yatırım yapılamayacak veya borç verilemeyecek bir bankaya varlıklarını aktarmakta ve ters seçimde bulunmaktadır.

Moyer ve Lamy'e (1992) göre, BKB veya BKÖ uygulamaları aşağıdaki sebeplerden dolayı tartışılmalıdır. Bunlar:

- Büyük bir sigortasız bankanın başarısızlığı potansiyel olarak büyük miktarda sistemik risk içerir. BKB veya BKÖ politikasının olmayışı güvence dışı mevduata

sahip mudileri banka hakkında olası bir şüphe durumunda harekete geçirecektir. Süreç kitlesel bir banka tahaccümüne dönüşebilecektir.

- Bankacılık sektöründe genel bir tahaccüm başladığında hangi bankanın kurtarılacağına veya hangi bankanın tasfiyesine izin verileceğine zamanında karar vermek çok zordur.
- Büyük veya öneme sahip bir bankanın satılması veya tasfiyesi kısa dönemde gerçekleştirilemez. Bu gecikme özellikle yüksek montanlı ve sigorta kapsamının dışında mevduata sahip mudileri harekete geçirir. Bu hareket söz konusu bankanın tüm mudilerini uyarır. Tüm mudilerin mevduatlarını kurtarabilmek için başlattığı yarış bir tahaccümü tetikleyebilir.

BKB veya BKÖ uygulamaları mevduat sigortası kuruluşu tarafından satın alma, üstlenme, likidite enjeksiyonu ve sonrasında söz konusu bankayı tüm yükümlülükleriyle birlikte satın alacak bir ortak bulma şeklinde uygulanır (Mishkin, 2007).

Günümüzde sermayenin küreselleşmesi ve bankacılığın uluslararasılaşması çok büyük bankaların oluşmasına sebep olmuştur. Bu bankalar, merkezinin bulunduğu yerel ekonomilerin ötesinde dünya ekonomisi için büyük önem arz eden bir konuma ulaşmıştır. Bu büyüklüğe ulaşmış bankaların herhangi birinde ortaya çıkabilecek olası bir problem küresel ölçekte sorunları tetiklemektedir. 2008 Küresel Krizi'nde çok sayıda ülkede BKB veya BKÖ kapsamında kurtarma operasyonları gerçekleştirilmiştir. Tablo 1.2.'de 2008 Küresel Krizi sonrasında bazı ülkelerde kurtarma operasyonlarına konu olan finansal kuruluşlar sıralanmıştır.

Tablo 1.2: 2008 Küresel Krizi Sonrası Bazı Ülkelerde Kurtarılan Finansal Kuruluşlar

ABD	Birleşik Krallık	Belçika
Fennie Mac	Bradford & Bingley	Fortis
Freddi Mac	Northern Rock	Dexia
Bear Stearns	Abbey	
Washington Mutual	Barclays	İzlanda
Wachovia	Halifax Bank of Scotland	Kaupthing Bank
AIG	Lloyds TSB	Landsbanki
Countrywide	Nationwide Building Society	Glitnir Bank
Merrill Lynch	Royal Bank of Scotland	Staurmur-Burdaras
	Standart Chartered	The Reykjavik Bank
İspanya	Almanya	Sparisjodabanki
Castilla La Mancha	IKB	
Cajasur	Hypo Real Estate	

Kaynak: Karadağ, 2015.

2008 Küresel Krizi'nden sonra ulusal ve uluslararası düzeyde birçok kuruluş işbirliğine gitmiştir. İşbirliği kapsamında küresel sistem için tehlike oluşturabilecek şekilde öneme sahip kuruluşları belirlemek için çalışmalar başlatılmıştır. Örneğin Basel Komite, küresel öneme sahip bankaları belirlemek amacıyla *Göstergeye Dayalı Ölçüm Yaklaşımı* adı verilen bir metodoloji geliştirmiştir. Yaklaşımına göre, bankanın sınır ötesi faaliyetlerinin tutarı, üstlendiği toplam risk, diğer bankalarla karşılıklı bağlantısının düzeyi, ikame edilebilirlik düzeyi ve karmaşıklığı küresel önemde etkilidir. Basel Komite tarafından geliştirilen yaklaşımın beş ana kategorisi ve onların alt göstergeleri Tablo 1.3.'te gösterilmiştir. Komite'ye göre, bir banka bu beş kategori kapsamında değerlendirildikten sonra belli bir puanı aşıyorsa küresel açıdan önemlidir.

Tablo 1.3: Göstergeye Dayalı Ölçüm Yaklaşımı

Kategori (ve Ağırlığı)	Gösterge	Gösterge Ağırlığı
Sınır Ötesi Faaliyet (%20)	Sınır ötesi alacaklar	%10
	Sınır ötesi borçlar	%10
Büyüklik (%20)	Basel III kaldıraç oranında kullanılmak için tanımlanmış toplam riskler	%20
Karşılıklı Bağlılık (%20)	Finansal sistem içi alacaklar	%6,67
	Finansal sistem içi borçlar	%6,67
	Dolaşımdaki menkul kıymetler	%6,67
İkame Edilebilirlik/ Finansal Kurum Altyapısı (%20)	Emanetteki kıymetler	%6,67
	Ödeme faaliyeti	%6,67
	Borç ve hisse senendi piyasalarında garanti altına alınmış işlemler	%6,67
Karmaşıklık (%20)	Tezgâh üstü türevlerin tutarı	%6,67
	Üçüncü düzey varlıklar	%6,67
	İşlem gören ve satılmaya hazır menkul kıymetler	%6,67

Kaynak: BIS, 2013.

Finansal İstikrar Kurulu (FSB - Financial Stability Board) bu yöntemi kullanarak küresel düzeyde öneme sahip bankaları belirlemiştir. Kasım 2020 itibariyle FSB tarafından belirlenen 30 önemli banka Tablo 1.4.'te gösterilmiştir.

Bir bankanın piyasa adına önemli olmasını sağlayan faktörleri tanımlamak oluşabilecek riskleri yönetmek için atılan ilk adımdır. Sonrasında söz konusu bankaların belirlenmesi ve sayılarının azaltılması için çalışmaların yürütülmesi veya oluşabilecek iflaslar için önceden prosedürlerin geliştirilmesi gereklidir. Böylelikle uzun dönemde ortaya çıkabilecek maliyetler azaltılabilecektir (Thomson, 2010).

Tablo 1.4: Kasım 2020 İtibariyle Küresel Düzeyde Öneme Sahip Bankalar

• JP Morgan Chase	• ING Bank
• Citigroup	• Groupe Crédit Agricole
• HSBC	• Groupe BPCE
• Bank of America	• UBS
• Bank of China	• Toronto Dominion
• Barclays	• Sumitomo Mitsui FG
• BNP Paribas	• State Street
• Deutsche Bank	• Standard Chartered
• Goldman Sachs	• Credit Suisse
• Royal Bank of Canada	• Industrial and Commercial Bank of China
• Mizuho FG	• Mitsubishi UFJ FG
• Wells Fargo	• Société Générale
• UniCredit	• Agricultural Bank of China
• Bank of New York Mellon	• Santander
• Morgan Stanley	• China Construction Bank

Kaynak: FSB, 2020.

1.3.1.4. Denetim ve Gözetim

Denetim ana hatlarıyla iki şekilde yapılır: İşlem esnasında denetim ve işlem sonrasında yapılan denetim. İşlem esnasında gerçekleştirilen denetim işlemin yanlış yapılmasını önlemeyi amaçlar. İşlem sonrasında denetimse, geriye dönük hataları ve suçluları tespit etmek amacıyla gerçekleştirilir (Eğilmez, 2008). Finansal piyasalarda denetim, risklerin sistemi geniş çapta etkilemesini engelleyici veya sistemik hale gelmesini önleyici faaliyetleri içerir (ECB, 2017).

Gözetim, kamu otoritesince belirlenen kurumlarca ya da merkez bankaları tarafından ifa edilmektedir. Denetim ve gözetim faaliyetlerinin ortak özelliği, bankaların güvenli bir şekilde çalışmasını sağlamaktır. Ayrıca denetim ve gözetim tedbirlerinin yasal düzenlemeler ile desteklenmesi gerekmektedir.

1980’lerden 2008 Küresel Krizi’ne kadar geçen süreçte finansal sistemin kendi kendini denetleyebildiğine ilişkin inanış ekonomi çevrelerinde egemen olmuştur. Diğer bir ifadeyle finansal sektörde aktörlerin birbirini etkin şekilde denetleyebileceği ve kredi dağıtımında basiretli davranmayan firmaların cezalandırılacağına inanılmıştır. Bu kapsamda birçok liberal politika uygulanmış ve mevcut birçok yasa yürürlükten kaldırılmıştır (Stiglitz, 2012). Amerika’da 1934’te yayımlanan ve 1999 yılına kadar yürürlükte kalan Glass-Steagall Yasası’nın kaldırılışı buna örnek gösterilebilir (Krugman, 2015). Yasa, uygulandığı dönemde denetim ve gözetim tedbirlerini güçlendirmiş; ancak yüzyılın sonuna doğru finansal piyasalarda yaygınlaşan liberal anlayışın sonucu olarak

yürürlükten kaldırılmıştır. Yasa, yatırım ve ticaret bankacılığı ile bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerindeki geleneksel sınırları oluşturmasıyla dikkat çekmektedir. Yasanın kaldırılışı finansal piyasalarda riskli faaliyetleri arttırmış ve 2008 Küresel Krizi'ne zemin hazırlamıştır.

2008 Küresel Krizi bankacılık sistemini global düzeyde çökme noktasına getirmiştir. Krizinden sonra birçok hükümet ve uluslararası örgüt önemli finansal kuruluşları kurtarma mücadelesine girişmiş ve trilyonlarca dolar maliyete katlanmıştır. Krizden çıkarılan en önemli derslerden biri ise bankacılık sektöründe denetimsizliğin asla kabul edilemeyeceği olmuştur.

Uygulama açısından bankacılık sektöründe denetim üç değişik şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan ilk ikisi makro tedbirler kapsamında değerlendirilen *kamusal denetim* ve *bağımsız denetim*dir. Kamusal denetim bizzat devlet otoritesince; bağımsız denetim ise devlet otoritesince yetkilendirilmiş kuruluşlarca gerçekleştirilir. Üçüncü denetim şekli olan iç denetim mikro tedbirler kapsamındadır. İç denetim bankaların kendi bünyesinde istihdam ettiği müfettişlerce ifa edilmektedir. İç denetim, mikro tedbirler başlığı altında ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

1.3.1.4.1. Kamusal Denetim ve Gözetim

Bankalarda kamusal denetim kamu düzeninin sağlanması ve korunması amacıyla faaliyette bulunan, yetkilerini kanunlardan alan denetçilerce gerçekleştirilmektedir. Kamusal denetim malî tablo, uygunluk ve faaliyet denetimlerini kapsamaktadır (Ataman, 2010).

Kamusal gözetim kamu yararını gözetten bir kurum tarafından bağımsız denetim faaliyetlerinin yürürlükteki yasal düzenlemelere ve belirlenmiş standartlara uygunluğunun denetlenmesi ve kontrol edilmesidir (KGK, 2018).

Bankalarda kamusal denetimi yapmakla yükümlü kuruluşlara Türkiye'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), İngiltere'de Finansal Denetim Otoritesi (FCA - Financial Conduct Authority), ABD'de Ulusal Bankaları Denetim Kurumu (OCC - Office of Comptroller of Currency), FDIC ve FED örnek gösterilebilir.

Bankacılık sektöründe denetim için temel ilkeler 1997 yılında Basel Komite tarafından oluşturulmuştur. Günümüzde IMF tarafından da kullanılan ilkeler 2008 Küresel Krizi'nden çıkarılan dersler kapsamında yeniden ele alınmış ve 2012 yılında

güncellenmiştir. Komite, *Etkin Bankacılık Denetiminin Temel İlkeleri* (Core Principles for Effective Banking Supervision) adı altında yayınladığı rapor ile bankacılık sektöründe denetimin temel ilkelerini açıklamıştır. Uluslararası düzeyde kabul gören bu ilkeler iki ana gruptan oluşmaktadır. Toplam 29 maddeden oluşan bu ilkelerin ilk 13'ünde denetim fonksiyonu üzerinde durulurken; kalan 16 ilkede ise ihtiyati düzenlemelere yer verilmiştir. Rapordaki temel ilkeler şu şekildedir (BIS, 2012a):

İlke 1: Denetim otoritesi için sorumluluklar, hedefler ve otoritenin kanuni gücü. Etkin bir bankacılık denetim otoritesinin açık sorumlulukları ve hedefleri olmalıdır. Uygun bir denetim sistemi yasalara uyumu sağlamak ve zamanında düzeltici önlemleri almak için yasal yetkilere sahiptir.

İlke 2: Denetim otoritesinin bağımsızlığı, hesap verebilirliği, kaynakları ve kanuni dayanağı. Denetim otoritesi operasyonel bağımsızlığa, şeffaf süreçlere, sağlam yönetime ve kaynaklarını kullanmada malî özerkliğe sahip olmalıdır.

İlke 3: İşbirliği ve uyum. Etkin bir denetim mekanizması ulusal ve uluslararası gözetim kuruluşlarının uyum içerisinde çalışmasını sağlar.

İlke 4: İzin verilen faaliyetler. Banka olarak faaliyette bulunan kuruluşlarda izin verilen faaliyetler açıkça tanımlanmalıdır.

İlke 5: Lisanslama faaliyetleri. Bankalara faaliyet izni veren kuruluş kriter belirleme ve uygulama yetkisine sahip olmalıdır.

İlke 6: Önemli hisse değişimi. Denetim otoritesi bankalarda önemli oranda hisse değişimini ihtiyati koşullara göre incelemeli ve kontrol altında tutmalıdır.

İlke 7: Satın alma ve devir işlemleri. Denetim otoritesi sınır ötesi işlemler de dâhil her türlü devir, birleşme veya bölünme gibi işlemleri ihtiyati koşullara göre incelemeli ve kontrol altında tutmalıdır.

İlke 8: Denetim yaklaşımı. Etkin bir denetim mekanizması bankalardan veya bankacılık sisteminin kendisinden kaynaklanan riskleri tanımlar ve değerlendirir. Ayrıca erken müdahale için bir temel yapıya sahiptir. Eğer bankalarda çözülemez sorunların olduğunu tespit ederse diğer ilgili kurumlarla birlikte yürüteceği planları bulunmaktadır.

İlke 9: Denetim teknikleri ve araçları. Denetim otoritesi denetim yaklaşımını uygulamak için uygun tekniklere ve araçlara sahiptir. Bankaların risk profilini ve sistemik önemini göz önünde bulundurarak denetim kaynaklarını orantılı bir şekilde kullanır.

İlke 10: Denetim raporlaması. Denetim otoritesi bankaların solo ve konsolide raporlarını ve istatistiksel verilerini toplar. Bu bilgileri inceler ve analiz eder. Hazırlanan raporları yerinde incelemeler veya harici uzmanların görüşleriyle bağımsız olarak doğrular.

İlke 11: Denetim otoritelerinin düzeltici ve yaptırıma yönelik yetkileri. Denetim otoritesi, zamanında düzeltici eylemler uygulatabilmek ve elverişli bir denetim gerçekleştirebilmek için değişik araçlara sahiptir. Bu kapsamda denetim otoritesi ilgili bir bankanın lisansını iptal etme veya iptalini tavsiye etme gibi yetkilere sahip olmalıdır.

İlke 12: Konsolide denetim. Bankacılıkta denetimin konsolide düzeyde gerçekleştirilmelidir. Konsolide denetim oluşturulan uluslararası ihtiyati standartlara uyumlu olmalıdır.

İlke 13: Ana ülke ve faaliyette bulunulan ülke ilişkileri. Merkezi yurtdışında bulunan bankalar için hem ana ülkenin denetçileri hem de faaliyette bulunulan ülkenin denetçileri bilgi paylaşımı yapar. İlgili ülkelerin denetim otoriteleri bu bankaların etkin şekilde denetlenmesi ve kriz durumlarının etkili biçimde ele alınması için işbirliği yapar.

1.3.1.4.1.1. Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamusal Denetim ve Gözetim

Kamusal denetim ve gözetim için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler belirlenirken ülkelerin bankacılık krizi tecrübesinin bulunması etkili olmuştur. Bu kapsamda incelenen ülkeler; Türkiye, ABD, İngiltere, Brezilya, Arjantin ve Güney Kore'dir.

1.3.1.4.1.1.1. Türkiye'de Kamusal Denetim ve Gözetim

Türkiye'de bankaların kamusal denetimini ve gözetimini gerçekleştiren kuruluş BDDK'dır. BDDK'nın karar organı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'dur. BDDK, bankaların konsolide ortaklarını da kapsayacak şekilde kamusal denetimi gerçekleştirir. Kamusal denetimde, bankaların özsermaye yapısı ve kanunen belirlenen diğer standart oranlara uyumları incelenir. Denetim sonucu elde edilen bulgular Kurul tarafından belirlenen kriterlere göre kullanılır.

Kamusal denetimde tespit edilmesi durumunda önlem alınması gereken haller 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 67. maddesinde belirtilmiştir. Önlem alınması

gereken haller, bankanın finansal yapısına ve düzenlemelere olan uyuma ilişkin sorunları içermektedir. BDDK bu sorunlardan bir veya birkaçının tespit edilmesi halinde bankalardan bazı önlemleri almasını istemektedir. Bunlar sırasıyla; düzeltici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemlerdir (Bankacılık Kanunu, 2005: 68, 69, 70). Düzeltici önlemlerden kısıtlayıcı önlemlere doğru BDDK'nın bankalardan almasını istediği önlemlerin içeriği ağırlaşmaktadır. BDDK aşağıdaki koşullardan bir veya birkaçının gerçekleşmesi halinde daha ağır koşulları içeren önlemlerin alınmasını bankalardan isteyebilir. Bunlar;

- Bankanın daha önce istenen önlemleri almaması,
- Tespit edilen sorunun büyük olması,
- Bankaca alınan önlemlerin yeterli olmaması,
- Alınacak önlemlerin yeterli olmayacağına ilişkin BDDK'ca kanaat oluşmasıdır.

BDDK kamusal denetim sonrasında bir bankanın faaliyet iznini kaldırabilir veya doğrudan TMSF'ye devredilmesine karar verebilir. Bankanın faaliyet izninin iptali veya fona devredilebilmesi için bazı koşullardan bir veya birkaçının gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu koşullar şunlardır (Bankacılık Kanunu, 2005: 71):

- Bankadan istenen kısıtlayıcı önlemlerin oniki ay içerisinde alınmaması,
- Kısıtlayıcı önlemler sonrasında bankanın mali yapısının güçlenmemesi,
- Kısıtlayıcı önlemler alınsa dahi bankanın mali yapısının güçlenmeyeceğine ilişkin kanaatin oluşması,
- Bankanın faaliyetlerine devam etmesinin mudiler veya mali sistem için tehlike arz ettiğinin tespit edilmesi,
- Bankanın yükümlülüklerini vadesinde yerine getirememesi veya yükümlülüklerin varlıklardan büyük olması,
- Hâkim ortak veya yöneticilerin banka kaynaklarını suistimali.

1.3.1.4.1.1.2. ABD'de Kamusal Denetim

ABD'de bankaların denetiminden sorumlu dört farklı kuruluş bulunmaktadır. Bunlar; OCC, FED, FDIC ve Eyalet Bankacılık Otoriteleri'dir (State Banking Authorities). Bankanın; ortalık yapısı, faaliyet türü, mevduat sigortası sistemine ve Federal Rezerv Sistemi'ne (Federal Reserve System) dâhil olma durumu ile ABD'deki eyalet sistemi denetimden sorumlu kuruluşun belirlenmesinde etkili olmaktadır.

OCC, ulusal bankaları; FED ve Eyalet Bankacılık Otoriteleri ise Federal Reserv Sistemi'ne üye olan ve eyalet lisansına sahip bankaları denetlemektedir. FED'in bankanın hâkim ortağı statüsündeki holdingleri tek başına denetleme yetkisi de bulunmaktadır. FDIC, mevduat sigorta sistemine kayıtlı Federal Reserv Sistemi'nde bulunmayan bankaları denetlemektedir. Eyalet Bankacılık Otoriteleri mevduat sigortası sistemine sahip olmayan eyalet bankalarının denetimini yürütmektedir (Mammadov, 2013).

Federal Reserve Bank of New York'a (2019) göre, bir bankanın denetimi yerinde veya uzaktan gerçekleştirilebilir. Denetim, kapsamlı veya herhangi bir konuya özgü olabilir. Kapsamlı denetim, banka ile ilgili tüm bilgilerin toplanmasını ve analiz edilmesini içerir. Kapsamlı denetimin sıklığı bankanın aktif büyüklüğüne ve karmaşıklığına göre değişmektedir. Kapsamlı denetim sonucu elde edilen bulgular bankaya bildirilir. Denetim otoritesi; bankanın hem finansal, yönetsel ve organizasyonel verilerini hem de banka tarafından sunulan periyodik raporları sürekli izler, inceler ve analiz eder. Denetimden veya gözetimden elde edilen bulgular; bankanın iç süreçlerini, finansal durumunu veya finansal piyasaların güvenliğini iyileştirmek amacıyla kullanılabilir. Böylesi bir durumda banka yakından izlemeye alınır. Elde edilen bulgular bankaya yaptırım uygulanmasına da sebep olabilir.

1.3.1.4.1.1.3. İngiltere'de Kamusal Denetim ve Gözetim

İngiltere'de bankacılık sektörünün kamusal denetim ve gözetiminden sorumlu kuruluş FCA'dır. FCA bağımsız bir kamu kuruluşudur. FCA, 1 Nisan 2013 tarihinde kurulmuş ve 2008 Küresel Krizi'nde yetersiz kalan Finansal Hizmetler Otoritesi'nin (FSA - Financial Services Authority) yerini almıştır. FCA'nın başlıca görevi finansal hizmet kullananlara en fazla yararı sağlayacak şekilde finansal piyasaları düzenlemektir. FCA'nın diğer görevleri; tüketicileri korumak, finansal piyasaları korumak ve rekabeti teşvik etmektir (FCA, 2019a).

FCA'nın kendinden önceki FSA'dan temel farkı bankalara her türlü finansal hizmeti sağlamak yerine; bankaların yasalara uygun şekilde davranmalarını sağlamaktır. Bunun genel anlamı, FCA'nın FSA'dan daha fazla müşteri odaklı olmasıdır (Allabout Finance Careers, 2019).

FCA, bankaların Mali Hizmetler ve Piyasalar Kanunu'nunda (Financial Services and Markets Act - 2000) belirtilen asgari kriterlere uyumunu denetlemektedir.

İngiltere’de bir bankanın faaliyete geçtikten sonra söz konusu kriterleri sürekli sağlaması gerekmektedir. FCA, bankanın iş modelindeki veya kültüründeki zarar risklerini belirlemeye ve söz konusu riskleri azaltmaya yönelik faaliyette bulunmaktadır (FCA, 2019b).

1.3.1.4.1.1.4. Brezilya’da Kamusal Denetim ve Gözetim

Brezilya’da bankaların kamusal denetim ve gözetiminden sorumlu kuruluş Brezilya Merkez Bankası’dır (BCB - Banco Central Do Brasil). Banka, özerk bir kamu kuruluşudur (Gündoğdu, 2016).

BCB, bankaların mali dengesini gözetmekte ve faaliyetlerinin sağlıklı şekilde yürütülmesini teşvik etmektedir. Bu kapsamda BCB, bankaların sermaye yeterliliğini kontrol etmekte, faaliyetlerini denetlemekte, düzenlemelere ve muhasebe standartlarına uyumlarını izlemektedir (Banco Central Do Brasil, 2019).

BCB, bankaların kamusal denetiminde risk odaklı denetim modelini kullanmaktadır. Kamusal denetimin kapsamını ihtiyati denetleme (prudential supervision) ve yönetim denetimi (conduct supervision) oluşturmaktadır (A.g.e.).

İhtiyati denetleme, mali sistemi oluşturan her kurumun ödeme gücüne ve likidite yapısına odaklanmaktadır. İhtiyati denetlemede bankaların büyüklüğü, uluslararası faaliyet düzeyi ve risk profili dikkate alınmaktadır. Yönetim denetiminde BCB (A.g.e.);

- Doğrudan finansal risklerle bağlantılı olmayan, ancak uyumsuzluk durumunda bankalar için itibar riski oluşturabilecek tehditleri incelemekte,
- Piyasa disiplini tehdit edebilecek gelişmeleri izlemekte,
- Bankaların kural ve düzenlemelere uyumunu doğrulamaktadır.

1.3.1.4.1.1.5. Arjantin’de Kamusal Denetim ve Gözetim

Arjantin’de bankaların kamusal denetimi ve gözetimi faaliyetleri Finansal Kuruluşlar Kanunu’nda (Financial Institutions Law - 1977) düzenlenmiştir. Kanun’a göre Arjantin’de bankaların kamusal denetimi ve gözetimi özerk bir kuruluş olan Arjantin Merkez Bankası’nca (BCRA - Banco Central De La República Argentina) yürütülmektedir. Kanun BCRA’ya ayrıca aşağıdaki yetkileri vermiştir (Torretta ve Grossi, 2019):

- Banka lisanslarının verilmesi ve iptal edilmesi,
- Yurtdışında banka şubelerinin kurulmasına izin verilmesi,
- Banka birleşmelerinin, sermaye artışlarının ve belirli hisse senedi transferlerinin onaylanması,
- Asgari sermaye, likidite ve borç ödeme şartları ve borç verme limitleri belirlenmesi,
- Likidite sorunları durumunda finansal kurumlara kredi olanakları verilmesi,
- Bu amaçlar için gerekli görülen tüm düzenlemelerin ilan edilmesi.

BCRA bankaların kamusal denetimi ve gözetimi rolünü organik bir parçası olan Finans ve Döviz Kuruluşların Teftişi (SFFEI - Superintendency of Financial and Foreign Exchange Institutions) aracılığıyla yürütmektedir. SFFEI'nın kamusal denetim ve gözetim kapsamında bankalardan elde ettiği bilgiler gizli tutulmaktadır. SFFEI'nın bankaların kamusal denetimi ve gözetimi kapsamındaki görevleri BCRA Kanunu'nun 11. bölümünde şu şekilde açıklanmıştır (BCRA Charter, 2019):

- Bankaların resmi kayıtlarını incelemek,
- Bankaların finansal raporlama ve muhasebe standartlarına uygunluğunu sağlamak,
- Finansal kuruluşların aylık finansal tablolarını takip etmek,
- Bankaların ödeme yükümlülüklerini tehlikeye sokabilecek kredi verme veya finansal destek sağlama uygulamalarını durdurmak, bankaların bu gibi faaliyetlerden kaçınmalarını emretmek,
- Bankacılık düzenlemelerine aykırılık durumunda ilgili bankaya yaptırım uygulamasını sağlamak ve verilen ceza veya tazminatların ifasını takip etmek.

1.3.1.4.1.1.6. Güney Kore'de Kamusal Denetim ve Gözetim

Günümüzde Güney Kore'de bankaların kamusal denetim ve gözetiminden sorumlu tek kuruluş Finansal Denetim Servisi'dir (FSS - Financial Supervisory Service). 1997'de yaşanan Asya krizinden sonra Güney Kore'de finansal sektörün düzenlenmesi ve denetimi yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda 1 Nisan 1998'de Finansal Denetim Komisyonu (The Financial Supervisory Commission) ve bu komisyonun bünyesinde Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlemler Komisyonu (Securities and Futures Commission) kurulmuştur. Yeniden yapılandırma kapsamında oluşturulan diğer kurum ise 1 Ocak 1999 tarihinde kurulan FSS'dir. FSS, finansal piyasaların kamusal denetim ve gözetimini

gerçekleştiren dört otoritenin tek bir çatı altında toplanmasıyla ortaya çıkmıştır (FSS, 2004: 14-15). Finansal Denetim Komisyonu, 29 Şubat 2008 tarihinde eski Maliye ve Ekonomi Bakanlığı bünyesindeki Mali Politika Bürosu (Financial Policy Bureau of the former Ministry of Finance and Economy) ile birleşmiş ve Finansal Hizmetler Komisyonu'na (FSC – Financial Services Commision) dönüşmüştür (FSS, 2019a).

Güney Kore'de iki kademeli sistemin bir sonucu olarak FSC, kural koyma ve lisans verme sorumluluğunu üstlenmektedir. FSS ise ihtiyati denetim, sermaye piyasası denetimi, tüketicinin korunması ve diğer gözetim faaliyetlerini yürütmektedir (FSS, 2019a).

Bankaların kamusal denetimi ve gözetimi, sermaye piyasasının denetimi ve tüketici haklarının korunması FSS'nin ana görevleridir. FSS, bankaların finansal sağlamlığını, risk yönetimini, iç kontrollerini, yönetimin yetkinliğini ve düzenlemelere uyumunu değerlendirmek için hem konu odaklı hem de kapsamlı denetimler gerçekleştirmektedir. Denetimler sonrasında elde edilen bulgular banka üst yönetimine iyileştirici önerilerle birlikte iletilmektedir. Ceza gerektiren suçlarda adli makamlara sevk, banka lisansının iptali ve para cezalarının icrası FSS tarafından gerçekleştirilmektedir (FSS, 2019b).

1.3.1.4.2. Bağımsız Denetim

Bankalarda bağımsız denetim kamu otoritesince yetkilendirilen denetçi kuruluşlarca gerçekleştirilir. Denetçi kuruluşlar kanunen belirlenen şartları taşıyarak elde ettikleri denetim hakkını yine kanunda belirtilen sınırlar dâhilinde kullanarak bankaların bağımsız dış denetimini gerçekleştirir.

Bağımsız denetim sürecinde denetçi kuruluş (1) bankanın kamuya açıklayacağı veya kamu otoritesince istenen tüm finansal bilgilerini denetimden geçirir. (2) Bu bilgilerin finansal raporlama standartlarına uygunluğunu ve doğruluğunu dikkate alır. (3) İlgili defter, kayıt ve belgeler incelenerek değerlendirilir. (4) Değerlendirme sonucu elde edilen bulgular rapora bağlanır (Sermaye Piyasasında Bağımsız..., 2006: 4).

Bağımsız denetim bankaların malî tablolarını inceleyerek piyasadaki güven seviyesini arttırmaktadır. Bağımsız denetim finansal istikrara ve ihtiyati gözetim sürecinin etkinliğine önemli katkılar yapmaktadır. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel

kriz bankacılık sektöründe bağımsız denetiminin kalitesinin iyileştirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır (BIS, 2014a).

1.3.1.5. Yasal Düzenlemeler

Finansal sistem içerisinde önemli paya sahip olan bankalar yüksek kaldıraç oranları ile çalışmakta ve önemli düzeyde dışsallık oluşturmaktadır. Reel sektör kuruluşlarına kıyasla daha yüksek kaldıraç oranına sahip bankalarda ortaya çıkabilecek olası kriz büyük oranda negatif dışsallık oluşturmaktadır. Oluşan negatif dışsallık ekonominin geneline büyük zarar vermektedir. Bu sebeple bankaların yasal düzenlemeler çerçevesinde faaliyette bulunması büyük önem taşımaktadır.

Özellikle mevduat sigortasının bulunduğu piyasalar için büyük önem taşıyan yasal düzenlemelerin bazı amaçları bulunmaktadır. Bunlar (Bankacılık Kanunu, 2005: 1):

- Finansal piyasaların güven ve istikrar içerisinde çalışmasını sağlamak,
- Kredi mekanizmasının etkin bir şekilde işlemlerini sağlamak,
- Tasarruf sahiplerinin haklarını korumaktır.

Finansal piyasaların ve özellikle bankacılık sektörünün düzenlenmesi günümüzde halen tartışılan bir konudur. Bhattacharya (2013) bankacılık sektörünün tüm sektörler arasında en çok düzenlenen sektör olduğunu; bu durumun sektörde risk düzeyinin artmasına sebep olduğunu savunmaktadır. Yazara göre, bankalara dayatılan sermaye düzenlemeleri bankaların daha riskli yatırımlara yönelmelerine sebep olmaktadır. Örneğin ABD’de sermaye düzenlemeleri sebebiyle banka varlıklarının getirisi iki katına çıkarırken; zararları ise 2,5 kat artmıştır. Benzer olarak serbest bankacılık (free banking) ekolünden gelen araştırmacılara göre finansal olmayan kurumlar daha serbest piyasa şartlarında faaliyette bulunurken; finansal kurumlar ise aşırı yasal düzenlemelere maruz kalmaktadır. Bu ekole göre, serbest bankacılık 18. yy’da bazı ülkelerde uygulanmış ve başarılı olmuştur (Karabulut, 2002). Örneğin Benston ve Kaufman’a (1996) göre, ABD’de 1865’ten FED’in kuruluş tarihi olan 1913’e kadar banka iflas oranı banka dışı kuruluşların iflas oranına göre daha düşüktür. Bu sebeple bankalar sadece zorunlu mevduat sigortası sisteminin oluşturduğu olumsuz dışsallık sebebiyle ihtiyati olarak düzenlenmelidir.

1980’lerden sonra finansal piyasalarda yaşanan deregülasyon süreci ve dünya ekonomisindeki sürekli büyüme serbest bankacılık ekolünün düzenlemeye ilişkin

görüşlerini desteklediği düşünülmüştür. Ancak deregülasyon sürecinin önemli bir sonucu olan 2008 Küresel Krizi düzenlemelerin gerekliliğini ve önemini ortaya çıkarmıştır (Stiglitz, 2012). Kriz öncesinde sağlamlığına ve şeffaflığına inanılan Amerikan finans piyasaları birçok yabancı yatırımcıyı bünyesine çekmiştir. Deregülasyonun öncüleri olan bu kuruluşlar krizin küreselleşmesine sebep olmuştur (Morris, 2008).

Krambia-Kapardis'e (2016) göre, küresel krizin nedenleri; gevşek kredi koşulları, aşırı iyimser risk yönetimi, gevşek muhasebe standartları, kısa vadeli kar odaklı faaliyetler, kamusal denetimin eksikliği, disiplin eksikliği ve gevşek düzenlemelerdir. Angkinand'a (2009) göre, mevduat sigortasını uygulayan ve banka sermayesi yeterliliğini sıkı takip eden ülkelerdeki bankacılık krizleri daha az maliyetlidir. Dow (1996), serbest bankacılığın savunucularının tarihsel kanıtları kendi düşüncelerini desteklemek için yanlış yorumladıklarını iddia etmektedir. Dow'a göre, paranın taşıdığı ekonomik rol ve ortaya çıkan belirsizlikler, bankalarda düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Krugman'a (2015) göre, finansal bir kriz sırasında kurtarılması gereken her şey henüz kriz oluşmadan ve aşırı derecede risk üstlenmeden kurallara bağlanmalıdır.

Stiglitz (2017), finansal piyasaların düzenlenmesinin nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Piyasalar genelde kendi kendini düzenleyemez.
- Piyasa başarısızlığı malî piyasaların karakteristik bir özelliğidir.
- Malî piyasalarda ortaya çıkan başarısızlıklar ekonominin geneli üzerinde sistemik sonuçlar ortaya çıkarır.

Serbest piyasanın işleyişine yapılan her türlü müdahale birer düzenleme sayılabilir. Bu kapsamda daha önce ayrıntılı incelenen son başvuru mercii ve mevduat sigortası esas itibarıyla birer düzenlemedir. Ayrıca sermaye yeterliliği, likiditeye ilişkin sorumluluklar, portföy çeşitlendirme prensipleri, piyasaya giriş koşulları ve faiz tavanları bankacılık sektöründe yer alan diğer düzenleme örnekleridir (Karabulut, 2002).

Anabtawi ve Schwarcz (2013) düzenlemelerin idari açıdan birçok çeşidi olmasına rağmen dört temel türe ayrılabilceğini belirtmiştir.

- *Piyasa bütünlüğüne yönelik düzenlemeler (market-integrity regulation)* finansal piyasalarda katılımcılar arasındaki etkileşimde adaleti geliştirir.

- *Rekabet düzenlemesi (competition regulation)* finansal piyasaların yapısını ele alır. Bu düzenlemeler finansal piyasaların hem davranışlarını hem de koşullarını denetleyerek rekabet gücü kazanmasını sağlar.
- *Tüketiciyi korumaya yönelik düzenleme (consumer-protection regulation)* finansal firmalar ile perakende müşteri arasındaki ilişkiyi düzenler.
- *İhtiyati düzenleme (prudential regulation)* finansal kuruluşların birbirine karşı sorumluluklarının yerine getirilmesini sağlar.

2008 Küresel Krizi'nden sonra finans piyasalarının kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi yönünde fikir birliği oluşmuştur. Bankacılık krizlerinin küresel boyut kazanması ulusal düzenlemelerin yanısıra uluslararası düzenlemelerin de yeterliliğini tartışmaya açmıştır. Özellikle uluslararası nitelikte süper düzenleyici bir kuruluşa olan ihtiyaca vurgu yapılmaktadır.

2008 Küresel Krizi'nde ulusal düzenlemelerin ve düzenleyici kuruluşların müdahalelerinin yeterli olmadığı görülmüştür. Kriz döneminde başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke ve topluluk tarafından tedbirler alınmıştır.

Stiglitz'e (2017) göre, yeni bir küresel finans kurumuna ihtiyaç vardır. Bu kurum finansal düzenlemeler için küresel düzeyde eşgüdüm sağlamalı, kara para vb. konularla mücadele etmeli ve kurallar oluşturup bunları uygulamalıdır.

1.3.1.6. Kredi Derecelendirme Kuruluşları

Kredi derecelendirmesi, bir firma veya bireyin anapara ve faiz şeklindeki yükümlüklerini zamanında ödeme kapasitesinin ölçülmesini amaçlayan faaliyetleri içermektedir. Tarafsız, bağımsız ve adil şekilde değerlendirme yapması beklenen kredi derecelendirme kuruluşlarının faaliyetleri şunları içemektedir (Sermaye Piyasasında Derecelendirme..., 2007, 5):

- İşletmelerin risk durumlarını değerlendirmek ve sınıflandırmak,
- İşletmelerin borçlarının ödenebilirliğini değerlendirmek ve sınıflandırmak,
- İşletmelerin ihraç ettiği sermaye piyasası araçlarının anapara ve faiz yükümlülüklerini vadesinde ödeyebilirliğini değerlendirmek ve sınıflandırmak.

Kredi derecelendirme kuruluşları bankaların finansal yapısını ve faaliyetlerini dikkate alarak kredi notu belirlemekte ve bunu kamuoyu ile paylaşmaktadır. Bankaların risk seviyesi yükseldikçe kredi derecelendirme kuruluşunca belirlenen bu not

düşmektedir. Kredi notu düşük bankalar yatırımcıları kendine çekmekte zorlanmakta veya ihtiyaç duyduğu yeni fonlar için daha yüksek maliyete katlanmak zorunda kalmaktadır. Ortaya çıkan ilave maliyet bankaların daha az riskli faaliyetlere yönelmesini teşvik etmektedir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının bu geleneksel faaliyeti olası banka iflaslarını veya bankacılık krizlerini önlemesi sebebiyle önemli düzeyde pozitif dışsallık oluşturmaktadır.

Profesyonel kuruluşlarca gerçekleştirilen kredi derecelendirme işlemleri ile finansal piyasalara önemli düzeyde bilgi sağlanmaktadır. Bu bilgi borç veren aleyhine oluşabilecek asimetrik bilgi sorununu önemli düzeyde azaltmaktadır. Piyasa katılımcıları üzerinde önemli bir etkiye sahip kredi derecelendirme kuruluşlarının görüşleri finansal istikrar açısından büyük önem taşımaktadır (Kiff, vd., 2012).

Kredi derecelendirme kuruluşlarının raporları; banka, sigorta şirketleri, aracı kuruluşlar ve diğer yatırımcılar tarafından önemli birer veri olarak kullanılmaktadır. Bu verilerle piyasa katılımcıları yatırımın riskini değerlendirmekte ve portföylerini oluşturmaktadır. Raporlar ayrıca uluslararası sermaye hareketlerinin yönünün ve boyutunun belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Suadiye, 2006).

Sermaye piyasalarındaki küreselleşmeye paralel olarak kredi derecelendirme kuruluşlarının görev tanımı genişlemiştir. Bu yeni görevlere ülke merkezi yönetimlerinin, şirketlerin ve projelerin, yapılandırılmış borçlanma araçlarının derecelendirmesi örnektir (Derecelendirme Kuruluşlarının..., 2012). Burada özellikle ülke derecelendirmesine ilişkin raporlar sermayenin uluslararası hareketinin yönüne ve boyutuna etki etmektedir.

İlk örneklerine 1830'lu yıllarda ABD'de karşılaşılan derecelendirme faaliyeti günümüzde birçok kanun koyucu kuruluş tarafından bir düzenleme aracı olarak kullanılmaktadır (Grinder ve Cooper, 2017). Örneğin ulusal düzeyde ABD'de FED ve Menkul Kıymetler Komisyonu (SEC - Securities And Exchange Commission), Türkiye'de SPK ve BDDK; küresel düzeyde ise Basel komite derecelendirme notunu bir düzenleme aracı olarak kullanmaktadır.

1.3.1.7. Basel Uzlaşıları

1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesi finansal piyasalarda önemli düzeyde kur, faiz ve fiyat dalgalanmalarına sebep olmuştur. Aynı dönemde sermaye hareketlerinin küresel düzeyde serbestleşmesi bankacılık sektörünü etkileyen birçok

gelişmeye sahne olmuştur. Güven esasına göre faaliyette bulunan bankalar arasında sermayenin hızlı ve serbest dolaşım imkânına kavuşması, bankacılık sektörünü etkilemiş ve risk yönetiminde bankaları zor durumda bırakmıştır. Bu zorluklar bankacılık krizlerinin yaygınlaşmasına sebep olmuş ve gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkilemiştir.

Sermayenin denetimden ve düzenlemeden uzak piyasalara doğru yönelmesi önemli bir sorun oluşturmıştır. Ulusal düzeyde bankacılık düzenlemelerindeki farklılıklardan kaynaklanan bu durum bankacılık sektörüne olan güveni olumsuz etkilemiştir. Düzenleyici arbitraj (regulatory arbitrage) adı verilen bu sorun sermayenin belli bölgelerde toplanmasına sebep olmuş; bankacılık sektörünün küresel düzeyde dengeli gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık sektörü için ortaya çıkan bu olumsuz durumun çözümüne yönelik birçok uluslararası çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalara en önemli katkı BIS bünyesinde oluşturulan Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision) tarafından yapılmıştır. Basel komite 1974 yılında G10³ ülkelerinin merkez bankaları öncülüğünde oluşturulmuştur. Komitenin temel amacı, bankaların ihtiyati düzenlemelerine yönelik küresel düzeyde standartlar geliştirmek ve bankaların denetimi üzerine düzenli bir işbirliği oluşturmaktır (BIS, 2018a).

Komite tarafından bankacılık sektöründe küresel uyumu sağlamak amacıyla birçok standart yayınlanmıştır. Uygulanmadığı durumda herhangi bir cezai yaptırımı içermeyen, tavsiye niteliğindeki bu standartlar birçok ülke tarafından benimsenmiş ve ulusal düzenlemelere uyarlanmıştır. Komite tarafından yayınlanan en önemli standartlar Basel I, II ve III uzlaşılarıdır. Basel uzlaşılarının en önemli özelliği bankacılık sektörü için küresel düzeyde ortaya çıkan ihtiyaçların birer sonucu olmalarıdır. Bütün Basel uzlaşıları gelişen ve değişen bankacılık sektörünün ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca her yeni uzlaşısı bir öncekinin eksikliklerini ve yetersizliklerini gidermeye yönelik çabaları içermektedir.

1988 yılında yayınlanan Basel I Uzlaşısı küresel düzeyde artan rekabetin getirdiği belirsizliği gidermeyi amaçlamış; sermaye yeterliliğine ilişkin standartlar belirlemiştir. Bankaların üstlenmek istedikleri riske oranla bulundurması gereken asgari

³ G10 ABD, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İsviçre, İtalya, Japonya, Almanya, İsveç ve Kanada'nın oluşturduğu topluluktur.

sermaye düzeyini formüle eden Basel I uzlaşısı ilerleyen dönemde birçok güncelleme geçirmiştir (BIS, 2014b).

Komite Haziran 1999'da Basel I uzlaşısının yerini almak üzere yeni bir sermaye yeterliliği önerisini içeren bir taslak oluşturmuştur. Taslak, gelen öneri ve eleştiriler sonrasında son şeklini alarak Haziran 2004'te yayınlanmıştır. *Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması* adıyla yayınlanan bu uzlaşısı Basel II olarak bilinmektedir.

Basel I'e oranla daha kapsamlı olan Basel II üç yapısal bloktan oluşmaktadır. Bunlar (BIS, 2004):

- *Yapısal Blok: Asgari Sermaye Yeterliliği.* Bankaların üstlendikleri kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk için bulundurmaları gereken asgari sermaye gereksiniminin hesaplanmasına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.
- *Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin İncelemesi.* Sermaye yeterliliğinin denetiminde bankaların üstlendikleri riskler için gerekli asgari sermayeye sahip olmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca bankaların üstlendiği riskleri izlemesi ve yönetmeleri için daha iyi risk yönetimi tekniklerini geliştirmelerini ve kullanmalarını teşvik etmektedir.
- *Yapısal Blok: Piyasa Disiplini.* I. ve II. yapısal blokları tamamlayıcı niteliktedir. III. yapısal bloğun amacı piyasa katılımcılarının bankalar ve bankacılık sektörü hakkında yeterli bilgiye ulaşmalarının sağlanması vasıtasıyla piyasa disiplinin teşvik edilmesidir.

Basel II'nin açıklanması sonrasında birçok ulusal piyasada karar vericiler yeni standartlara uyum sürecini başlatmıştır. Basel I'de olduğu gibi uyum sürecinin devamında Basel II'nin yeterliliği de tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmaların devam ettiği dönemde 2008 Küresel Krizi patlamıştır. Bu durum Basel II'nin yetersizliğine önemli bir delil kabul edilerek Basel III için hazırlıkları hızlandırmıştır.

Basel III küresel düzeyde yaşanan bankacılık krizinin tekrarının yaşanmasını önlemek ve sektöre ilişkin ortaya çıkan eksiklikleri gidermek amacıyla tasarlanmıştır. Basel II'ye oranla daha ağır standartları içeren Basel III Aralık 2010 tarihinde Basel komite tarafından açıklanmıştır. Kriz önlemeyi amaçlayan tedbirlerden oluşan yeni standartlar, bankaların düzenlemesini ve denetim ile risk yönetiminin güçlendirilmesini içermektedir (BIS: 2018b).

1.3.1.8. IMF'nin Kriz Önleyici Uygulamaları

IMF küresel düzeyde finansal istikrara katkı sağlamak amacıyla faaliyette bulunan bir kuruluştur. Asıl görevi uluslararası istikrarın sağlanması olan IMF'nin temel hedefleri; ulusal parasal işbirliğini arttırmak, malî istikrarı güvence altına almak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, istihdam oranındaki artış ile sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek ve dünya genelinde yoksulluğu azaltmaktır (IMF, 2011). II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan ve Bretton Woods kuruluşlarından biri olan IMF, küresel ölçekte finansal piyasaların işleyişini düzenlemektedir. IMF para piyasalarını koordine eden fonksiyonel yapıya da sahiptir (Taşar, 2009).

IMF, üyesi olan ülkelere özellikle ödemeler dengesi sorununun çözümü için kredi olanakları sağlamaktadır. IMF'nin üyeleri olan ülkeler için geliştirdiği ve zaman içerisinde kapsamı genişleyen kredi olanakları Tablo 1.5.'te gösterilmiştir. IMF'nin kredi olanaklarından yararlanmak için üye ülkelerin bazı ekonomik kriterleri yerine getirmesi gerekir. Koşulluluk ilkesi gereği belirlenen kriterler üye ülkelerde daha kaliteli politikaları ve kaynakların etkin kullanımını teşvik etmektedir (Ostry ve Zettelmeyer, 2005). IMF'nin kriz önleyici diğer özelliği ise uluslararası SBM olmasından kaynaklanmaktadır. IMF kaynaklı ve yeterli tutarda kredinin kullanılması durumunda birçok makroekonomik politika ve finansal reform gerçekleştirilmektedir. Papi vd.'ne (2015) göre, uygulanan politika ve reformalara paralel olarak söz konusu ekonomide bankacılık krizlerinin ortaya çıkma olasılığı azalmaktadır.

IMF, kredi olanağı sağladığı üye ülkelerde *yapısal programlar* ve *istikrar programları* adı verilen bazı programları uygulamaktadır. IMF tipi istikrar programlarının içeriğini; paranın devalüasyonu, kamu harcamalarının azaltılması, kamu gelirlerinin arttırılması, sıkı para politikası, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi, ücretlerin kontrolü, ticaretin liberalleştirilmesi ve fiyat kontrollerinin kaldırılması oluşturmaktadır (Parasız, 2001). Yapısal programlar ise özelleştirme, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, şeffaflığın arttırılması, kamu kesiminde çalışanların etik kurallara uyumunun sağlanması ve piyasa mekanizmasının önündeki engellerin kaldırılmasını içerir (Esen, 2002). Goldstein vd.'ne (2003) göre, IMF'nin yapısal politikalarının amacı kaynak kullanımında etkinliğin ve ekonomide üretim kapasitesinin arttırılmasıdır. IMF kaynaklı programların genel konularını; ne zaman ödünç verileceği, hangi döviz kuru rejiminin seçileceği, para ve maliye politikalarının içeriğinin

belirlenmesi, yapısal politika koşullarının belirlenmesi ve borcun miktarı oluşturmaktadır (Fischer, 2003).

Tablo 1.5: Kuruluşundan Günümüze IMF'nin Kredi Olanakları

Oluşturulma Tarihi		Kredi Olanakları
1952	SBA	Stand-By Anlaşmaları (Stand-By Arrangements)
1963	CFE	Telafi Edici Finansman Kolaylığı (Compensatory Financing Facility)
1967	BSFF	Tampon Stok Finansman Kolaylığı (Buffer Stock Financing Facility)
1974		Petrol Kolaylığı (Oil Facility)
1974	EFF	Uzatılmış Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility)
1977	SFF	Tamamlayıcı Finansman Kolaylığı (Supplementary Financing Facility)
1986	SAF	Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facility)
1987	ESAF	Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility)
1988	CCFF	Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı (Compensatory and Contingency Financing Facility)
1993	STF	Sistem Değişimi Kolaylığı (Systemic Transformation Facility)
1997	SRF	Ek Rezerv Kolaylığı (Supplemental Reserve Facility)
1999	CCL	Koşullu Kredi Hatları (Contingent Credit Lines)
1999	PRGF	Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (Poverty Reduction and Growth Facility)
2005	ESF	Dışsal Şoklara Karşı Kolaylık (Exogenous Shocks Facility)
2009	FCL	Esnek Kredi Hattı (Flexible Credit Line)
2009	PCL	Önleyici Kredi Hattı (Precautionary Credit Line – PCL) sonrasında Önleyici ve Likidite Hattı (Precautionary and Liquidity Line - PLL) olarak değiştirilmiştir.

Kaynak: IMF, 2018; Presbitero ve Zazzaro, 2012.

Bretton Woods döneminde IMF'nin istikrar programlarından genellikle gelişmekte olan ülkeler yararlanmıştır. Ancak 1973'ten sonra istikrar programlarının konusunun tamamına yakınına gelişmekte olan ülkeler oluşturmuştur. Bunun en önemli sebebi gelişmiş ülkelerin dalgalı döviz kurunu benimsemeleridir (Krueger, 2003.).

IMF 2008 Küresel Krizi döneminde finansal krizleri önleyici rolünü güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla IMF borç verme kapasitesini güçlendirmiş, kredilendirme işlemlerinde uyguladığı sürece ilişkin bir revizyon gerçekleştirmiştir (Ionescu, 2014).

1.3.2. Mikro Tedbirler

Çalışma kapsamında bankacılık krizlerini önleyici banka içi uygulamalar mikro tedbirler olarak isimlendirilmiştir. Bu uygulamaların öncelikli amaçları, bankaların uzun dönem istikrarına katkı sağlamaktır. Bankaların uzun dönem istikrarını amaçlayan her türlü politika veya uygulama bankacılık krizlerini önleyici niteliktedir. Ancak bankaların kısa dönem aşırı kârlılığını arttırmayı amaçlayan her türlü uygulaması önemli bir

bankacılık krizi sebebidir. 2008 Küresel Krizi bu duruma örnektir. Çünkü krizden etkilenen bankalar; kısa dönem aşırı kâr güdüsüyle faaliyette bulunmuş, büyük zararlarla veya iflasla yüzleşmiştir.

Bankaların uzun dönem istikrarını amaçlayan uygulamaların diğer işlevleri;

- Riskli faaliyetlerini sınırlandırmak,
- Kamu otoritesince belirlenen kriterlere göre faaliyetlerin devamlılığını sağlamak,
- Bankalarda hata veya suistimalleri önlemektir.

Bankacılık krizlerini önleyici mikro tedbirler; iç denetim, iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetimdir.

1.3.2.1. İç Denetim

Chambers ve Odar'a (2015) göre, bir işletmede dolandırıcılık ve suistimal eylemleri her zaman olabilir. Özellikle ekonomik anlamda sıkıntılı zamanlarda artma eğilimi gösteren suistimal ve dolandırıcılık eylemlerinin tespitinde iç denetim önemlidir. Uzun'a (2010) göre, 2008 Küresel Krizi'nin başlıca nedeni iç denetim eksikliğidir. İç denetim, denetim faaliyetinin işletme bünyesinde çalışan müfettişlerce yerine getirilmesi ve elde edilen sonuçların firma içindeki ilgililere raporlanması sürecidir (Çatıkkaş, vd., 2012). Bankalarda iç denetimin amacı şunlardır (Bankaların İç..., 2012: 21):

- Üst yönetime banka faaliyetlerinin ilgili kanun ve düzenlemeler ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğü hakkında güvence vermek,
- İç kontrol ve risk yönetiminde etkinliği arttırmak, yeterliliği sağlamak.

Bankalarda iç denetimin işleyişine ilişkin Basel Komite uluslararası standartlar belirlemektedir. Basel II ve 2012 yılında yayınlanan *Bankalarda İç Denetim Fonksiyonu* (The Internal Audit Function in Banks) bu standartların en önemlilerindendir. Basel komiteye göre, bankalarda iç denetimin kapsamını oluşturan faaliyetler şunlardır (BIS, 2012b):

- İç kontrol, risk yönetimi ve yönetim sistemlerinin etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi,
- Bankanın dış faaliyetlerinin, konsolide kuruluşlarının ve şubelerinin tamamında tüm süreçlerin etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi.

İç denetim fonksiyonu günümüzde klasik anlamdaki kontrol odaklı yapısından uzaklaşmıştır. Bunun nedeni işletmelerin büyüklüğünde, personel sayısında ve ürün çeşitliliğinde yaşanan artıştır. İç denetimin geldiği son aşama risk odaklı iç denetimdir. İç denetim, kontrol faaliyetlerine ek olarak risk yönetimi süreçlerini de desteklemelidir (Lindow ve Race, 2012). İç denetim, risk yönetimine ilişkin süreçlerin iyileştirilmesine katkıda bulunmalı ve risk yönetiminin etkinliğini değerlendirmelidir (IIA, 2012).

Tarihsel süreçte görev tanımı genişleyen iç denetim fonksiyonunun yararları şunlardır (Pehlivanlı, 2014):

- Üst yönetime ihtiyacı olan bilgi sağlanır,
- Bankanın varlıklarının ve bilgilerinin korunması sağlanır,
- Bankanın verimsiz faaliyetleri tespit edilerek etkinliklerinin artırılması sağlanır,
- Üst yönetimce belirlenen kurum içi politikalara uyum sağlanır.

Bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan iç denetim tedbirinin diğer önemli fonksiyonu asil-vekil probleminin çözümüne ilişkindir. Bankalarda profesyonel yöneticiler yüksek ücret geliri için kısa dönem aşırı kârlılığa büyük önem vermektedir. Bu sebeple söz konusu yöneticiler bankayı aşırı riskli faaliyetlere sürüklenme eğiliminde olabilirler. İç denetim birimleri bu noktada üstlenilen riskli faaliyetleri incelemektedir. İç denetim kapsamında elde edilen bulguların üst yönetime ve sermayedarlara sunulması önemli bir otokontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. Çünkü sermayedarların profesyonel yöneticileri görevlerini amacına uygun yerine getirip getirmediği konusunda değerlendirmesi genellikle mümkün değildir.

1.3.2.2. İç Kontrol

Bir işletmenin; yönetim kurulunun, üst yönetimin ve diğer personellerin işletmenin operasyonları, raporlama süreci ve ilgili mevzuatlara uyumu ile ilgili hedeflerine ulaşmasını sağlamak amacıyla tasarladığı sürece iç kontrol adı verilir (COSO, 2012). Bankalarda iç kontrol sisteminin kapsamına şu konular girmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005: 30):

- Faaliyetlerin mevzuata, iç düzenlemelere ve bankacılık geleneklerine uygun şekilde yürütülmesini sağlamak,
- Muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini tüm personel tarafından uyulacak ve uygulanacak kontrol faaliyetleri ile sağlamak,

- Çalışanlar arasında görevlerin paylaşımı ile yetki ve sorumlulukların dağılımını sağlamak,
- Fon ödemelerinin, banka işlemlerinde uyumun, varlıkların korunmasının ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını sağlamak,
- Maruz kalınan tüm risklerin yönetilebilmesi için gerekli alt yapıyı hazırlamak,
- Banka içinde yeterli iletişim ağının oluşturulmasını sağlamak.

1995 yılında Japon Daiwa ile İngiliz Baring bankalarında yaşanan ve milyar dolarlık kayıplarla sonuçlanan olaylar bankalarda iç kontrol sisteminin etkinliğini tartışmaya açmıştır (Çatıkkaş, 2005). Bu kapsamda bankalarda iç kontrol sisteminin uygulanışına ilişkin uluslararası standartlar oluşturmak ve etkinliğini arttırmak amacıyla Basel Komite'nin Eylül 1998'de yayınladığı bir rapor bulunmaktadır. *Banka Organizasyonlarında İç Kontrol Sistemlerinin Çerçevesi* (Framework for Internal Control Systems in Banking Organisations) isimli raporda iç kontrol sistemi ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Rapor'un hazırlanması sürecinde üye ülkelerdeki problemlili bankaların durumları incelenmiş ve ortaya çıkan tespitler dikkate alınmıştır. Rapor'a göre, etkin bir iç kontrol sistemi banka yönetiminin önemli bir bileşenidir. Aynı zamanda bankanın güven içinde çalışması için gereklidir. Güçlü bir iç kontrol sistemi bankanın uzun vadeli kârlılık hedeflerine ulaşmasına; finansal ve yönetsel raporlamanın ise güvenilir şekilde sürdürülmesine yardımcı olur. İç kontrol sisteminin varlığı bankanın; yasalara, düzenlemelere, banka içi politikalara, kurallara ve prosedürlere uygun faaliyette bulunmasını sağlar. İç kontrol beklenmedik zararların ortaya çıkarak bankanın itibar kaybına uğramasını önler (BIS, 1998).

1.3.2.3. Risk Yönetimi

Bankalar en basit ifadeyle risk ticareti yapan kuruluşlardır. Ancak birçok banka iç ve dış riske maruz kalmaktadır. Bankalar banka dışı işletmelere oranla daha yüksek kaldıraç oranları ile faaliyette bulunmaktadır. Güven esasına göre çalışan bankaların faaliyetlerini ve kârlılıklarını uzun dönemde sürdürebilmeleri için maruz kaldığı riskleri tanımlamaları, ölçmeleri, izlemeleri ve kontrol etmeleri gerekir. Bankalarda *risk yönetimi* adı verilen bu süreçte; risk, sermaye ve kârlılık arasında ideal dengenin sağlanması amaçlanır. Bankalar beklenen kayıplar için karşılık ayırma politikasını yürütürken; beklenmeyen kayıpları temsil eden riskler için ise sermayelerini kanunen belirlenmiş kurallar çerçevesinde güçlü tutmalıdır (Candan ve Özün, 2006).

Bankalarda risk yönetimine ilişkin uluslararası düzeyde prensipler Basel Komite ve FED tarafından oluşturulmuştur. Bunlar; FED'in 1997 yılında yayınladığı *Büyük ve Kompleks Kurumların Risk Odaklı Denetim Çerçevesi* (Framework for Risk-Focused Supervision of Large Complex Institutions) raporu ve Basel Komite'nin yayınladığı uzlaşılarıdır (FED, 1997). Özellikle Basel II'nin *I. Yapısal Bloğu Asgari Sermaye Yeterliliği* risk yönetimine ilişkin önemli açıklamalarda bulunmaktadır. Türkiye'de ulusal düzeydeki düzenlemeler ise sırasıyla *5411 sayılı Bankacılık Kanunu* ve *Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik*'tir.

Basel II bankaların maruz kaldığı riskleri üç ana grupta incelemektedir. Bu riskler; kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risktir (BIS, 2004). Bankalarda bu risklerin yönetimi doğrudan yönetim kuruluna bağlı risk yönetimi birimince gerçekleştirilir. Bankaların maruz kaldığı riskler ve bu risklerin yönetim teknikleri Tablo 1.6.'da gösterilmiştir.

2008 Küresel Krizi sonrası ortaya çıkan ekonomik kayıplar mevcut risk yönetimi uygulamalarını tartışmaya açmıştır. Uzakdoğu, Güney Amerika ve Rusya'da ortaya çıkan finansal krizler piyasa riskini önemini ortaya çıkarmışken; 2008 Küresel Krizi ise likidite riskini ön plana çıkarmıştır. Yaşanan krizler mevcut risk yönetimi uygulamalarının yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Roubini ve Mihm'e (2012) göre, 2008 Küresel Krizi yüksek riskli finansal sistemin bir sonucudur.

Tablo 1.6: Bankacılıkta Riskler ve Yönetim Teknikleri

Riskler	Yönetim Teknikleri	
Kredi Riski	Yasal Sınırlamalar	Geriye Dönük Testler
	Standart Yöntem	Vintage Analizler
	İçsel Derecelendirme Yöntemi	Risk Plus
	Stres Testleri	Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi
	Riske Göre Düzeltilmiş Sermaye Getirisi - RAROC	Kredi Politikaları
	Entegre Risk Yönetimi	Firma Derecelendirme
	Senaryo Analizleri	
Piyasa Riski	Yasal Sınırlamalar	Geriye Dönük Testler
	Standart Yöntem	Senaryo Analizleri
	İçsel Derecelendirme Yöntemi (RMD)	Türev Ürünler
	Entegre Risk Yönetimi	Kur Riski Ölçümleri
	GAP (Vade Aralığı) Analizi	Likidite Ölçümleri
	Durasyon (Süre) Analizi	Aktif-Pasif Yönetimi
	Stres Testleri	
Operasyonel Risk	Veri ve Operasyon Yedekleme	İleri Ölçüm Yöntemleri
	İç Kontrol	Temel Gösterge Yöntemi
	Teftiş Kurulu	Standart Yöntem
	Geriye Dönük Testler	Acil ve Beklenmedik Durum Planı
	Stres Testleri	

Kaynak: Yarız, 2012.

1.3.2.4. Kurumsal Yönetim

Bankalarda kurumsal yönetim; üst yönetimin bankayı belirlenen hedefler doğrultusunda banka içi ve banka dışı düzenlenmeler ile etik kurallar dikkate alarak hazırlamasıdır. Kurumsal yönetim, tüm menfaat ve pay sahipleri ile tasarruf sahiplerinin haklarını korumayı hedefler (Bankaların Kurumsal..., 2006). Dünya Bankası'na göre, kurumsal yönetim; hissedarların ve düzenleyicilerin daha güvenilir, şeffaf ve verimli olmalarını sağlar. İşletmeleri daha güvenilir ve inandır hale getirir. İyi yönetilen şirketler daha düşük finansal ve finansal olmayan riskler taşır. Hissedarlara daha yüksek getiri üreten kurumsal yönetim, işletmenin dış finansmana daha kolay erişimine olanak verir. Olası şirket iflaslarını ve sistemik riskleri azaltır. Kurumsal yönetim ayrıca bir ülkenin; yatırımları harekete geçirme, tahsis etme ve izleme becerilerini geliştirerek ekonomik büyümeyi olumlu etkiler (World Bank, 2016; Nicolo, vd., 2006).

Kurumsal yönetimin temel ilkeleri dört tanedir. Bunlar; şeffaflık (transparency), hesap verebilirlik (accountability), sorumluluk (responsibility) ve adaletlilik (fairness) (Demirbaş ve Uyar, 2006).

Son dönemde yaşanan büyük şirket skandalları ve 2008 Küresel Krizi, finansal istikrar için kurumsal yönetimin önemini tekrar ortaya çıkarmıştır (Aebi, vd., 2012). Bu

kapsamda birçok ulusal ve uluslararası kuruluş ile topluluk kurumsal yönetime ilişkin çalışmalarda bulunmuştur. G20⁴, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), IMF, Basel Komite, Dünya Bankası, SPK ve BDDK bunlara örnektir. Kurumsal yönetime ilişkin referans niteliğindeki en son çalışma; Basel Komite, FSB ve Dünya Bankası'ndan uzmanlarının katkılarıyla OECD bünyesinde bir taslak şeklinde oluşturulmuştur. Oluşturulan taslak Kasım 2015'te Antalya'da toplanan G20 Liderler Zirvesi'nde onaylanmış ve OECD Raporu adı altında yayınlanmıştır (OECD, 2015). OECD Raporu'nun haricinde özellikle bankalar için uluslararası düzeyde Basel Komite'nin; ulusal düzeyde ise BDDK'nın kurumsal yönetime ilişkin belirlediği ilkeler bulunmaktadır (BIS, 2015). Türkiye'de BDDK tarafından belirlenmiş kurumsal yönetim ilkeleri şu şekildedir (Bankaların Kurumsal..., 2006):

İlke 1- Banka içerisinde kurumsal değerler ve stratejik hedefler oluşturulmalıdır.

İlke 2- Banka içinde yetki ve sorumluluklar açıkça belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

İlke 3- Yönetim kurulu üyeleri, görevlerini etkin bir şekilde yerine getirecek niteliklere sahip ve kurumsal yönetimde üstlenmiş oldukları rolün bilincinde olmalıdır. Ayrıca banka faaliyetleri hakkında bağımsız değerlendirme yapabilmelidir.

İlke 4- Üst düzey yönetim görevlerini etkin bir şekilde yerine getirecek niteliklere sahip ve kurumsal yönetimde üstlenmiş oldukları rolün bilincinde olmalıdır.

İlke 5- İç denetçiler ile bağımsız denetim elemanlarının çalışmalarından etkin şekilde yararlanılmalıdır.

İlke 6- Ücret politikalarının bankanın etik değerleri, stratejik hedefleri ve iç dengeleri ile uyumu sağlanmalıdır.

İlke 7- Kurumsal yönetimde şeffaflık sağlanmalıdır.

1.3.3. Bankacılık Krizlerini Önleyici Literatürdeki Öneriler

2008 Küresel Krizi sonrasında ortaya çıkan finansal piyasalara ve bankacılığa ilişkin aksaklıklar, birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalarda krizin sebepleri; düzenlemelerin hafifletilmesi, yeni nesil finansal ürünlerin taşıdığı riskin tam

⁴ G20 milli geliri en büyük, gelişmiş ve gelişmekte olan 20 ülkeden oluşmaktadır.

olarak belirlenememesi ve yönetilememesi, aşırı risk iştahı ve kârlılık hırsı vb. gibi konular gösterilmiş; bunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Küresel kriz daha sıkı denetleme ve düzenleme içeren Keynesyen politikalara olan ilgiyi artmıştır (Griffith-Jones, vd., 2010). Çünkü krizin ana sebebi olarak 1980'lerin başından itibaren Chicago okulunun önerileri doğrultusunda uygulanan deregülasyon ve liberalizasyon politikaları gösterilmektedir.

Küresel kriz sonrası gerçekleşen üç G20 toplantısında liderler Keynesyen politikalar doğrultusunda daha sıkı denetleme ve düzenleme içeren kararlar almıştır. Bu kararlar şu şekildedir (Şen, 2010):

- Uluslararası kuruluşlar aracılığıyla kaynakları arttırmak,
- Uluslararası kuruluşları yeniden yapılandırmak ve etki alanlarını genişletmek,
- Finansal şeffaflığı ve hesap verilebilirliği arttırmak suretiyle kurumsal yönetimi geliştirmek,
- Daha güçlü denetleme ve düzenleme mekanizmaları kurmak,
- Finansal piyasalardaki entegrasyonu geliştirmek,
- Küresel düzeyde işbirliğini arttırmak,
- Korumacı politikalardan uzaklaşıp, küresel düzeyde ticaret ve yatırım hacmini genişletmek,
- Güçlü, dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ortamı oluşturmak.

Literatürde yer alan ve bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan politika önerileri makro ve uluslararası ile mikro nitelikte olmak üzere iki başlık halinde incelenebilir.

1.3.3.1. Makro ve Uluslararası Nitelikte Öneriler

Risk yönetiminin yaygınlaştırılması. Bankalarda risk yönetimi uygulanması kanun ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Ancak reel sektör kuruluşlarında isteğe bağlı uygulanmakta veya hiç uygulanmamaktadır. Reel sektör kuruluşları bankaların ana gelir kaynağı olan kredilerin en büyük müşterilerindendir. Reel sektörde var olan risklerin yönetilememesi bankalarda kredi riskini arttırmakta; bankalar ile reel sektör kuruluşları arasında ahlâkî riziko oluşturmaktadır. Bu nedenle risk yönetimi uygulamalarının reel sektör kuruluşlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve uygulanması önerilmektedir. Reel sektör kuruluşları faaliyet alanlarına özel birçok riske maruz kalmaktadır. Risk

yönetiminin reel sektörü kapsayacak şekilde genişletilmesi öncelikle reel sektörün sonrasında bankaların risk düzeyini azaltacaktır. Bu durum hem reel sektörün hem de bankacılık sektörünün uzun dönem kârlılığını arttıracaktır (Eğilmez, 2008).

Mevduat sigortası sisteminin geliştirilmesi. Geleneksel olarak kriz önleyici özelliği bulunan mevduat sigortası ortaya çıkardığı olumsuzluklar sebebiyle eleştirilmektedir. Bu sebeple sistemin iyileştirilmesi için birçok öneri bulunmaktadır. Bunlar:

- *Fiyat belirleme sisteminin iyileştirilmesi.* Günümüzde uygulanan muhasebe standartları, bir finansal aracın fiyatının belirlenmesinde ve değerinin muhasebeleştirilmesinde iki farklı yönetime vurgu yapmaktadır. Bunlar; *Gerçeğe Uygun Değer* (GUD) ve *Tarihi Maliyet*'tir. Bir finansal aracın tarihi maliyeti dikkate alınarak fiyatının belirlenmesi ve muhasebesinin yapılması durumunda mevduat sigortası kurumu üstlendiği riski tam olarak belirleyemez. Mevduat sigortası kurumunun üstlendiği riski daha gerçekçi belirleyebilmesi için GUD yöntemini kullanması gerekmektedir. GUD, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlem için kullanılan; bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devredilmesinde ödenecek fiyattır (KGK, 2013). 2008 Küresel Krizi sonrası GUD yöntemi büyük eleştirilere maruz kalmış; krizin derinleşmesine katkı sağlamakla suçlanmıştır (Toptaş, 2009). Eleştirilerde GUD yönteminde kriz öncesinde kullanılan fiyatlarla makul olmadığı belirtilmektedir. Bu durum ayrıca krizin maliyetini arttırmıştır. GUD yönetinde kullanılan fiyatlar mevduat sigortası kuruluşlarının üstlendikleri riski tam hesaplayamamalarına da sebep olmuştur. Mevduat sigortası kuruluşlarının üstlendikleri riski daha gerçekçi hesaplayabilmeleri için mevcut muhasebe standartlarında iyileştirme yapılmalıdır.
- *Mevduat sigortasının bedelini mudilerin ödemesi.* Günümüzde mevduat sigortasını yaptırmaklayükümlü kuruluşlar bankalardır. Bu durum özellikle yasal üst limitin altında mevduata sahip mudilerin bankaların finansal durumunu daha az gözetmelerine sebep olmaktadır. Mudilerin bankaların finansal yapılarını gözetmelerini teşvik etmek amacıyla sigorta priminin banka tarafından değil, mudi tarafından ödenmesi önerilmektedir (Karacan, 1997). Mudiler tarafından artan gözetim beraberinde bankaların aşırı riskli faaliyetlerinde azaltıcı etki oluşturacaktır.

- *Belli koşullarda mevduat sigortasının iptal edilmesi.* Mevduat sigortası uygulamasının oluşturduğu ahlâkî riziko bazı koşullarda sigortanın iptal edilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Bu görüşe göre, mevduat sigortasının her an iptal edilebileceğinin bankalarca bilinmesi aşırı riskli faaliyetlerin engellenmesini teşvik edecektir. Ancak olası banka tahaccümlerini önlemek amacıyla geliştirilmiş bir uygulama olan mevduat sigortasının iptal edileceği bilgisi mudileri harekete geçirerek ters bir etki oluşturmakta, tahaccümü olası hale getirebilmektedir (Karabulut, 2002).
- *Sorumluluk hukuku.* Sınırsız sorumluluk mevduat sigortası sistemine bir alternatif olarak önerilmiştir. Bu görüşe göre, banka sahiplerinin tüm malvarlığı ile sorumlu oluşu bankaların aşırı riskli faaliyetlerini önleyecektir. Bu mekanizma mevduat sigortası sistemini tamamlayıcı şekilde de kullanılabilir. Nitekim Türkiye’de bir bankanın aşırı riskli faaliyetlerinin tespit edilmesi durumunda hâkim ortakların hisse senetlerinden veya diğer malvarlıklarından karşılanmak üzere uzun vadeli kredi kullanarak bankaya likidite sağlamaları istenebilmektedir. Bu isteği kamu adına Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gerçekleştirmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005: 70).
- *Sermaye oranlarının artırılması.* Bankalarda sermaye oranlarının artırılması, hissedarları bankanın üstlendiği riski izlemesi ve kontrol altına alması için teşvik edecektir. Ayrıca denetleyicilerin sorunların ortaya çıkarılması ve düzeltici önlemlerin alınması için daha fazla mesai yapmasını sağlayacaktır (Moyer ve Lamy, 1992).

Kredi derecelendirme kuruluşlarının geleneksel faaliyet alanına dönmesi.

Günümüzde finansal ürünlerin karmaşıklığı ve o ürünü ihraç eden kuruluşun borçlarını zamanında ödeyip ödeyemeyeceğine ilişkin belirsizlik yatırımcılar için önemli sorunlardır. Bütün yatırımcıların bu sorunu aşacak düzeyde finansal bilgilerinin olması mümkün değildir. Bu kapsamda finansal ürün ihraç eden kuruluşlar hem ihraç ettiği ürünün kalitesini hem de ödeme gücünü tespit ettirmek amacıyla belli bir ücret karşılığında kredi derecelendirme kuruluşlarına başvurmaktadır. Kredi derecelendirme kuruluşları yeni finansal aracın kalitesi ile bunu ihraç eden finansal kuruluşun ödeme gücünü incelemekte ve sonucu yatırımcılar ile paylaşmaktadır. Kredi derecelendirme adı verilen bu geleneksel işlem sonrasında ortaya çıkan not yatırımcıların kararlarında etkili olmaktadır.

2008 Küresel Krizi öncesinde Fitch, Moody's ve Standard and Poor's kredi türevlerini güvenli birer yatırım aracı olarak göstermiştir. Derecelendirme işlemlerinin öncesinde ise geleneksel faaliyetlerine ek olarak kredi türevlerinin notunun yüksek olabilmesi için bu ürünleri ilk ihraç eden kuruluşlara danışmanlık hizmeti vermişlerdir. Bu finansal ürünler, sonrasında yüksek derecelendirme notları ile ulusal ve uluslararası piyasalarda işlem görmüştür. 2008 Küresel Krizi söz konusu finansal ürünlerin yeterince güvenilir olmadığını ispatlamıştır. Diğer taraftan kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği yüksek notlarla portföylerini şekillendiren uluslararası yatırımcılar krize küresel boyut kazandırmışlardır (Gür ve Öztürk, 2011). Aşırı kâr hırsıyla kredi derecelendirme kuruluşlarının geleneksel faaliyet alanından uzaklaşıp danışmanlık hizmetleri vermesi krizin maliyetini arttırmıştır. Bu sebeple kredi derecelendirme kuruluşlarının geleneksel faaliyetlerinden uzaklaşmaması önerilmektedir.

Spekülatif finansal balonların önlenmesi. Spekülatif finansal balon, bir finansal varlığa fiyatının daha da yükseleceği beklentisiyle talebin artması sonucu ortaya çıkar. Talep artışı bir süre sonra adeta çılgınlığa dönüşerek fiyat olması gerekenin çok üzerine çıkar. Bir finansal balonun kesin olarak belirlenmesi fiyatta yaşanan serbest düşüş sonrası mümkündür. Spekülatif balon üç değişik sebeple ortaya çıkabilir. Bunlar; aşırı talep, arz eksikliği ve para arzı fazlasıdır.

Tarihte; Lale Çılgınlığı, Güney Denizi Balonu, Mississippi Projesi Balonu gibi ünlü birçok spekülatif balon bulunmaktadır (Mackay, 2000; Vega, 2000). Spekülatif balonların en son örneği 2008 Mortgage konut balonudur. Amerikan konut piyasasında yaşanan ani fiyat düşüşleri ve sonrasında ortaya çıkan kriz, spekülatif finansal balonlarla mücadele edilmesini tekrar gündeme getirmiştir. Bu mücadelede finansal balonların henüz ortaya çıkmadan önlenmesi amacıyla ihtiyati düzenlemelerin oluşturulması düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Roubini ve Mihm, 2012; White, 2011).

Uluslararası koordinasyonun geliştirilmesi. Sermayenin küreselleşmesi sonrasında yaşanan krizlerin küresel boyut kazanması krizlere karşı ulusal düzeydeki mücadeleyi yetersiz kılmıştır. Krizlerin ortaya çıkmasını veya ortaya çıkan krizlerin küresel boyut kazanmasını önlemek amacıyla küresel düzeyde tedbirlerin geliştirilmesi bir zorunluluktur. Stiglitz'e (2017) göre, bu ihtiyaç doğrultusunda Küresel Ekonomik Eşgüdüm Konseyi oluşturulmalıdır. Yazara göre, konseyin görevleri şunlar olmalıdır:

- Küresel gelişmeleri uluslararası uzmanlardan oluşan bir panel vasıtasıyla takip etmek,
- İlgilenilmesi gereken ekonomik sorunların çözülmesinde liderlik yapmak,
- İlk iki görevi yürütürken toplumsal ve çevresel etmenleri hesaba katmak,
- Kalkınmayı desteklemek,
- Önemli uluslararası kurumların hedefleri ve uygulamaları arasındaki tutarlılığı belirlemek,
- Küresel ekonomik, toplumsal ve çevresel problemlerin çözümünü amaçlayan devletlerarasında anlaşmaların sağlanmasında etkin rol oynamak.

Finansal piyasalarda yaşanan başarısızlıklar sonrasında kamusal denetim otoritesinin ve düzenleyicilerin herhangi bir yaptırımla karşılaşmaması önemli bir sorundur (Küçüközmen, 2011). Süper düzenleyici kuruluş niteliği taşıyabilecek bir kuruluş; düzenleyicilerde ortaya çıkabilecek aksaklıkların ortadan kaldırılmasına, ulusal düzenlemelerdeki farklılıklardan kaynaklanan sorunların giderilmesine ve kriz karşıtı düzenlemelerde uluslararası standartların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır (Roubini ve Mihm, 2012; Orhan, 2013; Bernanke, 2010).

Modern finans piyasasının karmaşıklığının giderilmesi. Günümüzde modern finansın karmaşıklığı, finansal hizmetlerin kullanıcılarından çok finansal araçlara fayda sağlayacak şekilde tasarlanmış ve işletilmiştir. Finansal kuruluşlar arasındaki bu karmaşık ilişki yapısı sistemin tümünde kırılganlık oluşturacak seviyeye ulaşmıştır. 2008 Küresel Krizi'nde politika yapıcıların BKB sorunu ile yüzleştiklerinde karşılaştıkları diğer sorun finansal sistemin karmaşıklığı olmuştur.

Bankacılıkta büyüklük en azından bir noktaya kadar istikrarı arttırabilir. İngiltere 1933'te ABD'de yaşanan çöküşün aksine bankalarının büyüklüğü nedeniyle 20. yy'da önemli banka başarısızlıklarından korunmuştur. Ancak İngiltere 2008 Küresel Krizi'nde finans sisteminin karmaşıklığı nedeniyle büyük başarısızlıklarla karşılaşmıştır (Kay, 2015).

Lehman Brothers finans sisteminin karmaşık yapısına önemli bir örnektir. Kay'a (2015) göre, iflas gerçekleştiğinde Lehman Brothers'ın dünya genelinde 200'den fazla bağlı ortağı ve yaklaşık 1 milyon kapatılmamış işlemi bulunmaktaydı. Yazara göre, Lehman Brothers BKB değildi. Ancak başarısızlığa uğrayacak kadar karmaşık bir

yapıdaydı. Bu nedenle finans sistemindeki gereksiz karmaşıklığı önlemek ve iyi yönetmek önemlidir.

Spekülatif uluslararası sermaye akımlarına karşı politikaların geliştirilmesi.

Uluslararası sermaye hareketleri finansal istikrarasızlıklara zemin oluşturması sebebiyle özellikle gelişmekte olan ekonomilerde dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bu sorun sermaye hareketlerinin düzenlenmesi gereğini ortaya çıkarmış ve birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Başta James Tobin tarafından gündeme getirilen Tobin Vergisi olmak üzere spekülatif uluslararası sermaye hareketlerini düzenlenmesini amaçlayan birçok öneri geliştirilmiştir. Bu öneriler; ulusal finansal işlemleri düzenlemek amacıyla makro-ihtiyati (macroprudential) politikaların geliştirilmesini ve sermaye kontrolleri gibi daha fazla heteredoks politikanın uygulanmasını içermektedir (Korinek ve Sandri, 2015).

1.3.3.2. Mikro Nitelikte Öneriler

Kurumsal yönetime ilişkin iyileştirmeler. 2008 Küresel Krizi'nin önemli sebeplerinden biri kurumsal yönetim ilkelerine yeterince riayet edilmemesidir. Krizde işletmelerin şeffaf davranmadığı iddia edilmektedir (Roubini ve Mihm, 2012; Stiglitz, 2012).

2008 Küresel Krizi'nin ortaya çıkmasında yeni nesil finansal ürünler büyük problem oluşturmuştur. Menkul kıymetleştirme işlemleri, krizin yaygınlaşmasına ve küresel boyut kazanmasına sebebiyet vermiştir. Krizin yayılma sürecinde türev ürünlerin hangi bankanın portföyünde olduğunun bilinmemesi, bankaların birbirine ihtiyatlı yaklaşmasına sebep olmuş; interbank piyasasını durma noktasına getirmiştir. Ortaya çıkan bu sorun kurumsal yönetimin iyileştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Etik kuralların içselleştirilmesi. Kay'a (2015) göre, finansal piyasaları düzenlemek için yönetmelikler çıkarmak tek başına yeterli değildir. Çünkü aşırı kârlılık güdüsüyle hareket eden finansal aktörler etik kuralları ihlal edebilmekte; yasal boşluklar bularak düzenlemeleri etkisizleştirmektedir. Yazara göre, yasa ve yönetmeliklerin işler hale gelmesi, ilgililerce etik değerlerinin benimsenmesiyle mümkündür. Etik kuralların içselleştirilmesi, düzenlemeleri etkinleştirmekte ve bir otokontrol mekanizması oluşturmaktadır. McHugh'a (1992) göre etik; iş hayatı içerisindeki bütün ilişkilerde dürüst, güvenilir, saygılı ve adaletli davranmayı gerektirir.

Kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi. Bankacılık paniklerinin hemen öncesinde kamuoyu bilgilendirilerek olası bir banka tahaccümü önlenabilir. Catenazzo ve Fragniere'a (2010) göre, müşteriler ve bankalar arasındaki güveni geliştirmek için eksiksiz bilgi politikaları uygulamak uzun vadeli ve etkili bir stratejidir.

Finansal kurumlarda ücret politikalarının iyileştirilmesi ve üst yönetimde oluşan asil-vekil probleminin çözülmesi. Modern finansal kurumlarda, hissedarlar şirketin mülkiyetinden kaynaklanan uzun vadeli getirilerini maksimize etmek isterken; yöneticiler kısa dönemde ücret gelirlerini arttırma gayreti içerisinde. Profesyonel yöneticilerin gelirlerini arttırma çabaları çalıştığı kurum içerisinde olabilir. Personel transferleri, profesyonel yöneticiler arasında rekabete yol açmakta ve finansal kurumların uzun dönem kârlılığına zarar vermektedir. Bu durum, ücretlendirme politikasının gözden geçirilmesini ve iyileştirilmesini gerektirir. Finansal kuruluşların ücretlendirme politikasında kısa dönem kârlılıktan ziyade uzun dönem kârlılık belirleyici olmalıdır. Finansal piyasalarda ücretlendirme politikasına ilişkin sağlanan mutabakat, asil-vekil probleminin çözümüne katkı sağlar. Bu mutabakat bankaların aşırı riskli faaliyetlerini de azaltır (Roubini ve Mihm, 2012).

Finansal ürünlerdeki karmaşıklığın giderilmesi. Kredi riski açısından karmaşık finansal ürünlerin varlığı küresel krizin önemli sebeplerindendir. Aşırı kâr hırsıyla düzenlemelerdeki boşlukları da kullanarak geliştirilen karmaşık ürünler yatırımcıların risk iştahını arttırmıştır. Bu süreçte kredi derecelendirme kuruluşları söz konusu ürünlerin risklerini doğru ölçememiştir. Çok sayıda yatırımcının sadece kredi derecelendirme kuruluşlarının iyimser raporlamalarına güvenerek karmaşık finansal ürünleri satın aldığı ve portföylerini oluşturduğu tespit edilmiştir (Breitenfellner ve Wagner, 2010: 486). Bu sebeple geleneksel bankacılıktan uzaklaşarak geliştirilen bu karmaşık ürünlerin düzenlenmesi önemlidir. Finansal piyasaların daha sağlıklı işlemesi için ürünlerdeki karmaşıklık giderilmeli ve yatırımcıların tam bilgiye sahip olması sağlanmalıdır.

Geleneksel bankacılığa ağırlık verilmesi. 2008 Küresel Krizi öncesinde ortaya çıkan yeni nesil finansal ürünler ve yaşanan deregülasyon süreci finansal piyasalarda bir fırsatçılık yarışı oluşturmuştur. Bu yarışta bankaların kısa dönem aşırı kârlılık hırsları da etkili olmuştur. Aşırı kâra ulaşmak için yaşanan bu yarışta bankalar, geleneksel faaliyetlerinden uzaklaşmış; denetimden ve düzenlemeden uzak yeni bir bankacılık alanı geliştirmiştir. Gölge bankacılık (shadow banking) adı verilen bu yeni alan 2008 Küresel Krizi'nin derinleşmesine sebep olmuştur. Bakır'a (2015) göre, bankaların geleneksel

faaliyetlerinden uzaklaşması önemli bir kriz sebebidir. Yazara göre, Kanada ve Avustralya'nın 2008 Küresel Krizi'nden etkilenmemesinin sebebi bankacılık faaliyetlerini geleneksel çerçevede sürdürmesidir.

Türkiye'de 2008 Küresel Krizi döneminde hiçbir banka iflas etmemiştir. Aksine birçok banka kâr rekoru açıklamıştır. Bu dönemde Türkiye'de bankaların geleneksel bankacılığı tercih etmeleri krizden etkilenmemelerinin önemli nedenlerinden biridir.

Muhasebe sisteminin iyileştirilmesi. Akerlof ve Romer'e (1993) göre, yetersiz muhasebe sistemleri kâr amacıyla iflaslara neden olabilmektedir. 2008 Küresel Krizi'nin önemli sebeplerinden biri muhasebe uygulamalarının yetersizliğidir. Bu dönemde ABD bankalarının çoğunluğunda varlıklar piyasa değerinin çok üzerinde bir değerle muhasebeleştirilmiştir. GUD yöntemi ile yapılan muhasebe kayıtları banka bilançolarındaki problemleri gizlemiş ve bankaların risk düzeyinin algılanmasını engellemiştir. Bu sebeple kriz döneminde gerçekte iflas etmiş ancak faaliyetlerine hala devam edebilen bankalara zombi banka adı verilmiştir (Huizinga ve Leaven, 2009).

2008 Küresel Krizi öncesinde türev ürünlerin bilanço dışında gösterilmesi bankalarda risk yönetimini zorlaştırmıştır. Can'a (2010: 26) göre, krizin muhasebe kökenli sebepleri şunlardır:

- Muhasebenin temel ilkelerinden ve kavramlarından uzaklaşılması,
- Yaratıcı muhasebe uygulamaları ve şeffaflık sorunu,
- Muhasebeye ilişkin standartları ve düzenlemeleri oluşturan kuruluşların faaliyetlerini tam bağımsız yürütememeleri,
- Gerçeğe uygun olmayan ve aksayan denetim uygulamaları sonrası yayınlanan raporlar,
- Kuruluşların muhafazakârlıktan ve ihtiyatlılıktan uzaklaşması,
- GUD yöntemi ile değerlendirme.

2008 Küresel Krizi sonrasında muhasebe temelli sorunların yaşanmaması ve yeni krizlerin önlenmesi amacıyla muhasebe kurallarının, mevzuatlarının, yöntemlerinin ve standartlarının yeniden tartışılması ve iyileştirilmesi önerilmektedir (Gökgöz, 2012).

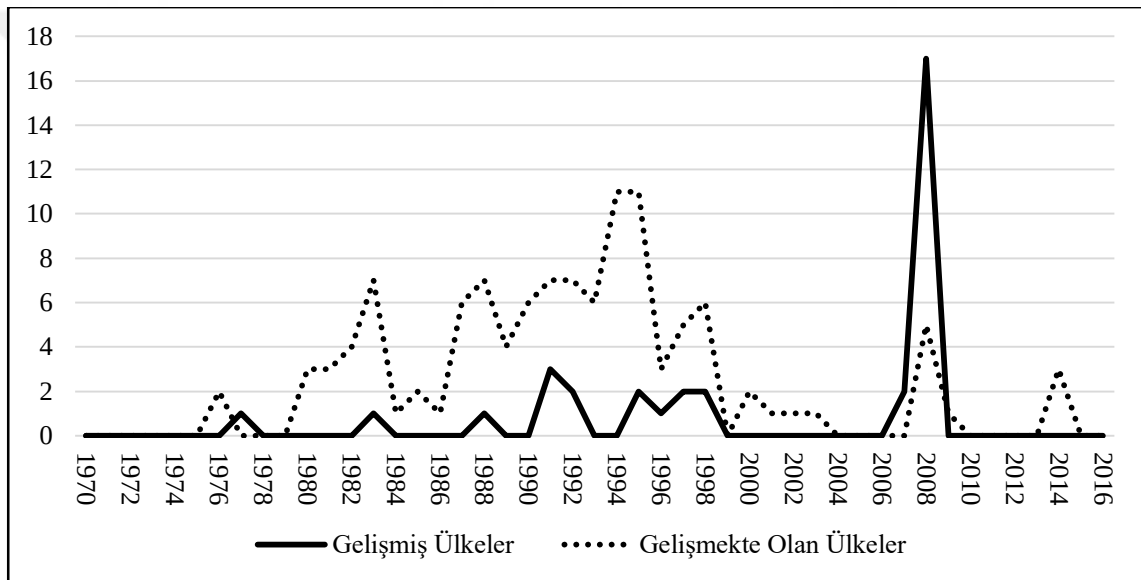
İKİNCİ BÖLÜM

**BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMEDE MEZO TEDBİRLERİN ÖNEMİ:
BANKA BİRLİKLERİ İÇİN ROL MODEL OLARAK LONCA TEŞKİLATI**

2.1. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ VE KRİZ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLERİN YETERSİZLİĞİ SORUNU

Son 40 yıldır bankacılık krizi yaşayan gelişmiş veya gelişmekte olan ülke sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır (Şekil 2.1). Özellikle finansal krizler 1980’lerden sonra hızlanan finansal liberalizasyon ve deregülasyon sürecini müteakiben daha sıklıkla yaşanmaya başlamıştır. Bunda kamunun bankacılık sektörü üzerindeki denetim, düzenleme ve kısıtlamalarını kaldırmasının veya büyük ölçüde azaltmasının etkisi büyüktür (Ongun, 1993). Tablo 2.1.’de son kırk yılda bankacılık krizi yaşayan gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler yer almaktadır.

Şekil 2.1: 1970-2017 Yılları Arasında Bankacılık Krizi Yaşayan Ülke Sayısı

Kaynak: Leaven ve Valencia, 2008; Leaven ve Valencia, 2012; Leaven ve Valencia, 2018; IMF, 2020.

Krizlerin neden olduğu ekonomik kayıplar krizleri önleyici yeni tedbir arayışlarını arttırmıştır. Nitekim 2008 krizi sonrası yapılan G20 zirvelerinde krizlere karşı yeni tedbir arayışlarına girilmiştir; ancak krizleri önleyici tedbirler daha çok devlet müdahalesi, daha sıkı denetleme ve düzenlemeyi içeren Keynesyen önlemlerle sınırlı kalmıştır. Daha reformist ve radikal tedbirler alınmamıştır. Üstelik 2008 krizine neden olan sorunlar hala varlığını devam ettirmektedir.

Tablo 2.1: 1970-2017 Yılları Arasında Bankacılık Krizi Yaşayan Ülkeler

• Almanya	• Eritre	• Kırgız Cumhuriyeti	• Paraguay
• ABD	• Ermenistan	• Kolombiya	• Peru
• Angola	• Estonya	• Kongo Cumhuriyeti	• Polonya
• Arjantin	• Fas	• Kongo Demokratik Cumhuriyeti	• Portekiz
• Arnavutluk	• Fildişi Sahili	• Kore	• Romanya
• Avusturya	• Filipinler	• Kosta Rika	• Rusya
• Azerbaycan	• Finlandiya	• Kuveyt	• São Tomé ve Príncipe
• Bangladeş	• Fransa	• Kuzey Makedonya	• Senegal
• Belarus	• Gana	• Letonya	• Sierra Leone
• Belçika	• Gine	• Liberya	• Slovak Cumhuriyeti
• Benin	• Gine-Bissau	• Litvanya	• Slovenya
• Birleşik Krallık	• Guyana	• Lübnan	• Sri Lanka
• Bolivya	• Güney Kıbrıs	• Lüksemburg	• Svaziland
• Bosna Hersek	• Gürcistan	• Macaristan	• Şili
• Brezilya	• Haiti	• Madagaskar	• Tanzanya
• Bulgaristan	• Hırvatistan	• Malezya	• Tayland
• Burkina Faso	• Hindistan	• Mali	• Tunus
• Burundi	• Hollanda	• Meksika	• Türkiye
• Cabo Verde	• İrlanda	• Mısır	• Uganda
• Cezayir	• İspanya	• Moğolistan	• Ukrayna
• Cibuti	• İsrail	• Moldova	• Uruguay
• Çad	• İsveç	• Moritanya	• Ürdün
• Çek Cumhuriyeti	• İsviçre	• Mozambik	• Venezuela
• Çin	• İtalya	• Nepal	• Vietnam
• Danimarka	• İzlanda	• Nijer	• Yemen
• Dominik Cumhuriyeti	• Jamaika	• Nijerya	• Yunanistan
• Ekvador	• Japonya	• Nikaragua	• Zambiya
• Ekvator Ginesi	• Kamerun	• Norveç	• Zimbabve
• El Salvador	• Kazakistan	• Orta Afrika Cumhuriyeti	
• Endonezya	• Kenya	• Panama	

Kaynak: Leaven ve Valencia, 2008; Leaven ve Valencia, 2012; Leaven ve Valencia, 2018.

Bu çalışma 2008 Küresel Krizi'nin finansal krizlerle ilgili doğruluğuna inanılan iki hususu değiştirdiğini iddia etmektedir. İlki, kriz sadece gelişmekte olan ülkelere has bir olgu değildir. İkincisi, küresel kriz piyasa mekanizmasının beşiği olan; çok iyi düzenleme ve denetleme mekanizmalarına sahip olduğu iddia edilen gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bu durum kriz önlemeyi amaçlayan düzenleyici ve denetleyici tedbirlerin yetersizliğinin bir göstergesidir.

Küresel krizin etkilerini halen sürdürüyor olması ve krize neden olan sorunların kaynağının kurutulamaması mevcut bankacılık krizini önleyici tedbirlerin yetersizliğinin

bir kanıttır. Bir başka deyişle makro, uluslararası ve mikro tedbirler bankacılık krizlerini önlemede yetersiz kalmıştır.

2.2. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEYİCİ GELENEKSEL TEDBİRLERİN YETERSİZLİĞİNİN NEDENLERİ

2008’de yaşanan küresel kriz ile ortaya çıkan kayıpların büyüklüğü bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerin yeterliliği konusunu tartışmaya açmıştır. Örneğin; Uzay (2010) küresel kriz öncesinde iç denetim eksikliğine dikkat çekmekte ve bu eksikliğin krizin ana sebeplerinden biri olduğunu savunmaktadır. Roubini ve Mihm (2012) küresel kriz sürecinde kurumsal yönetim eksikliğine işaret etmektedir. Masciandaro vd. (2011) hem 1997 Asya krizi hem de 2008 Küresel Krizi için denetleme ve gözetime ilişkin eksikliklere vurgu yapmaktadır. Ryan (2012) küresel kriz öncesinde kredi derecelendirme kuruluşlarının danışmanlık hizmeti vererek bağımsızlıklarını kaybettiklerini, dolayısıyla amacına uygun faaliyette bulunmadıklarını belirtmektedir.

Şen (2010; 2011) finansal krizleri önleyici mevcut tedbirlerin yetersiz kalmasının nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Finansal piyasalarda asimetrik bilgi sorunu bulunmaktadır.
- Düzenleyici ve denetleyici otorite finansal istikrarsızlığın nedeni olan eylemleri önceden kestirip önlem alamaz.
- Aşırı kar güdüsüyle motive olan özel sektör aktörlerini aynı güdü ve motivasyondan yoksun kamu personeli eliyle dizginlemek mümkün değildir.
- Aşırı kâr güdüsüyle motive olan özel sektör kamuya oranla daha hızlı ve yenilikçidir. Bu yüzden düzenleyici ve denetleyici önlemler piyasayı daha geriden takip etmektedir.
- Özellikle banka kurtarma operasyonları özel fayda – sosyal maliyet sorununa sebep olmaktadır.
- Kurtarma operasyonları vergi mükelleflerine ciddi maliyetler yükler; adalet duygusuyla çelişen sonuçlara neden olur.
- Kurtarma operasyonları haksız rekabete yol açar.
- Kurtarma operasyonları ahlâkî rizikoya sebep olan sorunları ortaya çıkarır.
- Düzenleme ve denetleme sürecinde bankaların dışarıda tutulması alınan önlemlerin özümsemesine ve içselleştirilmesine engel olur.

- Finansal piyasaların aşırı düzenlenmesi ve denetlenmesi finansal kurumları daha karmaşık yöntem ve araç arayışına iter.

Bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan geleneksel tedbirlerin yetersiz kalmasının sebepleri makro ve uluslararası ile mikro tedbirlere ilişkin sorunlar şeklinde iki ana başlıkta incelenebilir.

2.2.1. Makro ve Uluslararası Tedbirlerin Yetersizliğine İlişkin Sorunlar

Küresel kriz, makro ve uluslararası nitelikte kriz önleyici tedbirlerin yetersizliğini ve suistimalini ortaya çıkarmıştır. Bankacılık krizlerini önleyici makro ve uluslararası tedbirlerin yetersizliğine ilişkin sorunlar aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.2.1.1. Küçük Devletin Büyük Bankayı Denetleyememesi Sorunu

Minsky'e göre, doğası gereği istikrarsız olan kapitalist bir ekonominin sağlıklı işleyebilmesi için büyük bir devlet otoritesine ve son başvuru mercii statüsünde büyük bir bankaya ihtiyaç vardır (Şen ve Altay, 2009). Ancak günümüzde bazı kuruluşlar devlet otoritesinin kontrolünü aşacak finansal büyüklüklere ulaşmıştır. Bu nedenle Danhong (2012) büyük finans kuruluşlarının sadece yasalarla düzenlenemeyeceğini iddia etmiştir. Ayrıca finans piyasasının aktörleri hükümetler üzerinde büyük bir etki gücüne sahiptirler. Benzer şekilde Arnold (2018) ABD bankalarının global finansal piyasaları etkileyebilecek büyüklüğe ulaştığını iddia etmektedir. Stephanou (2011) ise küçük ülkelerde büyük bankaların varlığının ulusal finansal sistem için önemli düzeyde sistemik risk oluşturduğunu ve kamunun bu problemin çözümüne ilişkin hassas yöntemler geliştirmesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim BIS, küresel düzeyde öneme sahip kuruluşları belirleyici çalışmalar yürütmektedir (BIS, 2013).

Günümüzde finans sektörünün bir alt sektörünü oluşturan bankacılık sektörü reel sektörden daha geniş bir büyüklüğe ulaşabilmektedir. Örneğin Türkiye'de 2017 yılsonu itibarıyla cari fiyatlarla GSYİH büyüklüğü 3.106 milyar TL seviyesindeyken, bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 3.258 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2018; BDDK, 2018). Bu durumun en ilginç örneklerinden birini ise İzlanda oluşturmaktadır. 2007 yılında üç önemli İzlanda bankası olan Kaupthing Bank, Landsbanki ve Glitnir Bank'ın toplam aktif büyüklüğü İzlanda GSYİH'nın yaklaşık 9 katına ulaşmıştır (Glitnir Bank, 2008; Landbanski, 2008; Kaupthing Bank, 2008; The Central Bank of Iceland,

2008). Tablo 2.2.'de Avrupa Birliği üyesi ülkelerde faaliyette bulunan bazı bankaların ulaştığı finansal büyüklükler gösterilmiştir.

Tablo 2.2: AB'de Faaliyette Bulunan Seçilmiş Bankaların Finansal Büyüklükleri

Banka Merkezinin Bulunduğu Ülke	Banka	Toplam Varlıklar (Milyar €)	Toplam Varlıkların Ülke GSYİH'na Oranı (%)
İzlanda	Kaupthing	53	623
İsviçre	UBS	1426	484
İzlanda	Landbanski	32	374
İsviçre	Credit Suisse	854	290
Hollanda	ING	1370	290
Belçika ve Lüksemburg	Fortis	886	254
Güney Kıbrıs	Bank of Cyprus	32	253
Belçika ve Lüksemburg	Dexia	605	173
İspanya	Santander	913	132
İngiltere	RBS	2079	126
Hollanda	Rabobank	571	121
Fransa	BNP Paribas	1694	104
İrlanda	Bank of Ireland	183	102
Belçika ve Lüksemburg	KBC	356	102

Kaynak: O'Murchu ve Saunders, 2008.

2008 Küresel Krizi'nde İzlanda bankacılık sisteminin çöküşü bir ülkenin yaşadığı en büyük bankacılık krizi olarak gösterilmektedir (The Economist, 2008). İzlanda örneğinde olduğu gibi bankaların ulaştığı inanılmaz büyüklük onların kamu otoritesi tarafından amacına uygun bir şekilde denetlenmesini ve düzenlenmesini imkânsız kılmaktadır. Stiglitz (2017) bu büyüklüğe ulaşmış kurumların bölünmesini veya büyümesinin sınırlandırılmasını önermektedir. Böylelikle söz konusu kuruluşlar olası bir kriz döneminde BKB veya BKÖ olmayacak ve ekonominin geneline büyük maliyetler yükleyemeyecektir. Ancak Allen ve Wood'a (2006) göre, finansal istikrar için uygulanan kamu politikaları ile ekonomik büyümenin arasındaki trade-off ilişkisinin varlığı unutulmamalıdır. Nitekim finansal kuruluşlarının büyümesine getirilecek her türlü sınırlandırma ekonomik büyüme hızını düşürecektir.

2.2.1.2. Kamusal Tedbirlerin Tek Başına Yetersiz Kalması Sorunu

Literatürde finansal krizlerin sebepleri arasında denetim eksikliğine vurgu yapılmaktadır. Sikka'ya (2009) göre, küresel kriz öncesinde birçok finansal kuruluş kaliteli denetim süreçlerinden geçmemiş ve kriz sonrasında kamusal destek almak zorunda kalmıştır. Choi (2001) 1997 Güneydoğu Asya'da yaşanan finansal krizdeki

denetim eksikliğine vurgu yapmaktadır. Arı ve Özkeskin (2016) Türkiye’de yaşanan bankacılık krizlerinde denetim eksikliğine dikkat çekmektedir.

1997’de Güneydoğu Asya’da, 2001’de Türkiye’de ve 2008’de Amerika’da başlayarak küresel bir boyutta yaşanan krizin ortak sonucu kriz sonrasında denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi olmuştur. Ancak yapılan güçlendirme çalışmaları sadece krize sebep olan sorunlarla sınırlı kalmıştır. Kâr güdüsüyle aşırı motive olmuş finansal aktörlerin sahip olduğu dinamizm krizlerin farklı veçhelerle tekrarlanmasına sebep olmakta; bu yüzden kamu otoritesinin krizlere karşı aldığı tedbirler sürekli yetersiz kalmaktadır. Nitekim Roubini ve Mihm’e (2012) göre, 2008 Küresel Krizi öncesinde kamu otoritesi finansal yeniliklere ayak uyduramayarak finansal denetimi etkin bir şekilde gerçekleştirememiş ve yetersiz kalmıştır.

2.2.1.3. Asimetrik Bilginin Varlığı

Bankacılık sektöründe mevduat sahibi ile banka, banka ile kredi müşterisi ve banka ile kamu otoritesi arasında asimetrik bilgi sorunu vardır. Her ne kadar bu sorunu çözmeyi amaçlayan uygulamalar olsa da sektörde taraflardan biri diğerine oranla sürekli daha fazla bilgiye sahip olmakta ve bunu kendi lehine kullanabilmektedir (Küçüközmen, 2011). Banka kredi müşterisine karşı daha az bilgiye sahip olsa da mevduat sahipleri ve kamu otoritesine nispetle daha avantajlı durumdadır. Bu durum kamu otoritesinin düzenleyici ve denetleyici önlemler almasında elini zayıflatmaktadır. Asimetrik bilginin varlığı ayrıca ahlâkî riziko ve ters seçim sorununa yol açmaktadır.

2.2.1.4. Bağımsız Denetimin Yetersizliği

Denetim süreci doğasında dört temel kusur barındırır. Bu yüzden yeterli olmaz. Bunlardan ilki, denetçinin mesleki standartları yanlış uygulaması veya yanlış yorumlaması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. İkincisi, denetçinin müşterinin baskısından çekinerek veya aldığı rüşvet gerekçesiyle olması gerekenden daha uygun bir denetim raporu hazırlamasıdır. Üçüncüsü, denetçinin müşterisi ile doğrudan veya dolaylı çıkar ilişkisi içerisinde olmasından kaynaklanır. Denetçi kuruluşlarının denetlediği kuruluşa ayrıca danışmanlık hizmeti vermesi bu duruma örnektir. Sonuncusu ise denetçi ile denetlenen arasında normal bir denetim sürecinin ötesinde ilişkinin olmasından kaynaklanır. Denetçilerin denetlediği kuruluşlarda istihdam edilmesi buna örnektir (Tacket, vd., 2004).

2.2.1.5. Aşırı Kâr Güdüsüyle Motive Olmuş Özel Sektörün Denetlenmesinin Zorluğu

Kâr güdüsüyle aşırı motive olmuş finansal aktörlerin sabit ve sınırlı bir maaşla motivasyon sorunu yaşayan düzenleyici ve denetleyici otorite çalışanları tarafından kontrol edilebilmesi ciddi güçlükler barındırır. Aşırı kâr elde edebilmek amacıyla finansal kuruluşlar büyük bir hırs ve hızla hareket etmektedirler. Ar-ge ve inovasyon faaliyetleri mevcut düzenlemelerin etkinliğini zayıflatmakta; düzenleyici ve denetleyici otoritenin kontrolünü güçleştirmektedir (Şen, 2011). Roubini ve Mihm'e (2012) göre, her finansal balon bir finansal yenilikle başlamaktadır.

2008 Küresel Krizi öncesinde başta bankalar olmak üzere birçok finansal kuruluş büyük bir hırsla kârlılık yarışına girmiştir. Bu amaçla finansal kuruluşlar finansal mühendislikten yararlanarak karmaşık ürün ve yöntemler geliştirmişlerdir. Bu sayede hem aşırı kâr elde etme imkânına kavuşmuşlar hem de düzenleyici ve denetleyici önlemlerden korunmuşlardır. Bu durum mevcut düzenlemelerin yetersiz kalmasına ve finansal kırılganlığın artmasına neden olmuştur.

2.2.1.6. Düzenleme ve Denetlemede Proaktiflik Sorunu

Finansal piyasalarda kamu otoritesince gerçekleştirilen düzenleme ve denetleme uygulamalarında proaktiflik sorunu bulunmaktadır. Bu sorunun nedenleri üç madde de incelenebilir.

- Düzenleyici ve denetleyici kamu otoritesi özel sektörün yenilikçi hızına ayak uyduramaz, gerisinde kalır. Finansal piyasalarda kamu otoritesi özel sektör kuruluşlarının asıl amacını asimetrik bilgi nedeniyle asla tam olarak bilemez. Nitekim kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden özel sektör kuruluşları bu amaca ulaşmak için çok hızlı ve hırslı hareket etmekte; hatta gayriahlâkî faaliyetlere de yönelebilmektedir. Finansal kuruluşlar kamu otoritesinin geliştirdiği mevcut düzenlemeleri aşmak amacıyla yeni nesil finansal ürünler geliştirerek, alınan önlemlerin etkinliğini azaltmaktadır.
- Kamuda sabit maaş motivasyon sorununu da beraberinde getirmektedir. Finansal aktörlerin sabit maaşlı kamu çalışanları tarafından dizginlenmesi, düzenlenmesi ve denetlenmesi mümkün değildir.

- Finansal piyasaların gelişmesinin ve genişlemesinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkileri sebebiyle politik karar vericiler, kısıtlayıcı ve öncü politikalar geliştirmek konusunda gönülsüz davranırlar. Ancak finansal sisteminin kontrolsüz ve sağlıklı gelişimi ekonomiyi kırılganlaştırarak krizlere yol açmaktadır.

Yukarıda sayılan nedenlerle kamu otoritesi finansal sistemin gelişim hızına ayak uyduramamakta ve proaktif düzenleme ve denetleme gerçekleştirememektedir. Finansal aktörlerin daha hızlı ve yenilikçi eylemleri kamu otoritesinin yarıştı bir adım geriden gelmesine neden olmaktadır. Stiglitz'e (2017) göre, özellikle bankacılık sektöründe küreselleşmenin hızı kendisini yönetecek küresel kurumların gelişme hızını aşmıştır.

Ancak diğer taraftan proaktif bir düzenleme ve denetleme yapılamaması aşırı kâr güdüsüyle motive olmuş bankaların krize olan duyarlılığını arttırmaktadır. Soros'a (2010) göre, düzenleyici ve denetleyici kamu otoritesi finansal yenilikleri daha iyi anlamalı ve tam olarak anlamadığı uygulamalara izin vermemelidir.

2.2.1.7. Finansal Düzenlemelerin Piyasaları İstikrarlı Kabul Etmesi

Kanun koyucuların finansal düzenlemeleri hazırlarken yaptıkları en önemli hatalardan biri finansal piyasaları ve kurumları istikrarlı kabul etmeleridir. Ancak finansal piyasalarda istikrarsızlıktan beslenen aktörlerin varlığı düzenlemeleri etkinlikten uzaklaştırmaktadır. Bu aktörlere spekülasyon güdüsüyle hareket eden kuruluşlar örnek gösterilebilir. Nitekim ülke bazında istikrarlı finansal piyasa yok denecek kadar azdır ve ülkelerin büyük çoğunluğu bankacılık krizlerini tecrübe etmiştir (Calomiris ve Haber, 2018). Ayrıca bankalar doğası gereği kırılgan yapıya sahiptir. Nitekim Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi'ne göre, iyi işleyen bir ekonomi bir süre sonra kırılganlaşabilir (Minsky, 2013). Basel II kriterlerinin küresel kriz döneminde yetersiz kalmasının sebebi bu duruma örnektir. Çünkü kriterlerin hazırlık aşamasında finansal piyasaların daha istikrarlı olduğu varsayılmış ve kriterler bu doğrultuda geliştirilmiştir (Roubini ve Mihm, 2012).

2.2.1.8. Düzenleyici-Denetleyici Önlemlerin İçselleştirilememesi ve Demokratik Katılım Sorunu

Kamu otoritesi düzenleyici ve denetleyici tedbirleri sıkı bir şekilde; parasal ve mali teşvik politikalarını cömertçe uygulasa da uzun dönem sürdürülebilir finansal

istikrarı tek başına sağlayamaz. Aksine bu yönde uygulanan politikalar bir takım yan etkiler ortaya çıkarır. Bunun sebebi özellikle özel sektör finans kuruluşlarının düzenlemelerin geliştirilmesi sürecine dâhil edilmemesidir. Finansal kuruluşların karar alma sürecine dâhil edilmediği veya demokratik bir katılım sürecinin oluşturulmadığı bu durumda düzenlemelerin varlık sebebi finansal kuruluşlarca yeterince anlaşılamamakta ve içselleştirilmektedir. Sonuçta kamu otoritesince düzenlemeye ilişkin alınan her tek taraflı karar ilerleyen dönemde yetersiz kalmakta ve yeni düzenlemelere olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır (Şen, 2011). Düzenlemelerin içselleştirilememesi durumda bankalar düzenlemelerin ruhuna değil sadece şekline itaat etmektedir (Roubini ve Mihm, 2012).

Finansal kuruluşları karar alma sürecine dâhil edecek yeni mekanizmaların geliştirilmesi finansal piyasalar için büyük önem arz etmektedir. Karar alma sürecine özel sektör kuruluşlarının demokratik bir şekilde dâhil olmasıyla alınan ortak kararlar daha çok içselleştirilebilir. Bu sürece özel sektör finans kuruluşlarının dâhil olması otokontrol mekanizmalarını da güçlendirir. Aksi takdirde yeni düzenlemeler ilerleyen dönemde aşırı düzenleme sorununa ve finansal ürünlerin daha karmaşık hale dönüşmesine sebep olmaktadır (Şen, 2011).

2.2.1.9. Aşırı Düzenleme Sorunu

Finansal piyasalarda daha çok düzenleme ve denetleme – daha karmaşık yöntem ve araç sarmalı sorununa sebep olur. 1988 yılında yayınlanan Basel I kriterlerinden 2010 yılında yayınlanan Basel III kriterlerine kadar geçen süreçte bankacılık sektörünün ve ürünlerinin daha karmaşık hale gelmesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan her kriz sonrası kamu otoritesince yeni düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Yaşanan krizin tekrar ortaya çıkmasını önlemeyi amaçlayan her yeni düzenleme ise aşırı düzenleme sorununa sebep olur (Rethel ve Sinclair, 2012). Bankacılık sektöründe uyulması gereken düzenlemelerin çokluğu bankaları gayri ahlâkî faaliyete sürüklemektedir. Bankalar yeni geliştirdikleri ürün ve süreçleri daha karmaşıklıştırarak kendilerine koruma refleksi (kaçma ve kaçınma) geliştirmektedirler. Düzenlemeler yetersiz kaldıkça kamu otoritesi yeni düzenlemeleri devreye sokmaktadır. Bu durum ise aşırı düzenleme sorununa yol açmaktadır.

2.2.1.10. Düzenleme ve Denetlemede Başarısızlığa Yaptırımın Olmaması ve Düzenleyicileri Kimin Düzenleyeceği Sorunu

Baker'a (2010) göre, en iyi düzenleme uygulanan düzenlemedir. Yazara göre, 2008 Küresel Krizi öncesinde özellikle ABD'de düzenleyici - denetleyici kurumlar konut balonunu önleyebilecek birçok mekanizmaya sahipti. Bu tedbirler düzenleyiciler tarafından uygulanmadığı gibi kriz sonrasında düzenleyici kurum çalışanları da bu konuda herhangi bir cezai müeyyide ile karşılaşmadı. Yazara göre, bu türden bir cezasızlık kültürü ekonomiyi yönetenleri kuşattığı sürece iyi bir politika veya düzenlemenin uygulanması mümkün değildir. Bu durum ise *düzenleyicileri kimin düzenleyeceği* sorununu ortaya çıkarmaktadır.

2.2.1.11. Düzenleyici Arbitraj

Bankaları düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar, düzenleyici otoritenin kurumsal yapısı, yasal ve malî altyapı ile önlemlerin uygulanabilirlik derecesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Düzenlemelerde ortaya çıkan bu çeşitliliğin bir sonucu olarak da bankalar farklı ülkelerde farklı şekilde faaliyette bulunabilmektedir (Rethel ve Sinclair, 2012). Uluslararası düzeyde ortaya çıkan bu düzenleme farklılıkları düzenleyici arbitraj adı verilen bir soruna sebep olmaktadır. Düzenleyici arbitraj sermayenin sıkı düzenlenen piyasalardan uzaklaşıp daha az düzenlenen piyasalara yönelmesi durumudur. Düzenlemelerdeki bu farklılığın bir diğer sonucu ise ülkeler arasında finansal krizlere karşı duyarlılığın değişmesidir.

Düzenleyici arbitraj sorununun varlığı bankacılık sektörünün küresel ve dengeli gelişimini önlemektedir. Bu sorununun çözümü için Basel uzlaşıları gibi uluslararası standartlar geliştirilse de sorun varlığını halen sürdürmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacı olan sermayeyi uluslararası finansal piyasalardan karşılıyor olmaları finansal düzenleme yapma ve uluslararası standartlara uyum sağlama konusunda gönülsüz davranmalarına yol açmaktadır.

2.2.1.12. Kamu ve Özel Sektör Arasındaki Ücret Farklılıkları

Düzenleyici ve denetleyici kurumlar kamuda ücretlerin yeterince cazip olmaması sebebiyle nitelikli personeli kendine çekmekte zorlanmaktadır (Stiglitz, 2017). Özel sektördeki (özellikle finansal sektördeki) yüksek ücret cazibesi nitelikli personelin düzenleyici ve denetleyici kuruluşlardan düzenlenen veya denetlenen kuruluşlara doğru

yönelmesine sebep olmaktadır (Ariely, 2016). Örneğin ABD’de düzenleyici otorite niteliğindeki SEC’de çalışan nitelikte bir uzman düzenlenen kuruluş olan Goldman Sachs’da ki sıradan bir çalışandan çok daha düşük maaş almaktadır (Roubini ve Mihm, 2012).

Nitelikli personelin finansal sektöre kayması söz konusu sektör çalışanlarını düzenleyici otorite çalışanlarına karşı daha motive hale getirmektedir. Bu üstünlük, düzenleyici otoritenin özel sektör üzerindeki kontrol gücünü zayıflatmaktadır.

2.2.1.13. IMF’nin Koşulluluk Uygulaması

IMF kaynaklı kredi uygulamalarında koşulluluk (conditionally) ilkesinin varoluşu finansal krizlerin önlenmesinde önemli bir sorundur. Koşulluluk ilkesi IMF’den kredi talebinde bulunan ülkenin kredi öncesi IMF tarafından belirlenen bazı koşulları yerine getirmesidir. Bu koşullar, yapısal reformlar gerçekleştirmek, bazı politik önlemler almak ve uygulamak konusunda IMF’ye taahhütte bulunmak şeklindedir.

IMF kaynaklı istikrar programlarından yararlanmak için zorunlu olan koşulların varlığı geçmişten günümüze eleştirilen bir konudur. 1990’lı yılların sonunda yaşanan Asya krizinde IMF kredilerinin önceden belirlenen koşullara oranla daha ağır olması bu konudaki eleştirileri arttırmıştır (Feldstein, 1998). Olası bir finansal krizi engellemek amacıyla IMF kaynaklı bir krediye başvuran ülkenin söz konusu koşullarla karşılaşması IMF’nin kriz önleyici özelliği ile çelişmektedir. IMF’nin koşulluluk ilkesine ilişkin eleştiriler beş noktada toplanmaktadır (Goldstein, vd., 2003; Esen, 2002).

- Yapısal reformlar maliyetlidir.
- IMF geliştirmekte olan ülkelerin yapısal sorunlarını abartmakta ve zamansız çözüm önerilerinde bulunmaktadır.
- IMF kredi talebinde bulunan ülkelerde sürdürülebilir büyümeye engel birçok sorun tespit edebilmektedir. Ancak söz konusu ekonomiler bu sorunların varlığına rağmen büyük hızla ve uzun süre büyüebilmektedir.
- IMF doğruluğu ispatlanmamış tartışmalı koşullar öne sürmektedir.
- IMF’nin koşullarının hukuki alt yapısı bulunmamaktadır.

Olası bir finansal krizi önlemek isteyen üye ülkeler koşulluluk ilkesi sebebiyle IMF kaynaklı kredilere başvuruda gönülsüz davranmaktadır. Çünkü bu ülkeler koşulları

hayata geçirmekte zorlanmakta veya başarısız olmaktadır. Sonuç olarak IMF'nin kriz önleyici uygulamaları yetersiz kalmaktadır.

2.2.1.14. Rekabet ve Adaletin Zedelenmesi

Finansal krizleri önlemek amacıyla geliştirilen ve mevduat sigortası kapsamında uygulanan BKB veya BKÖ uygulamaları olumsuz sonuçları itibariyle tartışılmaktadır. Haksız rekabetin ortaya çıkması ve adaletin zedelenmesi bu sonuçlardandır (Şen, 2011).

BKB veya BKÖ kapsamındaki kuruluşlar olası bir finansal sorun durumunda kurtarma operasyonları ile kamu otoritesince korunacaklarını bilmektedir. Bu koruma kalkını onları daha riskli yatırımlara yönlendirmektedir (Davila ve Walther, 2017). Başarısız kuruluşların iflasına izin verilmemesi ayrıca piyasaya yeni girecek kuruluşların önünde engel oluşturmakta; söz konusu piyasanın tam rekabet koşullarına yaklaşmasını engellemektedir (Roberts ve Sweeting, 2010).

BKB veya BKÖ kapsamındaki kuruluşların varlığı aynı piyasada faaliyette bulunan diğer kuruluşlara karşı rekabet avantajı oluşturur ve haksız rekabete yol açar. Ayrıca aynı oranda sigorta primini ödemelerine rağmen sadece belli kuruluşların kurtarma operasyonlarından yararlanmaları adaletsizliğe de sebep olur. Bu yüzden kurtarma operasyonlarının dışında kalan kuruluşlar sigorta primi ödemede gönülsüz davranırlar (O'hara ve Shaw, 1990).

2.2.1.15. Özel Fayda - Sosyal Maliyet Sorunu

Kurtarma operasyonlarından sadece BKB veya BKÖ kapsamındaki kuruluşların yararlanması özel fayda – sosyal maliyet sorununu ortaya çıkarır (Şen, 2011). Sadece belli kuruluşların yararlanmasını sağlamak amacıyla kullanılan fonun maliyeti tüm vergi mükelleflerine yansıtılmaktadır. Diğer bir ifadeyle belli finansal kuruluşların sorumsuzca davranışlarının maliyeti tüm topluma yüklenmektedir.

Kurtarma operasyonlarının maliyeti toplumun genelinin yararlandığı eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin aksamasına sebep olur (Goldstein, 2003). Ayrıca kurtarma operasyonlarının kapsamının genişletilmesi gelecek nesillere de borç aktarımına yol açar (Bonner ve Wiggin, 2006).

2.2.1.16. Kurtarma Operasyonlarının Enflasyonist Etkisi

Finansal sıkıntı yaşayan kuruluşların kurtarma operasyonları ile iflasının engellenmesi para arzı kaynaklı enflasyona sebep olabilmektedir. Nihai borç verme mercii statüsündeki merkez bankalarının finansal sıkıntı yaşayan kuruluşlara kaynak sağlaması para arzı genişlemesine sebep olur. Para arzının genişlemesine ve enflasyona sebep olan politikalar gelecekteki sistemik riski de arttırmaktadır (Stiglitz, 2017).

2.2.1.17. Makro ve Uluslararası Tedbirlerin Ahlâkî Rizikoya Neden Olması

Bankacılık krizlerini önleyici makro nitelikteki tedbirlerden son başvuru mercii ve mevduat sigortası önemli ölçüde ahlâkî rizikoya sebep olmaktadır. Finansal piyasalarda bankacılık krizlerini önleyerek büyük oranda pozitif dışsallık oluşturan bu uygulamaların ortaya çıkardığı ahlâkî riziko problemi başka bir kriz sebebi olabilmektedir.

Mevduat sigortası kapsamında birçok ülkede kamu otoritesinin sorumluluklarını yerine getiremeyen bankaları kurtarması, para arzının aşırı genişlemesine ve ahlâkî rizikoya yol açmaktadır. Kurtarma operasyonları ile etkin olmayan bankaların faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanmakta ve bankalar basiretli yönetim anlayışından ve ihtiyatlılıktan uzaklaşmaktadır. Ortaya çıkan bu olumsuz teşvik, finansal piyasalar için önemli sakıncaları beraberinde getirmektedir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998). Ulusal ve uluslararası SBM'ne ihyiaç olsa da kurtarma operasyonları ahlâkî riziko sorunu yaratarak finansal kriz olasılığını arttırmaktadır (Mishkin, 2000).

Mevduat sigortası ve son başvuru mercii uygulamalarının bankalar için oluşturduğu koruma kalkanı, banka üst yönetiminin risk yönetimine gerekli önemi vermemesine ve aşırı kâr güdüsüyle risk iştahının artmasına neden olmaktadır. Mishkin'e (2007) göre, FED'in banka kurtarma operasyonlarını düzenleyeceğinin bilinmesi (Continental Illinois National Bank and Trust Company'nin 1984 yılında kurtarılması örneğinde olduğu gibi) risk iştahını arttırmaktadır.

FSB'ye (2013) göre, risk iştahı bir finansal kurumun kendi risk kapasitesi dâhilinde stratejik hedeflerine ulaşmak amacıyla tüm risk türlerini de dikkate alarak üstlenmekte istekli olduğu toplam risk seviyesidir.

Mevduat sigortası ve son başvuru mercii uygulamalarının varlığı mudiler arasında da önemli düzeyde ahlâkî riziko oluşturmaktadır. Bankada yaşanacak olası bir

finansal sorun sonrasında kamu otoritesince koruncaklarını bilen mudiler bankaların finansal durumunu daha az gözetmektedirler. Mishkin'e (2000) göre, bir ekonomide ahlâkî riziko problemi sınırlandırılmadan SBM veya mevduat sigortası uygulamalarının işletilmesi, finansal kriz ortaya çıkarabilir; hatta devam eden bir krizi daha da ağırlaştırabilir.

2.2.2. Mikro Tedbirlere İlişkin Sorunlar

Bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan banka içi uygulamalar olan mikro tedbirler birçok sebeple 2008 Küresel Krizi döneminde yetersiz kalmıştır. Kriz öncesi dönemde tüm finansal kuruluşlar gibi bankaların da aşırı kâr güdüsüyle hareket etmeleri bankaları aşırı riskli faaliyetlerde bulunmaya teşvik etmiştir. Hatta kazanç yarışının devam ettiği bu dönemde birçok banka aşırı riskli faaliyetlerin bilincinde olmasına rağmen hissedarların kâr baskısı sebebiyle ve diğer bankalardan ayrılmamak için riskli faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Thaler ve Sunstein, 2013).

Bankaları uzun dönem kârlılık ilkesinden uzaklaştıran ve bankacılık krizlerini önleyici mikro tedbirlerin yetersiz hale gelmesine sebep olan kısa dönem aşırı kâr hırısı, 2008 Küresel Krizi'nin önemli sebeplerinden birisidir. Nitekim Akerlof ve Shiller (2015) serbest piyasa ekonomilerinde finansal kuruluşların aşırı kâr hırısıyla sistemi manipüle edici faaliyetlere yönelebileceklerini iddia etmiştir.

Mikro tedbirlerin yetersizliğinin nedenleri dört başlık halinde incelenebilir: Mikro tedbirlerin krizleri önlemekten ziyade kârlılığını arttırıcı olması, Mikro tedbirlerin pozitif dışsallık oluşturmaması, Mikro tedbirlerin yetersizliği ve yaşanan skandallar, Asil – vekil problemi.

2.2.2.1. Mikro Tedbirlerin Krizleri Önlemekten Ziyade Kârlılığı Arttırıcı Olması

Bankacılık krizlerini önleyici mikro nitelikteki tedbirler iç denetim, iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetimdir. Bankaların kendi bünyelerinde işlettiği bu uygulamaların öncelikli amacı bankaların uzun dönem kârlılığını sürdürülebilir hale getirmektedir. Örneğin; bankalarda risk yönetiminin öncelikli amacı bankanın maruz kalınan risklerle birlikte sağlıklı, güvenli ve uzun dönem kârlı bir işletme olarak faaliyette bulunmasını sağlamaktır (Candan ve Özün, 2006). Benzer olarak kurumsal yönetim ilkelerinin banka tarafından benimsenmesi ve uygulanması bankanın değerliliğine ve kârlılığına olumlu katkı sağlamaktadır (Schauten, vd., 2013). İç kontrol ekonomik

kayıplara, kötü kullanıma ve hasarlara karşı sermayeyi korumaya odaklanmıştır (Aslan, 2010).

Mikro nitelikteki tedbirlerin bankacılık krizlerini önlemekten ziyade bankaların uzun dönem kârlılığına odaklanması bankacılık krizleri ile mücadelede söz konusu tedbirlerin etkinliğini kısıtlamaktadır.

2.2.2.2. Mikro Tedbirlerin Pozitif Dışsallık Oluşturamaması

Dışsallık bir kuruluşun faaliyetleri sonrasında ticari ilişkisinin olmadığı başka bir kuruluşun maliyet yapısı, ürün kalitesi, müşteri portföyü ve kârlılık gibi unsurlarını etkilemesi durumudur (Er, 2011). Bu ekonomik etki pozitif yönde olabileceği gibi negatif yönde de olabilir.

Mikro tedbirlerin sadece ilgili banka iç sistemleri kapsamında uygulanması diğer bankalar üzerinde pozitif dışsallık oluşturmamaktadır. Örneğin herhangi bir bankada amacına uygun şekilde uygulanan iç denetim faaliyeti diğer bankalar üzerinde herhangi bir pozitif etki oluşturmamaktadır. Bankacılık krizlerini engelleyici mikro tedbirler sadece ilgili bankanın uzun dönem kârlılığına katkı sağlamakta; ancak sektör adına beklenen pozitif dışsallığı arttırmamaktadır.

2.2.2.3. Mikro Tedbirlerin Yetersizliği ve Yaşanan Skandallar

2008 Küresel Krizi mikro nitelikte bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerin etkin şekilde kullanılmadığını; hatta yetersiz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze birçok firma içi skandala konu olan tedbirler söz konusu yetersizlikleri sebebiyle birçok eleştiriye konu olmaktadır. Örneğin bankalarda iç sistemler kapsamında değerlendirilen ve mikro düzeyde bankacılık krizlerini önleyici özelliği bulunan iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi birimleri doğrudan yönetim kurulları tarafından oluşturulmakta ve yönetim kurullarına bağlı olarak faaliyette bulunmaktadır. Ancak söz konusu birimlerin aynı yönetim kurullarına karşı bağımsız hareket etmeleri mümkün olamamaktadır. Bu durum birimlerin amacına uygun faaliyette bulunmasını engellemekte; banka içi skandalların ve bankacılık krizlerinin gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır. Bankalarda bu durumun çözümüne yönelik geliştirilen denetim komitelerinin de yine yönetim kurullarınca oluşturulması da asil - vekil problemi adına önemli bir paradoksu ortaya çıkarmaktadır (Bankacılık Kanunu, 2005: 23; Çatıkkaş, vd., 2012).

2.2.2.4. Asil-Vekil Problemi

Finansal piyasalarda asil – vekil problemi önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Bu sorun hisse senedi alım sözleşmelerinde, banka üst yönetiminde ve düzenleyici kuruluşlarda ortaya çıkabilir (Jensen ve Meckling, 1976; Karabulut, 2002; Roubini ve Mihm, 2012). Finansal piyasalarda asil – vekil probleminin çözümüne yönelik birçok mekanizmanın bulunmasına rağmen 2008 Küresel Krizi döneminde problemin varlığı tekrar tespit edilmiştir.

Yüksek ücret geliri veya bonus elde etmek isteyen yönetim kurulu üyeleri gibi üst düzey yöneticiler (vekiller) kişisel çıkarları uğruna bankaları riskli yatırımlara sürüklemekten çekinmemektedir. Hissedarların (asiller) banka yönetimi hakkındaki bilgi eksikliğinden yararlanarak gerçekleştirilen bu faaliyetler bankanın uzun dönem kârlılığını riske sokmakta ve bir bankacılık krizini tetikleyebilmektedir.

Bankalarda hataları ve olası riskleri tespit ederek bankanın kârlılığının sürdürülebilir hale gelmesini amaçlayan ve mikro nitelikte kriz önleyici tedbir özelliği bulunan iç sistemler asil-vekil probleminin merkezinde bulunan yönetim kurulu üyelerince oluşturulmaktadır. Bu durum kriz önleyici mikro tedbirlerin etkinliklerini kısıtlamaktadır.

2.3. KAMUSAL TEDBİRLERİN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMADA TAMAMLAYICI ROL ÜSTLENECEK MEKANİZMA İHTİYACI

2008 Küresel Krizi bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamusal tedbirlerin (makro tedbirlerin) tek başına yetersiz kaldığını göstermiştir. Ayrıca sürekli gelişen ve değişen bankacılık sektörünü kamu otoritesinin kontrol altında tutması ve olası krizleri engellemesi mümkün değildir. Bu sebeple bankacılık sektörünün işleyişinde olası usulsüzlükleri ve krizleri engellemek için kamusal tedbirlerin etkinliğini artırmada tamamlayıcı roller üstlenecek mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Birlikler veya dernekler üçüncü sektör şeklinde tanımlanmaktadır. Birlikler; bir toplumda, şirkette veya sektörde belli bir amaç birlikteliği sonucu oluşan organizasyonlardır. Esnaf birlikleri, meslek birlikleri, ticaret odaları, sendikalar ve gönüllü kuruluşlar birliklere örnektir. Birlikler özellikle kamu otoritesinin toplumla veya belli bir sektörle iletişiminde önemli bir sosyal diyalog kanalı oluşturmaktadır. Ayrıca sağlıklı bir ekonominin veya toplumun göstergeleridir. Kamu kuruluşları veya diğer

aktörler, finansal sistemin tüm ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından dolayı birliklerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Örneğin meslek birlikleri kendi meslek grubuna ait olası usulsüzlükleri engellemede ve kamunun aldığı tedbirlerin uygulanmasında önemli görevler üstlenmektedir. Ekonomik ve mali istikrarın sağlanması ile kamusal tedbirlerin etkinliğinin artırılmasında meslek birlikleri önemli tamamlayıcı roller üstlenebilir.

2.4. KAMUSAL TEDBİRLERİN ETKİNLİĞİNİ ARTIRMADA MESLEK BİRLİKLERİNİN TAMAMLAYICI ROLÜNE TARİHİ BİR ÖRNEK: LONCA TEŞKİLATI

Tarihte kamusal tedbirlerin etkinliğini artırmada meslek birlikleri tamamlayıcı ve aracı roller üstlenmişlerdir. Bu kapsamda bir meslek birliği olarak tarihi bir örnek olan Osmanlı Devleti'ndeki Lonca Teşkilatı'nın işleyişinden yararlanılabilir.

Örneğin loncalar Osmanlı döneminde toplumsal faydayı gözeterek esnaf sisteminin düzenini sağlamış ve esnaf kaynaklı herhangi sorunun çıkmaması yönünde faaliyette bulunmuştur. Ayrıca esnaf ile kamu otoritesi arasında önemli iletişim kanalı oluşturmuştur.

2.4.1. Lonca Teşkilatının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde uygulanan Lonca Teşkilatı'nın tarihi ilk olarak *Fütüvvet Teşkilatı*'na; sonrasında ise 13. ve 14. yy'da Anadolu'da görülen *Ahilik Teşkilatı*'na dayanmaktadır (Çiftçi, 2004). Arapça kökenli fütüvvet kelimesi; mertlik, yiğitlik, cömertlik, misafirperverlik anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2004). Fütüvvet teşkilatı, aşiret hayatından yerleşik hayata geçiş sürecinde Arap toplumunda gençlerin bir disiplin içerisinde ve İslami esaslara göre yetiştirilmesini amaçlayan örgütlü bir yapıdır (Gündüz, vd., 2012). Fütüvvet Teşkilatı başlarında bir şeyh bulunan ve özel bir yerde toplanan, belli bir dini inaniş ve davranışa sahip kişilerin oluşturduğu mesleki bir birlik veya esnaf teşkilatıdır (Gürata, 1975).

Fütüvvet teşkilatının işleyişi *fütüvvetname* adı verilen eserlerle belirlenmiştir. Fütüvvetnameler; teşkilatın esaslarını, kuruluş şartlarını, özelliklerini içeren ve teşkilat üyelerinin uyması gereken yazılı kuralları içeren eserlerdir. Fütüvvetnamelerin diğer bir özelliği ise ticari hayatı düzenleyen kuralları barındırmasının yanı sıra sosyal hayatı etkileyen kuralları da içermesidir (Akbaş, vd., 2018).

Fütüvvet teşkilatının temelleri Emeviler (661-750) dönemine dayanmakla birlikte, esas ortaya çıkışı Abbasi (750-1258) dönemindedir. 13. yy'da Abbasi halifesi an-Nâsir li-Dinillâh (1179-1225) ülkesinde bozulan iç düzeni, siyasi ortamı düzeltmek ve batılı faaliyetleri engellemek amacıyla Fütüvvet teşkilatını merkezi otoriteye bağlamak istemiştir. Halife Nâsir ayrıca İslam ülkelerine elçiler göndererek söz konusu teşkilatı tanıtmayı ve İslam birliğini kurmayı amaçlamıştır. Halife Nâsir'ın bu dönemde Anadolu Selçuklu devleti ile sultanlar düzeyinde gerçekleştirdiği görüşmeler Fütüvvet teşkilatının Anadolu'da tanınmasını sağlamıştır (Gündüz, vd., 2012). Anadolu'daki esnaf kesimince Fütüvvet teşkilatının tanınıp, kabul görmesinin bir diğer sebebi de fütüvvet anlayışının temel ilkelerinin İslam dininin temel ilkeleri ile uyumlu olmasıdır (Mahiroğulları, 2011).

Fütüvvet teşkilatı İslam dininin yayılmasına paralel olarak geniş coğrafyalara ulaşmıştır. Türkler de, İslâmiyeti kabul etmeleri ve sonrasında Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte Fütüvvet teşkilatından etkilenmişlerdir. Türkler Fütüvvet teşkilatını kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık kavramlarıyla yorumlayarak kendi mesleki teşkilatlarını oluşturmuştur. Ahi Teşkilatı adını alan bu yeni yapılanma Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkmıştır. Ahi teşkilatı siyasi ve kültürel ilişkilerin sonucunda Fütüvvet teşkilatının Anadolu'daki devamı niteliğindedir (Hızlı, 2011). Arapça ahi kelimesinin yine arapça fütüvvet kelimesinin yerine kullanılmasında Orta Asya kökenli Türkçe "akı" kelimesinin etkisinin olduğu iddia edilmektedir. Türkçe akı kelimesi mertlik, alplik, yiğitlik, eli açıklık ve konukseverlik anlamına sahiptir. Ahi'nin gerek anlam gerekse ticari hayata ilişkin ifade ettiği kurum ve kurallar ilişkisinin Orta Asya Türklerine özgü Akı teşkilatına benzerlikler taşıması, bu kelimenin Anadolu'da kabul görmesini sağlamıştır (Çağatay, 1989).

13. yy'dan 20. yy'a kadar Anadolu'daki Türk esnafların ve sanatkârların oluşturduğu kamu otoritesinden özerk meslek birliğine *Ahi Teşkilatı* adı verilir (Çağatay, 1989). Müslüman coğrafyaya yayılan Fütüvvet teşkilatı ile Anadolu'da gelişen Ahi teşkilatı arasında büyük benzerlikler olmasına rağmen bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin; Fütüvvet anlayışının sosyal hayata yönelik içeriği daha genişken, Ahilik'te mesleki hayata vurgu daha baskındır (Akbaş, vd., 2018).

Ahi kelimesi Arapça *kardeşim* anlamına gelmektedir. Ancak kelimenin *akı* kelimesinden türediği kabul görmektedir. Akı; *eli açık, cömert, misafirperver* ve *yiğit*

anlamalarını taşımaktadır. Ahi teşkilatı mesleki-ahlâkî bir örgüt niteliğindedir (Çağatay, 1989).

Ahi teşkilatının kurucusu ve başkanı İranlı Şeyh Nasırüddin Mahmud'dur. *Ahi Evran* veya *Ahi Baba* olarak da anılan Nasıruddin Mahmud Kayseri'de debbağlık (dericilik) yapan bir esnaftır. Ahi Evran Fütüvvet teşkilatının yapısından etkilenerek Anadolu'ya özgü Ahi teşkilatını kurmuş; teşkilatın birçok meslek kolunda ve Anadolu şehrinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ahi teşkilatı özellikle ekonomik hayatı düzenlemesi, gençlerin birer meslek sahibi olmalarını sağlaması ve iktisadi koşulların iyileşmesine katkı sağlaması sebebiyle Anadolu'da hızla yayılmıştır.

Ahi teşkilatında esnafın işleyişi kamu otoritesince resmi belgelerle düzenlenebildiği gibi teşkilat tarafından da düzenlenebilmektedir (Çakır, 2011). Ahi teşkilatı; esnaflar için gerekli hammaddenin temininden, hazırlanan ürünlerin satışına kadar geçen bütün süreci ayrıntılı şekilde kurallara bağlamıştır. Kurallara uymayan esnafa kamu otoritesince cezalar verilebildiği gibi bizzat teşkilat tarafından da yaptırımlar uygulanabilmektedir. Uygulanan cezaların niteliği; suçu işleyene ders, diğer esnaflara ibret oluşturması açısından önemlidir. Esnafın kendi içinde uyguladığı bu sistem her esnafı mesleki standartlara uymaya zorlamakta; esnaflar arasında ise önemli bir otokontrol sistemi oluşturmaktadır (Ekinci, 1989). Teşkilat gençlerin meslek sahibi olmaları konusunda bir hiyerarşi oluşturmuştur. Bu hiyerarşi sırasıyla; çırak, kalfa ve usta şeklindedir. Teşkilat; gençleri mesleki, dini ve askeri nitelikte geliştirerek ülkenin ekonomik ve sosyal düzeninin gelişimine katkı sağlamıştır. Teşkilat ayrıca ülke savunması da dâhil birçok alanda toplumsal hizmet vermiştir (Gündüz, vd., 2012).

Ahi teşkilatı; Osmanlı devletinin kurulması, İstanbul'un fethi ve ülke topraklarının büyük coğrafyalara ulaşması sebebiyle dini ve tasavvufî yapısından uzaklaşmıştır. İstanbul'un fethi sonrasında bölgede faaliyette bulunan gayrimüslim esnafların çokluğunun bu süreçte etkisi büyüktür. Başlangıçta Ahi teşkilatına mensup esnaflar İslâmiyet'e inanan kişilerden oluşmaktaydı. Ancak ilerleyen dönemde Ahi teşkilatının İslâmiyet'e özgü dini ve tasavvufî yapısı gayrimüslim esnafların çokluğu sebebiyle zayıflamıştır. Esnaflar arasında dini ve tasavvufî vurgunun azalması Ahi teşkilatını Osmanlı'ya özgü Lonca teşkilatına dönüştürmüştür (Bayram, 2012; Akbaş, vd., 2018; Yi, 2018). Örneğin; loncalarda farklı dine mensup esnafların birlikte yer aldığı, bazı gayrimüslim esnafların ise kendi loncalarını kurduğu gözlemlenmiştir. Belli bir dini

inanişla özgü motiflerin az olması sebebiyle Lonca teşkilatının Ahi teşkilatına göre daha evrensel olduğu söylenebilir.

Lonca kelimesinin İtalyanca *Lociye Loggiya* veya Fransızca *Loj (Loge)* kelimelerinden türediğı iddia edilmektedir. Lonca sözcüğü, hücre ve oda manası taşımaktadır (Özdemir, 1986; Gürata, 1975). Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerine göre, 17. yy ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan lonca kavramı, esnafın hammadde ihtiyacının temin edildiğı yer olarak nitelendirilmektedir (Kal'a, 2003). Loncalar, daha sonra esnafların toplantı merkezine dönüşmüş ve nihayetinde bir teşkilat şeklini almıştır (Gürata, 1975). Her esnaf grubunun kendine yakın bir iş hanında organize olduğu bu yapıda loncaların kendilerine has bir sancağı veya bayrağı bulunmaktadır (Akbaş, vd., 2018). Loncalar Osmanlı döneminde Anadolu'da ve İstanbul'da önemli ölçüde güç oluşturmaktadır. Örneğın; 17. yy'da sadece İstanbul'da 1100 lonca ve bu loncaların 260.000 üyesi bulunmaktadır (Güvemli, 2000).

Lonca, Osmanlı'da aynı mesleğı icra eden esnafların bir şeyh ve pîrin denetimi altında toplanarak oluşturdıkları meslek birliğini ifade etmektedir (Gürata, 1975: 96). Lonca teşkilatı ise birbiriyle etkileşim halinde faaliyette bulunan ve her türlü meseleyi birbirinden öğrenen tüm loncaları ifade etmektedir (Yi, 2018). Loncaların başlıca görevleri; esnaf ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemek, esnaflar arasındaki rekabeti düzenlemek ve diğer esnaflar ile toplum menfaatini korumak adına ürün ve fiyat denetimi gerçekleştirmektir (Demirtaş, 2010).

Loncalar kendilerine özgü kuralları ve prensipleri olan birer esnaf topluluğudur. Loncalarda; kanaatkârlık, işini titizce yapmaya dayalı meslek anlayışı, geleneklere sıkı sıkıya bağlılık, meslek sırrına bağlılık önemli ahlâkî kuralları oluşturmaktadır (Gürata, 1975).

Loncalar ticari hayatta İslâmi ilkelerin uygulanmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda esnaflar gereğinden fazla kazanç elde etme, spekülasyon yaratma gibi davranışlardan kaçınmalıdır. Bunun yerine esnaflar arasında toplumsal faydanın gözetilerek, dayanışma ve yardımlaşmanın yaygınlaşması amaçlanmıştır.

Osmanlı döneminde bir loncaya üye esnafın ustalık mertebesine ulaşmış olması kendi işyerini açması için yeterli değildir. Esnafın kendi işyerini açması *gedik* adı verilen bir imtiyaza sahip olması ile mümkündür. Yani bir meslek erbabı işinde ehil olsa bile eğer gedik hakkına sahip değilse kendi işyerini açamamaktadır. Osmanlı döneminde başka

anlamlarda da kullanılmakla birlikte iktisadi anlamda gedik, bir iş veya mesleği kendi işyerini açmak suretiyle icra edebilme hakkıdır (Kal'a, 1998). İstisnalarının olmasıyla birlikte belirli bir yer için gedik hakkına sahip bir esnafın mesleğini başka bir yerde icra edebilmesi mümkün değildir (Koyuncu, 2018). Gedik, Osmanlı döneminde üretim ve fiyatla ilgili devlet politikalarının sürdürülebilmesi adına ortaya çıkan ihtiyacın bir sonucudur. Osmanlı döneminde gedik hakkına dayalı esnaf düzeni ile üretimin devamlılığı ve *narha*⁵ uygunluk sağlanabilmektedir. Bir tekel hakkı veya imtiyaz olan gedik hakkı 17. yy'ın ortalarından itibaren esnaf birliklerince verilmiştir. Birliklerce verilen gedik hakkının kamu otoritesince de onaylanması gerekmektedir. Gedik hakkının verilmesine ilişkin tüm süreç nizamlarla düzenlenmiştir (Kal'a, 1998).

18. yy'ın sonları ile 19. yy'ın ilk dönemlerinde Osmanlı Devleti'nde gedik haklarıyla ilgili karşıt görüşler oluşmuştur. Bunlar; yeni gedik haklarını verilmesi ya da var olan hakların iptal edilmesi şeklindedir. Karşıt görüşlerinin oluşmasının sebepleri, gedik sisteminin taşıdığı yapısal problemler ve esnafın sanayi devrimi sonrasında batının gerisinde kalmasıdır (Koyuncu, 2018). Loncalar; ticaretin okyanuslara yönelmesinden, sanayi devrimi sonrası kitlesel üretimin artmasından ve yabancılara verilen kapitülasyonlar sebebiyle artan ithalattan olumsuz etkilenmiştir. Bu olumsuz gelişmeler sebebiyle loncalar çözülme sürecine girmiştir. Lonca Teşkilatı'nın son döneminde geleneksel yöntemlerle el tezgâhlarında üretim yapan ve sermaye yapısı zayıf Osmanlı esnafı; kitlesel üretim yapan yabancı firmaların farklılaştırılmış, ucuz ürünleri ile rekabet edememiştir (Akbaş, vd., 2018). 1913'te gedik usulü; 1924'te ise çıkarılan özel bir kanunla esnaf birlikleri tamamen ortadan kaldırılmıştır (Tabakoğlu, 1998).

2.4.2. Loncaların Yönetimi, İşleyişi ve Mali Yapısı

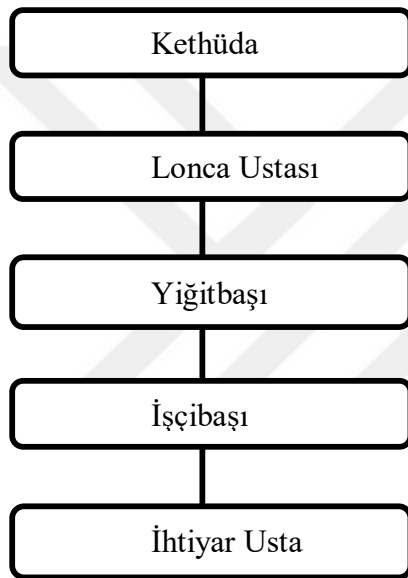
Osmanlı esnaf yapılanması olan loncaların kendi içerisinde hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Esnafın birinci derece amirlerini oluşturan kadı ve muhtesiplerin dışında loncanın kendi içerisinde yetkililer bulunmaktadır. Bunlar; esnaf şeyhi, nakib, duacı, çavuş, yiğitbaşı, ihtiyar ustalar, lonca ustası ve kethüdadır. Ancak esnaf şeyhi, nakib, duacı ve çavuş gibi makamlar zamanla ortadan kalkmış, görev ve sorumlulukları kethüdalarda toplanmıştır. Esnafın kendi iş yerindeki organizasyon yapısını oluşturan

⁵ Osmanlı'da narh, mal ve hizmet fiyatlarında devletçe tesbit edilen üst sınırı ifade eder (Kütükoğlu, 2006: 390).

çırak, kalfa ve usta asli unsurlar olarak yerini korumuştur (Akbaş, vd., 2018; Demirtaş, 2010).

Şekil 2.2.'deki hiyerarşiyle teşkilatlanan loncalar karşılıklı kontrol ve yardımlaşmayı esas almışlardır. Loncaların bünyesinde yardımlaşma kapsamında *Esnaf Vakfı*, *Esnaf Kesesi* de denilen *Esnaf Sandıkları* bulunmaktadır. Sandıklar vasıtasıyla; loncanın faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanmış; işini büyütmek isteyen veya ihtiyacı olan esnafa borç verilmiş; esnafın sağlık, beslenme, barınma ve eğitime ilişkin ihtiyaçları karşılanmış; bakıma muhtaç yaşlı esnaflara yardımlarda bulunulmuştur (Gürata, 1975).

Şekil 2.2: Loncaların Hiyerarşik Yapısı

Kaynak: Akbaş, vd., 2018.

Kethüda kelimesi, güvenilir memur ve ev sahibi anlamındadır. Günümüz Türkçesine kâhya olarak geçen kethüda, genellikle esnaf tarafından seçilir. Kamu otoritesince belirlenmesi durumunda ise esnaf çoğunluğunca onaylanması gerekmektedir. Kethüda, esnafın önemli meselelerini çözmeye yönelik faaliyette bulunan en yetkili lonca amiridir (Demirtaş, 2010; Genç, 2007). Bazı bölgelerde kethüda yerine *Şeyh* ünvanı kullanılmaktadır. Örneğin; Konya, Bursa, Kayseri ve Ankara'da kethüda; Sivas'ta ise şeyh tabiri kullanılmaktadır. Kethüdalar, kötü tutum veya davranışı olmazsa ve görevinden ayrılmak istemezse ömür boyu görevinin başında kalmaktadır (Çadırcı, 2013).

Lonca ustası, lonca başkanlığını yürüten ve loncayı temsil eden kişidir. Lonca ustası yıllarca bir ustanın gözetimi altında mesleğin sırrını öğrenen, diğer esnaflarca saygı duyulan kişiler arasından seçilmektedir (Yaylı ve Pustu, 2010).

Yiğitbaşı; esnaf tarafından seçildikten sonra kadı onayıyla göreve başlar. Yiğitbaşı, esnafın disiplininden ve disiplin cezalarının uygulamasından sorumlu olan lonca görevlisidir. Yiğitbaşı esnafın eğitiminden ve lonca sandığı kapsamındaki faaliyetlerden de sorumludur (Bayram, 2012).

İşçibaşı, yiğitbaşının yardımcılığını yürüten teknik bir görevlidir. İşçibaşı esnafın ürettiği ürünlerin kalitesinin kontrolünü ve kalitesiz ürünlerin imhasını gerçekleştirerek mesleki standartların korunmasını sağlayan lonca görevlisidir (Bayram, 2012).

İhtiyar ustalar mesleki tecrübeye sahip loncanın idare kurulunda yer alan kişilerdir. Lonca bünyesinde bilirkişi olarak görev alan ihtiyar ustalar çırak, kalfa ve ustaların mesleki eğitiminden sorumludur. İhtiyar ustalar yiğitbaşı ve işçibaşının yardımcısı olarak mesleki standartları korumakla görevlendirilmektedir (Güvemli, 2000).

Loncaların *İdare Heyeti (Maiyet-i İdare)* adı verilen bir birimi bulunmaktadır. Heyet, kethüda ya da lonca ustasının başkanlığında toplanmakta ve yiğitbaşı, işçibaşı ile ihtiyar ustalardan oluşmaktadır (A.g.e.).

2.4.3. Osmanlı Devleti'nde Esnafın Düzenlenmesi ve Loncaların Rolü

Osmanlı'da esnaf faaliyetleri ihtisâb kanunnameleri, nizamnameler ve tüzüklerle düzenlenmektedir. İhtisâb kanunnameleri her bir şehire özel olarak düzenlenmektedir. Bu kanunnamelerde şehirli nüfusun ihtiyaçları gözetilmekte ve satışa sunulan mala ilişkin tüm süreçler ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır (Demirtaş, 2010). Osmanlı'da kamu otoritesi özellikle uzmanlık isteyen bazı ürünlere ilişkin ihtisâb kanunnamelerinin hazırlanma sürecinde lonca yetkililerinin görüşlerinden yararlanmıştır (Yi, 2018). Bu durum; spesifik mal veya hizmet üreten esnafın kanunname hazırlanma sürecine demokratik katılımını sağlamıştır. Kanunnamelerin; sağlıklı, kapsamlı ve lonca mensuplarınca içselleştirilebilir olması hedeflenmiştir.

Nizamnâmeler esnafın bir lonca olarak teşkilatlanmasındaki ilk adımdır. Nizamnâmeler esnaf yetkililerince hazırlanmaktadır. Bu yazılı belgeler esnafın mesleğe ilişkin uyacağı tüm kuralları içermektedir. Nizamnâmelerin uygulanması için kamu

otoritesince kabul edilmesine gerek yoktur. Ancak bu belgenin kamu otoritesince kabulü loncanın da resmiyet kazanmasını sağlamaktadır. Kamu otoritesince nizamnâmenin kabulü belgenin kadı siciline veya Divân-ı hümayun kalemlerinden birine kaydedilmesi ile gerçekleşmektedir. Resmiyet kazanan bir lonca kamusal otoritenin loncalara tanıdığı başta tekel hakkı olmak üzere tüm haklardan yararlanabilmektedir. Resmi bir nizamnâmede yer alan hususlar üç başlıkta toplanabilir (Kal'a, 1998):

- Mal ve hizmet üretme hakkının kimlere ve nasıl verileceğine ilişkin esaslar,
- Hammadde, mal ve hizmetlerin temini, esnaf arasında paylaşımı ve satılmasına ilişkin esaslar,
- Loncanın yönetimi ve denetimine ilişkin esaslar.

Loncalarda nizamnâmelerin varlığı kamusal otoritenin görev yükünü azaltmaktadır. Çünkü bu nizamnâmeler esnaf arasında oto-kontrolün oluşmasına imkân tanımaktadır (A.g.e.). Esnafın faaliyetlerini düzenleyen esasların hazırlanması ve uygulanması sürecinde lonca yetkililerinin varlığı bu düzenlemelerin esnaflarca içselleştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

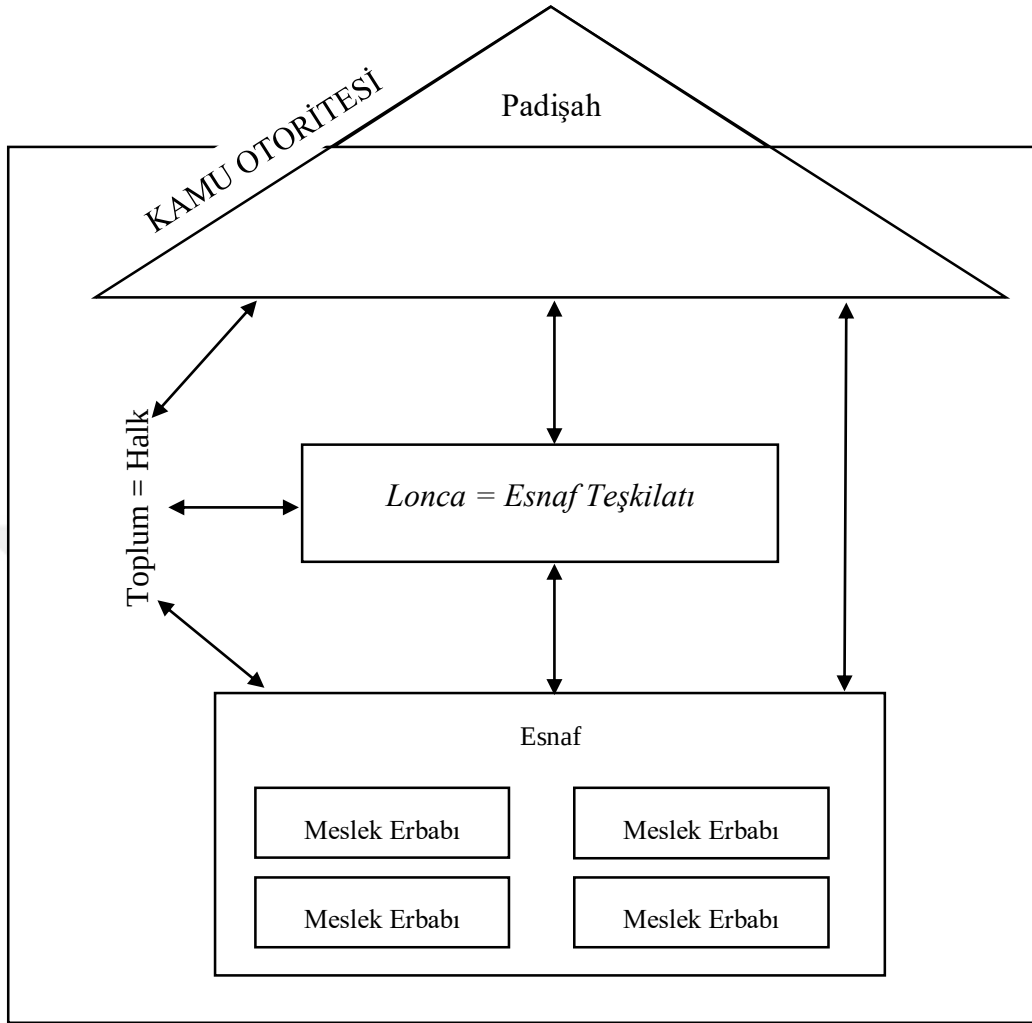
2.4.4. Osmanlı Ekonomisinde Loncaların Yeri ve Rolü

Osmanlı'da toplumsal yapısı incelenirken yönetenler (askeri zümre, devlet görevlileri) ve yönetilenler (halk, reaya) şeklinde ayırım yapılabilir. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan yönetilenler; genellikle vergi veren, kamu otoritesini finanse eden bir yapıdadır (Tabakoğlu, 1998). Bu çalışmada Osmanlı nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan yönetilenler toplum olarak isimlendirilmiştir.

Osmanlı toplumsal yapısında yönetenler ile yönetilenler içi içe yaşamaktadır. Bunun tek istisnasını padişah ve saray halkı oluşturmaktadır. Padişah ile diğer yönetici kesim kamu otoritesini temsil etmektedir.

Loncalar kamu otoritesi ile toplum ve esnaf arasında önemli bir aracılık rolü üstlenmektedir. Merkezi yönetimin taşra teşkilatına yardımcı olan loncalar kamu tarafından alınan kararların uygulanıp uygulanmadığını da kontrol etmektedir (Güven ve Dülger, 2017). Loncalar; toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasında veya şikâyetlerinin kamu otoritesine iletilmesinde, kamu otoritesinin esnafa yönelik düzenlemelerinin hazırlanmasında ve uygulanmasında önemli görevler üstlenmektedir. Osmanlı ekonomisinde loncaların yeri ve rolü Şekil 2.3'te gösterilmiştir.

Şekil 2.3: Osmanlı Ekonomisinde Loncaların Yeri ve Rolü

Loncalarda meslek ahlâkına uygun olmayan faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen esnaf, işlediği suçun çeşitine ve daha önceki davranışlarına göre cezalandırılmaktadır. Ayrıca aynı iş kolundaki esnafların birbirlerini denetleyerek mesleğin itibarına zarar verecek faaliyetleri önlemesi, önemli bir otokontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. Otokontrol hem esnaf düzenine ilişkin mevcut uygulamaların etkinliğini arttırmakta, hem de esnaf kaynaklı önemli bir sorunu önlemektedir.

2.4.5. Lonca – Devlet İlişkisi

Osmanlı devletinin ekonomik amaçları iki başlıkta incelenebilir. Bunlardan birincisi, memurların ve ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli geliri elde etmektir. İkincisi, başta İstanbul halkı olmak üzere tüm vatandaşların temel ihtiyaçlarının makul fiyatlarla karşılanması için gerekli altyapıyı hazırlamaktır. Osmanlı devleti bu ekonomik

amaçları yerine getirebilmek için loncalardan büyük ölçüde yararlanmıştır (Yi, 2018; Çadircı, 2013).

Osmanlı döneminde loncalar önemli siyasi figürlerdir. Loncaların doğrudan padişah divanına başvuru hakları bulunmaktadır. Ayrıca kamu otoritesi aldığı politik kararların uygulanmasında loncalardan büyük ölçüde yararlanmıştır. Osmanlı'da saray, esasen bir tüketicidir ve vergi gelirlerine muhtaçtır. Loncalar bu noktada sarayın ve ordunun ihtiyaçlarını (mal ve hizmet ihtiyacı ile verginin toplanması) karşılamada etkin rol oynamışlardır. Diğer taraftan loncalar faaliyetlerinin devamlılığı için kamu otoritesine ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü ticaretin sürdürülebilirliği için düzen, altyapı ve güvenliğe gereksinim vardır (Yi, 2018). Osmanlı döneminde lonca ve devlet arasında birbirine muhtaç, birbirini tamamlayan yapılarıdır.

Osmanlı'da devlet-lonca ilişkisinde kadıların önemli bir yeri vardır. Loncalar, üst yetkili olarak *kadın*ın idaresi altında faaliyette bulunmaktadır (Tabakoğlu, 1987). Kadı, esnafın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde kamu otoritesini temsil etmektedir.

Osmanlı devletinde, vatandaşın temel iâşe ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanmasında loncaların denetimine büyük önem verilmiştir. Bu denetimler kamu otoritesince hazırlanan kanunnameler doğrultusunda yürütülmüştür. Devlet, et ve ekmek gibi temel iâşe ürünlerinin denetimini kanunnamelerde ayrıntılı şekilde düzenlerken; bazı mal ve hizmetlerin denetiminde daha esnek davranmıştır (Yi, 2018).

2.4.6. Loncaların Görev ve Sorumlulukları

Toplum düzeninin sağlanması ve korunması bir devletin sağlıklı işlediğinin önemli bir göstergesidir. Osmanlı Devleti'nde loncalar vatandaşın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli roller üstlenmesi sebebiyle toplum düzeninin korunmasına katkı sağlamaktadır. Loncaların bu yöndeki faaliyetleri kamu otoritesinin toplum düzeninin sağlanmasına yönelik görevini kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple loncalar Osmanlı döneminde sosyal ve iktisadi hayatın birer parçalarıdır.

Osmanlıda loncaların üstlendikleri birçok görev ve sorumluluk bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- *Loncaların makro etkinliğe ilişkin görev ve sorumlulukları:* Osmanlı döneminde loncaların devlete karşı makro etkinlik kapsamındaki görev ve sorumlulukları iki

alt başlıkta incelenebilir. Bunlar; düzenleme-denetim-gözetime ve kamusal etkinliğe ilişkindir.

a. Loncaların düzenleme-denetim-gözetime ilişkin görev ve sorumlulukları:

Osmanlıda loncaların esnafa ilişkin kamunun asli sorumluluklarından düzenleme-denetim-gözetime ilişkin birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Bunlar;

- Loncaya üye esnafların mesleki denetimini gerçekleştirerek kamusal denetimin yükünü azaltmak ve kamusal denetime etkinlik kazandırmak (Akbaş, vd., 2018),
- Kamu denetiminin yükünün hafifletilmesi (Kuran, 2010; Ertuğ, 2015),
- Üretilen veya satılan ürünlerin birim, fiyat ve kalitesini denetlemek; bu konuda daha önce belirlenen standartların uygulanışını devlet adına kontrol etmek (BOA. A.{DVNSMHM.d. 67-54; Akbaş vd., 2018: 188-189),
- Esnaflara ilişkin kamu otoritesince getirilen düzenlemelere uyumu gözetmek, aykırılık durumunda kamu otoritesine bilgi vermek (BOA. MVL. 360-51; Akbaş, vd., 2018),
- Esnafın yargılanması gerektiğinde esnafın mahkemede hazır bulunmasını sağlamak (BOA.A.{DVNSMHM.d. 127-1437).

b. Loncaların kamusal etkinliğe ilişkin görev ve sorumlulukları:

Osmanlı'da ordunun, donanmanın ve sarayın ihtiyaçlarının karşılanması loncalar vasıtasıyla yürütülmüştür (Güvemli, 2000; Koçu, 2003). Bu amaçla faaliyette bulunan esnaf gruplarından biri ordu esnafıdır. Loncaların yöneticileri olan esnaf kethüdâları, yiğitbaşları ve ihtiyarları aracılığı ile kadı tarafından tespit edilen orducu esnafı; sefere çıkışta, savaş mahallinde ve dönüş sırasında askerin her çeşit ihtiyacını narh üzere belirlenen bir bedel karşılığında yerine getirmiştir (Çelik, 2007). Ordu ile sefere çıkan ve savaş alanında da hizmet veren ordu esnafının İstanbul'daki işlerini ve ailelerinin bakımını diğer lonca mensupları üstlenmişlerdir (Yi, 2018).

Vergilerin esnaf arasında dağılımını gerçekleştirmek ve tahakkuk ettirilen verginin tahsilatını yapıp, devlet yetkililerine teslim etmek de loncaların görevlerindendi. Bu sebeple loncalar Osmanlı döneminde önemli bir vergi kaynağına dönüşmüştür. Loncalar sayıları devlet tarafından belirlenen çırak, kalfa ve ustalara iş imkânı sağlayarak işsizlik sorunu ile mücadelede de devlet otoritesine yardımcı olmuştur. Loncalar ayrıca

üye esnaflara ilişkin bilgileri kamu ile paylaşmak suretiyle nüfus sayımı işlemlerini kolaylaştırmaktadır (Akbaş, vd., 2018).

ii. *Loncaların mikro etkinliğe ilişkin görev ve sorumlulukları:* Loncaların görev ve sorumluluklarının büyük çoğunluğu lonca üyesi esnafa yöneliktir. Loncaların bu kapsamdaki görevleri şunlardır:

- Üretilcek ürünlerin niteliğini ve üye işyeri sayısını belirlemek (Demirtaş, 2010),
- Esnafların ihtiyaç duyduğu hammaddenin teminini ve esnaflar arasında dağıtımını sağlamak (BOA. A{DVNSMHHM.d. 29-229, ve A.}MKT.NZD. 222-47; Kuran, 2010; Demirtaş, 2010),
- Esnafın çalışma saatlerini ve ücret düzeyini belirlemek (Demirtaş, 2010),
- Esnaflar arasında rekabeti önlemek (Kuran, 2010; Demirtaş, 2010),
- İşini büyütmek isteyen veya sermaye ihtiyacı olan esnafa belli bir bedel karşılığında finansal destek sağlamak (Demirtaş, 2010),
- Yardıma muhtaç veya çalışamaz durumdaki esnafın ihtiyaçlarını karşılamak (Demirtaş, 2010),
- Aralarında uyuşmazlık ortaya çıkan esnaflar arasında tahkim görevini yürütmek (Genç, 2007).
- İzinsiz yeni dükkân açılmasını kontrol etmek (BOA. A.{DVNSMHHM.d. 47-381.

iii. *Loncaların otokontrole ilişkin görev ve sorumlulukları:* Osmanlı döneminde bir esnaf tarafından üretilen mal veya hizmetin kalitesinden çıraklar, kalfalar ve ustalar birlikte sorumludur. Üretimde ortaya çıkabilecek uygunsuz bir durumdan başta usta olmak üzere aynı işyerindeki tüm çalışanlar mesul tutulmuştur. Üretilen mal veya hizmetin nizamlarla belirlenen standartlara sahip olması konusunda tüm çalışanların titiz davranması gerekmektedir. İç denetim kapsamında aynı işyerindeki çalışanların birbirini kontrol etmesi ve üretilen mal veya hizmetin standartlara uygunluğunu gözetmesi önemli bir otokontrol sürecini oluşturmaktadır (Gündüz, vd., 2012).

Osmanlı'da her esnaf (özellikle ustalar) dükkân açabilmek için aynı lonca içerisinde yer alan bir başka esnafı kefil olarak göstermek zorundadır (Güler, 2000). Esnafın esnafa kefil olmasının yanında kethüda da tüm lonca üyelerine kefil olmaktadır. Kethüdanın tüm lonca üyelerine kefil olması kamu otoritesine güvence vermek amacıyla

uygulanmaktadır (Koyuncu, 2008). Müteselsil bir kefaletin olduğu sistemde hiçbir esnafın kefilsiz faaliyette bulunamaması gedik mekanizmasının da işleyişine katkı sağlamıştır. Kefalet sistemi İslam hukukuna dayanmaktadır. Hukuki sonuçları olan ve 16. yy'dan Tanzimat dönemine kadar başarıyla uygulanan kefalet sistemi gelenekselleşerek önemli bir otokontrol sistemine dönüşmüştür. Kefalet sistemin kamu otoritesince işletilmesinin amaçları şunlardır:

- Tüm lonca üyelerinin belirlenen resmî esaslar çerçevesinde faaliyetlerine devam etmesinin lonca tarafından gözetilmesinin sağlanması (BOA. MF.MKT. 65/35; Ertuğ, 2015),
- Esnafın diğer esnafın faaliyetlerini gözetmesi ve olası usulsüzleri üst makamlara bildirmesi (BOA. C.BLD. 132/6586; Ertuğ, 2015),
- Esnaflar arasında alacak-verecek meselelerinde ortaya çıkabilecek ve ticari işleyişi olumsuz etkileyecek sorunların engellenmesi (BOA. A.{DVNSMHM.d. 22-544; Ertuğ, 2015).
- Gedik sisteminin yürütülmesini sağlamak (A.g.e.),
- Narha ve mesleğin icrasına ilişkin belirlenmiş kurallara uyumu sağlamak (BOA. A.{DVNSMHM.d. 85-112; Ertuğ, 2015),
- Asayiş sağlamak (A.g.e.).

iv. *Loncaların aracılık ve demokratik katılıma ilişkin görev ve sorumlulukları:*

Loncalar, kamu otoritesi ile esnaf arasında önemli bir aracılık rolü icra etmişlerdir. Loncaların bu rol kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetler şu şekildedir:

- Loncalar, kamu otoritesince alınan kararların esnaflar tarafından uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek ve aykırılık durumunda kamu otoritesini temsil eden kadiya bilgi vermek (BOA. A.{DVNSMHM.d. 58-5; Kuran, 2010; Güven ve Dülger, 2017; Akbaş, vd., 2018),
- Kamu otoritesi ile esnaf arasında iletişim kanalı oluşturmak (Demirtaş, 2010). Örneğin Yi'ye (2018) göre, loncaların doğrudan padişah divanına başvuru hakları bulunmaktadır.
- Kamu otoritesince istenen verginin esnaflar arasında dağılımını gerçekleştirmek ve tahakkuk ettirilen verginin tahsilatını yapıp, devlet yetkililerine teslim etmek (Akbaş, vd., 2018).

- Kamu otoritesinden alınan yetkiye istinaden loncalar, esnaf denetimini gerçekleştirmek ve kamunun esnaf denetimine ilişkin iş yükünü hafifletmek (Tabakoğlu, 1987; Taner, 2009; Güven ve Dülger, 2017),
- Esnaf faaliyetlerinin düzenlenmesine yönelik ihtisap kanunnamelerinin hazırlanması sürecinde özellikle ihtisas gerektiren meslek faaliyetleri için kamu otoritesine görüş bildirmek. Bu faaliyetle loncalar hem esnaf hem de kamu otoritesi için ideal olabilecek düzenlemelerin hazırlanması sürecine dâhil olmuşlardır. Düzenlemelerin hazırlanmasında esnaf görüşlerinin de loncalar vasıtasıyla iletilmesi, kamu otoritesince hazırlanan düzenlemelerin esnaflarca içselleştirilmesini kolaylaştırmıştır (BOA. C.DRB. 29-1432; Yi, 2018).
- Esnafın şikâyetlerini kamu otoritesine iletmek (BOA. MVL. 359-24; İnalçık ve Arı, 2005).
- Esnafı kamu otoritesine karşı temsil etmek (Çeven, 2020).

Osmanlıda esnaf faaliyetleri ihtisâb kanunnameleri, nizamnameler ve tüzüklerle düzenlenmiştir. İhtisâb kanunnameleri her bir şehre özel olarak düzenlenmiştir. Bu kanunnamelerde şehirli nüfusun ihtiyaçları gözetilmekte ve satışa sunulan mala ilişkin tüm süreçler ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır (Demirtaş, 2010). Osmanlı’da kamu otoritesi özellikle uzmanlık isteyen bazı ürünlere ilişkin ihtisâb kanunnamelerinin hazırlanma sürecinde lonca yetkililerinin görüşlerinden yararlanmıştır (Yi, 2018). Bu durum; spesifik mal veya hizmet üreten esnafın kanunname hazırlanma sürecine demokratik katılımını sağlamıştır. Kanunnamelerin; sağlıklı, kapsamlı ve lonca mensuplarınca içselleştirilebilir olması hedeflenmiştir.

v. *Loncaların toplumsal faydaya ilişkin görev ve sorumlulukları:* Loncalar, toplumsal düzenin korunmasında da önemli görevler üstlenmişlerdir. Loncaların topluma karşı en önemli görevi; toplumun ihtiyacı olan temel iâşe, ürün ve hizmetlerin esnaflarca karşılanmasının sürekliliğini sağlamaktır. Bu süreçte tüketicinin korunması, müşteri memnuniyetinin sağlanması, ürünün kalitesinde ve fiyatında standardın takip edilmesi loncaların görevlerindendir (Çiftçi, 2004). Tabakoğlu’na (1987) göre, loncalar vasıtasıyla üretici ile tüketicinin arasına tüccarların girmesi önlenmiş; ürünlerin tüketicie en kısa yoldan ve en ideal fiyattan ulaşması sağlanmıştır. Baer’e (1970) göre, loncaların ayrıca kamu otoritesi ile toplum arasında idari bağlantıyı sağlamak konusunda sorumlulukları bulunmaktadır.

2.4.7. Osmanlı Devleti'nde Kefalet Sistemi

Kefalet sistemi, geniş bir coğrafyaya sahip Osmanlı'da esnaf düzeninin ve üretimde devamlılığın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Sistem, esnaflar arasında otokontrol sürecinin işletilmesi, üretilen mal veya hizmetin kalitesinde standardın korunması, günlük yaşantının sağlıklı işlemesi amacıyla kamu otoritesince işletilmektedir.

TDK'ya (2020) göre; kefalet, alınan borcun ödenmemesi veya verilen bir sözün yerine getirilmemesi durumlarında tüm sorumluluğun üstlenilmesine ilişkin taahhüttür.

Osmanlı'da her esnaf (özellikle ustalar) faaliyete geçebilmek için aynı lonca içerisinde yer alan bir başka esnafı kefil olarak göstermek zorundadır (Güler, 2000). Esnafın esnafa kefil olmasının yanında kethüda da tüm lonca üyelerine kefil olmaktadır. Kethüdanın tüm lonca üyelerine kefil olması kamu otoritesine güvence vermek amacıyla uygulanmaktadır (Koyuncu, 2008). Müteselsil bir kefaletin olduğu sistemde hiçbir esnafın kefilsiz faaliyette bulunamaması gedik mekanizmasının da işleyişine katkı sağlamaktadır. Kefalet sistemi İslam hukukuna dayanmaktadır. Hukuki sonuçları olan ve 16. yy'dan Tanzimat dönemine kadar başarıyla uygulanan kefalet sistemi gelenekselleşerek önemli bir otokontrol sistemine dönüşmüştür. Sistemin kamu otoritesince işletilmesinin amaçları (Ertuğ, 2015):

- Tüm lonca üyelerinin belirlenen resmî esaslar çerçevesinde faaliyetlerine devam etmesinin lonca tarafından gözetilmesinin sağlanması,
- Esnafın diğer esnafın faaliyetlerini gözetmesi ve olası usulsüzlükleri üst makamlara bildirmesi,
- Esnaflar arasında alacak-verecek meselelerinde ortaya çıkabilecek ve ticari işleyişi olumsuz etkileyecek sorunların engellenmesi,
- Gedik sisteminin yürütülmesini sağlamak,
- Narha ve mesleğin icrasına ilişkin belirlenmiş kurallara uyulmasını sağlamak,
- Kamu denetiminin yükünün hafifletilmesi,
- Aşayişi sağlamaktır.

2.4.8. Osmanlı Devleti'nde Esnafın Denetimi, Gözetimi ve Düzenlenmesi

Osmanlı'da esnaf, ürettiği ürün ve üretim biçimi açısından ikiye ayrılır. Bunlar; mal üreten ve hizmet üreten şeklindedir. Mal ve hizmet üretimi coğrafi olarak iki başlıkta

incelenebilir. İlki, şehirde örgütlü bir şekilde faaliyette bulunan esnaf tarafından gerçekleştirilen üretimdir. İkincisi, kasaba veya köylerde gerçekleştirilen üretimdir. Kasaba veya köylerde gerçekleştirilen üretim, esnaf faaliyetinin dışında olması sebebiyle çalışmanın kapsamının dışındadır (Kal'a, 1998). Çalışma, konusu itibariyle şehirlerde mal ve hizmet üreten örgütlü esnafları içermektedir.

Osmanlı Devleti'nde denetimin yeterince yapılmadığı veya denetim otoritesinin zayıf kaldığı dönemler olmuştur. Bu durumlarda esnaflar arasında kanuna veya düzene aykırılıklar tespit edilmiştir (Demirtaş, 2010). Denetimde yaşanan aksaklıklar nihai olarak hanchalkını etkilemiştir. Dolayısıyla esnaf düzeninin denetlenmesi; üretilen ürün ve hizmetlerin incelenmesi hem ticari hem de toplumsal düzen açısından önemlidir.

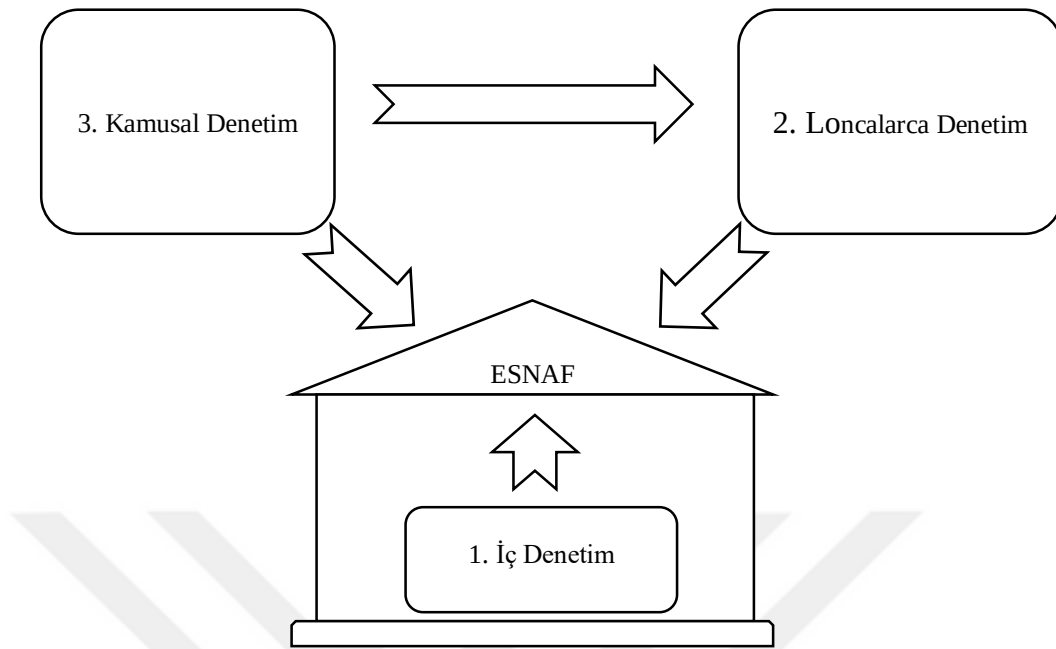
Osmanlı döneminde esnaf düzeninin denetimi kanun ve nizamlarla belirlenmiştir. Kanun ve nizamlarda denetim için yetkilendirilmiş birimler ve bu birimlerin yetkileri açıkça sıralanmıştır.

Osmanlı döneminde gerek kamu, gerekse meslek birliğince tespit edilmesi durumunda cezai müeyyide gerektiren suçlar şu şekildedir (Demirtaş, 2010):

- Ruhsatsız işyeri açmak,
- Seyyar satıcılık yapmak,
- Meslek ilkelerine ve kurallarına aykırılık,
- Mekân ihlali,
- Mesleki yetersizlik,
- Yetkisiz mal veya hizmet üretmek ve bunu satmak,
- Kefilsiz faaliyette bulunmak,
- Kaçakçılık, karaborsacılık ve vurgunculuk,
- Borcunu ödememe,
- Üretilen mal ve hizmette kaliteyi bozma,
- Fiyatta ve ölçü biriminde hilekârlık.

Osmanlı Devleti'nde esnafın denetimi denetçi açısından üç aşamada yapılmaktadır. Bunlardan ilki, bir işyerinde yapılan *iç denetim*'dir.. İkincisi, lonca yetkililerince veya diğer esnaflarca gerçekleştirilen *loncalarca denetim*dir. Üçüncüsü, kamu otoritesince gerçekleştirilen *kamusal denetim*dir(Bkz. Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Osmanlı Döneminde Esnafın Genel Denetim Süreci

Osmanlı’da esnaf düzeninin sağlıklı işleminde görevli ilk otorite iç denetimdir. Sonrasında sırasıyla loncalarca denetim ve kamusal denetim gelmektedir. Bu genel denetim süreci birbirini tamamlayan bir özellik taşımaktadır. Ayrıca yaşanan bir aksaklığın çözümünde yetersiz kalan bir otorite sırasıyla bir üst otoriteye müracaat etmektedir. Bu yapı özellikle kamusal denetimin iş yükünü azaltması sebebiyle öne çıkmaktadır. Örneğin loncalar devletten aldığı yetkiyi kullanarak esnafın genel denetimini kolaylaştırmaktadır. Loncalarca denetimin varlığı kamusal denetimin yükünü hafifletmekte ve ona etkinlik kazandırmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde esnafın tüm faaliyetleri kanunnamelerle düzenlenmektedir. Bu kanunnamelere uygun faaliyette bulunmayan esnaf hakkında yine kanunnamelerde belirtilen çeşitli cezai müeyyideler uygulanmaktadır.

2.4.8.1. İç Denetim ve Gözetim

Osmanlı döneminde bir esnaf kuruluşunda üretilen mal veya hizmetin kalitesinden çıracılar, kalfalar ve ustalar birlikte sorumludur. Üretimde ortaya çıkabilecek bir uygunsuzluk durumunda, başta usta olmak üzere aynı işyerindeki tüm çalışanlar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir. Üretilen mal veya hizmetin nizamlarla belirlenen standartlara sahip olması konusunda tüm çalışanların titiz davranması gerekmektedir. İç denetim kapsamında aynı işyerindeki çalışanların birbirini kontrol

etmesi ve üretilen mal veya hizmetin standartlara uygunluğunu gözetmesi önemli bir otokontrol sürecini oluşturmaktadır (Gündüz, vd., 2012).

2.4.8.2. Loncalarca Denetim ve Gözetim

Osmanlı döneminde esnafın denetim sürecinde loncalar ve loncaya üye diğer esnaflar yer alabilmektedir (Taner, 2009). Her dönem olduğu gibi Osmanlı döneminde de aşırı kâr hırsı ile faaliyette bulunan esnaflar bulunmaktadır. Özellikle aşırı kâr güdüsüyle hareket eden ve karmaşık bir üretim sürecinden geçen ürünleri üreten esnafın denetlenmesi büyük zorluklar barındırır. Kamusal denetim bu süreçte yetersiz kalabilmektedir. Bu grupta yer alan esnaflar hileli ürünleri satarak haksız kazanç elde etmekte ve tüketiciyi zarara uğratmaktadır. Böyle bir durumun tespiti aynı nitelikte ürün üreten, aynı iş kolundaki diğer esnaflarca veya lonca yetkililerince mümkündür (Baer, 1970).

Osmanlı döneminde lonca yetkililerince veya loncaya üye esnaflarca tespit edilen usulsüzlüklere aşağıdakiler örnek gösterilebilir:

- Bir kürk yapımı için gerekli olan hayvan adedinin kurallara bağlanmasına rağmen aşırı kâr hırsıyla hareket eden bazı esnaflar daha az deri kullanarak ürün üretmekte ve tüketiciyi zarara uğratmaktadır. Bu nitelikte bir hileyi mesleğin inceliklerine haiz olmayan birinin tespit edebilmesi mümkün değildir. Sonuçta bu hileyi aynı iş kolundaki diğer esnaflar belirlemiştir (Demirtaş, 2010).
- Bursa'da ipek kumaşından elbise üreten bazı esnafların daha az iplik kullanmak suretiyle haksız kazanç elde ettiği yiğitbaşı ve lonca ustasınca tespit edilmiştir (Çiftçi, 2004).
- İzmir'de izinsiz faaliyette bulunan kişiler ilgili loncanın kethüdası tarafından tespit edilmiş ve kamu otoritesine şikâyet edilmiştir. Kamu otoritesi tarafından incelenen şikâyet haklı bulunmuş ve ilgili kişilerin faaliyetleri yasaklanmıştır (Kal'a, 1998).
- İstanbul'da faaliyette bulunan don yağı tüccarları sattıkları sadeyağa bakkalların eritilmiş hayvansal yağ katarak tüketiciyi zarara uğrattıklarını tespit etmiştir. Don yağı tüccarları, bakkalların haksız kazanç elde ettiklerini ve nizamı uymadıklarını bildirmiştir (Demirtaş, 2010).
- Ayakkabı üreten esnaflar bazı meslektaşlarını üretim için belirlenen kaidelere riayet etmeyerek ve hileye başvurdukları gerekçesiyle şikâyet etmiştir. Düşük

kalitedeki ayakkabı daha çabuk zarar görmekte ve nihai olarak tüketiciyi zarara uğratmaktadır (Çiftçi, 2004).

Loncalarca denetim kapsamında ihlali gerçekleştiren esnaf, tespit eden esnaflarca cezalandırılmak üzere ilgili lonca kanalıyla kadıya bildirilmektedir. Diğer esnafların veya loncanın suçlu esnafı tespit edip cezalandırılmasını sağlamasının sebebi; suçlu esnafın nizamı uymayarak mesleğe zarar vermesi, esnafa olan güveni sarsması ve haksız kazanç elde etmesi suretiyle diğer esnafları ekonomik kayba uğratmasıdır. Demirtaş'a (2010) göre, lonca bir savcı gibi hareket ederek suçlu esnaf için kadıdan genellikle ağır cezalar talep etmektedir. Ancak kadılar suçlu esnaflara daha ılımlı yaklaşmakta ve daha düşük nitelikte cezalar verebilmektedir.

Osmanlı döneminde bir meslek birliği olan loncalar tarafından gerçekleştirilen denetiminin kamusal denetimi tamamlayıcı ve ona etkinlik kazandırıcı özelliği bulunmaktadır. Her esnafın aynı zamanda birer denetmen rolünü üstlendiği bu yapılanma, aynı işkolundaki esnaflar arasında önemli bir otokontrol sürecini oluşturmaktadır (Güven ve Dülger, 2017). Oluşan otokontrol esnaf kaynaklı bir suçun ortaya çıkma ihtimalini azaltmaktadır. Tabakoğlu'na (1987) göre, esnafın birbirini denetlemesi kamusal denetimin işini kolaylaştırmaktadır.

2.4.8.3. Kamusal Denetim ve Gözetim

Osmanlı'da esnafın denetiminden sorumlu son otorite kamudur. Kamusal denetimi genellikle *kadı* ve onun yardımcıları niteliğindeki *subaşı* ve *muhtesip* gerçekleştirmektedir (Erdoğan, 2000). Ancak tebdili kıyafet ile padişahlar veya sadrazamlar esnafın denetimine çıkabilmektedir. I. Abdulhamid, III. Selim bu kapsamda denetime çıkan padişahlara örnektir (Tızlak, 2015). Sadrazamların çarşamba günleri esnafın denetimine çıkması bir gelenektir. Kamusal denetimde en çok dikkat edilen hususlar şunlardır:

- Satılan ürünlerin narha ve standartlara uygunluğunu incelemek,
- Ölçü birimlerinde hilenin olup-olmadığını belirlemek.

Kadı, kaza adı verilen yerleşim yerlerine devlet otoritesince belirli bir süreliğine atanır. Kadı; mülki idare amirliği, belediye başkanlığı ve hâkim görevini yürüten üst düzey memurdur. Bu görevler kadıyı şehrin en önde gelen kişisi yapmaktadır (Çadircı, 2013). Ortaylı'ya (2018) göre, kadıların görevleri çok gibi görülebilir. Ancak aynı

dönemin Avrupa'sında benzer görevleri tek başına yürüten üst düzey memurlar bulunmaktadır. Subaşı; görev yaptığı kazanın güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiş, kadının yardımcılığını yürüten, emniyet müdürü veya zabıta müdürü niteliğindeki kamu görevlisidir (Bozatay ve Demir, 2014). Muhtesip, asayiş ve belediye hizmetlerini yürüten bir memurdur. Muhtesip bu kapsamda çarşı ve pazar denetimini gerçekleştirir (Devellioğlu, 2004).

Kadıya çıktığı denetimlerde kalabalık bir heyet eşlik etmektedir. *Kola çıkmak* olarak adlandırılan bu denetimde kadı özellikle muhtesibin yardımını almaktadır. Kola çıkıldığında suç işlediği tespit edilen esnaf cezalandırılmakta; verilen cezanın ise diğer esnaflara ibret olması sağlanmaktadır (Demirtaş, 2010).

Kazancı'ya (2006) göre, kamusal denetimde kadı ve subaşının iş yoğunluğu sebebiyle muhtesipler ön plana çıkmaktadır. Muhtesibin denetim esnasında pahalı veya kötü ürün satan, mesleğine hile karıştıran esnafı doğrudan cezalandırma yetkisi bulunmaktadır. Yi'ye (2018) göre, kamusal denetimde esnaf düzeninin sağlığı açısından loncalar da denetlemektedir.

2.4.9. Osmanlı Devleti'nde Esnafa Uygulanan Cezalar

Osmanlı'da suç işleyen esnafa karşı ceza verme yetkisi esas itibariyle kamu otoritesine aittir (Baer, 1970). Cezalandırma sürecinde özellikle yargı görevini yürüten kadılar ön plana çıkmaktadır. Ancak padişah, sadrazam veya muhtesip de cezai işlemler uygulayabilmektedir. Muhtesiplerin verdiği cezalar uyarı ve dayak gibi hafif nitelikteyken; padişah veya sadrazamlar daha ağır cezalar verebilmektedir.

Suçlu esnafa yönelik ceza uygulamaları dört ana başlık altında incelenebilir (Demirtaş, 2010):

- Manevi cezalar
- ✓ *Uyarı*, en çok uygulanan cezadır. Genellikle esnafın ilk suçunda uygulanmaktadır.
- ✓ *Teşhir* cezası suçlu esnafın diğer esnaflar ve toplum arasında rencide edilmesini içerir. Suçlu esnafın pişman olmasının sağlanması ve suçun tekrarının önlenmesi amaçlanır.

- Mali cezalar
 - ✓ *İşyeri kapatma*, teşhir cezasına benzemekle birlikte suçlu esnafı ekonomik açıdan zayıflatan bir cezadır. İşyeri kapatma cezası özellikle izinsiz faaliyette bulunan esnafa sıklıkla uygulanmaktadır.
 - ✓ *Meslekten çıkarma*, önemli cezalardan biridir. Kişinin esnaflığa devam etmesi yolu büyük ölçüde kapatılır. Nitekim hem Lonca teşkilatında, hem de Ahilikte suçlu esnafa *yolsuz* adı verilmektedir. Gürata'ya (1975) göre, bir esnaf yolsuz olduğunda piyasadan hammadde temin edememekte, ürettiği malı kimse satın almamakta, hatta toplumdan dışlanmaktadır.
 - ✓ *İşyeri yıkma*, özellikle IV. Murad döneminde kahvehaneler için uygulanan bir cezadır.
 - ✓ *Üretilen malın müsadere veya imha edilmesi*: Bir malın veya malın satıldığı işyerinin mülkiyetinin kamu otoritesince başka birine devredilmesine müsadere denilmektedir. Bir malın müsadereyi özellikle kaçakçılığa konu olan ürünler için uygulanmaktadır. Bir malın müsadere veya imha edilmesi özellikle gıda ürünleri için geçerlidir.
 - ✓ *Para cezası*, özellikle narha uyulmadığında uygulanmaktadır.
- Bedeni cezalar
 - ✓ *Dayak*, sıklıkla uygulanan ve bu dönemde hafif olarak nitelenen bir cezadır. Dayak; hapis veya sürgün gibi daha ağır cezaları azaltmak amacıyla uygulanmaktadır. Dayak cezası genellikle falaka şeklindedir. Muhtesipler falaka cezası uygulayabilmektedir. Muhtesip eğer hileli ürün üreten veya satan bir esnafı tespit ederse öncelikle ürünü teşhir eder. Sonrasında hileli iş yapan esnafa falaka cezası verebilir.
 - ✓ *Kulağından duvara çivileme*, özellikle ekmek üretiminden sorumlu fırıncılara yönelik bir cezadır.
 - ✓ *İdam*, örneklerine az rastlanmakla birlikte yine fırıncılar için uygulanan bir cezadır (Kal'a, 1998).
- Hürriyeti kısıtlayıcı cezalar
 - ✓ *Hapis cezası* esnafın ciddi suçlarında veya suçun tekrarlanması durumunda uygulanmaktadır.

- ✓ *Kalebendlik*, hapis cezasına benzemekle birlikte Osmanlı kayıtlarında farklı bir ceza olarak isimlendirilmiştir. Kalebendliğin hapis cezasından farkı suçlunun hapis cezasını kalede çekmesidir.
- ✓ *Kürek cezası*, suç işleyen esnafın kamu otoritesince belirlenen bir süreliğine ve kürek çekmek için donanmaya teslim edilmesini içermektedir. Bu uygulamayla hem esnafın suça karışmaması, hem de donanmanın kürekçi ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.
- ✓ *Sürgün*, suçun tekrarı veya ağırlığına göre uygulanan ağır bir cezadır. Osmanlı hukukuna göre kürek cezasından daha ağır bir cezadır.

Suçlu esnafa ceza verme yetkisi esas itibariyle kamu otoritesine aittir. Ancak loncalar tarafından da cezai işlemler uygulanabilmektedir. Lonca yönetimince hile yaptığı ve tüketiciyi aldattığı tespit edilen esnafa; hapis, falaka veya meslekten çıkarma cezası verilebilmektedir. Loncanın verdiği hapis cezasının infazı loncada gerçekleşmektedir. Ayrıca loncanın esnafı yolsuz etmesi (meslekten ihraç), geri dönüşü olmayan bir karardır (Taner, 2009; Gürata, 1975).

2.5. BANKACILIK KRİZLERİNİ ÖNLEMİYİ AMAÇLAYAN YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: MEZO TEDBİRLER – LONCALARDAN BANKA BİRLİKLERİNE

2.5.1. Bir Meslek Birliği Olan Banka Birlikleri İçin Rol Model: Lonca Teşkilatı

Bu çalışmada; Osmanlı döneminde üstlendikleri görev ve sorumlulukları itibariyle loncaların, banka birlikleri için bir rol model olabileceği düşünülmüştür. Tarihi ve somut bir örnek olan loncalar, bu çalışmada banka birlikleri için bir ilham kaynağı teşkil etmekte ve çalışmanın ortaya çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bankacılık krizleri ile ilgili tespitler ve Lonca Teşkilatı'nın işleyişinden elde edilen bilgiler bankacılık krizlerinin önlenmesinde kullanılabilir. Bir meslek birliği olan loncaların Türkiye'de bankalar için karşılığı günümüzde banka birlikleridir. Banka birlikleri bankacılık krizlerinin önlenmesinde önemli roller üstlenebilir.

Bankacılık sektöründe kamusal tedbirlerin etkinliğini artırmada meslek birliklerinin tamamlayıcı ve aracı rol üslenmeleri için lonca teşkilatının işleyişinden yararlanılması bu çalışmanın önemli özgünlüklerinden ve önerilerindendir.

2.5.2. Mezo Kavramı – Finansal Kriz Literatüründe Bir Yenilik

İngilizce *meso* kelimesinden türetilen mezo kavramı, İngilizce’de orta veya orta düzey anlamında kullanılmaktadır (Oxford Dictionary, 2019b). Mezo; mikro ve makronun arasında kalan orta düzeyi temsil etmektedir.

House vd.’ne (1995) göre, mezo kavramı araştırmalarda bazı sorunların giderilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunlar; bir olayı etkileyen birçok unsurun bulunması ve bir modelin tanımlanmasında karşılaşılan güçlüklerin giderilmesidir. Mezo kavramından özellikle kimya ve inşaat mühendisliği alanındaki araştırmacılar yararlanmaktadır. Mezo kavramının kullanıldığı diğer bilim dalları; malzeme ve çevre bilimi, makine mühendisliği, tıp ve bölgesel kalkınmadır. Bölgesel kalkınma araştırmalarında mezo kavramı, mikro ve makronun ortasını temsil etmekte; bölgesel veya sektörel düzey anlamında kullanılmaktadır (Erarslan ve Dönmez, 2015; Dopher, vd., 2004).

Ekonomik analizlerde mikro firmayı veya bireyi; makro ise ulusal düzeyi ifade etmektedir. Ancak bu iki düzeyin ortasını temsil edecek mezo gibi bir kavrama ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin Erarslan ve Dönmez (2015) çalışmalarında, firmaların bölgesel-sektörel düzeyde kümelenmelerinin rekabet güçlerine olan etkisini incelemiş; bölgesel-sektörel düzeyi temsilen ise mezo kavramını kullanmışlardır.

Finansal kriz literatüründe makro ve mikro kavramları çokça kullanılmaktadır. Finansal kriz literatüründe *mezo* kavramı ilk kez bu çalışmada kullanılmaktadır. Çalışma bu yönüyle özgünlük ve orijinallik taşımaktadır.

Çalışmada, mezo kavramı meslek birliği niteliğindeki banka birliklerini temsil etmektedir. Banka birlikleri, mikro düzeydeki bankalar ile makro düzeydeki kamu otoritesinin ortasında yer almaktadır.

2.5.3. Mezo Tedbirler Kapsamında Meslek Birliklerinin Önemi

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde makro ve uluslararası ile mikro nitelikteki geleneksel tedbirler yetersiz kalmaktadır. Mevcut konjonktürde bankacılık sektörünün istikrarına katkı sağlayacak ve olası bankacılık krizlerini engelleyecek tedbir mekanizmalarının geliştirilmesi ulusal ve küresel ekonomi için gereklidir.

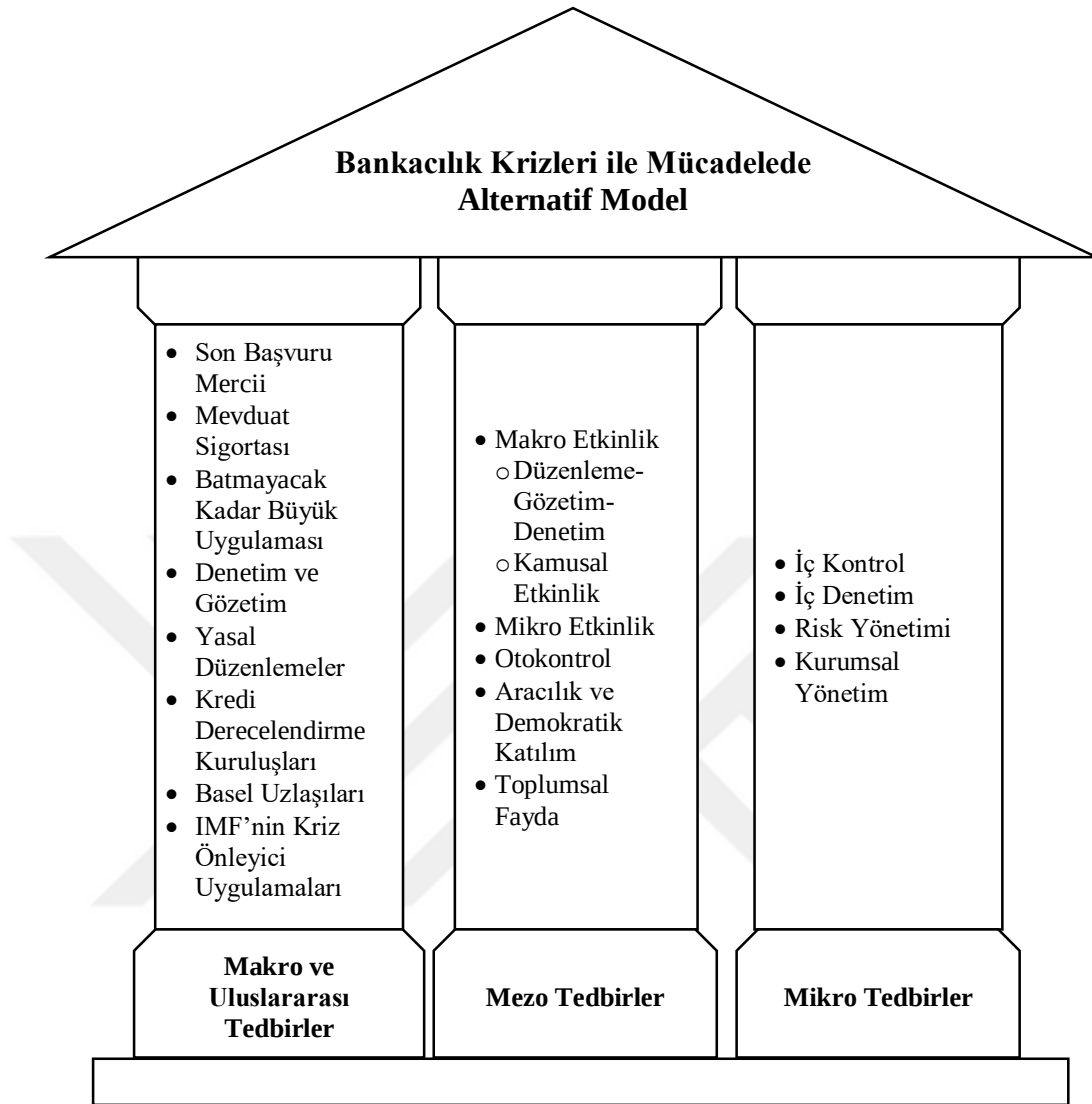
Kamu otoritesince bir bankanın kötü yönetildiğinin tespit edilmesi banka içi skandalların ortaya çıkmasından önce mümkün değildir (Kindleberger, 2004). Aynı

durum banka içi birimlerden; iç denetim, risk yönetimi ve iç kontrol için de geçerlidir. Bu birimlerin banka üst yönetimini temsil eden yönetim kurullarına karşı bağımsız hareket etmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla bankaların hem makro hem de mikro düzeyde kriz önleyici tedbirler vasıtasıyla kontrol altında tutulmasını beklemek gerçekçi değildir. Ortaya çıkan yetersizlikler sebebiyle bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerin gözden geçirilmesi ve/veya yeni tedbirlerin geliştirilmesi bir zorunluluktur. Bu noktada mevcut kriz önleyici tedbirlerin ortasında yer alan ve onları tamamlayıcı nitelikteki *mezo tedbirlerden* yararlanılabilir.

Bankacılık krizleri ile mücadelede geleneksel tedbirlere mezo tedbirlerin eklenmesiyle ortaya çıkan alternatif model Şekil 2.5'te gösterilmiştir. Şekil 2.5'te, Şekil 1.3.'te yer alan bankacılık krizlerinin önlenmesini amaçlayan geleneksel yapıya üçüncü bir ayak eklenmiştir. Yeni yapı; sacayağı şeklinde, daha sağlam, ayakları yere basan, birbirini tamamlayan ve daha etkin bir tedbir seti oluşturabilir.

Geleneksel yapıya eklenen üçüncü ayak (mezo tedbirler) ile bankacılık krizlerini önlemede makro ve uluslararası ile mikro tedbirleri yetersiz kılan sorunlar büyük oranda aşılabilir. Bu yapı ile mevcut tedbir uygulamalarının etkinlik düzeyi artırılabilir. Dolayısıyla sürekli kriz yaratmakla eleştirilen kapitalist sistem, bankacılık sektörü özelinde daha sağlıklı hale gelebilir. Örneğin Minsky'e (2013) göre, bankacılık sektörü için mevcut denetleme süreçleri özellikle büyük bankalar için müşteri ve meslektaş gözetimini (collegiate surveillance) ikame edememektedir.

Şekil 2.5: Bankacılık Krizlerinin Önlenmesini Amaçlayan Yenilikçi Bir Yaklaşım

Finansal kuruluşlar, aşırı kâr güdüsüyle motive olmakta ve bankacılık krizlerini önleyici geleneksel tedbirler yetersiz kalmaktadır. Kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden bankaların davranışlarının önceden kestirilmesi, olası bankacılık krizlerini önlemek için büyük önem taşımaktadır. Bir bankanın davranışının tahmin edilmesi aynı güdüyle hareket eden başka bir banka veya banka birlikleri tarafından mümkün olabilir. Kısacası bir bankanın aşırı kâr uğruna neler yapabileceğini en iyi aynı sektörde ve aynı güdüyle hareket yer alan diğer banka ve banka birlikleri bilebilir⁶. Bankaların birbirini

⁶ Kay'a (2011) göre, bankacılık sektöründe yer alanlar sektör hakkındaki olası riskleri önceden kestirebilir. 2008 Küresel Krizi öncesi kredi genişlemesinin zirveye ulaştığı dönemde mortgage balonu oluşmuş ancak finansal kuruluşlar arasında kârlılık yarışı yaşanmıştır. Bu durumu eski Citibank Finansal İşler Müdürü (CFO - Chief Financial Officer) Chuck Prince; "Müzik çaldığı sürece kalkıp dans etmek zorundasınız.

kontrol etmesini sağlayan otokontrol mekanizmalarının meslek birlikleri vasıtasıyla geliştirilmesi ve işletilmesi mezo tedbirler kapsamında bu çalışmanın diğer önerilerinden biridir.

Kamu otoritesinin bankacılık sektörüne ilişkin aldığı kararlar veya hazırlanan yasal düzenlemeler bankalar tarafından benimsenmeyebilmektedir. Bankaların bankacılık sektörüne ilişkin kararların alınma sürecine dâhil edilmesi alınan kararların bankalarca içselleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple bankaların meslek birlikleri aracılığıyla kamusal süreçlere demokratik katılımının sağlanması bu çalışmanın önemli önerilerinden bir diğeridir.

Bankacılık sektöründe mezo tedbirlerin hayata geçirilmesinin bazı faydaları olacaktır. Meslek birliklerinin görev ve sorumluluklarını arttırarak ortaya çıkacak bu faydalar çalışmanın önemli iddialarıdır. Bunlar:

- Mevcut denetim süreçlerinin etkinliği artar,
- Önemli bir otokontrol mekanizması oluşur,
- Bankacılık krizlerinin önlenmesinde makro ve uluslararası ile mikro tedbirlerin etkinliği artar,
- Bankalar ile kamu arasında (mikro ve makro arasında) ileri-geri besleme süreci işletilir,
- Reel sektörde çıkarları korunur,
- Toplumsal fayda gözetilir,
- Bankaların kamusal süreçlere demokratik katılımı sağlanır,
- Düzenlemelerin ve denetimin içselleştirilmesi sağlanır,
- Aşırı kâr hırsı azalır,
- Sektörde zarar verici spekülasyonlar önlenir,
- Bankalar arası zarar verici rekabet azalır,
- Kamu denetiminin yükü azalır,
- Bankacılık etiğine uyum gözetilir.

Biz hala dans ediyoruz.” cümlesiyle özetlemiştir. Prince kısaca sürecin normal olmadığını ancak piyasadan ayrışamadıklarını belirtmiştir. Kısa süre sonra 2008 Küresel Krizi patlak vermiş, Prince işini kaybetmiş, Citibank da kurtarma paketleriyle hayata tutunmuştur.

2.6. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE MEZO TEDBİRLER - BANKA BİRLİKLERİNİN ÜSTLENMESİ GEREKEN ROLLER

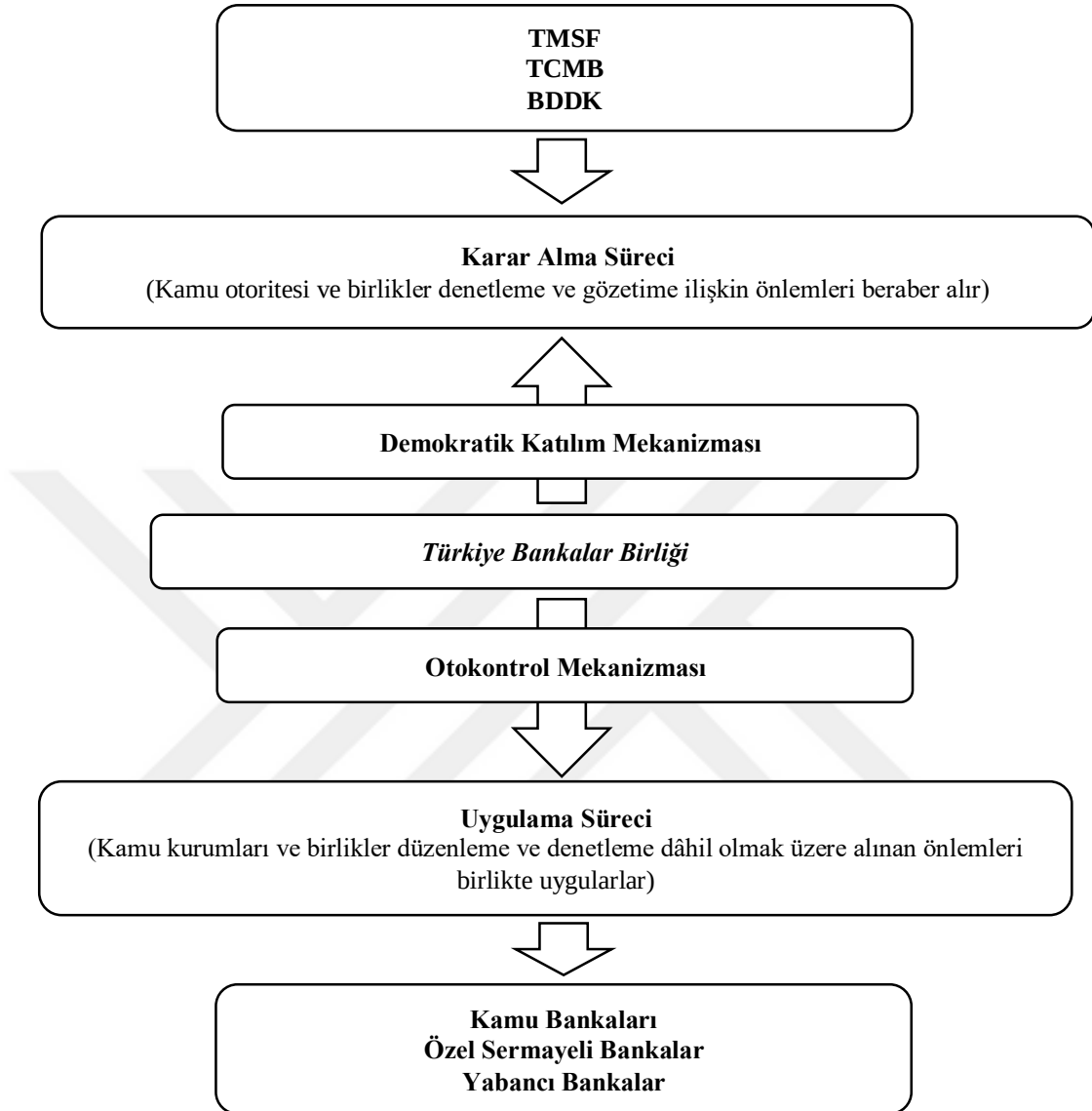
Birlikler, kamu otoritesince gerçekleştirilen denetleme süreçlerine dâhil edilerek tamamlayıcı bir rol üstlenebilir (Şen, 2011; Pestoff, 2009). Örneğin Şen (2011) finansal istikrarın sağlanması ve bankacılık sektöründe demokratik katılım sorununun çözümü için yaptığı çalışmada banka birliklerinden yararlanmıştır. Çalışmada, Türk bankacılık sektörü için bir meslek birliği olan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kullanılmıştır. Şen, TBB'yi kamu otoritesini temsil eden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), BDDK ve TMSF ile piyasada faaliyette bulunan bankaların arasına konumlandırılmıştır (Şekil 2.6.).

Şen'e (2011) göre, kamu otoritesi bankaların düzenlenmesi, denetlenmesi ve gözetiminde karar alma süreçlerine TBB'yi dâhil etmelidir. Bankacılık sektörü için şekildeki gibi tasarlanacak bir organizasyon yapısının faydaları şunlardır:

- Bankaların kamu otoritesiyle önemli bir iletişim kanalı oluşacak,
- Kamunun aldığı kararlara bankalar demokratik bir şekilde dâhil olacak,
- Kamu tarafından alınan kararların bankalarca içselleştirmesi sağlanacak,
- Bankacılık düzenlemelerine etkinlik kazandırılacak.

Banka birlikleri; bankacılık sektörünün gelişimine katkı sağlamak amacıyla politikalar oluşturan, bu doğrultuda kararlar alan ve üye bankaların bir araya gelmesiyle oluşan organizasyonlardır. Banka birlikleri faaliyette bulunduğu ülkedeki bankaları temsil eden çatı kuruluşlardır. Bu doğrultuda banka birlikleri üye bankaların çıkarlarını gözetmekte, onları başta düzenleyici otorite olmak üzere diğer ilgililere karşı temsil etmektedir.

Şekil 2.6: Bankacılık Sektöründe İstikrarın Sağlamasında ve Demokratik Katılım Sorununun Çözümünde TBB'nin Rolü

Kaynak: Şen, 2011.

Bu çalışmada bankacılık krizlerinin önlebilmesi için banka birliklerinin görev ve sorumluluklarının arttırılması önerilmektedir. Çalışmada, banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesinde devletin aldığı tedbirlerin etkinliğini arttırmada tamamlayıcı bir rolü olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda ilk olarak banka birliklerinin devlet ile banka arasındaki aracılık rolünün kapsamı genişletilmelidir. Aracılık rolü kapsamında devletin bankacılık sektörüne ilişkin karar alma süreçlerine bankaların demokratik katılımı banka birliklerince sağlanmalıdır. Demokratik katılımı devletin aldığı kararlar daha kapsamlı olacaktır. Ayrıca düzenlemelerin varlık sebeplerinin bankalarca içselleştirilmesi sağlanacaktır. Devlet tarafından alınan kararların bankalarca

işselleştirilmesi hem makro hem de mikro tedbirlere etkinlik kazandıracaktır. İkincisi, banka birliklerinin görev ve sorumlulukları bankalar arasında otokontrol oluşturacak şekilde arttırılmalıdır. Üçüncüsü, bankacılık krizlerinin nihai olarak topluma (vergi mükelleflerine) maliyetler yüklemesi sebebiyle bankaların toplumsal faydayı gözetmelerinin sağlanması banka birliklerince sağlanmalıdır. Kısacası banka birlikleri bankaların toplumsal faydayı gözeterek faaliyette bulunmalarını sağlamalıdır.

2.6.1. Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Banka Birliklerinin Görev ve Sorumlulukları

Örnek ülkeler belirlenirken ülkenin; kriz tecrübesine sahip olması, küresel ekonomi için önem arz etmesi ve bankacılık tarihinde önemli bir yerinin bulunması etkili olmuştur. Bu kapsamda belirlenen on ülke; Meksika, Çin, Malezya, Japonya, İngiltere, İsviçre, İtalya, Güney Kore, Brezilya ve ABD'dir. Örnek ülkelerde yapılan taramada bazı ülkelerin birden fazla banka birliğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun en uç örneğini ABD oluşturmaktadır. Özellikle eyalet sisteminin bir sonucu olarak ABD'de onlarca banka birliği bulunmaktadır. ABD'de bankalar veya bankacılar meslek birliklerine üye olurken cinsiyet, ırk, bankanın faaliyet türü vb. kriterleri dikkate almaktadır. Bu durumun sonucu olarak bir banka veya bankacı birden çok meslek birliğine üye olabilmektedir. Belirlenen ülkelerdeki banka birlikleri aşağıdaki gibidir:

- Meksika – Meksika Bankalar Birliği (Banks of Mexico Association)
- Çin – Çin Bankalar Birliği (China Banking Association)
- Malezya – Malezya Bankalar Birliği (The Associations of Banks in Malaysia)
- Japonya – Japon Bankacılar Birliği (Japanese Bankers Association)
- İngiltere – İngiliz Bankacılar Birliği (British Bankers Association)
- İsviçre – İsviçreli Bankacılar Birliği (Swiss Bankers Association)
- İtalya – İtalya Bankalar Birliği (Italian Banking Association)
- Güney Kore – Güney Kore Bankalar Birliği (Korea Federation of Banks)
- Brezilya – Brezilya Bankalar Birliği (The Brazilian Federations of Banks)
- ABD – Amerikan Bankacılar Birliği (American Bankers Association)

Söz konusu ülkelerdeki banka birliklerine ilişkin görev ve sorumluluklar Tablo 2.3'de gösterilmiştir. Tabloya göre, banka birliklerinin değişik birçok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Üye bankaları temsil etmek, bankacılık sektörünün ve

mesleğinin ulusal düzeyde gelişimine katkı sağlamak banka birliklerinin ortak görevleridir. Ancak hiçbir banka birliğinin krizleri önlemede düzenleme, gözetleme ve denetimde bulunmak gibi görev ve sorumluluğu bulunmamaktadır.

Tablo 2.3: Örnek Ülke Banka Birliklerinin Görev ve Sorumlulukları

Görev ve Sorumluluklar	Ülkeler									
	Meksika	Çin	Malezya	Japonya	İngiltere	İsviçre	İtalya	Güney Kore	Brezilya	ABD
Üye bankaları temsil etmek	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Üye bankaların çıkarlarını korumak	•	•			•	•	•	•		•
Bankacılık sektörünün ulusal düzeyde gelişimine katkı sağlamak	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Bankacılık mesleğinin ulusal düzeyde gelişimine katkı sağlamak	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Uluslararası ilgili düzenlemeleri takip etmek ve yenilikleri ulusal düzenleyicilere iletmek	•				•	•	•	•		
Bankacılık sektörü hakkında kamuoyunu bilgilendirmek	•				•			•		•
Bankacılık sektöründe haksız rekabeti önlemek ve üye bankaların rekabet gücünü artırmak	•	•	•		•	•	•	•	•	
Kamuoyunu bankacılık hizmet ve ürünleri hakkında bilgilendirmek			•	•	•			•	•	
Ulusal kalkınmaya katkı sağlamak			•		•	•	•	•	•	•
Ödeme sistemlerini (takas sistemi) işletmek				•						
Bankalar için etik kurallar oluşturmak veya etik kuralların uygulanmasını teşvik etmek				•	•		•		•	
Mevduat sahiplerinin ve müşterilerin haklarını korumak				•	•			•	•	
Bankacılık sektörünün uluslararası gelişimine katkı sağlamak					•	•	•	•		
Üye bankaların ilgili düzenlemelere uyumu konusunda destek sağlamak							•			•
Üye bankalara hukuki destek sağlamak							•			•
Üye bankalar arasında veya üye banka ile müşterisi arasındaki anlaşmazlıklarda tahkim görevini yürütmek							•			

Kaynak: Banks of Mexico Association, 2019; China Banking Association, 2019; The Associations of Banks in Malaysia, 2019; Japanese Bankers Association, 2019; British Bankers Association, 2019; Swiss Bankers Association, 2019; Italian Banking Association, 2019; Korea Federation of Banks, 2019; The Brazilian Federations of Banks, 2019; American Bankers Association, 2019.

2.6.2. Türkiye Bankalar Birliği

Türkiye’de iki bankalar birliği bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla TBB ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’dir (TKBB). Türkiye’de faaliyette bulunan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları TBB’ye; katılım bankaları ise TKBB’ye üye olmak zorundadır (Bankacılık Kanunu, 2005: 79). Çalışmada bankacılık sektörünün büyük

kısmını temsil eden TBB incelenmiş ve kullanılmıştır. TKBB 2018 yılsonu itibariyle Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklük olarak %5,3'nü; TBB ise %94,7'lik kısmını temsil etmektedir (TKBB, 2019a).

TKBB, aynı kanun ve düzenlemelere tabi olmaları sebebiyle TBB'ye benzer görevler yürütmektedir. TKBB'nin başlıca görevleri; katılım bankalarının hak ve menfaatlerini korumak, katılım bankalarının rekabet gücünü arttırmak ve haksız rekabeti önlemek, bankacılık sektörünün ve mesleğinin gelişimine katkı sağlamaktır (TKBB, 2019b)

2.6.2.1. Türkiye Bankalar Birliği'nin Kuruluşu ve Kanuni Dayanağı

1958 yılında kurulan TBB'nin merkezi İstanbul'da bulunmaktadır. Birliğin faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve bu kanuna istinaden hazırlanan yönetmelikler düzenlemektedir. Bir meslek kuruluşu olan TBB, tüzel kişiliğe haiz kamu kuruluşu niteliğindedir (TBB, 2019).

2.6.2.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Yönetimi, İşleyişi ve Mali Yapısı

TBB'nin yönetimi, işleyişi ve mali yapısı 17 Temmuz 2006 tarih ve 26231 sayılı *Türkiye Bankalar Birliği Statüsü*'nde ayrıntılı şekilde belirlenmiştir. Söz konusu yönetmeliğe göre:

- Birliğin ana organlarını genel kurul, yönetim kurulu ve denetçiler oluşturmaktadır. Birliğin karar organı olan genel kurul üye bankaların temsilcilerinden oluşmaktadır. Genel kuruldaki oy kullanma işlemlerinde her üye bankanın temsilcisinin kullandığı oyun etki gücü birbirinden farklıdır. Bankanın aktif büyüklüğünün sektördeki payı arttıkça genel kuruldaki temsilcisinin kullandığı oyun da etki gücü artmaktadır.
- Birliğin yürütme organı olan yönetim kurulu genel kurul tarafından belirlenmektedir. Yönetim kurulu; yatırım ve kalkınma bankalarından bir, mevduat bankalarından on iki, toplamda on üç üyeden oluşmaktadır. Yönetim kuruluna mevduat bankaları arasından üye seçilirken üye bankaların aktif büyüklükleri etkili olmakta; sektör içinde üye bankanın aktif büyüklük sırası yükseldikçe TBB yönetim kurulunda yer alma olasılığı artmaktadır.

- Birliğin bütün hesap ve işlemlerini denetlemekle görevlendirilen denetçiler genel kurul tarafından seçilmekte ve 2 yıl süre ile görevde kalmaktadır. Denetçi seçiminde yönetim kurulu üye seçimine benzer bir süreç işletilmektedir.
- TBB'nin diğer birimlerini genel sekreterlik ve danışma kurulu oluşturmaktadır. Genel sekreter yönetim kurulu tarafından atanmaktadır. Danışma kurulu üyeleri, birliğin yönetim kurulunda yer alan bankaların kendi yönetim kurulları tarafından seçilmektedir. Danışma kurulu, birliğin yönetim kurulunun danışma birimidir.
- Birliğin gelirleri beş ana kalemden oluşmaktadır. Bunlar; üye bankaların genel kuruldaki oyunun etki gücüne göre belirlenen masraf iştirak payları, bankaların faaliyete geçerken ödedikleri tek seferlik sisteme giriş aidatları, bir önceki yıldan devreden gelirler, bağışlar ve sair gelirlerdir.

2.6.2.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Görev ve Sorumlulukları

TBB'nin görev ve sorumlulukları 17 Temmuz 2006 tarih ve 26231 sayılı Türkiye Bankalar Birliği Statüsü'nde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Söz konusu görev ve sorumluluklar 10 madde de şu şekilde özetlenebilir:

- Bankacılık sektörünün ve mesleğinin gelişimine katkı sağlamak,
- Bankaların hak ve menfaatlerini korumak, onları temsil etmek ve bankalar ile kamu arasında iletişim kanalı oluşturmak,
- Bankalar arasında haksız rekabeti önlemek ve rekabeti canlandırarak sektörün gelişimine katkı sağlamak,
- Bankacılık etik kurallarını ve bankaların reklamlarında uyması gereken kriterleri BDDK'nın uygun görüşünü alarak belirlemek, söz konusu kriterlere ve kurallara bankaların uyumunu sağlamak,
- Bankacılık sektörünün ulusal ekonominin gelişimine katkı yapmasını sağlamak,
- Banka ile müşterisi arasındaki anlaşmazlıklarda tahkim görevini yürütmek,
- Bankacılık sektörü hakkında kamuoyunu bilgilendirmek,
- Kamu otoritesini temsilen BDDK tarafından alınan kararların uygulanmasını izlemek ve BDDK tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek,
- Birliğin aldığı kararlara uymayan üye bankaya idari para cezası vermek,
- Üyelerin ortak menfaatine zarar verecek nitelikte alınan yönetim kurulu kararlarının iptaline ilişkin dava açmak.

2.6.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Üstlenmesi Gereken Tamamlayıcı Roller: Mezo Tedbirler

2001 Türk bankacılık krizi ve 2004 yılında yayınlanan Basel II kriterleri Türkiye'de bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesi sürecini büyük oranda şekillendirmiştir. 2001 Türk bankacılık krizinin ortaya çıkardığı maliyet bankaların sıkı bir şekilde düzenlenmesi ve denetlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda Basel II kriterlerinden yararlanarak hazırlanan ve 2005 yılında yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu Türkiye'de bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesinde ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Kanun, bankaların genel denetim sürecini ve denetimde yer alacak kuruluşları ana hatlarıyla açıklamaktadır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda açıklanan bankaların genel denetim süreci makro ve mikro denetim olarak sınıflandırılabilir. Makro denetimde BDDK tarafından gerçekleştirilen kamusal denetim ve yine BDDK tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim şirketlerince gerçekleştirilen bağımsız dış denetim bulunmaktadır. Mikro denetimde ise bankaların kendi bünyesinde istihdam ettiği müfettişlerce gerçekleştirilen iç denetim bulunmaktadır.

2008 Küresel Krizi; finansal kuruluşların özellikle aşırı kâr hırsı sebebiyle ihtiyati politikalardan uzaklaştığını, toplumsal faydayı gözetmediğini, kamusal denetimi ve gözetimi aşmak amacıyla araç ve yöntemler geliştirebildiğini göstermektedir. Bu yüzden geleneksel tedbirlere ilaveten bankacılık krizlerinin önlemede daha radikal tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda TBB'nin makro tedbirlere etkinlik kazandıracak tamamlayıcı görev ve sorumluluklar üstlenmesi bu çalışmanın başlıca önerilerindendir. TBB'nin örnek ülke uygulamalarında olduğu gibi Türkiye'de kamusal tedbirlere etkinlik kazandıracak, mezo tedbirler kapsamında tamamlayıcı rolleri bulunmamaktadır.

2.6.4. Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankacılık Krizlerini Önlemede Üstlenebileceği Tamamlayıcı Roller

Bu çalışmada, Türkiye'de bankacılık krizlerini önlemek için TBB'nin mezo tedbirler kapsamında birçok rol üstlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu roller:

- Makro tedbirler kapsamındaki düzenleme-gözetim-denetim'in amaca uygun hizmet etmesini sağlamak ve kamusal etkinliği arttırmak

- Mikro tedbirlere etkinlik kazandırmak,
- Kamusal otorite ile bankalar arasında aracılık rolü oynamak ve kamusal otoritenin karar alma süreçlerine bankaların demokratik katılımını sağlamak,
- Toplumsal faydayı gözetmek,
- Bankacılık sektöründe otokontrol mekanizmasını işletmektir.

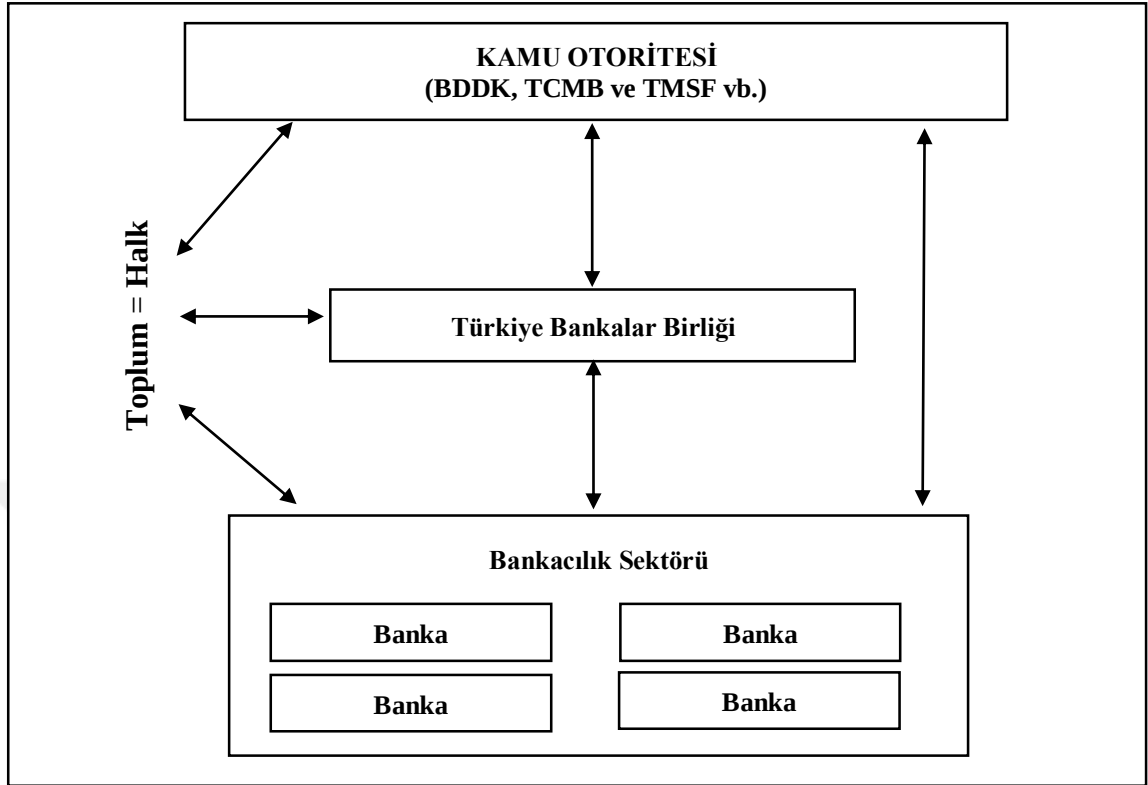
2.6.4.1. Türkiye Bankalar Birliği'nin Makro Tedbirlere İlişkin Rolü

TBB'nin makro tedbirlere ilişkin rolü kamusal etkinlik ve düzenleme-gözetim-denetim kapsamında ayrı ayrı incelenebilir.

2.6.4.1.1. Türkiye Bankalar Birliği'nin Düzenleme-Gözetim-Denetim'e İlişkin Rolü

Bankacılık krizlerinin önleminde düzenleme-gözetim-denetim kamu otoritesinin asli sorumluluklarındandır. Düzenleme-gözetim-denetim aksaklıkları 2008 Küresel Krizi'nin ana nedenlerindendir. Bankacılık sektörünün düzenlenmesi, denetlenmesi ve gözetimi süreçlerinde bankalar ile kamu otoritesi arasındaki ilişkinin yönü genellikle kamu otoritesinden bankalara doğrudur. Bankalar kamu otoritesince alınan tek taraflı kararlar sebebiyle hareket alanlarının genellikle daraldığını ve kârlılıklarının olumsuz etkilendiğini düşünmektedir. Bu sebeple alınan kararları aşacak yöntem ve araçlar geliştirebilmektedir. Yeni yöntem ve araçlar alınan tedbirleri etkinlikten uzaklaştırmaktadır. Düzenlemelere, gözetime ve denetime ilişkin karar alma süreçlerine bankaların TBB aracılığıyla dâhil olması söz konusu süreçlerin amacına uygun hizmet etmesini sağlayabilir (Şekil 2.7.). TBB bu faaliyetleri yürütürken bankaların toplumsal faydayı da gözetmelerini sağlamalıdır.

Şekil 2.7: Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesine Yönelik Önerilen Banka Düzenleme, Gözetim ve Denetim Yapısı

Bankalar TBB aracılığıyla düzenleme faaliyetlerine dâhil edilebilir. Bu durum hem kriz önleyici prokatif düzenlemelerin oluşmasına hem de bu düzenlemelerin bankalarca içselleştirilmesine katkı sunabilir. Düzenleme faaliyetlerinde ortaya çıkan bu yapı denetim ve gözetim faaliyetlerine de proaktif bir yapı kazandırır.

Türkiye’de bankaların kamusal denetimi BDDK başkanı tarafından belirlenen, içerisinde BDDK uzmanlarının yer aldığı bir ekip tarafından gerçekleştirir (Bankacılık Kanunu, 2005: 95). Bu denetim ekibine TBB’den bir veya birkaç uzmanın dâhil edilmesi denetim sürecine büyük etkinlik kazandırabilir. TBB’nin mesleki inceliklere hâkim konumu kamunun denetim faaliyetlerini daha işlevsel hale getirebilir. Lonca Teşkilatı’nda olduğu gibi uzmanlık isteyen meslek gruplarında hilenin, usulsüzlüğün veya mesleğe zarar verecek faaliyetlerin tespiti ancak aynı meslek grubunda yer alanlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda TBB’nin BDDK’nın denetim sürecine dâhil edilmesi kamusal denetime etkinlik kazandırabilir ve aynı zamanda bankacılık krizlerine karşı proaktif bir önlem oluşturabilir.

2.6.4.1.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Kamusal Etkinliğe İlişkin Rolü

TBB konum olarak kamu otoritesi ile bankalar arasında yer almaktadır. Bu konumundan dolayı TBB, kamu ile bankalar arasında önemli iletişim kanalı görevini ifa etmektedir. TBB'nin bu konumu bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamunun alacağı tedbirlere etkinlik kazandırmak amacıyla kullanılabilir. Örneğin TBB bankacılık krizlerini önlemede kamunun alacağı tedbirlerin daha kapsayıcı olmasını sağlayabilir. TBB'nin aracı konumu ve bankacılık mesleğine hâkimiyeti; krizlerin tahmin edilmesi, varolan bir krizin yayılmasının engellenmesi ve yönetilmesi süreçlerine etkinlik kazandırabilir. TBB bankacılık krizleriyle mücadelede devletin alacağı tedbirlere karşı sektördeki önyargıyı azaltabilir. Bu durum bankacılık krizlerini önlemede devletin alacağı tedbirlerin daha hızlı uygulanmasını sağlayacaktır.

2.6.4.2. Türkiye Bankalar Birliği'nin Mikro Tedbirlere İlişkin Rolü

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde mikro tedbirler; iç denetim, iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetimdir. Bu tedbirler birinci bölümde açıklanmıştır. Bankalardan bu tedbirlerin işletilmesi kamu otoritesince istenmekte ve yönetmeliklerle düzenlenmektedir. Bu tedbirlerin öncelikli amacı bankacılık krizlerini önlemek değildir. Tedbirlerin öncelikli amacı finansal istikrarın sağlanması ve bankalarda kârlılığın sürdürülebilmesidir. Ayrıca hissedarlarının banka üst yönetimine yaptığı daha fazla kâr baskısı bu tedbirleri etkinlikten uzaklaştırmaktadır.

Xu vd.'ne (2019) göre, bankalarda yüksek kâr riski düşürür. Kâr, bankalarda olumsuz şoklara karşı tampon oluşturma eğilimindedir. Banka kârlılığının seviyesi finansal istikrar için önemlidir. Ancak yazarlara göre kârın nereden ve nasıl elde edildiğine dikkat edilmelidir.

Nouy'a (2017) göre, bankaların aşırı kâr güdüsüyle hareket etmesinin ve büyümesinin bazı olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Bunlar:

- Bankaların kâr güdüsüyle giriştikleri rekabet zayıf bankaları olumsuz etkilemektedir. Artan rekabet zayıf bankaların sermaye tamponu oluşturma konusunda daha az kapasiteye sahip olmalarına sebep olur. Bu durum zayıf bankaları daha riskli yatırımlara yönlendirir.

- Bankacılık sektöründe gerçekleşen aşırı kâr yetenekli çalışanları finansal piyasalara çeker. Bu durum diğer sektörleri ve ekonominin genelini olumsuz etkileyebilir.
- Bankacılık sektörünün aşırı kâr elde etmesi ve büyümesi ekonominin borçlu olduğunun göstergesidir.
- Bankacılık sektörünün büyümesi ekonomiler için iyi bir performans göstergesidir. Ancak olası bir bankacılık krizinde ortaya çıkan maliyet de yüksek olacaktır.

Risk-getiri ilişkisi sebebiyle bankalarda yüksek kârlılığa dikkat edilmelidir. Bankalarda yüksek kârlılık öngörülemeyen riskleri işaret edebilir. Bu durumu banka denetçileri sürekli göz önünde bulundurmalıdır (Hale, 2019).

TBB bankalarda yüksek kâr arzusunun sebep olduğu aşırı risk iştahını düşürmelidir. TBB bu yönde uygulayacağı programlar mikro tedbirleri daha işlevsel hale getirecektir. Aynı zamanda bankalar arasındaki kârlılık yarışını ve zarar verici rekabeti önleyecektir. Bu durum bankacılık sisteminin kırılganlığını azaltacaktır.

2.6.4.3. Türkiye Bankalar Birliği'nin Otokontrol Sürecindeki Rolü

Bu çalışma TBB'nin bankaların aşırı kâr güdüsüyle gerçekleştirdiği yıkıcı rekabeti ve faaliyetleri otokontrol faaliyetleriyle düzenleyebileceğini iddia etmektedir. TBB'nin hâlihazırda bankalar arasındaki rekabeti düzenlemeye ilişkin görevleri vardır. Bankalar arasındaki aşırı kâr güdüsüyle gerçekleşen rekabetin dizginlenmesi; riskli faaliyetleri engelleyecek, suistimalleri önleyecek, sektörü daha istikrarlı hale getirecek ve bankacılık krizlerinin gerçekleşme olasılığını azaltacaktır.

TBB bankaların sektöre zarar verebilecek faaliyetlerini engellemede bankalar arası bir otokontrol mekanizması oluşturmalıdır. Bu mekanizmada her banka adeta bir kontrol mercii olarak sektöre zarar veren diğer banka faaliyetlerini TBB'ye ve/veya BDDK'ya iletebilmelidir. TBB'nin oluşturacağı bu otokontrol mekanizması bankaların meslek etiğine aykırı faaliyetlerini önleyecektir. TBB'nin üye bankalardan herhangi birinin yönetim kurulunda alınan ve üyelerin ortak menfaatlerine zarar verebilecek kararlara istinaden hâlihazırda dava açma yetkisi bulunmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği Statüsü, 2006: 4).

2.6.4.4. Türkiye Bankalar Birliği'nin Aracılık ve Demokratik Katılıma İlişkin Rolü

TBB, kamu otoritesi ile bankalar arasında önemli bir iletişim kanalıdır ve taraflar arasında aracılık rolü bulunmaktadır. Bu aracılık etkisinin işlevselliğinin artırılması bankacılık krizlerinin önlenmesinde olumlu bir etki oluşturabilir. TBB, aracılık rolü kapsamında banka ile kamu otoritesi arasındaki iletişimi güçlendirmelidir. İletişimde yaşanan iyileşme devlet-banka dayanışmasını ve yardımlaşmasını arttıracaktır. TBB halihazırda banka ile müşterisi arasındaki ihtilaflarda hakem görevi üstlenmektedir. TBB'nin tahkimlik görevinin kapsamı genişletilmeli ve banka ile kamusal otorite arasındaki ihtilafları da kapsamalıdır.

Bankacılık krizleri kamusal otoritenin finansal piyasalarla ve kuruluşlarla uyumunun yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır. Bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamusal otorite ile bankalar arasındaki uyumun seviyesi önemli bir etkidir. Bankacılık krizleri demokrasilerin ilerlemesine pozitif katkı sunmaktadır. Yaşanan krizler kamusal otoritenin daha demokratik süreçleri işletmesini tetiklemektedir. Ayrıca bankacılık krizlerinin önlenmesinde demokratikleşme önemli teşvikler oluşturmaktadır (Gath, vd., 2019). Andersson'a (2016) göre, büyük bankacılık krizleri kamusal otoritenin finansal piyasalarla uyumunu geliştirmekte; hesap verebilirliğine katkı sağlamaktadır.

TBB'nin; BDDK, TMSF, TCMB ile bankalar arasındaki konumunun geliştirilmesi, bu kuruluşların bankalarla uyumunu ve iletişimini geliştirecektir. Bu durum aynı zamanda bankaların kamusal süreçlere demokratik katılımını sağlayacaktır. Bankaların düzenlemelerin hazırlanma sürecine dâhil edilmesi düzenlemelerin bankalarca içselleştirilmesini sağlayacaktır. Bu yapı aynı zamanda kamunun denetim ve gözetim rolünün etkinliğini arttıracaktır. Demokratik katılım süreci; düzenlemelerin, gözetimin ve denetimin etkinliğini arttıracaktır. Artan etkinlik bankacılık krizlerinin önlenmesine pozitif katkı sunacaktır.

2.6.4.5. Türkiye Bankalar Birliği'nin Toplumsal Faydaya İlişkin Rolü

Birer meslek birliği olan loncaların toplumsal faydayı gözeterek olası esnaf kaynaklı problemleri engellemeyi amaçlayan faaliyetleri önceki bölümlerde açıklanmıştır. Benzer biçimde TBB bankaların toplumsal faydayı gözetmesini sağlayabilir. TBB'nin bu kapsamda üstlenmesi gereken roller şu şekildedir:

- Bankaların topluma zarar verici, spekülatif faaliyetlerini önlemek,
- Reel sektörün çıkarları korumak,
- Bankalar ile toplum arasında sosyal bir diyalog kanalı oluşturmak.

Bankacılık krizleri vergi mükelleflerine büyük maliyetler yüklemektedir. Özellikle BKB veya BKÖ uygulamaları kapsamında bankalara sağlanan likidite vergi mükelleflerince finanse edilmektedir. TBB'nin bankacılık krizlerinin önlenmesinde üstleneceği roller gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak toplumsal faydayı arttıracaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BANKA BİRLİKLERİNİN BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDEKİ
ROLÜNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

3.1. AMPİRİK LİTERATÜR

Günümüzde teknolojik gelişmelere paralel olarak bankacılık sektöründe hizmet ve ürünler çeşitlenmiş, sektör daha karmaşık hale gelmiştir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve uygulanan deregülasyon ile liberalizasyon politikaları bankacılık sektörünün küresel ekonomiyi etkileyecek boyutlara ulaşmasını sağlamıştır.

Bankacılık sektörünün ulaştığı inanılmaz büyüklük finansal sistem için önemli bir tehdittir. Bankacılık krizleri günümüzde sadece ulusal ekonomileri değil küresel ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. Bunun son örneği 2008 Küresel Krizi'dir.

Ortaya çıkardığı maliyet sebebiyle bankacılık krizlerinin önlenmesi gerek ulusal ekonomilerin gerekse küresel ekonominin sağlıklı gelişmesi için büyük önem arz etmektedir. Bankacılık krizlerinin önlenmesi bu kapsamda birçok çalışmaya konu olmuş ve öneriler geliştirilmiştir.

Ritter ve Silber (1989) bankacılık sektörünün güveni için son başvuru merciine, düzenlemelerin gerekliliğine ve risk yönetiminin önemine vurgu yapmaktadır.

Balino (1991) bankacılık krizlerinin önlenmesi için yeterli düzenleme ve gözetim ile erken uyarı sistemlerini işaret etmiştir.

Velasco (1991) Şili örneği için yaptığı çalışmasında bankacılık krizlerinin önlenmesinde ve yönetilmesinde mevduat sigortası, risk yönetimi ve uygun denetim mekanizmalara dikkat çekmektedir.

Johnston (1991) bankacılık krizlerini önleyici geleneksel tedbirlerden yasal düzenleme, kamusal denetim, iç denetim, iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetimde ortaya çıkan aksaklıkların Tayland'da 1980'lerin başında bir bankacılık krizine sebep olduğunu tespit etmiştir.

Componero ve Leone (1991) Uruguay bankacılık krizi için yaptığı çalışmasında krizlerin önlenmesinde düzenleme, denetleme, erken uyarı sistemleri ve son başvuru mercii uygulamasının önemini işaret etmektedir.

Nascimento (1991) 1981-1987 yılları arasında Filipinler'de yaşanan bankacılık krizini araştırdığı çalışmasında gevşek denetim, düzenleme ve risk yönetiminin krizi tetiklediğini açıklamıştır. Krizin mevduat sigortası sistemi aracılığıyla ekonominin geneline büyük maliyetler yüklediğini tespit etmiştir.

Sundararajan ve Balino (1991) bankacılık krizlerinin önlenmesine yönelik çalışmalarında söz konusu önlemleri beş değişik kategoride incelemiştir. Bunlar; acil durum önlemleri, başarısız bankalarla başa çıkma tedbirleri, borç alanlara yardımcı olacak önlemler, bankacılık düzenlemeleri ve mevzuatındaki reformlar şeklindedir. Ancak yazarlara göre, bu önlemler mevcut konjektürde bankacılık krizlerini engellemek için yeterli değildir. Dolayısıyla bankacılık krizlerini daha az olası ve daha az maliyetli hale getirmek için yeterli bir denetim mekanizmasına ve ihtiyati düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Taylor ve Glezen (1994) finansal sistemin güven içerisinde çalışması ve yatırımcıların korunması için denetimin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Karabulut'a (2002) göre, bankacılık krizlerinin önlenmesi için son başvuru merciine, mevduat sigortasına ve hem küresel hem de ulusal düzeyde düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Kindleberger (2004) bankacılık krizlerinin önlenmesi için bankaların daha sıkı kurallara bağlanmasını ve denetlenmesi gerekliliğini savunmaktadır.

Ramakrishnan ve Zalduendo (2006), Kim (2006), House vd. (2016: 169) IMF'nin sağladığı likiditenin ve likidite için gerekli koşulların sağlanmasının bankacılık krizlerini önlemeye yardımcı olduğunu savunmaktadır.

Sorkin (2010) bankacılık krizlerinin önlenmesinde geleneksel tedbir mekanizmalarından mevduat sigortasına ve bu kapsamında işletilen BKB veya BKÖ uygulamasının olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiştir.

Kansu'ya (2011) göre, yeterli düzenlemeler, son başvuru mercii ve kredi derecelendirme kuruluşları bankacılık krizlerinin önlenmesinde etkilidir.

Stiglitz (2012) bankacılık krizlerinin önlenmesi için bankaların geleneksel türde faaliyette bulunması gerektiğine, küresel ve ulusal bankacılık düzenlemelerinin önemine, mevduat sigortası uygulamasına, risk yönetimine, kredi derecelendirme kuruluşlarına, son başvuru merciine, daha iyi muhasebe sistemlerine, kamusal denetime, kurumsal yönetime ve yeni nesil finansal ürünlere dikkat çekmektedir.

Karaçor vd.'ne (2012) göre, geleneksel bankacılıktan uzaklaşmak, ulusal ve küresel düzeyde yetersiz düzenlemeler, yeni nesil finansal ürünler, yetersiz risk yönetimi,

kredi derecelendirmede yaşanan aksaklıklar, denetim eksiklikleri ve son başvuru merciinin yanlış uygulamaları bankacılık krizlerinin başlıca sebepleridir.

Yılmaz (2013) bankacılık krizlerinde kurumsal yönetim eksikliğine, son başvuru merciinin hatalarına, bankaların geleneksel faaliyetlerinden uzaklaşmalarına ve kredi derecelendirme kuruluşlarının hatalarına vurgu yapmaktadır.

Hauser (2014) son başvuru mercii uygulamasının bankacılık krizlerini önlemede tek başına yeterli olmayacağını ve diğer kriz önleyici tedbirlerle birlikte kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin üstlenebileceği tamamlayıcı (aracı) rolün devletin uygulamaya koyduğu (makro) tedbirlerin etkinliğini arttırıp arttırmadığına ilişkin katılımcıların algısını test etmektir. Araştırma bankacılık krizlerini önlemede kullanılan makro (kamusal tedbirler) ve mikro (banka içi tedbirler) düzeyde önlemlerin yetersizliğine dikkat çekmekte; makro ve mikro tedbirlerin etkinliğini arttıracak, her ikisinin arasında mezo (banka birlikleri) düzeyde tedbirlere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Bankacılık krizlerinin giderek bölgesel ve küresel ölçekte yıkıcı ve bulaşıcı etkilerinin ortaya çıkması, bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan makro ve mikro tedbirlerin yetersizliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. 2008 Küresel Krizi, bankacılık krizlerinin sadece gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda ekonomik ve finansal alt yapısı güçlü, etkin kriz önleyici tedbirleri (makro ve mikro düzeyde) uyguladığı varsayılan ülkelerin de bir sorunu olduğunu gözler önüne sermiştir.

Banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlemede tamamlayıcı (aracı) herhangi bir görev ve sorumluluk üstlendiğine dair güncel bir ülke uygulaması bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu husus, gerek teorik ve gerekse ampirik olarak ulusal/uluslararası kriz literatüründe de tartışılmamıştır. Bununla birlikte tıpkı banka birlikleri gibi bir meslek örgütü olan loncaların geçmişte devlet ile esnaf arasında özellikle devletin aldığı önlemlerin etkinliğini arttırıcı mahiyette tamamlayıcı/aracı görev ve sorumluluklar üstlendiğine dair çok sayıda uygulama söz konusudur. Bu çalışmada loncalardan esinlenerek banka birliklerinin özellikle bankacılık krizlerini önlemede tamamlayıcı bir takım mahiyette sorumluluklar yüklenebileceği öngörülmüştür. Bir başka deyişle bu

araştırma, loncaların bu konuda banka birlikleri için bir rol model olabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma, aşağıda sıralanan hedeflere ulaşmayı öngörmektedir:

- Bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan makro (kamusal) tedbirlerin tek başına yetersizliğini ortaya koymak,
- Bir meslek örgütü olarak loncaların geçmişte devlet ve esnaf arasında mezo düzeyde icra ettiği fonksiyonların günümüzde banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlemede üstlenebileceği hangi rollere esin kaynağı olabileceğini belirlemek,
- Bankacılık krizlerini önlemede banka birliklerinin üstleneceği mezo düzeyde tamamlayıcı tedbirlerin makro tedbirlerin etkinliğini artırıp arttırmadığını bir ölçek geliştirerek test etmek,
- Banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesinde üstleneceği aracılık rolü ile makro tedbirlerin etkinliği arasındaki ilişkiyi incelemek,
- Banka birliklerinin işlerlik kazandıracığı düşünülen otokontrol mekanizması ile makro etkinlik arasındaki ilişkiyi belirlemek,
- Banka birliklerinin arttıracığına inanılan mikro etkinlik ile makro etkinlik arasındaki ilişkiyi incelemek,
- Banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlemede sağlayacağı düşünülen toplumsal fayda ile makro etkinlik arasındaki ilişkiyi incelemek.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüzde bankalar aşırı kâr güdüsüyle hareket etmekte ve kamunun bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerini yetersiz kılacak karmaşık yöntem ve ürünler geliştirebilmektedir. Yüksek kâr amacıyla güdülenen bankacılık sektörünün bu dinamik yapısı bankacılık krizlerini önlemek için kamu tarafından alınan tedbirlerin proaktif niteliğine zarar vermektedir.

Bankacılık krizleri, ortaya çıkardığı maliyetler sebebiyle engellenmesi gereken finansal gelişmelerdir. Ortaya çıkan maliyetin etkisi gerek ekonomik gerekse sosyal düzeyde uzun dönem sürebilmektedir. Bankacılık krizlerinin önlenmesi ekonomik ve sosyal işleyişin aksamaması için önemlidir. Araştırma, bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamu tarafından uygulanan tedbirlerin etkinliğini arttıracak öneriler

sunmaktadır. Bu kapsamda araştırma, banka birliklerinin üstlenebileceği ilave görev ve sorumlulukların kamunun yürüttüğü tedbirlerin etkinliğini arttıracaklarını iddia etmektedir. Araştırma, bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin üstlenmesi gereken ilave görev ve sorumlulukların (tamamlayıcı roller) tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca araştırma sadece Türk bankacılık sektörü için değil tüm ulusal ve küresel piyasalar için örnek oluşturması sebebiyle önemlidir.

3.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamını emekli banka çalışanları ile Türkiye'deki üniversitelerin iktisat, bankacılık, bankacılık ve finans, bankacılık ve sigortacılık bölümlerinde yer alan akademisyenler oluşturmaktadır. Ulusal düzeyde yaşanan 1994 ve 2001, uluslararası düzeyde de 2008 bankacılık krizlerini tecrübe etmeleri sebebiyle emekli bankacılar ile konu hakkında yaptıkları akademik çalışmalar sebebiyle ilgili akademisyenler araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda 308 banka emeklisi ile 406 akademisyen, toplamda 714 kişi araştırmaya katılmıştır.

3.5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın metodoloji kısmında; ölçek geliştirme süreci, araştırmanın modeli, araştırmanın hipotezleri, kullanılan değişkenler, örnekleme süreci, veri toplama yöntemi, veri değerlendirme tekniği ve geliştirilen ölçeğin testlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.5.1. Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği Geliştirme Süreci

Banka birliklerinin bankacılık krizlerini önlemede tamamlayıcı (aracı) herhangi bir görev ve sorumluluk üstlendiği hakkında güncel bir ülke uygulamasına yapılan incelemeler neticesinde rastlanılmamıştır. Aynı zamanda bu hususun gerek teorik ve gerekse ampirik ulusal/uluslararası kriz literatüründe tartışılmamış olması da çalışmanın bir taraftan özgünlüğünü diğer taraftan ise ölçülmesinin zorluk derecesini arttırmaktadır.

Sürekli tekrarlanan krizlerin giderek daha tahrip edici olması, daha geniş alanları etkilemesi ve daha bulaşıcı hale gelerek bölgesel ve küresel boyutlara ulaşması bankacılık krizlerini önlemeyi amaçlayan makro ve mikro düzeydeki tedbirlerin etkinliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Üstelik 2008 Küresel Krizi, bankacılık krizlerinin sadece gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda ekonomik ve finansal alt yapısı

güçlü, etkin kriz önleyici tedbirleri uyguladığı varsayılan ülkelerin de bir sorunu olduğunu kanıtlamıştır. Bu araştırma, bu realiteden hareketle bankacılık krizlerini önlemek için uygulanan makro ve mikro önlemlerin etkinliğini arttıracak mezo düzeyde ilave tedbirlere; bir başka deyişle aracı ve/veya tamamlayıcı roller icra edebilecek aktörlerin faaliyetlerine ihtiyaç olduğunu iddia etmektedir.

Loncalar hakkında yapılan literatür taramasında tıpkı banka birlikleri gibi bir meslek örgütü olan loncaların geçmişte devlet ile esnaf arasında özellikle devletin aldığı önlemlerin etkinliğini arttırıcı mahiyette tamamlayıcı/aracı görev ve sorumluluklar yüklendikleri müşahade edilmiştir. Loncaların bu yönüyle banka birlikleri için bir rol model olabileceği kanaati hâsıl olmuştur. Özellikle banka birliklerinin, bankacılık krizlerini önlemek amacı ile devletin uygulamaya koyduğu (makro) tedbirlerin etkinliğini arttıracakı öngörülmüştür.

Bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin etkinliğini ölçmede kullanılan olan likert tipi ölçeğin geliştirilmesi şu aşamalar izlenerek gerçekleştirilmiştir (Kartal ve Bardakçı, 2019; Baş, 2013; DeVellis, 2017; Özdamar, 2017; Tezbaşaran, 2008).

- Madde havuzunun oluşturulması,
- Taslak ölçeğin düzenlenmesi,
- Pilot uygulama ve ölçeğin puanlanması,
- Madde analizi,
- Geçerlik ve güvenirlik analizleri,
- Ölçeğe son halinin verilmesi.

3.5.1.1. Madde Havuzunun Oluşturulması

Madde havuzu oluşturulurken bankacılık krizlerinin önlenmesi ile ilgili yapılmış ve ulaşılabilir ulusal ve uluslararası tüm çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca banka birlikleri için bu çalışmanın esin kaynağı olan Osmanlı dönemindeki loncalara ilişkin literatür taranmıştır. Bu kapsamda banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesindeki rolüne ilişkin ölçeğin alt boyutlarının ve maddelerin neler olabileceği araştırılmıştır.

Erkuş (2016) ve DeVellis'e (2017) göre madde havuzu oluşturulurken kavramsal yapı ve ona bağlı şekillenen davranışsal göstergeler gözetilmelidir. Ayrıca

ifadeler arasındaki korelasyonların bilinmemesi sebebiyle madde sayısı fazla tutulmalıdır.

Madde havuzu oluşturulurken Osmanlı dönemi loncalarının kamu otoritesinin faaliyetlerini tamamlayıcı nitelikteki görev ve sorumluluklarından yararlanılmıştır. Sürece ilişkin diğer kriterler de dikkate alınmış ve oluşturulan madde havuzu uzman görüşüne sunulmuştur.

3.5.1.2. Taslak Ölçeğin Oluşturulması

Bu aşama, açıklayıcı bir cevaplama yönergesi hazırlanması, ölçek maddelerinin uzman görüşüne sunulması ve likert ölçeğin cevap seçeneklerinin kararlaştırılmasını içerir. Böylece deneme amaçlı taslak ölçek formu şekillenmiş olur (Kartal ve Bardakçı, 2019). Açıklayıcı kapsam ve görünüş geçerliğinin testi bu aşamada gerçekleştirilir. Konunun uzmanları tarafından yapılan değerlendirme ile kapsam ve görünüş geçerliliği sağlanmış olur (DeVellis, 2017).

Uzman görüşü kapsamında; iktisat tarihi, bankacılık, finans, finansal krizler ve ölçme ve değerlendirme alanlarında uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca konu ile alakalı taraflar arasında yer alan TBB, BDDK ve TCMB’de çalışan bazı uzmanların görüşleri de alınarak “Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği” ana hatları ile ortaya çıkarılmıştır. Toplam 10 uzmanın madde havuzuna ilişkin görüşlerinden sonra 52 ifadeden oluşan, kapsam ve görünüş geçerliliği sağlanmış taslak ölçek oluşturulmuştur (Ek 1). Ölçeğin altı boyuttan oluşabileceği öngörülmüştür. Bu boyutlar; düzenleme-gözetim-denetim boyutu, kamusal etkinlik boyutu, mikro etkinlik boyutu, otokontrol boyutu, aracılık-demokratik katılım boyutu ve toplumsal fayda boyutudur.

Araştırmada 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Bu kapsamda katılımcılardan, her bir ifadeyi 5’li likert ölçeğini kullanarak (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) cevaplama istenmiştir.

3.5.1.3. Pilot Uygulama ve Ölçeğin Puanlanması

Ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında, uzman görüşünden geçen ölçek küçük bir örneklem grubuna uygulanarak pilot uygulama gerçekleştirilmelidir. Burada amaç,

her bir ifadenin hedef kitle tarafından doğru olarak algılanıp algılanmadığının kontrol edilmesidir (Kartal ve Bardakçı, 2019).

Klein'e (1994) göre açık faktör yapısına sahip ölçeklerde 100 kişilik bir örneklem büyüklüğü yeterlidir. Ancak Büyüköztürk'e (2002) göre, ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında belirlenecek örneklem büyüklüğü gözlemlenen ifade sayısının en az beş katı olmalıdır.

Ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında değişkenlerin ölçümlerinin doğruluğunu saptamak amacıyla pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamada emekli bankacı ve akademisyenlerden oluşan 471 kişilik bir örneklemden yararlanılmıştır. Pilot uygulama kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilmesinde IBM SPSS Statistics paket programı kullanılmıştır. Pilot uygulamada 52 ifadeye ilişkin madde-toplam istatistikleri Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

3.5.1.4. Madde Analizi

Taslak ölçekte yer alan ifadelerden en uygun olanların seçimi madde analizi ile gerçekleştirilir. Madde analizi ile maddelerin testten çıkartılıp çıkartılmamasına karar verilir. Bu aşamada iki tür madde analizi kullanılabilir. Bunlar; madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi ve alt-üst gruplara dayalı madde analizidir (Kartal ve Bardakçı, 2019).

Pilot uygulama kapsamında ölçekte yer alan ifadelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu ve ifadelerin silinmesi halinde oluşacak Cronbach's Alpha değerleri hesaplanmıştır (Tablo 3.1).

Karagöz'e (2019) göre, ölçekte yer alan bir ifadenin madde-toplam korelasyonunun 0,30'un üzerinde olması söz konusu ifadenin diğer ifadelerle iyi uyumunu gösterir. Bu kapsamda ölçekte yer alan tüm ifadelerin madde-toplam korelasyon değerinin 0,30'dan yüksek olduğu ve söz konusu koşulu sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.1: Pilot Uygulama Madde-Toplam İstatistikleri

Madde No	r	α	Madde No	r	α
1	,534	,969	27	,605	,969
2	,529	,969	28	,608	,969
3	,511	,969	29	,605	,969
4	,553	,969	30	,669	,969
5	,547	,969	31	,606	,969
6	,591	,969	32	,584	,969
7	,616	,969	33	,586	,969
8	,650	,969	34	,634	,969
9	,653	,969	35	,642	,969
10	,556	,969	36	,625	,969
11	,615	,969	37	,625	,969
12	,624	,969	38	,703	,969
13	,561	,969	39	,691	,969
14	,555	,969	40	,699	,969
15	,596	,969	41	,728	,969
16	,574	,969	42	,651	,969
17	,605	,969	43	,639	,969
18	,539	,969	44	,649	,969
19	,580	,969	45	,674	,969
20	,590	,969	46	,646	,969
21	,652	,969	47	,606	,969
22	,634	,969	48	,568	,969
23	,635	,969	49	,565	,969
24	,615	,969	50	,569	,969
25	,630	,969	51	,565	,969
26	,612	,969	52	,596	,969

r: Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu

α : Maddenin silinmesi halinde oluşacak Cronbach Alfa değeri

3.5.1.5. Geçerlik ve Güvenirlik Analizi

Ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında ölçeğin; görünüş, kapsam, yapı ve ölçüt geçerliği test edilir. Yapı geçerliği, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, uyum ve ayırma geçerliği ve nomolojik geçerlik olmak üzere 5 adımda gerçekleştirilirken; ölçeğin güvenirliliğinin ölçümünde ise Cronbach α katsayısı, eşdeğer formlar yöntemi, yarılama yöntemi ile iç tutarlığın belirlenmesi ve test-tekrar-test yöntemi ile kararlılık katsayısının belirlenmesi kullanılmaktadır. (Kartal ve Bardakçı, 2019).

Cronbach Alfa değeri bir ölçeğin güvenirliliğini ölçmede yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu değer, ölçekteki ifadelerin varyanslarının toplamının genel varyansa bölünmesi ile elde edilir ve 0 ile 1 arasında değer alır. Değerin 0,80'den yüksek olması ölçeğin yüksek seviyede güvenirliliğini işaret eder (Karagöz, 2019). 52 ifadeden oluşan Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği'nin güvenirlilik değeri (Cronbach Alfa) 0,970 olarak hesaplanmıştır.

Ölçek geliştirme sürecinde faktörlerin belirlenmesinden önce verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Uygunluk, Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Analizi ve Bartlett Küresellik Testi ile incelenmektedir (Williams, vd., 2010).

KMO geçerlik analizinde kullanılan yaygın bir göstergedir. KMO ölçekten elde edilen verilerin belirlenecek faktörler vasıtasıyla modellenip modellenemeyeceğini ve bunun için kullanılan örneklemin yeterliliğini gösteren bir ölçüttür (Karagöz, 2019). Bu ölçütün uyum değerleri Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: KMO Uyum (Geçerlik) Değerleri

Değer	Açıklama
$KMO \geq 0,90$	Mükemmel Uyum
$0,90 > KMO \geq 0,80$	İyi Uyum
$0,80 > KMO \geq 0,70$	Orta Uyum
$0,70 > KMO \geq 0,60$	Zayıf Uyum
$0,60 > KMO \geq 0,50$	Kötü Uyum
$0,50 > KMO$	Kabul Edilemez Uyum

Kaynak: Kaiser, 1974.

Bartlett Küresellik Testi geçerlik analizi kapsamında elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının test edilmesinde kullanılmaktadır. Test kapsamında elde edilen Ki-kare (Chi-Square) test istatistiğinin anlamlı çıkması verilerin normal dağılıma haiz olduğunu ifade etmektedir (Karagöz, 2019). Pilot uygulama kapsamında verilere ilişkin KMO ve Bartlett test istatistikleri Tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Pilot Uygulama KMO ve Bartlett Test İstatistikleri

KMO Örneklem Uygunluğu Ölçüsü	,959
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare Değeri 17508,525
	Serbestlik Derecesi (df) 1326
	Anlamlılık Düzeyi (Sig.) ,000

Tablo 3.3’e göre KMO değeri 0,959 ile mükemmel uyumu ifade etmektedir. Ayrıca Ki-kare test istatistiği $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı çıkmasından dolayı pilot uygulamada elde edilen veriler normal dağılıma sahiptir. Bu bilgiler, verilerin faktör analizine uygunluğunu işaret etmektedir.

Açımlayıcı (açıklayıcı, keşfedici) faktör analizi aynı yapıya veya niteliğe haiz değişkenleri biraraya getirerek gruplandıran ve daha az sayıda veri (faktör) ile istatistiki açıklamaları mümkün kılan bir analiz tekniğidir (Büyüköztürk, 2019; Karagöz, 2019).

Açımlayıcı faktör analizinde iki ve daha fazla faktör oluşması durumunda ifadelerin (maddelerin) hangi faktör altında toplanacağını daha belirgin hale getirilmesi gerekir. Faktör analizinde bu işlem faktör döndürmesi ile gerçekleştirilir (Gürbüz ve Şahin, 2015). Bu araştırmada dikey faktör döndürme yöntemlerinden varimax kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca temel bileşenler yönteminden yararlanılmıştır.

Faktör yük değeri, binişiklik problemi ve açıklanan toplam varyans açımlayıcı faktör analizinde dikkat edilmesi gereken hususlardır. Faktör yük değeri ölçekte yer alan bir ifadenin faktörle olan ilişkisini açıklamada kullanılan katsayıdır. Bir ifadenin faktör yük değerinin 0,45'ten yüksek olması istenir. Ancak uygulamada bu değer 0,30'a kadar indirilebilmektedir. Binişiklik problemi ölçekteki bir ifadenin farklı faktörlerde birbirine yakın yük değeri oluşturmasıdır. Eğer bir ifadenin iki değişik faktördeki yük değeri arasındaki fark 0,10'dan küçükse o ifadede binişiklik problemi bulunmaktadır. Eğer açımlayıcı faktör analizi kapsamında bir ifade için binişiklik problemi ortaya çıkıyorsa, ifadenin ölçekten çıkarılması tavsiye edilmektedir (Büyüköztürk, 2019; Büyüköztürk, 2002). Faktör özdeğerlerinin açıkladıkları kümülatif varyans değerine açıklanan toplam varyans denir. Bu değer, ortaya çıkan faktörlerin ölçülmesi istenen yapıyı hangi seviyede ölçtüğünü tespit etmek için kullanılır (Baş, 2013). Değer %100'e ne kadar yakınsa faktörler ölçülmek istenen yapıyı bir o kadar iyi ölçmektedir. Karagöz'e (2019) göre bu değer sosyal bilimlerde %40 ve üzerinde olması yeterlidir. Özdamar (2017) ise bu oranın en az %67 olması gerektiğini ancak sosyal bilimlerde %60 ve üzeri değere sahip ölçeklerin kullanılabileceğini ifade etmektedir.

Ölçek geliştirme sürecinin bu aşamasında 52 ifadeden oluşan taslak ölçek açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonrasında 10 ifadede binişiklik problemi tespit edilmiş ve taslak ölçekten çıkarılmıştır. Çıkarılan ifadeler; 4, 10, 13, 26, 29, 35, 43, 44, 45 ve 47 nolu ifadelerdir. Kalan 42 ifade 6 faktör altında toplanmıştır (Tablo 3.4). Yapılan analiz neticesinde ölçeğin açıklanan toplam varyans değeri 63,859 şeklinde gerçekleşmiştir. Pilot uygulama ile oluşan nihai ölçekte yer alan 42 ifade (veri) Tablo 3.4'te gösterildiği şekilde kodlanmış; 6 faktör ise kavramsal çerçeveye uygun şekilde isimlendirilmiştir. Bu 6 faktörün isimleri sırasıyla aracılık-demokratik katılım, mikro etkinlik, kamusal etkinlik, toplumsal fayda, otokontrol ve düzenleme-gözetim-denetimdir.

Tablo 3.4: Pilot Uygulama Kapsamında Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği'nin Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktör	İfade Kodu	İfadeler	Faktör Yüğü	Cronbach Alfa
Aracılık-Demokratik Katılım (ADK)	ADK7	20. Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında daha sağlıklı bir iletişim kanalı oluşur.	0,773	0,93
	ADK12	25. Banka birlikleri devlet ile banka arasındaki bilgi paylaşımında ileri-geri besleme sürecini hızlandırır.	0,728	
	ADK10	23. Banka birlikleri devlet banka arasındaki bilgi paylaşım mekanizmasının etkinliğini artırır.	0,723	
	ADK6	19. Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında etkileşim artar.	0,722	
	ADK11	24. Banka birlikleri devlet ile bankayı yakınlaştırır.	0,699	
	ADK8	21. Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka dayanışması güçlenir.	0,694	
	ADK3	16. Banka birlikleri sayesinde kriz yönetim süreçlerine bankalar da katılır.	0,688	
	ADK9	22. Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka yardımlaşması sağlanır.	0,682	
	ADK4	17. Banka birlikleri sayesinde bankalar krizle ilgili tedbirlerin hayata geçirilmesi süreçlerine katılır.	0,66	
	ADK2	15. Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede alacağı tedbirlerin bankalarca içselleştirilmesini sağlar.	0,573	
	ADK1	14. Banka birlikleri sayesinde bankalar devletin bankacılık sektörüne ilişkin karar alma süreçlerine dâhil olur.	0,549	
Mikro Etkinlik (MIE)	ADK5	18. Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü için belirlediği kurallara bankaların uyumunu hızlandırır.	0,531	0,975
	MIE2	37. Banka birlikleri bankaların aynı holding bünyesindeki diğer şirketlere kullandığı kredileri denetler.	0,782	
	MIE5	40. Banka birlikleri bankalarda iç denetim sürecinin etkinliğini artırır.	0,778	
	MIE1	36. Banka birlikleri bankaların kendi sahiplerine ve yöneticilerine verdiği kredileri izler.	0,776	
	MIE4	39. Banka birlikleri bankalarda iç kontrol sürecinin etkinliğini artırır.	0,764	
	MIE6	41. Banka birlikleri bankalarda risk yönetimi sürecinin etkinliğini artırır.	0,704	
	MIE3	38. Banka birlikleri bankaların kredi politikasını iyileştirir.	0,619	
	MIE8	46. Banka birlikleri kredi müşterisinin bankayı zarara uğratma riskini azaltır.	0,528	
	MIE7	42. Banka birlikleri bankalarda kurumsal yönetimi yaygınlaştırır.	0,485	

Tablo 3.4 (Devam): Pilot Uygulama Kapsamında Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği'nin Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktör	İfade Kodu	İfadeler	Faktör Yüğü	Cronbach Alfa
Kamusal Etkinlik (KE)	KE2	6. Banka birlikleri bankacılık krizlerini önlemede devletin alacağı tedbirlerin daha hızlı uygulanmasını sağlar.	0,744	0,895
	KE3	7. Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede daha kapsayıcı tedbirler almasına katkı sağlar.	0,718	
	KE4	8. Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini daha etkin yönetmesine katkı sağlar.	0,715	
	KE5	9. Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerinin yayılmasını önleyici faaliyetlerine katkı sağlar.	0,654	
	KE1	5. Banka birlikleri bankacılık krizlerinin tahmin edilmesine katkı sağlar.	0,636	
	KE7	12. Banka birlikleri bankacılık krizleriyle mücadelede devletin alacağı tedbirlere karşı sektördeki önyargıyı azaltır.	0,512	
	KE6	11. Banka birliklerinin bankacılık mesleğinin inceliklerine hâkim olması bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerin etkinliğini artırır.	0,507	
Toplumsal Fayda (TF)	TF3	30. Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerinde mudilerin mağduriyeti önlenir.	0,715	0,879
	TF1	27. Banka birlikleri bankaların faizleri aşırı yükseltmesini önleyerek iktisadi koşulların iyileşmesine katkı sağlar.	0,707	
	TF2	28. Banka birlikleri bankacılık krizlerinin vergi mükellefleri üzerine yüklediği maliyeti azaltır.	0,703	
	TF7	34. Banka birlikleri banka yönetiminin aşırı risk iştahını azaltır.	0,627	
	TF4	31. Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar.	0,602	
	TF5	32. Banka birlikleri bankaların reel sektör faaliyetlerine daha olumlu katkı yapmasını sağlar.	0,591	
	TF6	33. Banka birlikleri ile toplum arasında sosyal diyalog kanalı oluşur.	0,57	
Otokontrol (OK)	OK4	51. Banka birlikleri bankaların yasal düzenlemelere uygun hareket etmesini sağlar.	0,72	0,842
	OK1	48. Banka birlikleri bankaların meslek etiğine aykırı faaliyetlerini önler.	0,684	
	OK2	49. Banka birlikleri bankalar arası zarar verici rekabeti önler.	0,674	
	OK5	52. Banka birlikleri banka ile devlet arasındaki bilgi farkı sorununu azaltır.	0,629	
	OK3	50. Banka birlikleri bankalar arası para piyasasına etkinlik kazandırır.	0,536	
Düzenleme -Gözetim- Denetim (DGD)	DGD2	2. Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki gözetleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	0,814	0,873
	DGD1	1. Banka birlikleri devletin bankacılık sektörünü düzenleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	0,765	
	DGD3	3. Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki denetim faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	0,753	

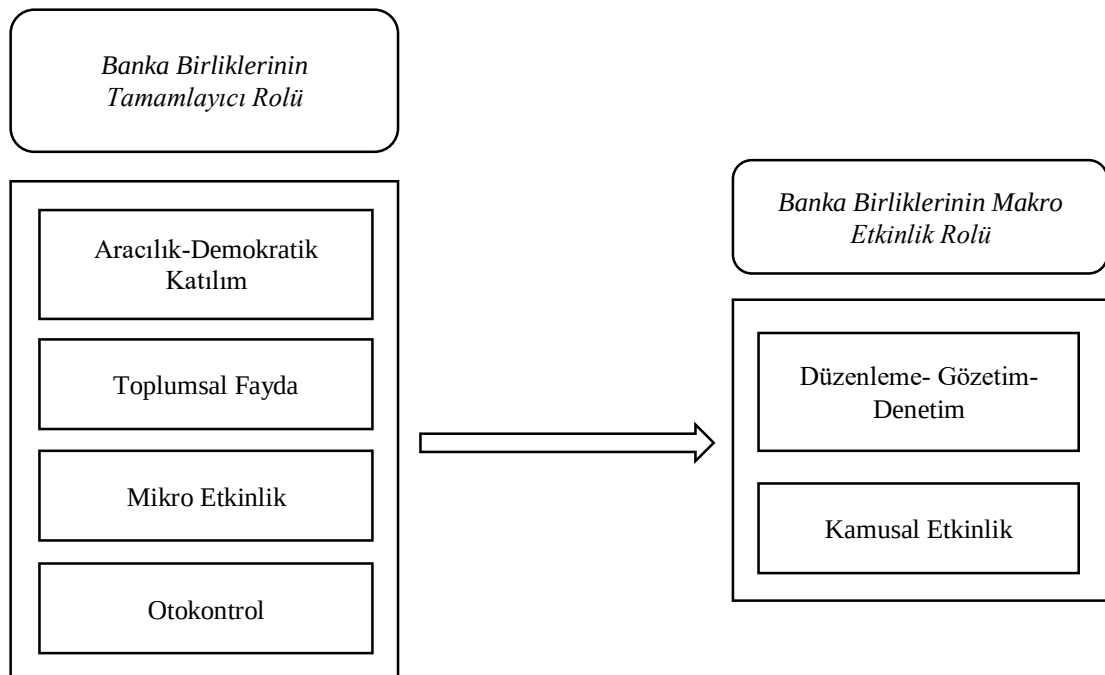
3.5.1.6. Ölçeğe Son Halinin Verilmesi

Pilot uygulama kapsamında 42 ifade ve 6 faktörden oluşan, geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış, “Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği” nihai şeklini almıştır.

3.5.2. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın modeli oluşturulurken bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birlikleri için rol model olarak kullanılan loncaların görev ve sorumluklarından yararlanılmıştır. Bu görev ve sorumluklar özellikle esnaf kaynaklı bir problemin önlenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca lirketatür taraması sonucunda tespit edilen bankacılık krizlerinin ve kriz önleyici tedbirlerin yetersizliğinin nedenleri çalışmanın modelinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleri belirlenirken kamunun doğrudan sorumlu olduğu düzenleme-gözetim-denetim ve kamusal etkinlik bağımlı; banka birliklerinin tamamlayıcı rol üstleneceği aracılık-demokratik katılım, toplumsal fayda, mikro etkinlik ve otokontrol bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan pilot uygulaması sonrasında elde edilen faktörler aracılığıyla Şekil 3.1’de yer alan ve araştırmanın amacını yansıtan model oluşturulmuştur.

Şekil 3.1: Araştırmanın Modeli

Modele göre, banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesinde üstleneceği tamamlayıcı role ilişkin boyutlar bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Bunlar; aracılık-demokratik katılım, toplumsal fayda, mikro etkinlik ve otokontroldür. Banka birliklerinin makro etkinlik rolü kapsamında düzenleme-gözetim-denetim ile kamusal etkinlik boyutları ise bağımlı değişkenleri oluşturmaktadır.

3.5.3. Araştırmanın Hipotezleri

Osmanlı loncalarının görev ve sorumlulukları makro etkinlik kapsamındaki roller ve tamamlayıcı roller şeklinde sınıflandırılabilir. Düzenleme-gözetim-denetim ve kamusal etkinlik makro etkinliğe; aracılık-demokratik katılım, toplumsal fayda, mikro etkinlik ve otokontrol ise tamamlayıcı role ilişkindir. Araştırmanın modeli doğrultusunda hipotezler oluşturulurken Osmanlı loncalarının görev ve sorumluluklarından yararlanılmıştır. Osmanlı dönemi loncaları gibi birer meslek birliği olan banka birliklerinin tamamlayıcı rolü ile makro etkinlik arasındaki ilişkiyi test etmeyi amaçlayan hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

H₁: Aracılık-demokratik katılım ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₂: Aracılık-demokratik katılım ile kamusal etkinlik arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₃: Toplumsal fayda ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₄: Toplumsal fayda ile kamusal etkinlik arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₅: Mikro etkinlik ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₆: Mikro etkinlik ile kamusal etkinlik arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₇: Otokontrol ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

H₈: Otokontrol ile kamusal etkinlik arasında anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki vardır.

3.5.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Süreci

Çalışmanın evreninin özellikle iki grup katılımcıdan oluşmasına dikkat edilmiş; her iki grubun hem akademik sahada hem de uygulamada bankacılık krizlerinin önlenmesi ile ilgili algıları ölçülmek istenmiştir. İlk grup katılımcılar, bankacılık, finans ve bankacılık krizleri ile ilgili konularda akademik çalışma yapmış, ders yürütmüş, lisans/lisansüstü düzeyde eğitim almış akademisyenlerden oluşmaktadır. Ülkemizdeki üniversitelerin iktisat, bankacılık, bankacılık ve finans, bankacılık ve sigortacılık alanlarında çalışan akademisyenler (öğretim üyeleri ve öğretim elemanları) bu grupta yer almaktadır.

İkinci grup katılımcılar ise emekli bankacıları (müdür, müdür yardımcısı, operasyon yetkilileri, müfettiş, müfettiş yardımcısı, uzman, uzman yardımcısı, kontrolör, yönetmen, yönetmen yardımcısı) kapsamaktadır. Emekli bankacılar, özellikle iki nedenle çalışmanın evrenine dâhil edilmişlerdir. İlk neden, 2001 yılından bu yana ülkemizde herhangi bir bankacılık krizi yaşanmaması; 1994 ve 2001 krizlerini tecrübe eden bankacıların daha ziyade emekli bankacılar olmasıdır. Emekli bankacılar, özellikle 1994 ve 2001 krizlerinde çok sayıda bankanın iflasıyla sonuçlanan bankacılık krizlerine şahitlik etmişler; sahada krizleri önlemede yaşanan zaafiyet ve eksiklikleri gözleme imkânına sahip olmuşlardır. İkinci neden ise banka yönetimlerinin çalışan bankacılara anket uygulanabilmesi için gerekli olan yasal/özel izni verme konusunda zorluk çıkarmalarıdır.

Üniversitelerin ilgili bölümlerindeki akademik kadro listelerinden yararlanarak belirlenen öğretim elemanlarının sayısı Tablo 3.5'te gösterilmiştir. Toplam sayısını tespit edemediğimiz emekli bankacılara ise sosyal medya ortamlarında oluşturdukları farklı emekli bankacı platformları vasıtasıyla ulaşılmıştır.

Tablo 3.5: 2020 Yılı sonu itibarıyla Türkiye’deki Üniversitelerin İktisat ve Bankacılık Bölümlerinde Yer Alan Öğretim Elemanları

	İktisat						Bankacılık, Bankacılık ve Finans, Bankacılık ve Sigortacılık					
	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr. Öğr. Üyesi	Arş. Gör. Dr.	Öğr. Gör. Dr.	Öğr. Gör.	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Dr. Öğr. Üyesi	Arş. Gör. Dr.	Öğr. Gör. Dr.	Öğr. Gör.
Devlet Üniversiteleri (111 Üniversite)	434	350	520	91	11	27	24	50	120	6	16	327
Vakıf Üniversiteleri (44 Üniversite)	106	72	172	1	7	31	13	2	35	0	5	29
Toplam (155 Üniversite)	540	422	692	92	18	58	37	52	155	6	21	356
Genel Toplam											2449	

Sekaran ve Bougie (2016) “Belirli Bir Evren Büyüklüğü İçin Örneklem Büyüklüğü” isimli tabloda en büyük evren 1 milyon için 384 kişilik örneklem ($\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyi için) büyüklüğünün yeterli olduğu belirtmiştir (Tablo 3.6). Bu kapsamda araştırmaya 714 kişi araştırmaya dâhil edilmiştir. Ulaşılan örneklemin büyüklüğü evreni temsil etmek için yeterlidir. Ayrıca bu çalışmada emekli bankacıların belirlenmesinde kolayda örnekleme tekniği, akademisyenlerin belirlenmesinde basit tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Tablo 3.6: Belirli Bir Evren Büyüklüğü İçin Örneklem Büyüklüğü

N	S	N	S	N	S
10	10	220	140	1200	291
15	14	230	144	1300	297
20	19	240	148	1400	302
25	24	250	152	1500	306
30	28	260	155	1600	310
35	32	270	159	1700	313
40	36	280	162	1800	317
45	40	290	165	1900	320
50	44	300	169	2000	322
55	48	320	175	2200	327
60	52	340	181	2400	331
65	56	360	186	2600	335
70	59	380	191	2800	338
75	63	400	196	3000	341
80	66	420	201	3500	346
85	70	440	205	4000	351
90	73	460	210	4500	354
95	76	480	214	5000	357
100	80	500	217	6000	361
110	86	550	226	7000	364
120	92	600	234	8000	367
130	97	650	242	9000	368
140	103	700	248	10000	370
150	108	750	254	15000	375
160	113	800	260	20000	377
170	118	850	265	30000	379
180	123	900	269	40000	380
190	127	950	274	50000	381
200	132	1000	278	75000	382
210	136	1100	285	1000000	384

N: Evren Büyüklüğü

S: Örneklem Büyüklüğü

Kaynak: Sekaran ve Bougie, 2016.**3.5.5. Veri Toplama Yöntemi**

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket yönteminden yararlanılmıştır. Kapalı uçlu ifadelerden oluşan anket, önceden hazırlanmış ve pilot uygulama ile son şeklini almıştır. Araştırmada kullanılan anket formuna Ek 1’de yer verilmiştir.

Anket iki bölümden ve toplamda 49 ifadeden oluşmaktadır. İlk bölümde 7 adet demografik soruya yer verilmiştir. Bunlar; cinsiyet, eğitim durumu, meslek, bankacılar için unvan, bankanın türü, bankanın sermaye yapısı ve akademisyenler için unvan

şeklindedir. İkinci bölümde ise 42 sorudan oluşan “Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeği” yer almaktadır. Araştırmada 5’li likert ölçeği (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) kullanılarak katılımcılardan yargılara cevap vermesi istenmiştir.

Araştırmanın veri toplama yöntemini oluşturan ankette yer alan ölçeği geliştirmek amacıyla 471 katılımcı ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama kapsamında elde edilen bilgilerle ankete nihai şekli verilmiş ve toplamda 714 katılımcıya ulaşılmıştır.

Anket uygulamasında büyük oranda online ortamdan yararlanılmıştır. Cevapların %90’nı online ortamdan, %10’u ise klasik şekilde temin edilmiştir.

3.5.6. Veri Değerlendirme Tekniği

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve araştırmanın modelinin test edilmesinde IBM SPSS ve IBM SPSS AMOS istatistik programlarından yararlanılmıştır. Araştırma modelinin test edilmesinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanılmıştır.

YEM, gözlemlenen değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılan çok değişkenli kantitatif bir tekniktir. YEM iki ayrı istatistiksel yöntemin karışımıdır. İlk yöntem faktör analizidir. İkinci yöntem ise eşanlı denklem sistemidir (Kaplan, 2009; Çokluk, vd., 2014).

YEM, araştırmacının bir teoriyi veya kapsamlı teorik bir modeli test etmesine ve doğrulamasına yardımcı olmaktadır. YEM, araştırmacının bilimsel hipotez test sürecinde daha derin bir araştırma yapmasına ve yapılar arasındaki karmaşık ilişkileri keşfetmesine olanak sağlamaktadır. Diğer çok değişkenli tekniklerle yapılar arasında nedensellik olduğu düşünülen kapsamlı bir teoriyi test etmek araştırmacılar için zordur. Bu nedenle YEM, özellikle faktör analizi ve çoklu regresyon analizi gibi diğer çok değişkenli tekniklerin bir uzantısı olarak görülmelidir. YEM, birden çok denklemi çözerek aynı anda bir dizi bağımlılık ilişkisini incelemek için yararlı bir tekniktir (Thakkar, 2020; Chin, 1998; Byrne, 2010).

YEM, regresyon analizine oranla büyük avantajlara sahiptir. Örneğin regresyon analizinde açıklayıcı değişkenler için ölçüm hataları göz ardı edilmektedir. Bu durum

yapılan analizin hatalı sonuçlar vermesine sebep olmaktadır. YEM ise hem doğrudan hem de dolaylı etkileri dikkate alarak olası ölçüm hatalarını engellemektedir (Karagöz, 2019).

YEM analizini kullanmanın başlıca iki amacı şunlardır (Tahakkar, 2020):

- Veri setindeki korelasyon veya kovaryans yapılarını anlamaya yardımcı olmak,
- Belirtilen model ile varyansları hakkında açıklama yapmak.

YEM’de bir model ile elde edilen verilerin uyumluluğu literatürde kabul görmüş bazı uyum indeksleri aracılığıyla değerlendirilmektedir. Bu uyum indeksleri Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Bu araştırmada; YEM kapsamında yol analizi kullanılarak bağımsız değişkenler aracılık-demokratik katılım, mikro etkinlik, otokontrol, toplumsal fayda boyutları ile bağımlı değişkenler olan düzenleme-gözetim-denetim ve kamusal etkinlik boyutları arasındaki ilişki açıklanacaktır.

Tablo 3.7: Yapısal Eşitlik Modellemesi Uyum İndeksleri

Uyum İstatistiği	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
Genel Model Uyumu		
X^2	Anlamli Olmaması	---
X^2/df	≤ 3	$\leq 4-5$
Karşılaştırmalı Uyum İndeksleri		
NFI	$\geq 0,95$	0,94-0,90
IFI	$\geq 0,95$	0,94-0,90
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95$
RMSEA	$\leq 0,05$	0,06-0,08
Mutlak Uyum İndeksleri		
GFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85
AGFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85

X^2 =Chi-Square (Ki-Kare); df =Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); NFI=Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi); IFI=Incremental Fit Index (Artırmalı Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü); GFI=Goodness Of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); AGFI=Adjusted Goodness Of Fit Index (Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi)

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011; Yıldız, 2014.

3.5.7. Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliği Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi

Doğrulamalı faktör analizi açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konulan ölçme yapısının başka bir örneklem üzerinde geçerli olup olmadığını test eder. Bu nedenle doğrulamalı faktör analizinin uygulandığı örneklemde açımlayıcı faktör analizinde kullanılan örneklemde bağımsız ve farklı olması gerekmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2019). Eğer keşfedici faktör analizi ile ortaya çıkarılan yapı yine aynı veriler kullanılarak doğrulamalı faktör analizine tabi tutulursa bilinen tekrarlanmış olacaktır (Suhr, 2006). Çalışmanın bu aşamasında açımlayıcı faktör analizinde kullanılan örneklemde farklı olarak 243 kişilik yeni bir örneklemde yararlanılmıştır.

3.5.7.1. Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Testi

Banka birliklerinin tamamlayıcı rolünü test etmek amacıyla SPSS AMOS istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan birinci düzey doğrulamalı faktör sonucunda 42 ifadeye ait model uyum değerlerinin kabul edilebilir sınırlarının dışında kaldığı tespit edilmiştir. Uyum değerlerine ulaşmak amacıyla model üzerinde gerekli modifikasyon işlemleri yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.12’de gösterilmiştir.

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere modifikasyon sonrasında; X^2/df ’nin 3,244, GFI’nın 0,86, CFI’nın 0,94 ve RMSEA’nın 0,066 değerlerini aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerler kabul edilebilir uyuma sahip olması sebebiyle banka birliklerinin tamamlayıcı rolünün 4 faktörlü yapısı doğrulanmıştır.

Tablo 3.8: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Uyum Değerleri

	X^2	df	X^2/df	GFI	CFI	RMSEA
Modifikasyon Öncesi	1485,723	458	3,244	0,72	0,83	0,096
Modifikasyon Sonrası	496,347	242	2,051	0,86	0,94	0,066
İyi Uyum Değerleri			<3	>0,90	>0,97	<0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			<4-5	0,89-0,85	>0,95	0,06-0,08

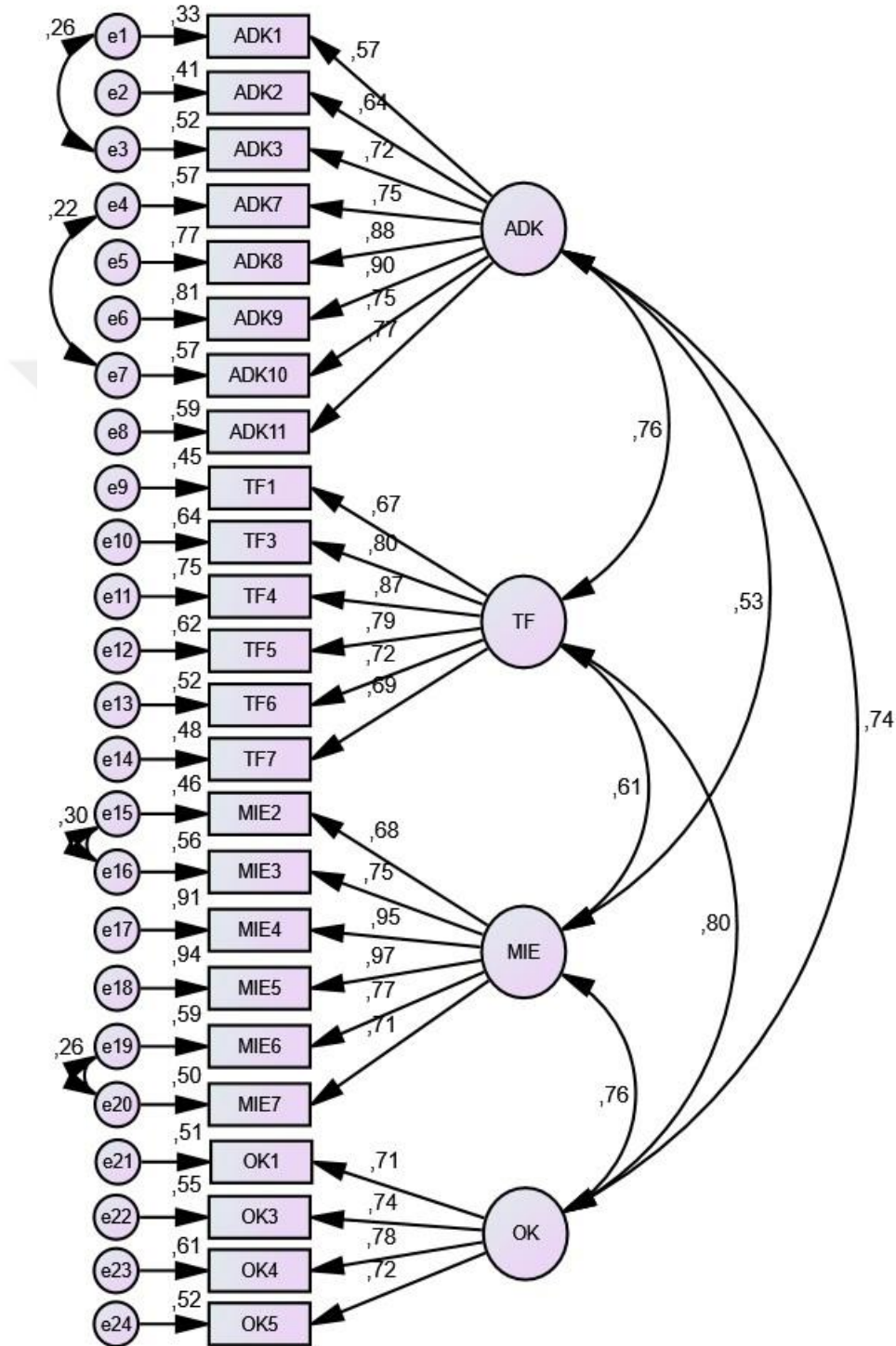
$p > 0.05$, X^2 =Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü).

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011.

Yapılan analiz sonucunda oluşan modelin faktör yapısı, standartlaştırılmış değerleri ve faktörler arası korelasyon katsayıları Şekil 3.2’de gösterilmiştir. Şekil 3.2’ye

göre doğrulayıcı faktör analizi sonucu boyutların faktör yüklerinin 0,57 ile 0,97 arasında değişmektedir.

Şekil 3.2: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Faktör Yapısı

Modifikasyon kapsamında 8 ifade ölçekten çıkarılmış ve 4 adet kovaryans bağlantısı yapılmıştır. Ölçekten çıkarılan ifadeler şu şekildedir:

- Aracılık-demokratik katılım boyutundaki ADK4 kodlu “Banka birlikleri sayesinde bankalar krizle ilgili tedbirlerin hayata geçirilmesi süreçlerine katılır”, ADK5 kodlu “Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü için belirlediği kurallara bankaların uyumunu hızlandırır”, ADK6 kodlu “Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında etkileşim artar” ve ADK12 kodlu “Banka birlikleri devlet ile banka arasındaki bilgi paylaşımında ileri-geri besleme sürecini hızlandırır” ifadesi.
- Mikro etkinlik boyutundaki MIE1 kodlu “Banka birlikleri bankaların kendi sahiplerine ve yöneticilerine verdiği kredileri izler” ve MIE8 kodlu “Banka birlikleri kredi müşterisinin bankayı zarara uğratma riskini azaltır” ifadesi,
- Toplumsal fayda boyutundaki TF2 kodlu “Banka birlikleri bankacılık krizlerinin vergi mükellefleri üzerine yüklediği maliyeti azaltır” ifadesi,
- Otokontrol boyutundaki OK2 kodlu “Banka birlikleri bankalar arası zarar verici rekabeti önler” ifadesi.

Hata terimleri arasında kovaryans bağlantısı yapılan ifadeler ise şu şekildedir:

- 1 numaralı hata terimine sahip ADK1 kodlu “Banka birlikleri sayesinde bankalar devletin bankacılık sektörüne ilişkin karar alma süreçlerine dâhil olur” ifadesi ile 3 numaralı hata terimine sahip ADK3 kodlu “Banka birlikleri sayesinde kriz yönetim süreçlerine bankalar da katılır” ifadesi,
- 4 numaralı hata terimine sahip ADK7 kodlu “Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında daha sağlıklı bir iletişim kanalı oluşur” ifadesi ile 7 numaralı hata terimine sahip ADK10 kodlu “. Banka birlikleri devlet banka arasındaki bilgi paylaşım mekanizmasının etkinliğini artırır” ifadesi,
- 15 numaralı hata terimine sahip MIE2 kodlu “Banka birlikleri bankaların aynı holding bünyesindeki diğer şirketlere kullandığı kredileri denetler” ifadesi ile 16 numaralı hata terimine sahip MIE3 kodlu “Banka birlikleri bankaların kredi politikasını iyileştirir” ifadesi,
- 19 numaralı hata terimine sahip MIE6 kodlu “Banka birlikleri bankalarda risk yönetimi sürecinin etkinliğini artırır” ifadesi ile 20 numaralı hata terimine sahip MIE7 kodlu “Banka birlikleri bankalarda kurumsal yönetimi yaygınlaştırır” ifadesi.

3.5.7.2. Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Testi

Banka birliklerinin makro etkinlik rolünü test etmek amacıyla SPSS AMOS 21 istatistik programı kullanılmıştır. Yapılan birinci düzey doğrulayıcı faktör sonucunda ölçekte yer alan 10 ifadeye ait model uyum değerlerinin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum sınırları içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple herhangi bir modifikasyon işlemi gerçekleştirilmemiştir. Banka birliklerinin makro etkinlik rolüne ilişkin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 3.9’da gösterilmiştir.

Tablo 3.9: Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	GFI	CFI	RMSEA
Uyum Değerleri	78,814	34	2,328	0,94	0,97	0,074
İyi Uyum Değerleri			<3	>0,90	>0,97	<0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			<4-5	0,89-0,85	>0,95	0,06-0,08

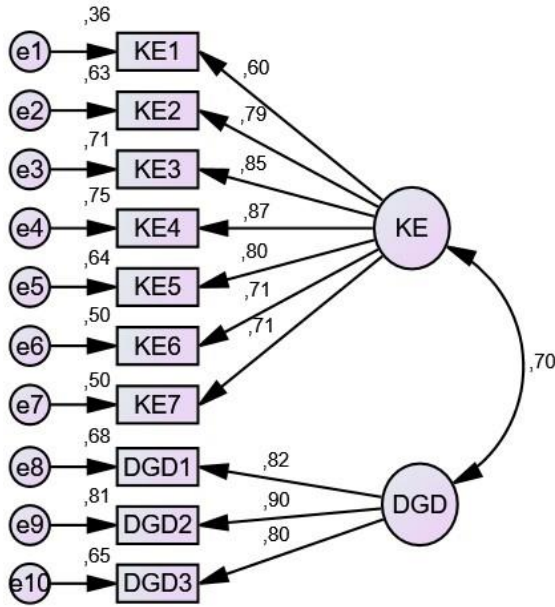
$p>0,05$, χ^2 =Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü).

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011.

Tabloda görüldüğü üzere χ^2/df ’nin 2,328, GFI’nin 0,94, CFI’nin 0,97 ve RMSEA’nın 0,074 değerlerini aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerler iyi uyum ve kabul edilebilir uyuma sahip olması sebebiyle banka birliklerinin makro etkinlik rolünün 2 faktörlü yapısı doğrulanmıştır.

Yapılan analiz sonucunda oluşan modelin faktör yapısı, standartlaştırılmış değerleri ve faktörler arası korelasyon katsayıları Şekil 3.3’te gösterilmiştir. Şekil 3.3’e göre doğrulayıcı faktör analizi sonucu boyutların faktör yükleri 0,60 ile 0,90 arasında değişmektedir.

Şekil 3.3: Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolünün Faktör Yapısı

3.6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bulguları kısmında katılımcılara ilişkin demografik özelliklere, değişkenler arasındaki ilişkilere ve araştırmanın yapısal eşitlik modeliyle testine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.6.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10: Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Frekans/Yüzde	
		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	258	36,13
	Erkek	456	63,87
	Toplam	714	100
Meslek	Emekli Bankacı	308	43,14
	Akademisyen	406	56,86
	Toplam	714	100
Öğrenim Durumu	Lise	4	0,56
	Ön Lisans	3	0,42
	Lisans	256	35,85
	Lisans Üstü	451	63,17
	Toplam	714	100
Emekli Bankacıların Bankadaki Son Unvanı	İç Kontrolör	2	0,65
	Memur	12	3,90
	Müdür	32	10,39
	Müdür Yardımcısı	17	5,52
	Müfettiş	5	1,62
	Servis Yetkilisi	17	5,52
	Uzman	25	8,12
	Üst Yetkili	8	2,60
	Yetkili	54	17,53
	Yönetici	12	3,90
	Yönetmen	124	40,26
	Toplam	308	100
Akademisyenlerde Unvan	Öğr. Gör.	99	24,38
	Arş. Gör. Dr.	15	3,69
	Öğr. Gör. Dr.	20	4,93
	Dr. Öğr. Üyesi	138	33,99
	Doç. Dr.	75	18,47
	Prof. Dr.	59	14,53
	Toplam	406	100
Bankaların Türü	Mevduat Bankası	251	81,49
	Katılım Bankası	52	16,88
	Kalkınma ve Yatırım Bankası	5	1,62
	Toplam	308	100
Bankaların Sermaye Yapısı	Kamu Bankası	173	56,17
	Yerli Özel Sermayeli Banka	48	15,58
	Yabancı Özel Sermayeli Banka	39	12,66
	Yerli-Yabancı Özel Sermayeli Banka	48	15,58
	Toplam	308	100

Katılımcıların; %36,13'ü kadın, %63,87'si erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların meslek olarak dağılımı; %43,14 emekli bankacı, %56,86 akademisyen şeklindedir. %63,17 ile katılımcıların büyük çoğunluğu lisansüstü eğitime sahiptir. Emekli bankacıların %40,26'sı yönetmen unvanıyla emekli olmuştur. Akademisyen katılımcılarda ise %33,99 ise dr. öğr. üyeleri ilk sırada yer almaktadır. Emekli bankacıların emekli olduğu bankaların %81,49'u mevduat bankasıdır. Kamu bankaları, araştırmaya katılan emekli bankacıların son çalıştığı bankalar olarak %56,17 ile ilk sıradadır.

3.6.2. Katılımcıların Bankacılık Krizlerini Önlemede Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolünün Etkinliğine Yönelik Algıları

Emekli bankacılardan ve akademisyenlerden oluşan katılımcıların bankacılık krizlerini önlemede banka birliklerinin tamamlayıcı rolünün etkinliğine yönelik algılarını belirlemek amacıyla 5’li Likert Ölçeğinde yer alan ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçekteki ifadeler; 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir. Katılımcıların; aracılık-demokratik katılım, toplumsal fayda, mikro etkinlik, otokontrol, düzenleme-gözetim-denetim ve kamusal etkinlik faktörlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri sırasıyla gösterilmiştir.

Aracılık-demokratik katılım genel ortalaması 3,80’dir. Boyuttaki en yüksek değer 3,97 ile ADK7 kodlu “Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında daha sağlıklı bir iletişim kanalı oluşur” ifadesinde ortaya çıkmıştır (Tablo 3.11). Aracılık-demokratik katılım boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Katılımcılar banka birlikleri sayesinde bankaların kamusal süreçlere demokratik şekilde dâhil olabileceğini, banka birliklerinin ayrıca önemli aracılık faaliyetleri üstlenebileceğini ifade etmektedir. Banka birliklerinin demokratik katılıma ve aracılık rolüne ilişkin üstleneceği ilave rollerin bankacılık krizlerinin önlenmesini amaçlayan tedbirlere etkinlik kazandıracağı söylenebilir.

Tablo 3.11: Aracılık-Demokratik Katılım Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
ADK1	Banka birlikleri sayesinde bankalar devletin bankacılık sektörüne ilişkin karar alma süreçlerine dâhil olur.	3,74	,890
ADK2	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede alacağı tedbirlerin bankalarca içselleştirilmesini sağlar.	3,76	,805
ADK3	Banka birlikleri sayesinde kriz yönetim süreçlerine bankalar da katılır.	3,75	,872
ADK7	Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında daha sağlıklı bir iletişim kanalı oluşur.	3,97	,773
ADK8	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka dayanışması güçlenir.	3,73	,874
ADK9	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka yardımlaşması sağlanır.	3,74	,835
ADK10	Banka birlikleri devlet banka arasındaki bilgi paylaşım mekanizmasının etkinliğini artırır.	3,94	,737
ADK11	Banka birlikleri devlet ile bankayı yakınlaştırır.	3,76	,858
Aracılık-Demokratik Katılım		3,80	,646

Mikro etkinlik boyutunun genel ortalaması 3,55’dir. Boyuttaki en yüksek değer 3,70 ile MIE7 kodlu “Banka birlikleri bankalarda kurumsal yönetimi yaygınlaştırır” ifadesinde ortaya çıkmıştır (Tablo 3.12). Mikro etkinlik boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Banka birliklerinin mikro etkinliğe ilişkin üstleneceği ilave rollerin bankaların iç sistemlerine (iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi) etkinlik kazandıracağı söylenebilir. Bu durum banka içi suiistimallerin engellenmesine ve olası banka iflasları sebebiyle mudilerin mağduriyetinin önlenmesine katkı sağlayacaktır.

Tablo 3.12: Mikro Etkinlik Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
MIE2	Banka birlikleri bankaların aynı holding bünyesindeki diğer şirketlere kullandığı kredileri denetler.	3,39	1,040
MIE3	Banka birlikleri bankaların kredi politikasını iyileştirir.	3,45	,967
MIE4	Banka birlikleri bankalarda iç kontrol sürecinin etkinliğini artırır.	3,57	,943
MIE5	Banka birlikleri bankalarda iç denetim sürecinin etkinliğini artırır.	3,59	,942
MIE6	Banka birlikleri bankalarda risk yönetimi sürecinin etkinliğini artırır.	3,61	,920
MIE7	Banka birlikleri bankalarda kurumsal yönetimi yaygınlaştırır.	3,70	,900
Mikro Etkinlik		3,55	,801

Otokontrol boyutunun genel ortalaması 3,75’tür. Boyuttaki en yüksek değer 3,85 ile OK4 kodlu “Banka birlikleri bankaların yasal düzenlemelere uygun hareket etmesini

sağlar” ifadesinde ortaya çıkmıştır (Tablo 3.17). Otokontrol boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Katılımcılara göre, banka birliklerinin mesleki inceliklere hâkim konumu ve bir meslek temsilcisi olması bankacılık sektöründe önemli bir otokontrol mekanizması oluşturabilir. Örneğin bankalar, yeni görev ve sorumluklar üstlenen banka birliklerinin varlığı sebebiyle meslek etiğine aykırı faaliyetlerden kaçınabilir. Bu durum bankalar arası para piyasasını daha işlevsel hale getirebilir. Oluşan otokontrol mekanizması bankacılık krizlerinin önlenmesinde yasal düzenlemeleri de etkinleştirebilir.

Tablo 3.13: Otokontrol Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
OK1	Banka birlikleri bankaların meslek etiğine aykırı faaliyetlerini önler.	3,66	,936
OK3	Banka birlikleri bankalar arası para piyasasına etkinlik kazandırır.	3,68	,895
OK4	Banka birlikleri bankaların yasal düzenlemelere uygun hareket etmesini sağlar.	3,85	,802
OK5	Banka birlikleri banka ile devlet arasındaki bilgi farkı sorununu azaltır.	3,81	,814
Otokontrol		3,75	,692

Toplumsal fayda boyutunun genel ortalaması 3,40’dır. Boyuttaki en yüksek değer 3,62 ile TF4 kodlu “Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar” ifadesinde ortaya çıkmıştır (Tablo 3.14). Toplumsal fayda boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Katılımcılara göre, banka birlikleri bankaların toplumsal faydayı gözeterek faaliyette bulunmasını sağlayabilir. Banka birlikleri bu konuda üstleneceği ilave roller ile bankaların sadece kâr maksimizasyonuna güdülenmelerini engelleyebilir. Bankaların toplumsal faydayı gözeterek faaliyette bulunmasını sağlayacak banka birlikleri bankaları spekülâtif işlemlerden uzaklaştırabilir. Ayrıca reel sektöre desteğini arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamalarını sağlayabilir. Bu fonksiyon olası bankacılık krizlerinde mudilerin ve vergi mükelleflerinin olası mağduriyetlerinin engellenmesinde de kullanılabilir.

Tablo 3.14: Toplumsal Fayda Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
TF1	Banka birlikleri bankaların faizleri aşırı yükseltmesini önleyerek iktisadi koşulların iyileşmesine katkı sağlar.	3,18	1,080
TF3	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerinde mudilerin mağduriyeti önlenir.	3,32	1,014
TF4	Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar.	3,62	,966
TF5	Banka birlikleri bankaların reel sektör faaliyetlerine daha olumlu katkı yapmasını sağlar.	3,59	,906
TF6	Banka birlikleri ile toplum arasında sosyal diyalog kanalı oluşur.	3,48	,997
TF7	Banka birlikleri banka yönetiminin aşırı risk iştahını azaltır.	3,23	1,038
Toplumsal Fayda		3,40	,782

Düzenleme-gözetim-denetim boyutu 4,00 ile en yüksek genel ortalamaoya sahip boyuttur. Boyuttaki en yüksek değer 4,06 ile “Banka birlikleri devletin bankacılık sektörünü düzenleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır” ifadesinde ortaya çıkmıştır (Tablo 3.15). Düzenleme-gözetim-denetim boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Katılımcılara göre, banka birlikleri kamunun bankacılık sektöründeki düzenleyici, gözetici ve denetime ilişkin faaliyetlerine etkinlik kazandırabilir. Bu durum bankacılık krizlerini önleyici makro tedbirlerin etkinliğine büyük katkı sağlayabilir.

Tablo 3.15: Düzenleme-Gözetim-Denetim Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
DGD1	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörünü düzenleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	4,06	,725
DGD2	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki gözetleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	4,01	,739
DGD3	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki denetim faaliyetlerine etkinlik kazandırır	3,93	,793
Düzenleme-Gözetim-Denetim		4,00	,674

Kamusal etkinlik boyutunun genel ortalaması 3,76’dır. Boyuttaki en yüksek değer 3,85 ile KE6 kodlu “Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar” ifadesine aittir (Tablo 3.16). Kamusal etkinlik boyutundaki ifadelerin tamamı ortalama değerden (5’li Likert değerlendirmesine göre 3) yüksek değer almıştır.

Katılımcılara göre, banka birlikleri düzenleme-gözetim-denetim dışındaki bankacılık krizlerini önleyici makro tedbirlere etkinlik kazandırabilir. Kamunun

bankacılık sektörüne özgü kararlarının daha kapsayıcı olmasını ve hızlıca uygulanmasını sağlayabilir. Ayrıca olası bankacılık krizlerinin yönetimine ve yayılmasını önleyici faaliyetleri kolaylaştırabilir. Bu faaliyetlerle bankacılık krizleri daha az maliyetle de atlatılabilir.

Tablo 3.16: Kamusal Etkinlik Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Değişkenin Kodu	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
KE1	Banka birlikleri bankacılık krizlerinin tahmin edilmesine katkı sağlar.	3,65	,933
KE2	Banka birlikleri bankacılık krizlerini önlemede devletin alacağı tedbirlerin daha hızlı uygulanmasını sağlar.	3,81	,871
KE3	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede daha kapsayıcı tedbirler almasına katkı sağlar.	3,76	,865
KE4	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini daha etkin yönetmesine katkı sağlar.	3,79	,810
KE5	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerinin yayılmasını önleyici faaliyetlerine katkı sağlar.	3,75	,826
KE6	Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar.	3,85	,862
KE7	Banka birlikleri bankacılık krizleriyle mücadelede devletin alacağı tedbirlere karşı sektördeki önyargıyı azaltır.	3,58	,881
	Kamusal Etkinlik	3,77	,691

3.6.3. Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin açıklanabilmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve Pearson Korelasyon Katsayısı'ndan (r) yararlanılmıştır. Pearson Korelasyon Katsayısı iki değişken arasındaki ilişkinin kuvveti ve yönünü tespit etmek amacıyla kullanılabilir (Büyüköztürk, 2019; Seçer, 2015) göre. Korelasyon katsayısının yorumlanmasında Tablo 3.17'den yararlanılabilir.

Tablo 3.17: Pearson Korelasyon Katsayısının Yorumlanması

Korelasyon Katsayısı (r)	İlişki Yönü	Yorum
r=1	+	İki değişken arasında pozitif yönlü mükemmel düzeyde ilişki vardır.
	-	İki değişken arasında negatif yönlü mükemmel düzeyde ilişki vardır.
$0,70 \leq r < 0,99$	+	İki değişken arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişki vardır.
	-	İki değişken arasında negatif yönlü yüksek düzeyde ilişki vardır.
$0,30 \leq r < 0,69$	+	İki değişken arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki vardır.
	-	İki değişken arasında negatif yönlü orta düzeyde ilişki vardır.
$0,01 \leq r < 0,29$	+	İki değişken arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki vardır.
	-	İki değişken arasında negatif yönlü düşük düzeyde ilişki vardır.
r=0		İki değişken arasında ilişki yoktur.

Kaynak: Büyüköztürk, 2019.

Yapılan korelasyon analizin sonuçları Tablo 3.18’de gösterilmiştir. Tabloya göre, araştırmanın bağımsız değişkeni “Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü” ile bağımlı değişkeni “Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü” arasında ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü’nün alt boyutlarından düzenleme-gözetim-denetim boyutu; aracılık-demokratik katılım ($r=0,558$, $p<0,01$), toplumsal fayda ($r=0,434$, $p<0,01$), mikro etkinlik ($r=0,421$, $p<0,01$), otokontrol ($r=0,460$ $p<0,01$) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişkilidir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü’nün diğer alt boyutu kamusal etkinlik, aracılık-demokratik katılım ($r=0,711$, $p<0,01$) ile pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişki içindedir. Kamusal etkinlik; toplumsal fayda ($r=0,580$, $p<0,01$), mikro etkinlik ($r=0,538$, $p<0,01$), otokontrol ($r=0,541$, $p<0,01$) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişkilidir.

Tablo 3.18: Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Düzenleme- Gözetim-Denetim (DGD)	Kamusal Etkinlik (KE)	Otokontrol (OK)	Mikro Etkinlik (MIE)	Toplumsal Fayda (TF)	Aracılık – Demokratik Katılım (ADK)
Düzenleme- Gözetim-Denetim (DGD)	1					
Kamusal Etkinlik (KE)	0,601**	1				
Otokontrol (OK)	0,460**	0,541**	1			
Mikro Etkinlik (MIE)	0,421**	0,538**	0,685**	1		
Toplumsal Fayda (TF)	0,434**	0,580**	0,619**	0,673**	1	
Aracılık – Demokratik Katılım (ADK)	0,558**	0,711**	0,563**	0,536**	0,607**	1

**: p<0,01

Araştırmanın bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

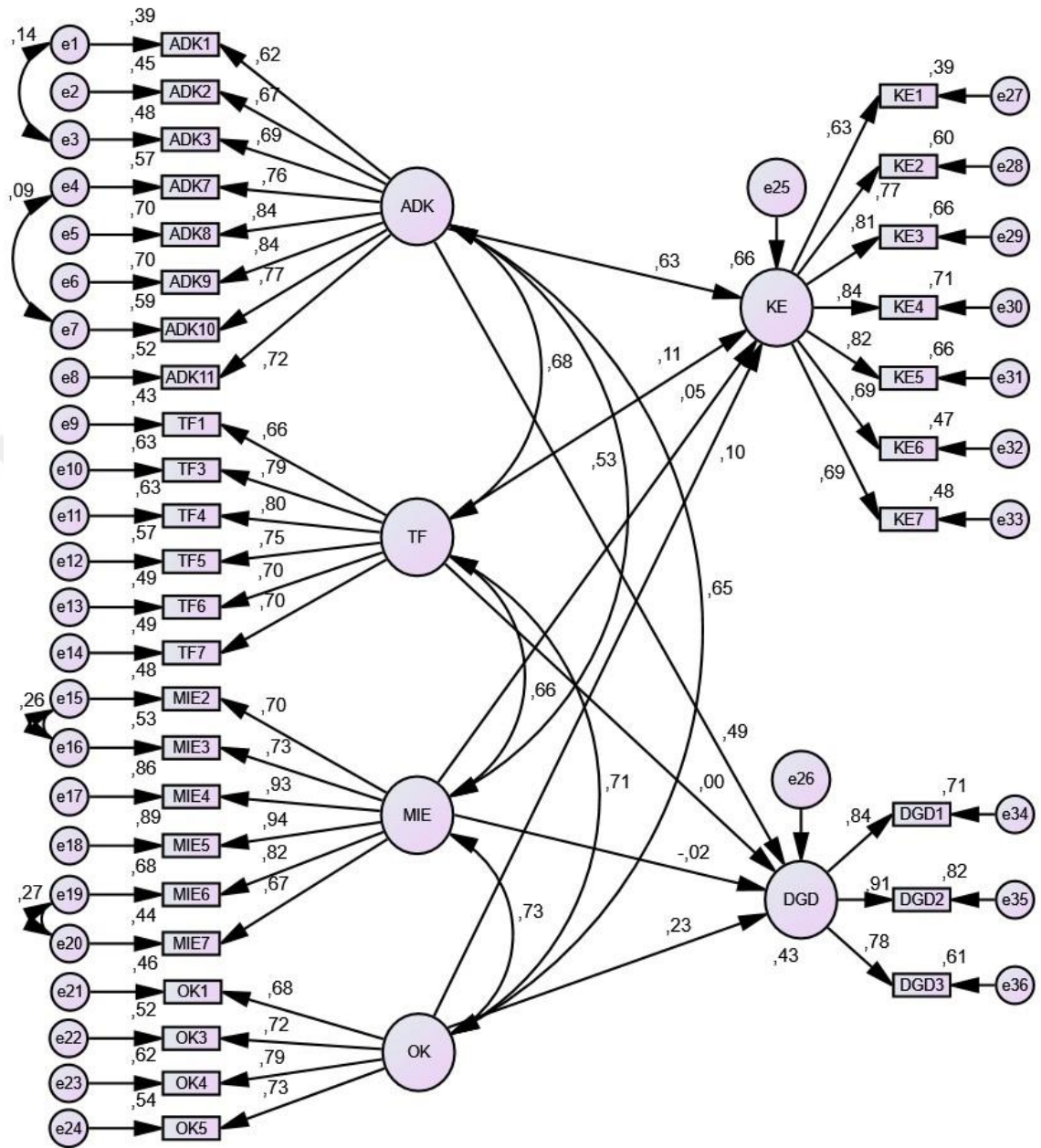
- Aracılık-demokratik katılım; toplumsal fayda ($r=0,607$, $p<0,01$), mikro etkinlik ($r=0,536$, $p<0,01$), otokontrol ($r=0,563$, $p<0,01$) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişki içindedir.
- Toplumsal fayda; mikro etkinlik ($r=0,673$, $p<0,001$), otokontrol ($r=0,619$, $p<0,001$) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişki içindedir.
- Mikro etkinlik, otokontrol ($r= 685$, $p<0,001$) ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişki içindedir.

Korelasyon analizi sonucunda boyutlar arasında tespit edilen ilişkilerin varlığı, araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi için YEM'in uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Araştırmanın hipotezleri doğrultusunda ilk olarak bağımsız değişkenin alt boyutları ile bağımlı değişkenin alt boyutları arasındaki ilişki açıklanacaktır. Bu amaç doğrultusunda bağımsız değişken olan Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü'nün alt boyutları ile bağımlı değişken olan Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü'nün alt boyutları arasında yapısal eşitlik modeli kurularak hipotezler test edilecektir. Sonrasında Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü'nü etkileyen değişkenler belirlenecektir.

3.6.4. Yapısal Eşitlik Modellemesinin Test Edilmesi

Araştırma modeli kapsamında oluşturulan hipotezlerin test edilmesinde YEM kullanılmıştır. Araştırmanın modeli doğrultusunda geliştirilen yapısal eşitlik modeli Şekil 3.4'te gösterilmiştir.

Şekil 3.4: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü ile Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli

Şekil 3.4'te yer alan yapısal eşitlik modelinin uyum değerleri Tablo 3.19'da gösterilmiştir. Tabloya göre oluşturulan modelin sahip olduğu uyum değerleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde. Bu durum modelin yapısal olarak uygunluğunu işaret etmektedir.

Tablo 3.19: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü ile Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Uyum Değerleri

	χ^2	df	χ^2/df	GFI	CFI	RMSEA
Uyum Değerleri	1634,262	509	3,211	0,88	0,93	0,056
İyi Uyum Değerleri			<3	>0,90	>0,97	<0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			<4-5	0,89-0,85	>0,95	0,06-0,08

$p>0.05$, χ^2 =Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness Of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü).

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011.

Kavramsal çerçeveye uygun olarak oluşturulan modelin değişkenleri arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı (St. β), standart hata ve p değerleri Tablo 3.20’de gösterilmiştir.

Tablo 3.20: Banka Birliklerinin Tamamlayıcı Rolü ile Banka Birliklerinin Makro Etkinlik Rolü Arasında Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modelinin Katsayıları

Değişkenler	St. β	Standart Hata	p
Aracılık-Demokratik Katılım (ADK) → Düzenleme-Gözetim-Denetim (DGD)	0,494	0,065	***
Aracılık-Demokratik Katılım (ADK) → Kamusal Etkinlik (KE)	0,631	0,063	***
Toplumsal Fayda (TF) → Düzenleme-Gözetim-Denetim (DGD)	0,003	0,054	0,957
Toplumsal Fayda (TF) → Kamusal Etkinlik (KE)	0,115	0,043	0,027
Mikro Etkinlik (MIE) → Düzenleme-Gözetim-Denetim (DGD)	-0,017	0,048	0,762
Mikro Etkinlik (MIE) → Kamusal Etkinlik (KE)	0,05	0,038	0,278
Otokontrol (OK) → Düzenleme-Gözetim-Denetim (DGD)	0,225	0,072	0,003
Otokontrol (OK) → Kamusal Etkinlik (KE)	0,096	0,055	0,111

***: $p<0,001$

St. β : Standardize Edilmiş Regresyon Katsayısı

Tablo 3.20’e göre, toplumsal fayda (TF) ve düzenleme-gözetim-denetim (DGD), mikro etkinlik (MIE) ve düzenleme-gözetim-denetim (DGD), mikro etkinlik (MIE) ve kamusal etkinlik (KE) ile otokontrol (OK) ve kamusal etkinlik (KE) arasında $p>0,05$ olması sebebiyle istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Aracılık-demokratik katılım (ADK) ile düzenleme-gözetim-denetimi (DGD) (St. β =0,494, $p<0,05$), aracılık-demokratik katılım (ADK) ile kamusal etkinlik (KE) (St. β =0,631, $p<0,05$), toplumsal fayda (TF) ile kamusal etkinlik (KE) (St. β =0,115,

$p<0,05$) ve otokontrol (OK) ile düzenleme-gözetim-denetim (DGD) ($St.\beta=0,225$, $p<0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Şekil 3.4'te yer alan modelin Squared Multiple Correlations (R^2) değerlerine göre, araştırmanın bağımsız değişkeni olan banka birliklerinin tamamlayıcı rolü bağımlı değişken olan banka birliklerinin makro etkinlik rolünün alt boyutu düzenleme-gözetim-denetimin %43'ünü, diğer alt boyutu kamusal etkililiğin ise %66'sını açıklayabilmektedir.

3.7. YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİNE İLİŞKİN BULGULAR VE TARTIŞMA

Bankacılık krizlerini önlemede kamusal tedbirler tek başına yetersiz kalmaktadır (Şen, 2010; Butzbach, 2016; Jacome ve Nier, 2012). Bouvatier (2017), bir bankacılık krizini izleyen 20 yıl içinde yeni bir bankacılık krizinin ortaya çıkmasını kamu otoritesinin aldığı önlemlerin başarısızlığı olarak değerlendirmiştir. Sürekli tekrarlanan ve daha maliyetli hale gelen bankacılık krizleri, makro ve mikro tedbirlerin etkinliğini arttıracak tamamlayıcı tedbirlere (mezo tedbirler) olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Çalışmada mezo tedbirler kapsamında banka birliklerinin makro tedbirlerin etkinliğini artırmada üstlenmesi gereken tamamlayıcı roller araştırılmıştır. Bu tamamlayıcı rollerin tespitine ilişkin yapısal eşitlik modellemesi oluşturulmuştur. Model sonucunda kurulmuş olan hipotezlere ilişkin elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

H₁: Aracılık-demokratik katılım ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁ hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde ($p<0,001$) pozitif anlamda bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu durum banka birliklerinin bankalar ile kamu otoritesi arasında üstleneceği aracılık ve demokratik katılıma ilişkin ilave rollerin bankacılık krizlerinin önlenmesinde başlıca makro tedbirlere etkinlik kazandıracağını ifade etmektedir. Bu tedbirler ise düzenleme, gözetim ve denetim faaliyetleridir. Söz konusu tedbirlerin etkinliği özellikle 2008 Küresel Krizi'nde çokça tartışılmış ve birçok eleştiri dile getirilmiştir. Kriz sonrası dönemde bu tedbirlerin iyileştirilmesine amacıyla birçok ulusal ve uluslararası çalışma yapılmıştır.

H₂: Aracılık-demokratik katılım ile kamusal etkinlik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂ hipotezi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ($p < 0,001$) pozitif anlamda bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hipoteze göre banka birliklerinin aracılık ve demokratik katılıma ilişkin üstleneceği ilave roller bankacılık krizlerinin önlenmesine veya varolan bir krizin yönetilmesine ilişkin kamusal faaliyetlere etkinlik kazandıracaktır. Bu durum banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesine veya olası bankacılık krizlerinin daha hızlı ve düşük maliyetle atlatılmasına katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

H₃: Toplumsal fayda ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃ hipotezi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ($p = 0,957$) anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Hipoteze göre, banka birliklerinin toplumsal faydaya ilişkin üstleneceği ilave rollerin bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamunun düzenleme, gözetim ve denetim faaliyetleri üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

H₄: Toplumsal fayda ile kamusal etkinlik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄ hipotezi kapsamında %5 anlamlılık düzeyinde ($p = 0,027$) pozitif düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hipoteze göre banka birliklerinin toplumsal faydaya ilişkin üstleneceği ilave roller bankacılık krizlerinin önlenmesinde kamusal faaliyetlere etkinlik kazandırmaktadır. Bu roller banka birliklerince bankaların toplumsal faydayı gözeterek faaliyette bulunmalarına ilişkindir. Örneğin banka birlikleri banka yönetimlerinin aşırı risk iştahını azaltarak toplumsal faydanın gözetilmesini sağlamalıdır. Bu kapsamda banka birlikleri bankaların reel sektör faaliyetlerine daha olumlu katkı yapmasını sağlayabilir. Banka birliklerince kamusal faaliyetlere toplumsal faydayı gözeterek kazandırılan işlevsellik hem bankacılık krizlerinin önlenmesinde hem de varolan bankacılık krizlerinin daha düşük maliyetle atlatılmasına katkı sağlayacaktır. Krizlerin daha düşük maliyetle atlatılması tüm vergi mükelleflerine yüklenecek ilave maliyeti azaltacaktır.

H₅: Mikro etkinlik ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅ hipotezi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ($p = 0,762$) anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Hipotez göre, banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesi

amacıyla mikro tedbirlere ilişkin üstleneceği ilave rollerin düzenleme, gözetim ve denetim faaliyetleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

H₆: Mikro etkinlik ile kamusal etkinlik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₆ hipotezi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ($p=0,278$) anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Hipotez göre, banka birliklerinin bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla mikro tedbirlere ilişkin üstleneceği ilave roller kamusal bir etkinlik oluşturmamaktadır.

H₇: Otokontrol ile düzenleme-gözetim-denetim arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₇ hipotezi kapsamında %5 anlamlılık düzeyinde ($p=0,003$) pozitif düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hipoteze göre, banka birliklerinin özellikle bankalar arasında oluşturacağı otokontrol mekanizması makro tedbirlerden düzenleme, gözetim ve denetim faaliyetlerine etkinlik kazandırmaktadır. Bankalar arasında oluşan otokontrol mekanizması önemli bir piyasa disiplini oluşturarak kamunun bankacılık sektörüne ilişkin işyükünü de önemli ölçüde azaltacaktır.

H₈: Otokontrol ile kamusal etkinlik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₈ hipotezi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde ($p=0,111$) anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Hipotez göre, banka birliklerinin bankacılık sektöründe oluşturacağı otokontrol mekanizması kamunun bankacılık krizlerinin önlenmesine ilişkin faaliyetlerine (kamusal etkinlik) bir katkı sunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bankacılık krizleri genellikle bankalarla ilgili bir takım problemler silsilesi ve/veya söz konusu problemlerin belli bir eşiği aşması olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık krizleri ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik maliyetler sebebiyle diğer finansal krizlere oranla daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Son 50 yıldır bankacılık krizi yaşayan ülke sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir. 1970 sonrası dönemde dünyada 150’yi aşkın bankacılık krizi yaşanmıştır. Özellikle 1980 sonrası hayata geçirilen finansal liberalizasyon ve deregülasyon politikaları bankacılık krizlerinin daha sık yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde yaşanan bankacılık krizleri özellikle gelişmekte olan ekonomilerde ortaya çıkmıştır. Bu durum bankacılık krizlerinin gelişmekte olan ekonomilere has bir problem olduğu algısını oluşturmuştur. Piyasa mekanizmasının etkin işlemediği, yeterli düzenleme, gözetim ve denetim mekanizmalarının olmayışı bu ekonomilerden yaşanan krizlerin başlıca sebepleri olarak sıralanmıştır. Ancak 2008 Küresel Krizi piyasa ekonomisinin beşiği kabul edilen ABD’de ortaya çıkmış ve birçok gelişmiş ekonomide de yıkıcı maliyetler oluşturarak dünya genelini etkisi altına almıştır.

Tarihsel süreçte bankacılık krizlerinin oluşturduğu tecrübe bu krizlerin yeniden yaşanmaması için birçok geleneksel tedbir mekanizmasının geliştirilmesini sağlamıştır. Başta son başvuru mercii ve mevduat sigortası sistemi olmak üzere bankacılık krizlerini önleyici birçok geleneksel tedbir mekanizması oluşturulmuştur.

2008 Küresel Krizi bankacılık krizlerini önleyici geleneksel tedbirlerin etkin şekilde işlediğine inanılan gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkmıştır. Bu durum geleneksel tedbirlerin bankacılık krizlerini önlemede yetersiz kaldığının kanıtıdır. Kriz sonrası gerçekleştirilen G20 zirvelerinde yeni tedbir arayışlarına girilmiş ancak bu arayış daha çok düzenleme ve denetim içeren, makro nitelikteki Keynesyen politikalarla sınırlı kalmıştır.

Bu çalışmada bankacılık krizlerini önleyici geleneksel tedbirlerin yetersiz kalmasına sebep olan sorunlar sıralanmıştır. Sorunların varlığını halen sürdürmesi sebebiyle geleneksel tedbirlerle gelecekteki bankacılık krizlerinin önlenebileceğinin garantisi bulunmamaktadır. 2008 Küresel Krizi’nin özellikle gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkması ve geleneksel tedbirleri yetersiz kılan birçok sorunun varlığı bankacılık krizlerinin önlenmesinde daha reformist ve radikal önerileri gündeme getirmelidir. Bu

çalışmada bankacılık krizlerini önlemede birer meslek birliği statüsündeki banka birliklerinin kamu otoritesinin aldığı kararlara etkinlik kazandırmak için tamamlayıcı bazı roller üstlenebileceği belirlenmiştir. Bu tamamlayıcı roller belirlenirken birer meslek birliği statüsündeki Osmanlı dönemi loncalarının görev ve sorumluluklarından büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Osmanlı döneminde loncalar esnaf kaynaklı bir problemin ortaya çıkmasını engellemek için kamusal tedbirleri tamamlayıcı nitelikte birçok sorumluluk üstlenmiştir. Bu sorumlulukların geneli kamu otoritesince alınacak kararların düzenlenmesine; alınan kararların ise uygulanmasına, denetimine, gözetimine ilişkindir. Loncaların esnaf kaynaklı bir sorunu engellemede üstlendikleri ve kamusal tedbirleri tamamlayıcı nitelikteki bu roller; (i) kamu otoritesince esnafın düzenlenmesi, gözetilmesi ve denetimine ilişkin süreçlere etkinlik kazandırmak, (ii) esnaflar arasında varolan bir sorunun hızlıca çözümüne ilişkin kamu otoritesince alınan kararları işletmek, (iii) esnafın kendi işyerinde oluşabilecek sorunları engellemek, (iv) esnaf ile kamu otoritesi arasında aracılık faaliyeti yürüterek esnafın kamusal süreçlere demokratik katılımını sağlamak, (v) esnaflar arasında otokontrol mekanizmasının işletilmesini sağlamak ve (vi) esnafın toplumsal faydayı gözeterek faaliyette bulunmasını sağlamak şeklindedir.

Çalışmada Türk bankacılık sektöründe bir meslek birliği olan ve sektörün büyük çoğunluğunu temsil eden TBB kullanılmıştır. Bankacılık krizlerinin önlenmesinde TBB'nin kamusal (makro) tedbirleri tamamlayıcı nitelikte üstlenmesi gereken roller; (i) kamunun bankaların düzenlenmesi, gözetimi ve denetlenmesi süreçlerine etkinlik kazandırmak, (ii) kamunun olası bankacılık krizleri için alacağı ilave tedbirlere veya varolan bir bankacılık krizinin yönetimi sürecine etkinlik kazandırmak, (iii) banka içi uygulamalar kapsamında mikro tedbirlere (iç sistemler ve kurumsal yönetim) etkinlik kazandırmak, (iv) banka yönetimi ile kamu otoritesi (BDDK, TCMB, TMSF vb.) arasında aracılık faaliyeti gerçekleştirmek ve bankaların kamusal süreçlere demokratik katılımını sağlamak, (v) bankalar arasında otokontrol mekanizması oluşturmak ve olası banka usulsüzlüklerini engellemek amacıyla bankaların birbirini gözetmelerini sağlamak, (vi) bankaların sadece kâr maksimizasyonu güdüsüyle hareket etmesini engelleyerek toplumsal faydayı da gözetmelerini sağlamak şeklindedir.

Bankacılık krizlerinin önlenmesine ilişkin birçok özgün öneri içeren bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Literatürde bankacılık krizlerinin önlenmesinde banka birliklerinin üstlenmesi gereken rolleri içeren teorik veya pratik bir çalışma tespit

edilmemiştir. Ayrıca konuya ilişkin hâlihazırda bir anket bulunmamaktadır. Bankacılık krizlerinin önlenmesinde yapısal eşitlik modellemesinin ilk kez kullanıldığı bu çalışma literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Öncü nitelik taşıması sebebiyle bu çalışmada elde edilen sonuçların diğer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılması noktasında kısıtlar oluşmuştur.

Günümüz ekonomik işleyişinde sorunların sayısı ve boyutu artmakta, aynı zamanda bu sorunlar daha karmaşık hale gelmektedir. Bu sorunların çözümü noktasında kamusal otoritenin yükü gün geçtikçe artmaktadır. Tüm meslek gruplarında kamunun bu yükünü azaltmak amacıyla ilgili süreçlere meslek birlikleri, odalar veya benzeri örgütler dâhil edilebilir.

Osmanlı dönemi loncalarının günümüzde ihmal edilen görev sorumluluklarından yararlanarak tüm meslek gruplarına özgü çalışmalar yapılabilir. Yapılacak çalışmalarla her meslek grubuna özgü politik öneriler geliştirilerek kamusal süreçlere etkinlik kazandırılabilir.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Form No:.....

**BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖNLENMESİNDE
BANKA BİRLİKLERİNİN ROLÜ ÜZERİNE ANKET ÇALIŞMASI**

Bankacılık krizlerinin sürekli tekrarlanması devletin krizleri önlemede aldığı tedbirlerin yetersizliğinin kanıtıdır. Bankacılık krizlerini önlemede banka birliklerinin alacağı tamamlayıcı görev ve sorumlulukların kriz tedbirlerinin etkinliğini arttıracığı düşünülmektedir. Banka birlikleri; üye bankaların çıkarlarını koruyan, bankacılık sektörünün ve mesleğinin gelişimine katkı sağlayan ulusal düzeyde çatı kuruluşlardır.

Bu amaç doğrultusunda siz değerli akademisyenlerin bilgilerinden yararlanılması planlanmıştır. Çalışmanın başarısı büyük ölçüde sizin değerli katkılarınıza bağlı olacaktır. Bu nedenle soruların dikkatle cevaplanması, sonuçların geçerliliği ve anlamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Anket çalışmasında elde edilen veriler herhangi bir üçüncü kişi veya kurumla paylaşılmayacak ve sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır.

Değerli vaktinizi ayırarak çalışmaya yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar diler, saygılar sunarız.

Prof. Dr. Ali ŞEN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
ali.sen@dpu.edu.tr

Öğr. Gör. İsmail BALKAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Finans ve Bankacılık Bölümü
ismail.balkan@dpu.edu.tr

Soru No	KİŞİSEL BİLGİLER						
1	Cinsiyetiniz	Erkek ()	Kadın ()				
2	Öğrenim Durumunuz	Lise ()	Ön Lisans ()	Lisans ()	Yük. Lisans ()	Doktora ()	
3	Mesleğiniz	Emekli Bankacı ()		Akademisyen ()			
		<i>Lütfen 7. soruya geçiniz.</i>					
4	Bankadaki Son Unvanınız						
5	Emekli Olduğunuz Bankanın Türü	Mevduat Bankası ()		Katılım Bankası ()		Kalkınma ve Yatırım Bankası ()	
6	Emekli Olduğunuz Bankanın Sermaye Yapısı	Kamu Bankası ()	Yerli Özel Sermayeli Banka ()		Yabancı Özel Sermayeli Banka ()		Yerli-Yabancı Özel Sermayeli Banka ()
7	Unvanınız (Akademisyenler için)	Öğr. Gör. ()	Arş. Gör. Dr. ()	Öğr. Gör. Dr. ()	Dr. Öğr. Üyesi ()	Doç. Dr. ()	Prof. Dr. ()

Soru No	Banka Birliklerinin bankacılık krizlerini önlemedeki tamamlayıcı rolünü dikkate alarak aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi belirtiniz	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	5 Kesinlikle Katılıyorum 4 Katılıyorum 3 Kararsızım 2 Katılmıyorum 1 Kesinlikle Katılmıyorum					
İFADELER						
1	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörünü düzenleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
2	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki gözetleyici faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
3	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü üzerindeki denetim faaliyetlerine etkinlik kazandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
4	Banka birlikleri bankacılık krizlerinin devlete yüklediği maliyetin düşmesine katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
5	Banka birlikleri bankacılık krizlerinin tahmin edilmesine katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
6	Banka birlikleri bankacılık krizlerini önlemede devletin alacağı tedbirlerin daha hızlı uygulanmasını sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
7	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede daha kapsayıcı tedbirler almasına katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
8	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini daha etkin yönetmesine katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
9	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerinin yayılmasını önleyici faaliyetlerine katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
10	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörüne ilişkin iş yükünü azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
11	Banka birliklerinin bankacılık mesleğinin inceliklerine hâkim olması bankacılık krizlerini önleyici tedbirlerin etkinliğini artırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
12	Banka birlikleri bankacılık krizleriyle mücadelede devletin alacağı tedbirlere karşı sektördeki önyargıyı azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
13	Banka birlikleri devletin alacağı tedbirlerin sektör tarafından benimsemesini sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
14	Banka birlikleri sayesinde bankalar devletin bankacılık sektörüne ilişkin karar alma süreçlerine dâhil olur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
15	Banka birlikleri devletin bankacılık krizlerini önlemede alacağı tedbirlerin bankalarca içselleştirilmesini sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
16	Banka birlikleri sayesinde kriz yönetim süreçlerine bankalar da katılır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
17	Banka birlikleri sayesinde bankalar krizle ilgili tedbirlerin hayata geçirilmesi süreçlerine katılır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
18	Banka birlikleri devletin bankacılık sektörü için belirlediği kurallara bankaların uyumunu hızlandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
19	Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında etkileşim artar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
20	Banka birlikleri sayesinde devlet ile banka arasında daha sağlıklı bir iletişim kanalı oluşur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
21	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka dayanışması güçlenir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
22	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerini önlemede devlet-banka yardımlaşması sağlanır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
23	Banka birlikleri devlet banka arasındaki bilgi paylaşım mekanizmasının etkinliğini artırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

Soru No	Banka Birliklerinin bankacılık krizlerini önlemedeki tamamlayıcı rolünü dikkate alarak aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi belirtiniz	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	5 Kesinlikle Katılıyorum 4 Katılıyorum 3 Kararsızım 2 Katılmıyorum 1 Kesinlikle Katılmıyorum					
İFADELER						
24	Banka birlikleri devlet ile bankayı yakınlaştırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
25	Banka birlikleri devlet ile banka arasındaki bilgi paylaşımında ileri-geri besleme sürecini hızlandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
26	Banka birlikleri devlet ile banka arasındaki uyuşmazlıklarda hakemlik görevini yürütür.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
27	Banka birlikleri bankaların faizleri aşırı yükseltmesini önleyerek iktisadi koşulların iyileşmesine katkı sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
28	Banka birlikleri bankacılık krizlerinin vergi mükellefleri üzerine yüklediği maliyeti azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
29	Banka birlikleri bankaların topluma zarar verici spekülatif faaliyetlerini önler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
30	Banka birlikleri sayesinde bankacılık krizlerinde mudilerin mağduriyeti önlenir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
31	Banka birlikleri bankaların topluma karşı daha sorumlu davranmalarını sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
32	Banka birlikleri bankaların reel sektör faaliyetlerine daha olumlu katkı yapmasını sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
33	Banka birlikleri ile toplum arasında sosyal diyalog kanalı oluşur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
34	Banka birlikleri banka yönetiminin aşırı risk iştahını azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
35	Banka birlikleri banka içi suistimalleri engeller.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
36	Banka birlikleri bankaların kendi sahiplerine ve yöneticilerine verdiği kredileri izler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
37	Banka birlikleri bankaların aynı holding bünyesindeki diğer şirketlere kullandığı kredileri denetler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
38	Banka birlikleri bankaların kredi politikasını iyileştirir.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
39	Banka birlikleri bankalarda iç kontrol sürecinin etkinliğini artırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
40	Banka birlikleri bankalarda iç denetim sürecinin etkinliğini artırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
41	Banka birlikleri bankalarda risk yönetimi sürecinin etkinliğini artırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
42	Banka birlikleri bankalarda kurumsal yönetimi yaygınlaştırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
43	Banka birlikleri banka ile müşteri arasındaki bilgi farkı sorununu azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
44	Banka birlikleri bankaların riskli müşterilerini tespit etmesine yardımcı olur.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
45	Banka birlikleri bankaların mevduat sahiplerini zarara uğratma riskini azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
46	Banka birlikleri kredi müşterisinin bankayı zarara uğratma riskini azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

Soru No	Banka Birliklerinin bankacılık krizlerini önlemedeki tamamlayıcı rolünü dikkate alarak aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi belirtiniz	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	5 Kesinlikle Katılıyorum 4 Katılıyorum 3 Kararsızım 2 Katılmıyorum 1 Kesinlikle Katılmıyorum					
47	Banka birlikleri bankaların haksız kazanç elde etmesini önler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
48	Banka birlikleri bankaların meslek etiğine aykırı faaliyetlerini önler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
49	Banka birlikleri bankalar arası zarar verici rekabeti önler.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
50	Banka birlikleri bankalar arası para piyasasına etkinlik kazandırır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
51	Banka birlikleri bankaların yasal düzenlemelere uygun hareket etmesini sağlar.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
52	Banka birlikleri banka ile devlet arasındaki bilgi farkı sorununu azaltır.	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)

Ek 2: Etik Kurul Kararı

T. C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve
Yayın Etiği Kurulu

TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi: 21.05.2020

Toplantı Sayısı: 2020/05

GÜNDEM 1: Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 10.04.2020 tarih ve E.15051 sayılı yazısı gereğince; İktisat Doktora Programı Öğrencisi İsmail BALKAN'ın *"Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Bankalar Birliği'nin Rolü ve Lonca Teşkilatı"* konulu tezinde kullanılmak üzere Üniversitelerde anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşme.

KARAR 1 : Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 10.04.2020 tarih ve E.15051 sayılı yazısı gereğince; İktisat Doktora Programı Öğrencisi İsmail BALKAN'ın *"Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Bankalar Birliği'nin Rolü ve Lonca Teşkilatı"* konulu tezinde kullanılmak üzere Üniversitelerde anket yapma talebinin etik açıdan uygunluğu üzerine görüşüldü.

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler sonucunda, çalışma kapsamında uygulanacak olan anket sorularının ve ölçeklerin, gerekli izinlerin alınması kaydıyla, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Prof.Dr. Aydın KAYABAŞI

Başkan Yardımcısı

Prof.Dr. Ali ÇELİK
Başkan

Prof.Dr.Uğur ATAN

Üye
(İznilik)

Prof.Dr.Ahmet AĞCA

Üye

Prof.Dr.Mehmet ACET

Üye

Prof.Dr. Gökhan COŞKUN

Üye

Prof.Dr. Ramazan KILIÇ

Üye

KAYNAKÇA

- Aebi, V., Sabato, G. & Schmid, M. (2012). Risk management, corporate governance, and bank performance in the financial crisis. *Journal of Banking and Finance*, 36, 3213-3226.
- Akbaş, H. E., Bozkurt, S. ve Yazıcı, K. (2018). Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı yapısı ve yönetim düşüncesi ile karşılaştırması. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 165-201.
- Akerlof, G. A. & Romer, P. M. (1993). Looting: The economic underworld of bankruptcy for profit. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 1-73.
- Akerlof, G. A. & Shiller, R. J. (2015). *Sazan avı – Manipülasyon ve hile ekonomisi* (T. Gezer, Çev.). İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Akerlof, G. A. (1970). The market for “Lemons”: Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Allabout Finance Careers. (2019). Differences between the fsa and fca. <https://www.allaboutfinancecareers.co.uk/industry/infrastructure/differences-between-the-fsa-and-fca>, [6 Ağustos].
- Allen, W. A. & Wood, G. (2006). Defining and achieving financial stability, *Journal of Financial Stability*, 2(2), 152–172.
- American Bankers Association. (2019). About us. <https://www.aba.com> [25 Ocak].
- Anabtawi, I. & Schwarcz, S. L. (2013). Regulating ex post: How law can address the inevitability of financial failure. *Texas Law Review*, 75, 76-131.
- Andersson, F. (2016). A blessing in disguise? banking crises and institutional change. *World Development*, 83, 135-147.
- Angkinand, A. P. (2009). Banking regulation and the output cost of banking crises. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 19, 240-257.
- Arı, A. ve Özkeskin, N. (2016). Türkiye’deki bankacılık krizlerinin nedenleri: Ekonometrik bir yaklaşım. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(622), 45- 60.
- Ariely, D. (2016). *Akıldışı ama öngörülebilir*. (A. Hekimoğlu Gül, F. Şar Çev.), İstanbul: Optimist.

- Arnold, M. (2018, 17 Eylül). How us banks took over the financial world. *Financial Times*.
- Ashworth, J. (2016). Quantitative easing by the major western central banks during the global financial crisis. G. Jones, (Ed.), *Banking Crises*, England: Palgrave Macmillan, 251-270.
- Aslan, B. (2010). Bir yönetim fonksiyonu olarak iç denetim. *Sayıştay Dergisi*, 77, 63 - 77.
- Ataman, B. (2010). Türkiye’de kamu denetimi ve kamu denetçilerine genel bakış. *Maliye Finans Yazıları*, 24(87), 17-26.
- Ay, A., Güvenek, B. ve Yapar Saçık, S. (2009). IMF ve Merkez Bankalarının borç veren son merci olarak ekonomik krizler üzerinde etkinliği. *KMU İİBF Dergisi*, 11(17), 113-123.
- Baer, G. (1970). The administrative, economic and social functions of Turkish guilds. *International Journal of Middle East Studies*, 1(1), 28-50.
- Bagehot, W. (1873). *Lombart street – A description of the money market*. (Reprint Ed. - 1979). Westport: Hyprion.
- Baker, D. (2010). *False profits – Recovering from the bubble economy*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Bakır, C. (2015). *Kriz bankacılığı – Küresel finansal krizlerde banka davranışları ve dayanıklılık*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Balino, T. J. T. (1991). The argentine banking crisis of 1980. in v. sundararajan, T. J. T. Balino (Eds.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, 58-112.
- Banco Central De La Republica Argentina. (2021). *Update of the maximum coverage under the deposit insurance scheme*. <http://www.bcra.gov.ar/Noticias/Tope-Sistema-Seguro-Garantia-Depositos-i.asp>, [5 Nisan].
- Banco Central Do Brasil. (2019). *Supervisão do sistema financeiro*. <https://www.bcb.gov.br/estabilidadefinanceira/supervisao>, [08 Ağustos].
- Bankacılık Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 5411, 19 Ekim 2005.

- Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete*, 28337, 28 Haziran 2012.
- Bankaların Kurumsal Yönetimine İlkelerine İlişkin Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete*, 26333, 1 Kasım 2006.
- Banks of Mexico Association. (2019). *Qué es la ABM*, <https://www.abm.org.mx/>, [25 Ocak].
- Baş, T. (2013). *Anket*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başak, L. (2008). *Türkiye’de yabancı bankaların vergilendirilmesi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti’nde ekonomik hayatın yerel unsurlar: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 81-114.
- Bcra Charter. (2019). *Superintendence of financial and exchange institutions*. <https://www.bcra.gob.ar/Institucional/BCRALaw.asp#k>, [8 Ağustos].
- BDDK. (2018). *Temel göstergeler raporu*. <http://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>, [8 Ekim].
- Benston, G. J. & Kaufman, G. G. (1996). The appropriate role of bank regulation. *The Economic Journal*, 106, 688-697.
- Bernanke, B. & Gertler, M. (1986). Agency costs, collateral, and business fluctuations. *NBER Working Papers Series*, 2015, 1-45.
- Bernanke, B. (2010). *Economic policy: Lessons from history*. *Speech at the 43rd annual alexander hamilton awards dinner*, <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/files/bernanke20100408a.pdf>, [25 Eylül 2018].
- Bhattacharya, H. (2013). Capital regulation and rising risk of banking industry: A financial accounting perspective. *Academy of Banking Studies Journal*, 12(1), 31-59.
- BIS. (2014a). *External audit of banks*. March, <https://www.bis.org/publ/bcbs280.pdf>, [06 Ağustos 2018].
- BIS. (1998). *Framework for internal control systems in banking organisations*. September, <https://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>, [14 Eylül 2018].

- BIS. (2004). *International convergence of capital measurement and capital standards - a revised framework*. June, <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>, [28 Ağustos 2018].
- BIS. (2012a). *Core principles for effective banking supervision*. September, <https://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>, [08 Ağustos 2018].
- BIS. (2012b). *The internal audit function in banks*. June, <https://www.bis.org/publ/bcbs223.pdf>, [07 Eylül 2018].
- BIS. (2013). *Global systemically important banks: Updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement*. July, <https://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>, [16 Ocak 2018].
- BIS. (2014b). *A brief history of the basel committee*. October, http://www.spaeth.ru/HS20152016/artikel_14.pdf, [27 Ağustos 2018].
- BIS. (2015). *Guidelines - Corporate governance principles for banks*. July, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf>, [16 Eylül 2018].
- BIS. (2018a). *The basel committee – overview*. <https://www.bis.org/bcbs/index.htm?m=3%7C14%7C625>, [27 Ağustos 2018].
- BIS. (2018b). *Basel III: International regulatory framework for banks*. <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>, [28 Ağustos 2018].
- Blinder, A. S. (2010). Quantitative easing: Entrance and exit strategies. *CEPS Working Paper*, March, 204,1-24.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A. {DVNSMHM.d. 29-229, 2.XI.984/21.01.1577; 22-544, 26.IV.981/25.08.1573; 47-381, 23.V. 990/15.06.1582; 58-5, 29.IV.993/ 30.04.1585; 67-54 (1.I.999/30.10.1590; 85-112, 10.VI.1040/14.01.1631;127-1437, 30.III.1131/20.02.1719.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). A.} MKT.NZD. 222-47, 7.IX.1273/1.05.1857.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). C.BLD. 132/6586, 29.XI.1177/30.05.1764.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). C.DRB. 29-1432, 25.II.1196/9.02.1782.

- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). MF.MKT. 65/35, 22 VII 1297/30.06.1880.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). MVL. 359-24, 27.XI.1276/16.06.1860.
- BOA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi). MVL. 360-51, 12.12.1276/1.07.1860.
- Bonner, W. & Wiggin, A. (2006). *Empire of debt – The rise of an epic financial crisis*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Bouvatier, V. (2017). The frequency of banking crises in a dynamic setting: A discrete-time duration approach. *Oxford Economic Papers*, 69(4), 1078-1100.
- Bozatay, Ş. A. ve Demir, K. A. (2014). Osmanlı adli ve idari sisteminde kadılık: Kurumsal bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 71-89.
- Breitenfellner, B. & Wagner, N. (2010). Credit derivatives and what happened next: Analysis and recommendations. In G. N. Gregoriou, (Ed.), *The Banking Crisis Handbook*, New York: CRC, 477-488.
- British Bankers Association. (2019). *About us*. <https://www.bba.org.uk/about-us/>, [25 Ocak].
- Butzbach, O. (2016). Systemic risk, macro-prudential regulation and organizational diversity in banking. *Policy and Society*, 35(3), 239-251.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı – İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS – Basic concepts, applications, and programming*. New York: Routledge.
- Cagan, P. (1965). Determinants and effects of changes in the stock of money 1875-1960. *NBER*, Columbia University.

- Calomiris, C. W. & Gorton, G. (1991). The origins of banking panics: Models, facts, and bank regulation. In R. G. Hubbard, (Ed.), *Financial Markets and Financial Crises*, Chicago: University of Chicago Press, 109-174.
- Calomiris, C. W. & Haber, S. H. (2018). *Kırılğan tasarım – Bankacılık krizleri ve kredi ktlığının siyasi kökenleri*. (Y. E. Kara, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Calomiris, C. W. (1990). Is deposit insurance necessary? A historical perspective. *The Journal of Economic History*, 50(2), 283-295.
- Calomiris, C. W. (1999). Runs on banks and the lessons of the great depression. *Regulation*, 22(1), 1-7.
- Cambridge Dictionary. (2019). *Crisis*. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/crisis>, [21 Mart].
- Can, A. V. (2010). Krizin muhasebesi ve muhasebenin krizi. *Malî Çözüm*, 97, 21-47.
- Candan, H. ve Özün, A. (2006). *Bankalarda risk yönetimi ve Basel II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Canova, F. (1994). Were financial crises predictable?. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 26(1), 102-124.
- Catenazzo, G. & Fragniere, E. (2010). Identifying bank run signals through sociological factors. In G. N. Gregoriou, (Ed.), *The Banking Crisis Handbook*, New York: CRC, 489-502.
- Caverzasi, E. (2014). Minsky and the subprime mortgage crisis: The financial instability hypothesis in the era of financialization. *The Levy Economics Institute Working Papers*, 796, 1-23.
- Chambers, A. D. & Odar, M. (2015). A new vision for internal audit. *Managerial Auditing Journal*, 30(1), 34-55.
- Chen, W., Mrkaic, M. & Nabar, M. (2018). The global economic recovery 10 years after the 2008 financial meltdown. *IMF - World Economic Outlook*, October, <https://www.imf.org/en/publications/weo>, [08 Ekim].
- Chin, W. W. (1998). Issues and opinion on structural equation modeling. *MIS Quarterly*, 22(1), 7-16.
- China Banking Association. (2019). *About us*. <http://www.china-cba.net/>, [25 Ocak].

- Choi, J. S. (2001, July). Financial crisis and accounting reform: A cultural perspective. *Third Asian Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference*, Adelaide – Australia.
- Claessens, S. & Horen, N. V. (2014). The impact of the global financial crisis on banking globalization. *IMF Working Paper*, WP/14/197, 1-49.
- Claessens, S. & Kose, M. A. (2013). Financial crises: Explanations, types, and implications. *IMF Working Paper*, WP/13/28, 1-65.
- Claessens, S. (1999, March). Experiences of resolution of banking crisis. *Strengthening The Banking System in China: Issues And Experience*, Beijing/China.
- Compennero, J. P. & Leone, A. M. (1991). Liberalization and financial crisis in Uruguay, 1974–87. In V. sundararajan, T. J. T. Balino (Eds.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, 276-375.
- COSO. (2012). *Internal control - integrated framework*. September, USA.
- Credit – EuropeBank (Russia). (2021). *Deposit insurance*. https://www.crediteurope.ru/en/privately/deposit_insurance/, [5 Nisan].
- Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk kurumu olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çakır, B. (2011). Resmi belgelerde Osmanlı esnafı. B. Çakır, İ. Gümüş (Eds.), *Ahilik*, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 97-120.
- Çatıkkaş, Ö. (2005). *Bankalarda iç kontrol sistemi ve iç denetim fonksiyonunun etkililiği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çatıkkaş, Ö., Okur, M. ve Balkan, İ. (2012). *Bankalarda denetim komitesi uygulaması*. İstanbul: TBB Yayınları.
- Çelik, Ş. (2007). TDV İslam ansiklopedisi (C.33, s370-373) İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çeven, M. (2020). *Doğu'da ve Batı'da loncalar*. İstanbul: İktisat Yayınları.

- Çiftçi, C. (2004). Müşteri memnuniyeti, kalite ve Osmanlı esnafı. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(7/2), 17-34.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çolpan Nart, E. (2013). *Uluslararası finansal krizlerin temel kaynakları: Yabancı para cinsinden borçlanma ve temel günah* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Danhong, Z. (2012, 1 Aralık). Bankalar, kriz ve politika – Dünya, 10 bankanın esiri!. *İstanbul Aydın Üniversitesi Uygulama Gazetesi*.
- Davila, E. & Walther, A. (2017). Does size matter? Bailouts with large and small banks. *NBER Working Papers Series*, 24132, 1-54.
- Demirbaş, M. ve Uyar, S. (2006). *Kurumsal yönetim ilkeleri ve denetim komitesi*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Demirgüç-Kunt, A. & Detragiache E. (1998). Determinants of Banking crises in developing and developed countries. *IMF Staff Papers*, 45(1), 81-109.
- Demirgüç-Kunt, A. & Detragiache E. (2002). Does deposit insurance increase banking system stability? An empirical investigation. *Journal of Monetary Economics*, 49, 1373-1406.
- Demirgüç-Kunt, A., Kane, E. ve Leaven, L. (2014). Deposit insurance database. *IMF Working Paper*, WP/14/118, 1-43.
- Demirtaş, M. (2010). *Osmanlı esnafında suç ve ceza*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Demsetz, R. S., Saidenberg, M.R. ve Strahan, P. E. (1996). Banks with something to lose: The disciplinary role of franchise value. *FRBNY Economic Policy Review*, 1-14.
- Derecelendirme Kuruluşlarının Yetkilendirilmesine ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete*, 28267, 17 Nisan 2012.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devellis, R. F. (2017). *Scale development*. (4th ed.) Los Angeles: SAGE Publications.
- Diamond, D. W. & Dybvig P. H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), 401-419.

- Dobler, M., Gray, S., Murphy, D. & Radzewicz-Bak, B. (2016). The lender of last resort function after the global financial crisis. *IMF Working Paper*, WP/16/10, 1-61.
- Dopfer, K., Foster, J. & Potts, J. (2004). Micro-meso-macro. *Journal of Evolutionary Economics*, 14, 263-179.
- Dow, S. C. (1996). Why the banking system should be regulated. *The Economic Journal*, 106(436), 698-707.
- Dowd, K. (1999). Too big to fail? Long-Term capital management and the federal reserve. *CATO Institute Briefing Papers*, 52, 1-12.
- Driffill, J. & Sola, M. (1998). Intrinsic bubbles and regime-switching. *Journal of Monetary Economics*, 42, 357-373.
- Duttagupta, R. & Cashin, P. (2008). The anatomy of banking crises. *IMF Working Paper*, 93, 1-37.
- Dymski, G. A. (1997). Deciphering Minsky's wall street paradigm. *Journal of Economic Issues*, 31(2), 501-508.
- ECB. (2017). *A quick guide to macroprudential policies*. <https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/macprudentialpolicies.en.html>, [02 Ağustos 2018].
- Eğilmez, M. (2008). *Küresel finans krizi- piyasa sisteminin eleştirisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eichengreen, B. & Arteta, C. (2002). Banking crises in emerging markets: Presumptions and evidence. In M. I. Blejer, M. Skreb (Eds.), *Financial Policies in Emerging Markets*. Cambridge: MIT Press, 47-94.
- Ekinci, Y. (1989). *Ahilik*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Er, S. (2011). Finansal krizleri önleme aracı olarak finansal sektörün regülasyonu, Mortgage krizi ve Türkiye. *Maliye Dergisi*, Ocak – Haziran, 160, 307-327.
- Eraslan, İ. H. & Dönmez, C. Ç. (2015). Kümelenme yapılanmalarının önemi makro, mezo ve mikro düzeyde bir değerlendirme. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(11), 67-106.
- Erdoğan, İ. (2000). Osmanlı iktisadi düzeninde İhtisâb müessesesi ve Muhtesiblik üzerine bir deneme. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11(11), 123-145.

- Erkuş, A. (2016). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme - I: Temel kavramlar ve işlemler*. Ankara: Pegem Akademi
- Ertuğ, N. (2015). Osmanlı kefalet sistemi ve esnaf birlikleri uygulaması. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 32, 31-44.
- Esen, O. (2002). Türkiye’de uygulanan IMF destekli yapısal programlar. Ö. F. Çolak (Ed.), *Kriz ve IMF Politikaları*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 1-22.
- Evans, H. (2000). Plumbers and architects: A supervisory perspective on international financial architecture. *Financial Services Authority Occasional Paper Series*, 4, 1-37.
- FCA, (2019a), *About us*. <https://www.fca.org.uk/>, [06 Ağustos].
- FCA, (2019b), *FCA mission: Approach to supervision*. <https://www.fca.org.uk/publication/corporate/our-approach-supervision-final-report-feedback-statement.pdf>, [06 Ağustos].
- FED. (1997). *Framework for risk-focused supervision of large complex institutions*. <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/srletters/1997/sr9724a1.pdf>, [15 Eylül 2018].
- Federal Reserve Bank of New York. (2019). *The examination process*. <https://www.newyorkfed.org/financial-institution-supervision/financial-institution-supervision-group.html#process>, [17 Temmuz].
- Feldstein, M. (1998). Refocusing the IMF. *Foreign Affairs*, March – April, 1-17.
- Fischer, S. (1999). On the need for an international lender of last resort. *Journal of Economic Perspective*, 13(4), 85-104.
- Fischer, S. (2003). IMF stabilization programs. M. Feldstein, (Ed.), *Economic and Financial Crises in Emerging Market Economies*, London: The University of Chicago Press, 347-352.
- Fisher, I. (1932). *Booms and depressions*. New York: Adelphi Company Publishers.
- Fisher, I. (1933). The debt-deflation theory of great depressions. *Econometrica*, 1(4), 337-357.
- Friedman, M. & Schwartz, A. J. (1963). *A monetary history of the United States 1867-1960*. Princeton: NBER Publications-Princeton University Press.

- FSB. (2013). *Principles for an effective risk appetite framework*. http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_131118.pdf, [31 Ekim 2018].
- FSB. (2020). *2020 list of global systemically important banks (G-SIBs)*. <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P111120.pdf>, [14 Ocak 2021].
- FSS. (2004). *Financial supervisory system in Korea*. www.fsc.go.kr/download/Manager?bbsid=BBS0049&no=21384, [8 Ağustos 2019].
- FSS. (2019a). *History*. <http://english.fss.or.kr/fss/eng/wpge/eng111.jsp>, [8 Ağustos].
- FSS. (2019b). *What we do*. <http://english.fss.or.kr/fss/eng/wpge/eng121.jsp>, [8 Ağustos].
- Gai, P., Kapadia, S., Millard, S. & Perez, A. (2008). Financial innovation, macroeconomic stability and systemic crises. *Bank of England Working Paper*, 340, 1-40.
- Gath, B. K., Méon, P. G. & Weill, L. (2019). Do banking crises improve democracy?. *Working Papers CEB*, Université Libre de Bruxelles, 19-009, 1-31.
- Genç, M. (2007). Osmanlı esnafı ve devlet. M. Baykan, F. Aytuna, B. Çelen (Der.), *Lonca'dan Oda'ya*, İstanbul: Muka Yayınları, 80-89.
- Gertler, M. (1988). Financial structure and aggregate economic activity: An overview. *NBER Working Papers Series*, 2559, 1-51.
- Glick, R. & Hutchison, M. (2011). Currency crises. *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series*, 22, 1-30.
- Glick, R., Moreno, R. & Spiegel, M. M. (2001). Financial crises in emerging markets: An introductory overview. In R. Glick, R. Moreno, M. M. Spiegel (Eds.), *Financial Crises in Emerging Markets*, United Kingdom: Cambridge University Press, 1-34.
- Glitner Bank. (2008). *Condensed consolidated interim financial statements*. 1 January - 30 June 2008, <https://www.mbl.is/media/30/930.pdf>, [10 Ekim 2018].
- Goldstein, M. (2003). Debt sustainability Brazil, and the IMF. *The Institute for International Economics*, Working Paper No.03- 1, 1-34.
- Goldstein, M., Geithner, T. F., Keating, P. & Park, Y. C. (2003). IMF structural programs. In M. Feldstein (Ed.), *Economic and Financial Crises in Emerging Market Economies*, London: The University of Chicago Press, 363-458.

- Gökgöz, A. (2012). Küresel finansal krizin muhasebe temelli nedenleri bağlamında kurumsal yönetim ve muhasebe meslek etiğinin önemi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(3-4), 313-331.
- Griffith-Jones, S., Ocampo, J. A. & Stiglitz, J. E. (2010). *Time for a visible hand – Lessons from the 2008 world financial crisis*. New York: Oxford University Press.
- Grinder, B. & Cooper, D. (2017). Spies, abolitionists and the origins of credit rating agencies. *Financial History*, Winter, 10-38.
- Güler, İ. (2000). XVIII. Yüzyılda Osmanlı esnaf ve zanaatkârları ve sorunları üzerine gözlemler. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(2), 121-158.
- Gündoğdu, A. (2016). Bankacılık sistemlerinin denetleme ve düzenleme yapıları: Seçilmiş bazı ülkelerin incelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(622), 79-99.
- Gündüz, A. Y., Kaya, M. ve Aydemir, C. (2012). Ahilik teşkilatında ve günümüzde tüketicilerin korunmasına yönelik çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 37-53.
- Gür, T. H. ve Öztürk, H. (2011). Ülke riski, derecelendirme kuruluşları, aksaklıklar ve yeni düzenlemeler. *Sosyo Ekonomi*, Temmuz- Aralık, 2, 69-92.
- Gürata, M. (1975). *Unutulmaz adetlerimiz ve loncalar*. Ankara: Tisa Yayıncılık.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe- yöntem- analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürkaynak, R. S. (2005). Econometric tests of asset price bubbles: Taking stock. *Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs - Federal Reserve Board*, January, 1-32.
- Güvemli, O. (2000). *Türk devletleri muhasebe tarihi – Osmanlı İmparatorluğu'na kadar*. (C. 2), İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Güven, A. ve Dülger, B. (2017). Osmanlı'dan günümüze yerel hizmet sunan klasik kurumların dönüşümü. *Enderun Dergisi*, 1(1), 44-53.
- Hale, T. (2019, 14 Ağustos). Rethinking bank profitability. *Financial Times*.
- Hauser, A. (2014). Lender of last resort operations during the financial crisis: Seven practical lessons from the united kingdom. *BIS Papers*, 79, 81-92.

- Hızlı, M. (2011). Ahiliğin Anadolu'daki gelişim süreci. B. Çakır, İ. Gümüş, (Der.) *Ahilik, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları*, 17-40.
- Hong, H., Scheinkman, J. & Xiong, W. (2005). Asset float and speculative bumbles. *NBER Working Papers Series*, 11367, 1-50.
- Honohan, P. & Klingebiel, D. (2000). Controlling fiscal costs of banking crises. *The World Bank Policy Research Working Paper*, 2441, 1-35.
- House, B., Vines, D. & Corden, W. M. (2016). International monetary fund. In G. Jones, (Ed.), *Banking Crises*, England: Palgrave Macmillan, 158-191.
- House, R., Rousseau, D. M. ve Thomas-Hunt, M. (1995). The meso paradigm: A framawork for the integration of micro and macro organizational behavior. *Research in Organizational Behavior*, 17, 71-114.
- Huizinga, H. & Leaven, L. (2009). Accounting discretion of banks during a financial crisis. *IMF Working Paper*, WP/09/207, 1-41.
- Hutchison, M. M. & Noy, I. (2005). How bad are twins? Output costs of currency and banking crises. *Journal of Money, Credit and Banking*, 37(4), 725-752.
- IIA. (2012). *International standards for the professional practice of internal auditing (Standards)*. [https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20 Documents/ IPPF % 202013%20English.pdf](https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20English.pdf), [13 Eylül 2018].
- IMF. (1998). *Financial crises: Causes and indicators*, Washington: World Economic Outlook.
- IMF. (2002). Eye of the storm. *Finance and Development*, No.39/4, Washington.
- IMF. (2011). IMF'ye genel bakış. [https://www.imf.org/external/country/ tur/rr/2011/ overview.pdf](https://www.imf.org/external/country/tur/rr/2011/overview.pdf), [30 Ağustos 2018].
- IMF. (2018). *IMF chronology*. <https://www.imf.org/external/np/exr/chron/chron.asp>, [06 Eylül].
- IMF. (2020). World economic and financial surveys-world economic outlook-database-weo groups and aggregates information. [https://www.imf.org/ external/ pubs/ft/ weo/2020/02/weodata/groups.htm#ae](https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/02/weodata/groups.htm#ae), [19 Şubat 2021].
- Ionescu, A. (2014). The functionality of imf programs in economics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 116, 4135-4139.

- Italian Banking Association. (2019). *About us*. <http://www.aifi.it/>, [25 Ocak].
- İnalçık, H. ve Arı, B. (2005). Türk-İslam-Osmanlı şehirciliği ve Halil İnalçık'ın çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 27-56.
- Jacome, L. I. & Nier, E. W. (2012). Protecting the whole. *Finance and Development*, 49(1), 30-33.
- Japanese Bankers Association. (2019). *About us*. <https://www.zenginkyo.or.jp/>, [25 Ocak].
- Jeanne, O. & Wyplosz, C. (2003). The international lender of last resort. how large is large enough?, In M. P. Dooley ve J. A. Frankel, (Eds.), *Managing Currency Crises in Emerging Markets*, Chicago: University of Chicago Press, 89-124.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Johnston, R. B. (1991). Distressed financial institutions in Thailand: Structural weaknesses, support operations, and economic consequences, In V. Sundararajan, T. J. T. Balino (Ed.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, 234-275.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31-36.
- Kal'a, A. (1998). *İstanbul esnaf tarihi tahlilleri – İstanbul esnaf birlikleri ve nizamları* (C.1), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Merkezi Kültür Yayın.
- Kal'a, A. (2003). Osmanlı esnafı ve sanayisi üzerine yapılan çalışmalarla ilgili genel bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(1), 245-266.
- Kalaycı, Ş. (2010). *Nedenleri etkileri ve sonuçlarıyla bankacılık krizleri ve öncü göstergeleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaminsky, G. L. (1999). Currency and banking crisis: The early warnings of distress. *IMF Working Paper*, WP/99/178, 1-38.
- Kane, E. J. & Demirgüç-Kunt, A. (2001). Deposit insurance around the globe: Where does it work?. *NBER Working Paper Series*, 8493, 1-37.
- Kansu, A. (2011). *Konut balonundan finansal krize ABD Mortgage krizi*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

- Kaplan, D. (2009). *Structural equation modelling – Foundations and extensions*. 2nd Ed., Los Angeles: SAGE Publications.
- Karabulut, G. (2002). *Gelişmekte olan ekonomilerde finansal krizlerin nedenleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karacan, A. İ. (1997). *Bankacılık ve kriz*. İstanbul: Creative Yayıncılık,
- Karacan, A. İ. (1999). Sunuş. M. Goldstein, P. Turner, *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri – Kökenleri ve Politika Seçenekleri*, (A. İ. Karacan, Çev.), İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Karaçor, Z., Alptekin, V. ve Gökmenoğlu, K. (2012). *Finansal kriz üzerine öngörülebilirlik ve politikalar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karadağ, M. M. (2015). Sistemik risk, sistemik açıdan önemli finansal kuruluşlar ve küresel finansal kriz. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(13), 293-319.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS AMOS META uygulamalı istatistiksel analizler*. 2. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kartal, M. ve Bardakçı, S. (2019). *Tutum ölçekleri*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kaufman, G. G. (1997). Preventing banking crises in the future - lessons from past mistakes. *The Independent Review*, 2(1), 55-77.
- Kaufman, G. G. (2003). Too big to fail in U.S. banking: Quo vadis?. *Revised Draft*, 1-19.
- Kaupthing Bank. (2008). *Condensed consolidated interim financial statements*, 1 January - 30 June 2008, <http://globenewswire.com/news-release/2008/07/31/42743/0/en/files/213157/0/Condensed%20Consolidated%20Interim%20Financial%20Statements%20pdf.pdf>, [10 Ekim 2018].
- Kay, J. (2011). *Dolaylı yol*. (F. Bolat, Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Kay, J. (2015). *Other people's money – Masters of the universe or servant of the people?*. London: Profile Books.
- Kazancı, M. (2006). Osmanlı'da halkla ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(3), 5-20.
- KGK. (2013). *Türkiye finansal raporlama standardı 13*. <https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/6538/TMS/TFRS-2017-Seti>, [09 Ekim 2018].

- KGK. (2018). *Kamu gözetimi kurumu tanıtım broşürü*. [http://www.kgk.gov.tr/ Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/Tan%C4%B1t%C4%B1m/Public_Oversight_Authority_TR.pdf](http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/Tan%C4%B1t%C4%B1m/Public_Oversight_Authority_TR.pdf), [09 Ağustos].
- Kiff, J., Nowak, S. & Schumacher, L. (2012). Are rating agencies powerful? An investigation into the impact and accuracy of sovereign ratings. *IMF Working Paper*, WP/12/23, 1-34.
- Kim, I. J. (2006). IMF-supported programs and crisis prevention: An analytical framework. *IMF Working Paper*, WP/06/156, 1-37.
- Kindleberger, C. P. (2004). *Cinnet, panik, çöküş – Malî krizler tarihi*. (N. Domaniç, Çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Kirschenmann, K. (2016). Credit rationing in small firm-bank relationships. *Journal of Financial Intermeditation*, 26, 68-99.
- Klein, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Koçu, R. E. (2003). *Tarihte Osmanlı esnafı*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Korea Federation of Banks. (2019). *About us*. <https://www.kfb.or.kr/>, [25 Ocak].
- Korinek, A. & Sandri D. (2015). Capital control sor macroprudential regulation?. *IMF Working Paper*, WP/15/218, 1-34.
- Koyuncu, M. (2008). *18. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı esnafı (İstanbul ve Bursa örnekleri)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koyuncu, N. (2018). Osmanlı Devleti'nde esnaf gediklerinin hukuki esaslar, gelişimi ve ilgası. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 47-76.
- Krambia-Kapardis, M. (2016). *Corporate fraud and corruption – A Hollistic approach to preventing financial crises*. New York: Palgrave Macmillan.
- Krueger, A. O. (2003). IMF stabilization programs. In M. Feldstein, (Ed.), *Economic and Financial Crises in Emerging Market Economies*, London: The University of Chicago Press, 297-346.
- Krugman, P. (2015). *Bunalım ekonomisinin geri dönüşü ve küresel kriz*. (N. Domaniç Çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Kuran, T. (2010). Esnaf ve loncalar, Hristiyan ve Yahudi cemaat işleri, yabancılar. T. Kuran (Ed.), *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam, C. I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçüközmen, C. C. (2011). Düzenleme, denetim ve küresel finansal kriz: Basel-II ve stres testleri çerçevesinde bir değerlendirme. G. Özgür, H. Yetkiner, (Der.), *Zor Zamanlarda İktisat*, Ankara: Efil Yayınevi, 45-58.
- Kütükoğlu, M. S. (2006). Narh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32, 390-391.
- Landbanki. (2008). *Condensed consolidated interim financial statements*. https://www.landsbankinn.is/Uploads/Documents/ArsskyrslurOgUppgjor/landsbanki_consolidated_interim_financial_statements_30-jun-2008.pdf, [10 Ekim 2018].
- Leaven, L. & Valencia, F. (2008). Systemic banking crises: A new database. *IMF Working Paper*, WP/08/224, 1-78.
- Leaven, L. & Valencia, F. (2010). Resolution of banking crises: The good, the bad, and the ugly. *IMF Working Paper*, WP/10/146, 1-35.
- Leaven, L. & Valencia, F. (2012). Systemic banking crises database: An update. *IMF Working Paper*, WP/12/163, 1-32.
- Leaven, L. & Valencia, F. (2018). Systemic banking crises revisited. *IMF Working Paper*, WP/18/206, 1-47.
- Lindgren, C. J., Garcia, G. & Saal, M. I. (1996). *Bank soundness and macroeconomic policy*. Washington: International Monetary Fund.
- Lindow, P. E. & Race, J. D. (2012). Beyond traditional audit techniques. *Journal of Accountancy*, July, 28-33.
- Llewellyn, D. T. (2002). An analysis of the causes of recent banking crises. *The European Journal of Finance*, 8(2), 152-175.
- Mackay, C. (2010). *Olağanüstü kitlesel yanılgılar ve kalabalıkların çılgınlığı*. M. S. Fridson, (Der.), (A. Perşembe Çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Mahiroğulları, A. (2011). Selçuklu/Osmanlı döneminde kurumsal bir yapı: Ahilik/Gedik teşkilatı ve sosyo-ekonomik işlevleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 139-154.

- Mammadov, Z. (2013). *Bankacılık sektöründe risk odaklı kamu denetimi ve azarbaycan üzerine uygulama* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Marshall, D. (2008). Understanding the Asian crisis: Systemic risk as coordination failure. *Economic Perspectives*, 22(3), 13-28.
- Masciandaro, D., Pansini, R. V. & Quintyn, M. (2011) The economic crisis: Did financial supervision matter?. *IMF Working Paper*, WP/11/261, 1-47.
- McHugh, F. P. (1992). *İş ahlakı*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Minsky, H. P. (1982). The financial-instability hypothesis capitalist processes and the behavior of the economy. In C. P. Kindleberger, J. P. Laffargue (Eds.), *Financial Crisis- Theory, History, and Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 13-39.
- Minsky, H. P. (1992). The financial instability hypothesis. *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working Papers*, 74, 1-9.
- Minsky, H. P. (2013). *İstikrarsız bir ekonominin istikrarı*. (O. Esen Çev.), Ankara: Efil Yayınevi.
- Mishkin, F. S. (1990). Asymmetric information and financial crises: A historical perspective. *NBER Working Papers Series*, 3400, 1-38.
- Mishkin, F. S. (1991). Anatomy of a financial crisis. *NBER Working Papers Series*, 3934, 1-24.
- Mishkin, F. S. (1996). Understanding financial crises: A developing country perspectives. *NBER Working Series*, 5600, 1-49.
- Mishkin, F. S. (1998). International capital movements, financial volatility and financial instability. *NBER Working Paper Series*, 6390, 1-33.
- Mishkin, F. S. (1999). Lessons from the tequila crisis. *Journal of Banking and Finance*, 23, 1521-1533.
- Mishkin, F. S. (2000). The international lender of last resort: What are the issues?. *Jel No:F3,G2*, July, 1-26.

- Mishkin, F. S. (2001). Financial policies and the prevention of financial crises in emerging market countries. *NBER Working Papers Series*, 8087, 1-40.
- Mishkin, F. S. (2007). *Para, bankacılık ve finansal piyasalar iktisadı*. (Ş. Serçin, S. Çiçek, Ç. Boz Çev.), Boston: The Addison Wesley,
- Morris, C. R. (2008). *The trillion dollar meltdown – Easy money, high rollers, and the great credit crash*. New York: Public Affairs.
- Moyer, R. C. & Lamy, R. E. (1992). “Too big to fail”: Rationale, consequences, and alternatives. *Business Economics*, 27(3), 19-24.
- Nascimento, J. C. (1991). Crisis in the financial sector and the authorities’ reaction: The philippines. In V. Sundararajan, T. J. T. Balino (Eds.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, 175-233.
- Nicolo, G., Leaven, L. & Ueda, K. (2006). Corporate governance quality: Trends and real effects. *IMF Working Paper*, WP/06/293, 1-41.
- Nouy, D. (2017). Too much of a good thing? The need for consolidation in the european banking sector. *Speech At The VIII Financial Forum*, Madrid, <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2017/html/ssm.sp170927.en.html>, [17 Ağustos 2019].
- O’hara, M. & Shaw, W. (1990). Deposit insurance and wealth effects: The value of being “Too Big to Fail”, *The Journal of Finance*, 45(5), 1587-1600.
- O’murchu, C. & Saunders, E. (2008, 30 Eylül). Are european banks too big to fail?. *Financial Times*.
- Obstfeld, M. (1984a). Balance of payments crises and devaluation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 16(2), 208-217.
- Obstfeld, M. (1984b). Rational and self-fulfilling balance-of-payments crises. *NBER Working Papers*, 1486, 1-23.
- OECD. (2015). *G20/OECD Principles of corporate governance*. Paris: OECD Publishing.
- Ongun, M. T. (1993). Finansal globalleşme. *Ekonomik Yaklaşım*, 4(9), 35-46.
- Orhan, A. (2013). *Kara perşembe’den mortgage krizine*. Kocaeli, Umuttepe Yayınları.

- Ortaylı, İ. (2018). *Hukuk ve idare adamı olarak Osmanlı Devleti'nde kadı*. İstanbul: Kronik Yayınevi.
- Ostry, J. D. & Zettelmeyer, J. (2005). Strengthening IMF crisis prevention. *IMF Working Paper*, WP/05/206, 1-21.
- Oxford Dictionary. (2019a). *Oxford living dictionaries*. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/crisis>, [21 Mar].
- Oxford Dictionary. (2019b), *Oxford living dictionaries*. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/meso->, [23 Ocak].
- Özatay, F. & Sak, G. (2003). Banking sector fragility and Turkey's 2000-01 financial crisis. *The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department Discussion Paper*, 1-39.
- Özdamar, K. (2017). *Ölçek ve test geliştirme – Yapısal eşitlik modellemesi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özdemir, R. (1986 Eylül). Ankara esnaf teşkilatı (1785 - 1840). *VII. Milli Türkoloji Kongresi*, İstanbul.
- Papi, L., Presbitero A. F. & Zazzaro, A. (2015). IMF lending and banking crises. *IMF Working Paper*, WP/15/19, 1-54.
- Parasız, İ. (2001). *Enflasyon-kriz-ayarlamalar: Dünyada ve ülkemizde kalkınma makro ekonomisi sorunları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pehlivanlı, D. (2014). *Modern iç denetim - Güncel iç denetim uygulamaları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Peria, M. S. M. & Schmukler, S. L. (2001). Do depositors punish banks for bad behavior? Market discipline, deposit insurance, and banking crises. *The Journal of Finance*, June, 56(3), 1029-1051.
- Pestoff, V. A. (2009). *A democratic architecture for the welfare state*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Presbitero, A. F. & Zazzaro, A. (2012). IMF lending in times of crisis: Political influences and crisis prevention. *World Development*, 40(10), 1944-1969.
- Ramakrishnan, U. & Zalduendo, J. (2006). The role of IMF support in crisis prevention. *IMF Working Paper*, WP/06/75, 1-31.

- Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2013). Banking crises: An equal opportunity menace. *Journal of Banking and Finance*, 37(11), 4557–4573.
- Rethel, L. & Sinclair, T. J. (2012). *The problem with banks*. London: Zed Books.
- Ritter, L. S. & Silber, W. L. (1989). *Money, banking, and financial markets*. New York: Basic Books.
- Roberts, J. W. & Sweeting, A. (2010). Bailouts and the preservation of competition. *NBER Working Papers Series*, December, 16650, 1-48.
- Roubini, N. & Mihm, S. (2012). *Kriz ekonomisi – Dünya ekonomisinin çöküşü ve geleceği*. (I. Tezcan Çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Ryan, J. (2012). The negative impact of credit rating agencies and proposals for better regulation. *Research Division EU Integration, German Institute for International and Security Affairs Working Paper*, 1(1), 1-19.
- Schauten, M. B. J., Dijk, D. V. & Waal, J. P. (2013). Corporate governance and the value of excess cash holdings of large european firms. *European Financial Management*, 19(5), 991–1016.
- Schwartz, A. J. (1987). Real and pseudo-financial crises. In A. J. Schwartz (Ed.), *Money in Historical Perspective*, Chicago: University of Chicago Press, 271-288.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi – Analiz ve raporlama*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sekaran, U. & Bougie, R. (2016). *Research methods for business - A skill-building approach*, (7th ed.). United Kingdom: John Wiley & Sons Ltd.
- Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22), *T. C. Resmi Gazete*, 26196, 12 Haziran 2006.
- Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No: 22), *T. C. Resmi Gazete*, 26580, 12 Temmuz 2007.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası finans*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete*, 26339, 7 Kasım 2006.

- Sikka, P. (2009). Financial crisis and the silence of the auditors, *Accounting, Organizations and Society*, 34: 868-873.
- Sorkin, A. R. (2010). *Too big to fail*, London: Penguin Books.
- Soros, G. (2010). *Finansal piyasalar için yeni paradigma*, (C. Üçüncü Çev.), İstanbul: İnkilâp Yayınları.
- Starn, R. (1971). The past and present society. *Past and Present*, 52, 3-22.
- Stephanou, C. (2011). Big banks in small countries: The case of cyprus. *Cyprus Economic Policy Review*, 5(1), 3-21.
- Stiglitz, J. E. & Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. *The American Economic Review*, 71(3), 393-410.
- Stiglitz, J. E. (2012). *Serbest düşünüş - Amerika, serbest piyasalar ve dünya ekonomisinin çöküşü* (B. Özgün Çev.), İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2017). *Stiglitz raporu - Küresel kriz - Parasal ve malî reform önerileri*. (E. Aksan Çev.), Ankara: Akılçelen Yayınları.
- Suadiye, G. (2006). Kredi derecelendirme ve finansal piyasalar üzerindeki etkileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 1-16.
- Suhr, D. D. (2006). Exploratory or confirmatory factor analysis?. *SAS Users Group International Conference (SUGI31)*, March, San Francisco.
- Sundararajan, V. & Balino, T. J. T. (1991). Issues in recent banking crises. In V. Sundararajan, T. J. T. Balino (Eds.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, 1-57.
- Swiss Bankers Association. (2019). *About us*. <https://www.swissbanking.org/>, [25 Ocak].
- Şen, A. ve Altay, H. (2009). Finansal istikrarsızlık hipotezi bağlamında global finansal kriz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 163-179.
- Şen, A. (2005). *Finansal krizlerin tahmin edilebilirliği: Türkiye uygulaması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Şen, A. (2010, Nisan). Finansal istikrarı sürdürmede kamu politikalarının etkinliği. *Turgut Özel Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1*. İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Şen, A. (2011). An analysis of the efficiency of associations in providing financial stability: The case of Turkish banking system. *Investment Management and Financial Innovations*, 8(1), 210-218.
- Tabakoğlu, A. (1987). Osmanlı ekonomisinde fiyat denetimi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43, 111-150.
- Tabakoğlu, A. (1998). *Türk iktisat tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tackett, J., Wolf, F. & Calypool, G.(2004). Sarbanes-Oxley and audit failure - a critical examination. *Managerial Auditing Journal*, 19(3), 340-350.
- Tahakkar, J.J. (2020). *Structural equation modelling – Application for research and practice (with AMOS and R)*. Singapore: Springer Nature.
- Taner, E. (2009). *Osmanlı esnafı – ticari ve sosyal hayat – belge ve fotoğraflarla*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Taşar, M. O. (2009). IMF istikrar programlarının temel esasları ve reform gereksinimi. *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 105-144.
- Taylor, H. D. & Glezen, G. W. (1994). *Auditing – Integrated concepts and procedures*. (6th ed.). Canada: John Wiley & Sons, Inc.
- TBB. (2019). *Kuruluş*. <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/kurulus/> 10, [07 Şubat].
- TDK. (2016). *Genel sözlük*. www.tdk.gov.tr, [04 Aralık].
- TDK. (2020). *Genel sözlük*. www.tdk.gov.tr, [30 Nisan].
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. Üçüncü Sürüm E- Kitap, Mersin: Türk Psikologlar Derneği.
- Thaler, R. H. & Sunstein, C. R. (2013). *Dürtme*. (E. Günsel Çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- The Associations of Banks in Malaysia. (2019). *About us*. <https://www.abm.org.my/>, [25 Ocak].

- The Brazilian Federations of Banks. (2019). *About us*. <https://portal.febraban.org.br/>, [25 Ocak].
- The Central Bank of Iceland. (2008). *The economy of Iceland*. <https://www.sedlabanki.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=6371>, [10 Ekim].
- The Economist (2008, 11 December). *Cracks in the crust*.
- Thies, C. F. & Gerlowski, D. A. (1989). Deposit insurance: A history of failure. *Cato Journal*, 8(3), 677-693.
- Thomson, J. B. (1992). Using market incentives to reform bank regulation and federal deposit insurance. *Economic Review*, 28-40.
- Thomson, J. B. (2010). On systemically important financial institutions and progressive systemic mitigation. *Depaul Business and Commercial Law Journal*, Winter, 8(2), 135-150.
- Thornton, H. (1802). *An enquiry into the nature and effects of the paper credit of Great Britain*. (Reprint of Economic Classics-1965), New York: Augustus M. Kelley.
- Tızlak, F. (2015). Hatt-ı Hümayunlar ışığında III. Selim Dönemi'nde İstanbul'da fırınların ve ekmeklerin tebdil-i kıyafetle denetimi. *CEDRUS-The Journal of MCRI*, 3, 337-350.
- TKBB. (2019a). *Temel katılım bankacılığı verileri*. <http://www.tkbb.org.tr/>, [02 Mart].
- TKBB. (2019b). *Görevleri*. <http://www.tkbb.org.tr/gorevleri>, [15 Ağustos].
- Tmsf. (2021). *Sıkça sorulan sorular*. <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Mevduat/mevduat.sss>, [5 Nisan].
- Toptaş, N. (2009). Finansal kriz ortamında bankaların muhasebe sistemlerinde gerçeğe uygun değerlendirme yönteminin etkileri. *Bankacılar Dergisi*, 68, 56-64.
- Torretta, P. J. & Grossi, I. I. (2019). Argentina. In J. Putnis (Ed.), *The Banking Regulation Review* (10th Edition), London: Law Business Research Ltd., 30-40.
- TÜİK. (2018). *Temel göstergeler*. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, [08 Ekim].
- Türkiye Bankalar Birliği Statüsü, *T.C. Resmi Gazete*, 26231, 17 Temmuz 2006.

- Uzay, Ş. (2010). *Reel sektörde iç denetim uygulamaları: Tespit ve öneriler*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Vega, J. D. L. (2010). *Karışıklığın karmaşası*. M. S. Fridson, (Der.), (L. Cinemre Çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Velasco, A. (1991). Liberalization, crisis, intervention: The chilean financial system, 1975–85. In V. Sundararajan, T. J. T. Balino (Eds.), *Banking Crise: Cases and Issues*, USA: International Monetary Fund, pp.113-174.
- Wheelock, D. C. & Kumbhaker, S. C. (1991). Which banks choose deposit insurance? Evidence of adverse selection and moral hazard in a voluntary insurance system. *Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper Series*, No.1991-005B: 1-26.
- White, L. J. (2011). Preventing bubbles: What role for financial regulation?. *Cato Journal*, 31(3), 603-619.
- Wieland, V. (2009). Quantitative easing: A rationale and some evidence from Japan. *NBER Working Papers Series*, December, 15565, 1-16.
- Williams, B.; Onsmann, A. ve Brown, T. (2010). Exploratory factor analysis: A five step guide for novices. *JEPHC*, 8(3), 1-13.
- Wolfson, M. H. (2002). Minsky's theory of financial crises in a global context. *Journal of Economic Issues*, 36(2), 393-400.
- World Bank. (2016). *Corporate governance*. <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/corporate-governance>. [16 Eylül].
- Xu, T., Hu, K. ve Das, U. (2019). Bank profitability and financial stability. *IMF Working Paper*, WP/19/5, 1-54.
- Yarız, A. (2012). *Bankacılıkta risk yönetimi - risk matrisi uygulaması*, İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Yaylı, H. & Pustu, Y. (2010). Klasik dönem Osmanlıda kent yönetimi ve kentliler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 6(23), 139-162.
- Yıldız, E. (2014). *Tüketici temelli marka değeri ile ağızdan ağıza pazarlama arasındaki ilişkide marka tercihinin aracılık rolü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, E. B. (2013). *Küresel krizin Avrupa'da borç çıkmazı'na dönüşümü*. İstanbul: Derin Yayınları.

Yi, E. (2018). *17. Yüzyıl İstanbul'unda lonca dinamikleri*.(B. Zeren Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

DİZİN

-A-

Ahlâkî riziko, 19, 36

Asil-Vekil Problemi, 90

Asimetrik bilgi yaklaşımı, 16, 33

-B-

Bankacılık panikleri, 5, 8, 27

-C-

Cinnet, 13, 14, 194

-D-

Deflasyon, 10, 11, 12

Demokratik katılım, 117, 137, 141, 145,
150, 153, 157, 162, 164, 166, 167,
168

Düzenleyici Arbitraj, 84

-F-

Finansal istikrarsızlık yaklaşımı, 8

Fütüvvet, 91, 92, 93

-G-

Geleneksel olmayan parasal genişleme,
31

Glass-Steagall Yasası, 43

-H-

Hedge finansman, 11

-K-

Keynesyen, 66, 75, 170

Kredi tahsisi, 6

Kur riski, 7

-L-

Lonca Teşkilatı, 91, 94, 95, 112, 125,
179

-N-

Negatif dışsallık, 40, 52

-R-

Reeskont, 31, 32

-S-

Sorumluluk hukuku, 20, 68

Spekülatif cinnetler yaklaşımı, 13

Spekülatif finansman, 11

-T-

Ters seçim, 16, 17, 18, 22, 23, 36, 80

Toplumsal fayda, 134, 137, 141, 145,
150, 153, 157, 162, 164, 166

-Y-

Yapısal eşitlik modellemesi, v, 149, 167

